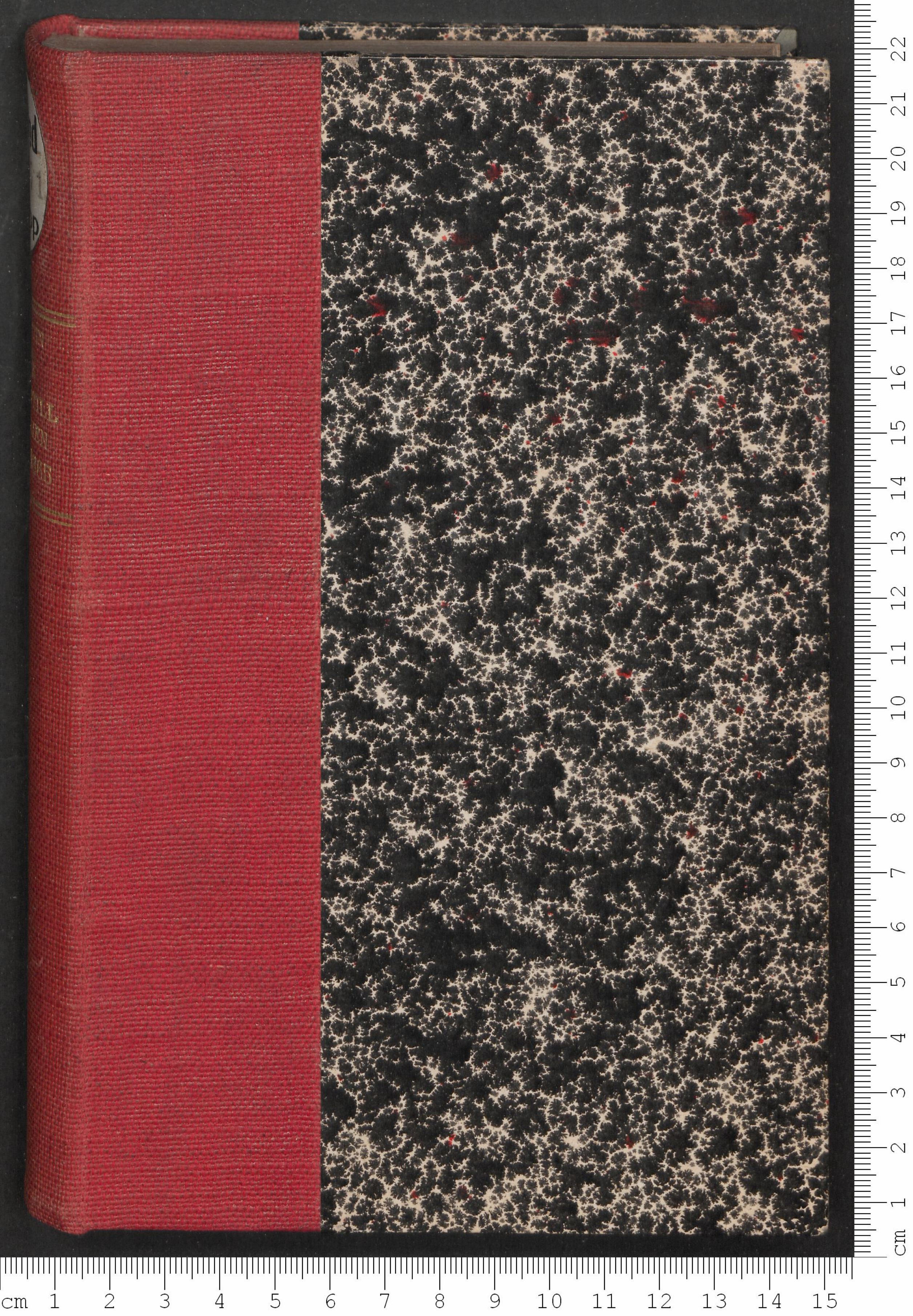
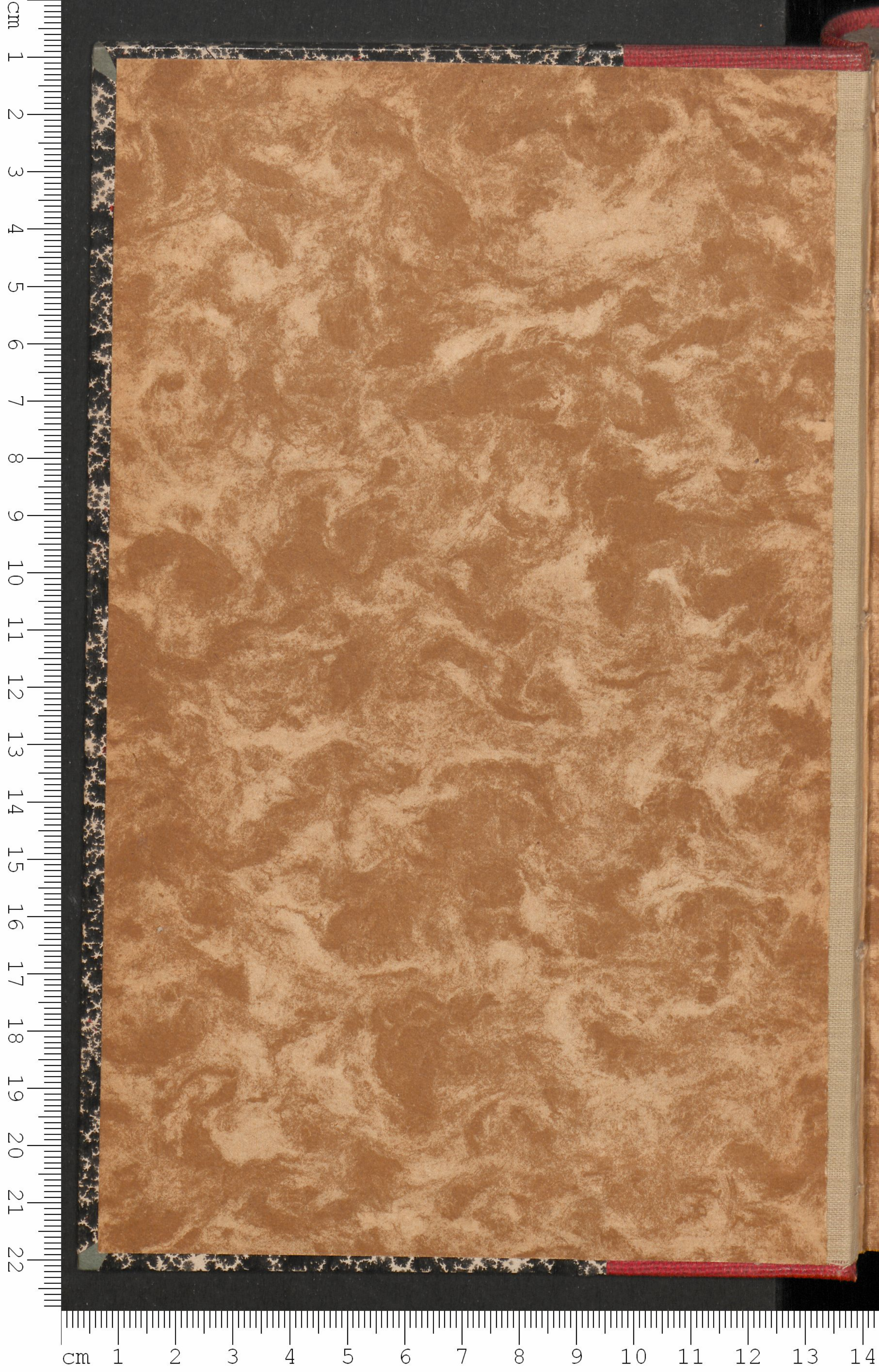
WESTIN

EN RESA TILL ITALIEN ÅR 1865

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

Henric Westin

En resa till Italien år 1865

Med förord av

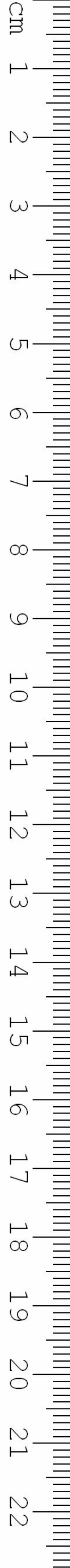
Sven Hedin

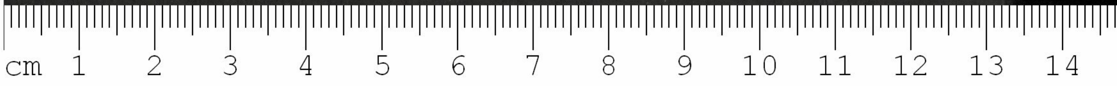

Stockholm
C. E. Fritzes Bokförlags Aktiebolag

HENRIC WESTIN

EN RESA TILL ITALIEN ÅR 1865

HENRIC WESTIN

EN RESA TILL ITALIEN ÅR 1865

MED FÖRFATTARENS PORTRÄTT

OCH

FÖRORD AV *SVEN HEDIN*

STOCKHOLM
C. E. FRITZES BOKFÖRLAGS AKTIEBOLAG

STOCKHOLM
EDVARD RYDAHLS BOKTRYCKERI
1919

FÖRORD

En resa till Italien år 1865! Om en förläggare först efter 54 år trycker ett manuskript, så kan man åtminstone vara förvissad om, att den sentima bok, som sålunda skådar dagen, icke är aktuell, och d e n egenskapen är i vår hårda tid ovillkorligen en stor förtjänst. Från de gulnade blad, om vilka det här är fråga och vilka nu sent omsider framtagits ur sin gömma, ljuder ekot från en fridfull och sorglös tid och stämman av en man, som sedan tjugu år vilat i sin grav. Han för oss genom länder, som icke skakades av krig, genom tempel, där orgeltoner brusade och mässor sjöngos över levande och döda, genom konstsamlingarnas förnämsta högkvarter, till de platser i det tyska och italienska Europa, som räknades bland de största sevärdheterna, bland människor, som arbetade, reste eller roade sig och som ännu icke hade lärt sig att skänka varandra ett demoniskt hat. Vi känna knappast igen de städer och orter, han skildrar. Vi fråga oss gång på gång: är det möjligt att denna ljusa och lyckliga världsdel är densamma vi nu se utblottad och uppriven, förvandlad till en trasa liknande ett standar, som sönderslitits av en rasande orkan? Just därför är det behagligt att läsa en sådan bok som denna. Det är en vila att fördjupa sig i dess minnen och att för en stund glömma den oro, som brusar omkring oss.

Författaren till denna gamla dagbok var min vän. Förvisso är det också därför, som jag älskar hans skildringar. De väcka i min själ minnen till liv från 80- och 90-talen, då han tid efter annan gästade i mitt hem, då han med värme och kraft begagnade sitt stora inflytande i västkustens huvudstad till att understödja min första större expedition till Asien, och då han, vid min hemkomst därifrån, mötte mig med en öppen famn.

Nästan av en händelse råkade dagboken förliden vår i mina händer. Jag hade ofta hört talas därom, men aldrig läst den. Inbunden i starka läderpärmar med plastiska orneringar och försedd med ett stadigt mässingsspänne, som icke kunde öppnas utan nyckel, räknade dagboken lika många med elegant och vårdad skrift präntade sidor, som året har dagar. Jag läste den med förtjusning och beslöt, icke minst på grund av Westins anhörigas önskan, att giva ut den i tryck. Den förläggare, till vilken jag vände mig, behövde inga 54 år, nej knappt 54 timmar, för att fatta sitt beslut. Och här är nu Henric Westins dagbok om en resa till Italien år 1865.

Genom att anförtro den åt allmänheten har jag i min ringa mån velat bidraga till att bevara bilden av en man, vars minne icke får dö. Ursprungligen voro dessa skildringar brev, som Westin skrivit till sin mor. Efter hemkomsten har han i någon mån omarbetat dem och frånskilt allt, som endast ägde personligt intresse. Man kan därav draga den slutsatsen, att han en gång haft för avsikt att själv utgiva sitt arbete. Men åren ha gått, den handskrivna volymen har blivit liggande och slutligen har dess författare ansett den för gammal att förtjäna ett allmännare intresse. Den är äldre nu, men den är värd att läsas av många.

Någon orienterande inledning, några djupsinniga noter eller någon ingående kritik behöves icke såsom ram till denna reseskildring. Det är ingen upptäcktsfärd i okända länder, som bjudes oss, endast dag för dag upptecknade minnen från trakter, med vilka de flesta bildade människor äro förtrogna. Däremot äro några korta data ur författarens liv på sin plats såsom förord till hans bok. De enda källor jag begagnat äro dödsrunorna i de större Göteborgstidningarna, professor Visings minnesteckning i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle och det minne jag själv bevarat av den döde.

Henric Laurentius Westin tillhörde en ansedd och inflytelserik, nästan aristokratiskt förnämlig borgaresläkt i Stockholm. I tredje led härstammade han från den historiskt namnkunnige Johan Westin, som i mitten av sjuttonhundratalet spelade en betydande roll såsom en av mössornas skickligaste ledare och sedermera såsom en av Gustaf

III:s mest fruktade motståndare. Han var dessutom garvareålderman och kapten vid borgerskapets infanteri, hederstitlar, som också buros av dagboksförfattarens fader, Anders.

Henric Westin var ett barn av Stockholm. Han föddes i huvudstaden den 6 oktober 1824. Här tog han sina första steg på vettets väg och förberedde sig till sin studentexamen, vilken han avlade i Uppsala 1842. Han hade ett ovanligt gott huvud och ett klart förstånd. På kort tid rustade han sig till kameral- och hovrättsexamen och hade ändå tid att spela en av de första fiolerna vid juvenalernas muntra fester och ungdomligt uppsluppna tillställningar. Efter Uppsalatiden beträdde han år 1845 i olika verk statstjänstens bana och steg år 1856 till värdigheten av assessor i hovrätten. Tre år senare utnämndes han till landssekreterare i Göteborgs och Bohus län. Med ett kort avbrott beklädde han med heder och berömmelse denna post allt till sin död eller i hela fyrtio år.

Sommaren 1858 tillbringade Westin på Ulriksdal. Kronprins Carl hade till Daniel Hwassers förfogande ställt lägenheten Smedjan i närheten av slottskapellet och uppmanat honom att såsom gäster inbjuda några vänner. Valet föll på Henric Westin, Svante Hedin och Jacopo Foroni. Här höllo nu de fyra ungkarlarna, en hovkamrer, en hovrättsassessor, en hovaktör och en hovkapellmästare sitt hov, och att det icke var några ledsamma stunder de tillbringade i naturens sköte kan man förstå, om man hört berättas några av de otaliga anekdoter och infall, som härstamma från dem, och därom vittnar dessutom den s. k. ”Ulriksdalsliggaren”, en dagbok, som med lätt penna och glatt humör fördes av Westin och Hwasser och som ännu finnes i behåll.

Om det sätt på vilket Westin skötte sin post som landssekreterare lär endast råda en mening. Han drevs av sin arbetslust att tränga alla frågor på djupet, och tack vare sitt klara huvud och sitt herravälde över språket förmådde han att sammanfatta resolutionerna i korta och tydliga ordalag. Icke blott på grund av sin duglighet och reda utan också genom sitt oförbränneligt glada och skämtsamma lynne gjorde han sig avhållen av alla, icke minst av sina underlydande i kansliet. Orden skrädde han aldrig,

hans tal var ofta ganska pepprat, men han ville alla väl, han var fint bildad och human, och det var alltid ord och avsked med honom. Den blomstring, till vilken Göteborgs stad och län mognade under de fyra decennier, Westin arbetade till deras fromma, var till icke ringa del hans förtjänst. Otaliga expeditioner bära hans underskrift. Westin tjänstgjorde under fyra landshövdingar. Under den Ehrensvärdska och framför allt under den Snoilskyska tiden lär det egentligen ha varit han som lade handen vid kansliets rent ämbetsmässiga ärenden.

Duglig, kunnig och klarsynt, som han var, överhopades han också med förtroendeposter i allehanda styrelser och direktioner. I utövandet av sitt ämbete uppträdde han med den överlägsna tvärsäkerhet, och den myndiga ton, som är så uppfriskande och som alltid pryder en man, vilken förstår att fylla sin post, och vet vad han vill. Hans kategoriska imperativer och hans saftiga talesätt upplöstes för övrigt alltid i ett godmodigt leende, och den som sökte hans råd och hans hjälp gick alltid gladare och med lättare steg ut över hans tröskel. Av trånga byråkratiska förordningar lät han icke hindra sig, om han såg en utväg att gagna det allmänna bästa. Det visade han, då han vid greve Ehrensvärds sida stick i stäv mot byggnadsstadgans lagbundna paragrafer uppförde de s. k. "landshövdingshusen", vilka för en ringa penning skänkte många i små omständigheter levande göteborgare tak över huvudet. Stadgan bjöd, att inga trähus finge byggas högre än två våningar. Westin lät lika litet som landshövdingen av detta bud avskräcka sig från att låta uppföra varma, hemtrevliga och hälsosamma bostäder i hus, bestående av en bottenvåning av sten och däröver två våningar av trä. De besvär, som blevo en följd av detta egenmäktiga förfaringssätt, underkändes, och många småborgare, som eljest kanske haft kampen mot bostadsnöden i sikte, välsignade landssekreteraren och greven som till deras fromma haft mod att bära ansvaret.

Emellertid må Henric Westin ha varit hur duglig och framstående som helst i sin egenskap av ämbetsman, så kände han sig dock först i sitt rätta element, då han fick ägna sin tid och sina tankar åt skönlitteraturen, både den klassiska och den moderna, samt åt konsten, framförallt

den sceniska. Hans humanistiska bildning var djup och mångsidig. Den som läser hans dagbok skall på nästan varje blad finna drag av en estetisk natur, en klart tänkande och fint kännande ande. I de stora städerna skyndar han alltid först till Thalias tempel och till de berömda tavelgallerierna och han försummar aldrig att nedskriva sina tankar om vad han ser. Han gick på teatern icke för att fördriva en afton eller för att roa sig, utan för att lära något nytt och för att kunna anställa jämförelser, särskilt med svenska förhållanden. Inom skönlitteraturen hörde han icke blott hemma i de läsandes eller lyssnandes läger, nej, han tände själv rökverk på sånggudinnornas altare och rimmade tappert redan som juvenal. År 1859 framträdde han offentligt som översättare av Paludan-Müllers högstämda dikt "Abels död", vilken sedermera åtföljdes av försvenskningar från flera andra författare, Lamartines "Jocelyn", Victor Hugos "Ruy Blas" och "Marion Delorme", Pietro Cossas "Nero", Sheridans "Rivalerna" och "Skandalskolan", Gondinets "En parisare", m. fl. I fyra mäktiga häften utgav han åren 1885—89 flera av sina översättningar. De tre förstnämnda försvenskningarna vunno Svenska Akademiens hedersomnämnande. I Westins publikationer ingår också hans översättning av Petrarcas stora latinska epos Africa, en lovsång över den romerska nationalhjälten, Scipio Africanus.* Om Westins tolkning säger Vising: "Nu troligen för första och sista gången översatt från det latinska originalet."

I sin levnads afton översatte Westin den latinska skalden Ausonius' "Mosella", en poetisk skildring av Mosel och dess omnejd, tryckt i sällskapet Gnistans festskrift 1891. Hans tolkning av Juvenalis' Satirer har icke blivit utgiven, men han har uppläst delar därav i K. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg. Bland hans efterlämnade papper fanns slutligen en biografi av Petrarca. Professor Vising säger: "Denna vitterlek, vanligen idkad i nattens sena timmar såsom en angenäm avslutning av en mödosam dag, är ett vackert bevis på Westins själsspänstighet ännu i sen ålder, på samma gång den genom stilens ledighet och behag vittnar om hans fyndighet och odlade smak."

* I förteckningen över till svenska överförda arbeten av Petrarca saknas Africa i Nordisk Familjebok.

Ett i alla avseenden berättigat erkännande skänktes Westin, då han år 1885 invaldes i K. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället, där han blev en varmt intresserad och aktiv ledamot. Oavbrutet satt han sålunda i den nämnd, som bedömde insända tävlingsskrifter, och åren 1888—89—90 var han samhällets ordförande. Det var en syn att se honom bland de lärda herrarna, kungligt rak, stor och fetlagd, med nobelt krökt örnnäsa och göteborgska polisonger, de skälmaktiga och kvicka ögonen bakom guldbågade glasögon och med de fina händerna sammanknäppta över magen.

Inom skulpturen hyllade Westin antiken, inom målarkonsten de gamla berömda mästarna och var en svuren fiende till allt självsvåld, allt oprövat nyhetsmakeri. I politiken var han till hela sin läggning konservativ.

Utan tvivel väckte det på många håll förvåning, då konung Oscar år 1881 kallade landssekreteraren i Göteborgs och Bohus län att, under titeln överintendent, tillträda chefsposten för de kungliga teatrarna. Han hade, såsom förut är nämnt, redan då grundlagt sitt rykte som lycklig översättare, och hans varma intresse för den dramatiska konsten, hans fina estetiska bildning, hans förmåga att organisera och leda, att upprätthålla disciplin och att sköta människor av alla slag gjorde honom som skapad till denna för kritikens och missnöjets pilar mer än andra utsatta post. Men han redde sig förträffligt, både med personalen och allmänheten och klandrets pilar tilltrubbades ohjälpligt mot skölden av hans orubbliga sinnesiugn. Hans resliga gestalt saknades aldrig i chefens loge. Dente var då för tiden chef för kapellet. I teaterstyrelsen fanns också en hovintendent och en teaterintendent. En gång sågos i logen, sades det, överintendenten, hovintendenten, intendenten och Denten. Westin knusslade icke, då det gällde att giva nya operor och pjäser en värdig och elegant uppsättning. Han hade tillräckligt grundligt på utländska teatrar studerat iscensättningens dyrbara konst för att här hemma icke tåla något annat än det, som var förstklassigt. Därför växte utgifterna honom över huvudet och han tröttnade på det eviga trasslet och svårigheten att få teatrarnas affärer att gå ihop. Efter att i mer än två år ha varit överstepräst i Thalias tempel vände han henne ryggen och styrde

åter kurs till Göteborg, där landssekreterarens tjänst hade hållits öppen till hans återkomst.

I januari 1867 hade Westin firat sitt bröllop med Maggie Gibson, syster till disponenten William Gibson på Jonsered. Utan tvivel var det en lysande och ståtlig fest, och dess verkningar sträckte sig ända till Stockholm. Här högtidlighölls nämligen dagen av en liten intim krets i Daniel och Elise Hwassers hem, dit endast Svante Hedin och doktor Albert Svanberg, Westins gamla vänner, blivit inbjudna. De nygiftas skål utbringades och till brudgummen avläts följande telegram:

”En skål på bröllopsdagen vi dig giva
och önska välgång på allt sätt och vis;
må både B o och h u s och l ä n få bliva
för landssektern ett jordiskt paradis,
och han likväl ibland få tid att skriva
om hemmets lycka och dess Casta diva
till Svante, Albert, Daniel och Elise!”

Det Westinska hemmet blev en av brännpunkterna i Göteborgs förnäma sällskapsliv. Den för sin kvickhet och sitt glada lynne kände och avhållne landssekreteraren var en eftersökt gäst. I samkväm, dit han blivit inbjuden, visste man på förhand, att den spirituella glädjen skulle råda, och allt för gärna styrde man också sina steg till de gedigna gästabuden i hans eget hem. Det låg en stämning av solljus och levnadslust över den skara, som samlades till de Westinska gemakens smakfulla elegans. Alla sågo glada och nöjda ut, och de tätaste grupperna syntes kring värden, som alltid var laddad med nya anekdoter och kvicka infall. Det har sagts, att Westin genom sitt ljusa och förhoppningsfulla sinnelag förhjälpt många sorgsna och tungsinta vandringsmän till jämvikt och att de genom umgänget med honom vunnit nya krafter till kampen mot livets stötestenar och besvär.

Men ändå trevligare var stämningen i vardagslag, då man var ensam gäst eller den ene av två inbjudna. Jag skall aldrig glömma de tider, då jag haft förmånen att bo i detta hus. Det gör gott att få skratta ut ordentligt då och då i livets regnvädersdagar. Det märkvärdiga är, att

jag icke kan minnas några vardagar från det Westinska hemmet. Där rådde alltid feststämning. Värdens spirituella konversation och dråpliga historier voro en outtömlig källa till munterhet, och ingen njöt i högre grad än han av en lyckad anekdot. Vid cigarrerna och kaffekopparna i lilla salongen strödde han kvicka repliker och bonmots omkring sig. Och om någon gång hans egna erfarenheter tröto, kunde han i koncentrerad och oefterhärmlig form berätta hela kapitel ur Pickwickklubben, en bok, som han regelbundet läste en gång om året och vid vars tokroligaste passager han även i ensamheten kunde brista ut i ett klingande skratt.

Westin var en mästare i att skriva brev, en konst, som blir alltmera sällsynt i vår tid. Hur många brev har jag icke fått i mina dagar och hur många av dem äro icke glömda! Men jag minns ännu ett mycket utförligt brev från Henric Westin, skrivet på stora kvartsidor, ehuru det för 25 år sedan försvann i någon asiatisk öken. Det nådde mig i Kaschgar och ingressen antydde att brevskrivaren fruktade, att han kom och störde mig i mina sysselsättningar därute. Om han hade anat vilken glädje han gjorde mig med sin roliga skildring av en veckas seglats i de bohuslänska skären, hur många gånger jag läste det om och om igen, innan det slutligen gick förlorat vid någon ompackning, och hur vägarna genom Asien, tack vare hans ljusa syn på allt, tycktes mig lättare, så hade han icke i följande ordalag behövt att be om förlåtelse, för att han störde mig: "Redlige bov! Det kanske är med dig som med pojken som åt gröt. En bättre klädd turist trädde en gång in i en enkel bondgård. Vid spisen stod en gumma vid sin gryta. Vid långbordet satt en pojke och åt gröt. Här slog sig turisten ned och började följande intelligenta monolog — med pojken: Vad heter du? Intet svar. Hur gammal är du? Intet svar. Går du i skolan? Intet svar. Varpå turisten vände sig till gumman och frågade om pojken var döv eller tokig. Nej bevars, svarade gumman, varken det ena eller det andra. Men det är nu en gång för alla så med pojken, att när han äter gröt, tål han inte att folk kommer och pratar strunt med honom."

Mina bästa minnen från det Westinska hemmet förskriva sig från 1897—98. Den 10 april följande år, kom bud att

solskenet förbytts i skymning, då Döden smugit sig in över den till det sista levnadsglade åldringens tröskel.

I Göteborg fanns en hederlig åkare vid namn Carlsson, som i en mindre täckvagn plägade köra den majestätiske landssekreteraren från hans bostad i N:r 1 Kungsportsavenyen till kansliet. Han körde honom i dagar och år, i år och decennier. Hur många mil han körde honom genom regn och rusk, genom blåst och dimma, genom snöslask och yrsnö lär icke vara bekant. Men däremot vet man att hur det än regnade, så var det ett intet mot de grovkornigheter och saftiga tillmälen, som haglade över Carlsson. Än körde han för fort, än för långsamt, än slog han hästarna i onödan, än var han icke kvickt nog på kuskbocken, och varje gång fick han sig en skur så att det gnistrade kring ekipaget. Jag vet hur det gick till, ty jag har varit med om några av dessa oförgätliga promenader. Och jag kan därför lugna läsaren med att Carlsson höll på att kikna av skratt när landssekreteraren tog fram de mest vidunderliga ord som språket äger och därtill klädde dem i ett hungrigt lejons rytande. När kyrkklockorna ringde till landssekreterarens griftefärd och en oändlig rad av vagnar följde hans stoft till de dödas stad, då syntes sist i tåget en tom täckvagn dragen av två florprydda hästar. Men på bocken satt gamle Carlsson med nedböjt huvud och förgråtna ögon.

När jag i somras läste de sista bladen av den dagbok, som härmed sent omsider kastas ut i världen, hade jag en känsla av tomhet och saknad och beklagade att den icke varit dubbelt så lång. Det var icke blott att komma till slutet av en underhållande bok, utan också att ånyo skiljas från en gammal god vän. Det var som ett avsked från en ovanligt gedigen och helgjuten människa, en grundligt bildad, kunnig och berest, nobel och älskvärd, kvick, glad och lycklig man, som älskade människorna, naturen och konsten och som förstod att se det väsentliga och det bästa i allt. Sådana människor finnas knappast i vår tid, de vila hos de döde. Det kan därför göra våra dagars tanklöst irrande vandrare gott att lära känna en sådan man som Henric Westin.

Dagboken må tala för sig själv. Den vittnar om en sällsynt skarp iakttagelseförmåga, om beläsenhet och god

smak. Särskilt allt som rör konsten och teatern är för visso taget på kornet. Det hela är därför en kulturbild, som alltid har sitt värde, en bild, som man skådar med vemod, då man betänker det öde, som sedan dess gått över Europa. De allvarliga sidorna äro flera än de muntra. Men tid efter annan lyser skalken fram i torrolig humor och skämtsamma betraktelser. Måhända skall detta skämt någon gång synas matt i jämförelse med de rafflande krav, som i den vägen ställas av vår tids förskämda smak. En sådan skildring som den av "Odjuret" är dock storartad. Man slutar med att hålla av denna obetydliga men förtjusande uppenbarelse och kan knappast förlåta författaren, att han med sådan ståndaktighet bokstavligen gav den intagande lilla flickan på båten. "Den feta damen" är också en juvel, som jag på det livligaste anbefaller till närmare bekantskap — för att blott nämna ett par av sujetterna i detta dråpliga galleri av resenärer och besynnerliga fruntimmer, som nu till största delen drömma under sina gravars kors.

Stilen är enkel och flärdfri. Man får icke kräva klassisk prosa av en dagbok, som skrivits i trötthet under ensamma kvällar efter rastlöst fyllda dagar. Endast här och där har jag strukit ett ord eller ändrat en föråldrad ordföljd. Plinius den yngres brev till Tacitus har jag låtit stå som ett prov på Westins skicklighet som översättare. Jag har med avsikt rubbat så litet som möjligt för att icke beröva stilen dess säregna behag och ålderdomliga rytm. Det skulle glädja mig mycket, om den slumrande pilgrimen bland allmänheten åter kunde finna en krets av vänner, lika trogna som de, vilka omgåvo honom under hela hans liv.

Stockholm den 16 oktober 1919.

Sven Hedin.

Köpenhamn den 23 Januari 1865 på middagen.

Troligen har var och en gjort den iakttagelsen, att, om man i långliga tider satt sig ett önskemål före, som man i det längsta vidhållit, men sedermera måst övergiva, man slutligen, då helt oförmodat en utsikt öppnas för vinnande av detta mål, återtager sina förra planer och beräkningar helt lugnt, såsom om de aldrig varit avbrutna. Att resa till Italien var till sin idé för mig icke något nytt, då jag i slutet av år 1864 därom kunde fatta ett beslut; och under den tid, som sedermera förflöt till den 22 januari 1865, då resan anträddes, hade jag så införlivat mig med tanken på denna resa, så vant mig att meditera och fundera däröver, att när slutligen den viktiga dagen nalkades, jag steg upp utan någon synnerlig förändring i den vardagliga sinnesstämningen. En ungkarl, som lämnar ett förhyrt hem, där han icke tillbragt någon tid av barndomen eller ungdomen, torde, även med den bästa vilja ha svårt att inlägga någonting tendret i den blick, varmed han betraktar de föremål, han går att lämna. Allting är honom så där tämligen likgiltigt. Där hans svarta frack ligger, där är hans värld; och min frack låg allaredan i den stängda kappsäcken. Jag tog således min värld med mig och for till bangården. Flera brev från mor och syster, med innehållet vändande sig kring det tillämnade stora företaget, hade under de sista dagarna kommit mig tillhanda, uppfyllda av fruktan för resans

faror och späckade med goda råd till deras undvikande eller övervinnande. Fyra av dessa råd hade jag lagt på minnet. De voro: att icke taga in på annat hotell, än det, som beboddes av endast hederligt folk; att taga ur dörrnyckeln om kvällarna från den yttre sidan av dörren och låta den sitta kvar innanför sedan dörren blivit stängd; att icke bo ensam i någon skog i Italien och att icke rida på mulåsnor över avgrunder. De tre sista av dessa råd hade jag föresatt mig att söka följa. Vad det första beträffar fann jag mig nödgad överlämna min framgång därutinnan till en lycklig slump. — Emellertid, med tanken fästad på de välmenande håll, varifrån de omtalade råden utgått, ankom jag till bangården, där många vänner infunno sig för att säga mig farväl. En av dem hade dock ett motsatt ärende. I stället för att taga avsked tillkännagav har sin avsikt att följa med. Det var en mörklockig, rödblommig ung man. Förslaget, av mig förut anat, accepterades med några complaisanta ord, klockan ringde, dörrarna öppnades, nattsäckarna instuvades och så bar det av. Det var en sådan där duskig dag med snöblandat regn, som på de senare åren utgjort den vanliga väderleken i Göteborg. Men allt som tåget kom längre in i landet blev luften kallare, tjockt med snö betäckte marken och det snöade starkt. Åsynen av ett sådant nordiskt landskap var, märkvärdigt nog, för mig någonting nytt. Jag betraktade det med så mycket större intresse. Bland lantscenerier, som jag alltid med förkärlek älskat, är den djupa tystnaden och ensligheten i en nordisk furuskog, täckt med tjock snö, luften lugn och snön fallande ned i stora flingor, klang av bjällror då och då. Jag återfann nu allt detta, just då jag stod i begrepp att lämna fäderneslandet; och jag betraktade det såsom en vänlig påminnelse: ”Glöm mig ej!” och jag tänkte: ”Var du lugn, gamla Svea!”

Den mörklockige började bli hungrig. Det ligger någonting majestätiskt i det sätt, varpå en svensk tillkännager sitt behov att äta. Det är ej någon klagan, ej något sjukligt pjunk; det påminner snarare om våra gamla krigiska förfäders kraftiga uttryck, då de med bägaren lyftad gjorde något löfte till gudarna om blivande storverk. Det smakar också något litet av lejon. När lejonet vrålar av hunger under natten, bäva de övriga djuren. Vid Herrljunga intogs middag; på vägen däremellan och Jönköping tändes lamporna i kupéerna och så inträdde detta enformiga och tröttande halvdunkel, som är så egendomligt för järnvägsresor sedan mörkret inbrutit. Ett parti piquet, avspelat på en hoprullad tulubb, fördrev dock tiden både före och efter supén, vilken intogs i Alvesta och till en del bestod av någon sorts extrakt på hårdvallshö, som av värdinnan något smickrande, men med påtagligt självbedrägeri helt välmenande benämndes té. Först vid midnatt sker ankomsten till Malmö. Man är belåten med det kringflackande livet, fantasien spelar så trevligt kring breda, duktiga sängar, arrangerade av någon människovänlig hotellvärd, som satt sin ärelystnad i att avsvärja fjäderkuddar ovanpå madrassen, men däremot förse sina gäster med mattor på golvet och tystnad i korridorerna. Hotell Svea låg närmast. Vi gingo dit, fingo rum, dock skilda från varandra, och lade oss. Under de timmar, som förflöto i tyst men fruktlös åkallan av Morfeus, sömnens hederlige gud, hade jag god tid att fundera på huru märkvärdiga de män måtte ha varit, som låtit bygga huset och de, som utfört arbetet. Väggar och tak voro så konstruerade, att det minsta ljud hördes, upprepades, mångdubblades. Gick någon hårt i ett rum eller häftigt släppte något i golvet, skakade huset, och ett stort och hemskt buller dundrade svårliga. När nu alla gästernas effekter skulle av bärarna med häftighet slungas i golvet,

än i ett rum, än i ett annat, och gästerna själva förskaffa sig den hälsosamma rörelse, som åkningen på järnvägen under dagens lopp förnekat dem, så uppstod ett sådant buller och dån, att jag trodde mig förflyttad till ett för mystiska naturkrafters fria spel upprest ekotempel; och då jag slutligen insomnade, skedde det i den fulla övertygelsen, att tre personer i våningen över mig blivit mördade på ett särdeles plågsamt sätt och att den fjärde ännu oupphörligen släpades kring golvet.

Jag vaknade på morgonen vid det att någon tog i dörren och ville in, men icke kunde öppna. Jag erinrade mig då, att jag, till efterkommande av de givna råden, stängt dörren inifrån. Att sömnig få stiga upp, begiva sig över det nakna golvet, ej försett ens med en mattbit, där man kunde placera nageln, mycket mindre foten, och öppna dörren, var det första offer, jag under resan tvangs att nedlägga på den sonliga lydnadens altare. Dörrstängningsteorin blev från denna stund med uttryck av ogillande förkastad. Den inträdande förskaffade mig en vänlig brasa och ett underhållande samtal, som visserligen rörde sig något kring akustikens lagar, men ändock icke gav någon tillfredsställande lösning av mina uppkastade problemer rörande hotellets byggnadsart. Den mörklockige klagade högt över den förflutna nattens buller. Vad honom beträffar, hade det dock bestått av grisars grymtande och duvors kuttrande, varförutom hans säng varit för kort. Jag uttolkade för honom dessa fenomener så att han borde anse svinens gny såsom en varning, duvornas kuttrande såsom ett hopp för framtiden, samt tröstade honom beträffande sängens litenhet därmed, att han ej borde fästa sig vid småsaker.

Klockan ½ 10 gick ångbåten till Köpenhamn. Vi gingo ned. En stund stannade min blick på det underliga hotellets utansida. Det var byggt av sten ändå; jag hade

mycket undrat, om det ej blivit uppfört av mahognyfanér. Färden över Sundet på den gamla bekanta kanalbåten Thunberg gick snabbt för sig under ett härligt väder. Även nu mitt i vintern syntes seglare åt båda sidor. I Köpenhamn har dagen tillbragts huvudsakligen med promenader. Om en halv timme, kl. ½7 e. m. fara vi till Korsör och vidare till Lübeck och ämna i morgon e. m. vara i Berlin. Den mörklockige slumrar i en länstol bredvid mig, medan jag börjar denna min resas "roman", som vi kalla den med det första ord, som föll på läppen. *Blir* det en roman, hoppas jag, att den måtte bli av den glada och lätta genren.

Berlin den 24 Januari kl. 10 på aftonen.

Köpenhamn erbjuder ganska mycken sysselsättning för flanören och således även för turisten. Den sammanträngda trafiken av livligt och godmodigt folk är rolig att betrakta. Sedan jag sist var i Köpenhamn hade för omnibustrafiken blivit nedlagda järnskenor i gatorna. Stora, breda vagnar, rymmande både innantill och utanpå, som det kunde tyckas, omkring 40 personer, framrulla på små hjul av samma dimensioner och konstruktion, som järnvägsvagongernas och dragna av endast två hästar. Att åka på taket av dessa omnibussar syntes mig ganska inbjudande, men tiden medgav icke denna förlustelse.

I god tid voro vi vid bangården och undangjorde våra ekonomiska bestyr samt blevo slutligen instuvade i en tämligen fylld kupé, där vi dock funno ett rätt trevligt sällskap i en gammal utländsk herre, som talade rätt tydlig svenska, ehuru med en främmande accentuering. Vid varje station, där något uppehåll gjordes och jag steg ur kupén, sammanstötte jag med en fransos, så starkt doftande av kamfert, att jag inbillade mig i honom se något

slags inkarnation av reumatismens idé, och jag undrade storliga, huruvida han ämnade med sin personlighet parfymera den ångbåt, som skulle överföra mig och den mörklockige till kontinenten. Ankomna ombord och redan inbegripna i sysselsättningen att medelst en skäligen lätt supé i någon om ock otillräcklig grad stålsätta oss emot havsresans besvärligheter, betecknade en ofrivillig nysning bland de närvarande ankomsten av kamfertmänniskan. Jag blev nu i tillfälle att betrakta honom nogare. Först tyckte jag, att i ögonhålorna icke funnos några ögon, vilket jag i sådant fall ansåg såsom en naturlig följd av kamfertens ymnighet och började uträkna, huru lång tid kunde åtgå, innan även det övriga sällskapets ögon skulle stryka med av samma anledning, men då jag slutligen längst inne i huvudet på mannen påträffade ett par ögon, ehuru icke på vanligt sätt konstruerade och aldrig vilande, tröstade jag mig i hoppet att var och en skulle få behålla det lilla han hade förut. Téet och kamferten framkallade emellertid en ymnig och av många efterlängtad svettning, som naturligtvis antogs såsom ett preservativ mot den väntade fuktigheten på fartyget. Den mörklockige och jag hade medelst telegraf från Köpenhamn försäkrat oss om en av de å ångfartyget befintliga särskilda hytterna och där förfogade vi oss till vila. Befarande, att årstiden skulle på ett järnfartyg framkalla köld och fuktighet, klädde vi ej av oss, på annat sätt, än att vi, klädda inunder med ylle, ytterligare lade oss i nattrockar av samma ämne, en försiktighet, som om morgonen befanns särdeles väl placerad, ty fuktigheten var så stor, att ur och saker av läder voro fullkomligt lika våta som en karaffin med kallt vatten, ställd i ett varmt rum. Kamfertmänniskan hade sovit ”comme ça”, men tycktes hava vunnit i doftande intensitet eller kanske rättare i intensiv doft.

Den 25 Januari på morgonen.

Jag gick upp på däck för att se mig omkring. Det hade snöat under natten och däcket var betäckt av snö. Inloppet till Travemünde måtte om sommaren vara ganska vackert, liksom stället rätt behagligt till badort. Utmed Traveflodens ena strand sträcker sig platsens, såsom jag tyckte, enda gata med det ena huset tätt intill det andra, alla ganska smala. Men framför nästan varje hus är en veranda, från vilken man kan se utåt havet, som här synes åt norra sidan i hela sin utsträckning. Vid ankomsten hit underrättades passagerarna om att ångbåten icke kunde gå in till Lübeck för is, utan att vi måste åka in till staden. Många åkdon, bland andra en stor diligens, syntes på stranden. Vi frågade huruvida färden in till staden skedde på ångbåtsbolagets bekostnad, då vi betalt vår passage ända fram till Lübeck, men därpå svarades nej, vilket svar även erhölls på frågan, om icke åtminstone reseffekterna skickades fritt. En svensk vände sig till postexpeditören på platsen med hemställan, huruvida ett sådant förfarande vore honnett. Mannen svarade endast: ”Jag kan inte hjälpa't.” Jag förnekar icke att jag tror att hela detta arrangemang var en följd av någon maskopi emellan lotsarna och ställets innevånare, vilka därigenom bereddes förtjänst, ty då vi sågo Travefloden både vid mynningen och längre upp närmare staden, syntes den icke vara isbelagd. Huru som helst kunde en isläggning dock under vintern naturligtvis ganska lätt inträffa, och att, såsom ångbåtsbolaget, taga betalning ända fram till Lübeck, utan att bestrida kostnaderna för passagerarnas färd in till staden, är onekligen ett prejeri. I Sverige skulle ett sådant förfaringssätt stämplas såsom skoj. Här nere var det troligen comme il faut. Den mörklockige och jag fogade oss snart i vårt öde; jag på-

pekade för den unge mannen, huru man alltid kommer lätt fram i världen, om man för det första är lugn och för det andra icke ser på kostnaderna. Vi sutto snart i en stor vagn, som rymde både oss och alla våra effekter och som skulle avleverera oss oskadda i Lübeck för 8 mark, motsvarande 8 kr. 50 öre svenskt.

Det bar av. En friare andhämtning visade att vi kommit utanför tummelplatsen för kamfertmänniskans utdunstning. Vi foro förbi den utländska gubben. Han nös. Troligen av samma anledning.

Färden in till Lübeck var ganska behaglig. Det är för omväxlingens skull roligt att ibland färdas efter hästar, då det icke är för långt. Avståndet mellan Travemünde och Lübeck är två tyska mil, motsvarande 1 ⅓ svensk. Vädret blev utmärkt vackert och klart, men tämligen kallt, dock utan blåst. Rikligt med snö hade fallit, nästan lika mycket som inne i Sverige. Bondgårdarna, byggda liksom i Danmark av korsvirke och sten med mycket höga tak, taga sig ej otrevligt ut. Landet var till en början flackt, med de olika åkrarna skilda medelst gravar och levande häckar. På ömse sidor om vägen syntes tydligen var haren haft sin gång; och ganska många hade det varit, så framt ej var och en promenerat för sju. När man passerat Travefloden på en färja, som jag tyckte ungefär halvvägs, började en allé av bokar, som sedan räckte ända fram till staden. Chaussén var livligt besökt, förnämligast av foror, bestående av höga tunga lass, där lådor och tunnor t. o. m. hängde i kedjor på sidorna av åkdonet, som dock drogs av endast två hästar. Ett helt spann hade likväl måst anlitas för att framskaffa en större gödselvagn. Även i vinterskrud tog sig en bokskog vid sidan av vägen utmärkt väl ut. Tjock rimfrost betäckte alla grenarna och solen bröt igenom här och där. Det hela såg ut som ett stort, oredigt glitter, avbrutet av de mörka stammarnas

rader. — Först innanför staden mötte vi en släde, dragen av en liten brun häst, vilken, såsom den mörklockige mycket riktigt anmärkt, fått sig, i stället för slädnät, ett mindre lakan kantat med röda band.

Från Lübeck måste vi bekväma oss att fara med godståg, som gick kl. ½ 12 f. m. och icke framkom till Berlin förrän kl. ¼ 10 på aftonen. Men vill man gå med snälltåg, skall det ske om nätterna, och därtill hade vi ingen lust, helst som ett uppehåll under dagen i Lübeck icke erbjöd någonting lockande. Vi foro således efter intagen frukost och gjorde en icke oangenäm tur, så till vida, som vi hela dagen till följd av gott förstånd med konduktörerna, fingo vara ensamma i kupén, där den mörklockige erhöll sin första lektion i det italienska språket. Bland andra orter, som under dagens lopp passerades, var även Wittenberge, ej att förväxla med Wittenberg, på vars kyrkdörrar Luther uppslog sina teser mot påvedömet. Det gamla pergamentet tycktes dock just samma dag hava blivit begagnat för tillredelsen av den buljong som bjöds oss och som för sin varma egenskap likväl nedsväljdes. Det var kallt. Fönsterglasen isades och på ena sidan av kupén frös fönstret fast. Men i Preussen liksom i Danmark inläggas i vagongerna avlånga blecklådor, fyllda med hett vatten, vilka hålla värmen rätt länge. Ännu har jag icke haft behov av att begagna pälsen. Den medföres såsom en dyrbar trofé och ganska tung tillika.

I Berlin togo vi in på Hotell Du Nord, dit vi under resans lopp telegraferat och beställt varma rum och dito bad. Hotellet tycktes vara ordentligt och bra. Kocken och källarmästaren respektabla personer. Det inre av hotellets byggnad åt gården påminner starkt om Hôtel Westminster i Paris. Något nöje av vistandet i Berlin, med undantag av gallerierna, har jag ej väntat, mera dock av operan eller rättare sagt baletten. Men nu gör oturen

att under de återstående dagarna av denna vecka icke gives någon opera eller balett, tack vare en större maskeradbal, som arrangeras på teatern.

Samma dag på middagen.

Berlin liknar en ganska vacker, men kall och tråkig människa. Många av de offentliga byggnaderna äro tämligen vackra, i detaljer smakfulla nog, men allting har en anstrykning av linjal. Egendomligt för dessa byggnader äro de statyer, som på taken av dem alla finnas uppställda. När man sett på dem en stund, blir man så van vid att söka sådana orneringar på taken, att de större hus, som sakna dem eller hava dem i ganska ringa antal, se något nakna ut. Många rätt vackra enskilda ekipager synas på gatorna, men åkardroskorna, eller rättare hästarna, ävensom de slädar, som av åkarna begagnas, äro eländiga, och det gör ett pinsamt intryck att se dem. Vad som jag ej heller tycker om att betrakta är de stackars hundarna, som begagnas att draga mjölkkärror och andra dylika matvaruåkdon. Är lasset lätt att draga, ser det ganska nätt och till och med roligt ut; men när det är tungt, så att hunden under bemödandet att komma fram står buktad som en båge och man aldrig ser en tillstymmelse till beredvillighet hos föraren eller förerskan att hjälpa till, då blir det obehagligt.

Museum är så väl bekant till sitt innehåll genom däröver utkomna beskrivningar, att åskådandet av samlingarna icke erbjuder något av synnerligt intresse, helst inga av de förnämsta mästerverkan inom konsten finnas bland dem. Men det som däremot är högst intressant att se då man besöker museum, är alfreskomålningarna av Kaulbach å trappornas och en del av galleriernas väggar. Förträffliga saker finnas, som skulle vara bra roliga att se

så där småningom och i mera utvilat skick, än det vari man befinner sig under och efter det tröttande kringvandrandet i gallerierna. Vad själva byggnadens inre beträffar, så föreföll det mig i många saker, som om vid deras och egentligen takens ornering alltför mycket tyskt nutida prål fått överhand, vilket bjärt svär emot de antika föremål, som där förvaras.

Berlin den 26 Januari 1865 på morgonen.

Från Museum gingo vi att söka svenska legationssekreteraren Rosén. I okunnighet om hans logi gingo vi till avlidne ministern Järtas bostad vid Bellevuestrasse n:r 10. Vägen dit gick utmed gatan Unter den Linden och genom Brandenburger Thor samt vidare genom en storartad park, som sommartiden torde vara en angenäm promenadplats. Troligen fanns inom densammas område någon sjö eller åtminstone damm, ty damer med skridskor sågos där, vilka tycktes taga vägen åt ett gemensamt håll. På andra sidan parken funno vi Bellevuestrasse, en vacker gata med nya, eleganta hus, framför vilka en bred plats fanns, som skilde dem från gatan. Rosén bodde icke här utan i huset n:r 58 vid Mohrenstrasse, såsom portieren underrättade oss. Ankomna dit erforo vi att Rosén icke var hemma.

Middag intogo vi i hotellet vid table d'hôte kl. 3. Omkring 40 personer vid bordet. Tämligen triviala till utseendet allihop. Mitt emot oss sutto en herre och en fru, den senare klädd i en storartad linperuk. Den mörklockige trodde ej att de voro gifta, emedan herrn var för artig emot frun. En annan herre tittade mest rakt ned framför sig och kliade sig oupphörligt i huvudet. En lång gubbe tycktes mycket intresserad av själva ätningen för sakens egen skull, varför han tillerkändes benämningen

"ätande herrn". Matordningen var underlig, såsom alltid i Tyskland. Till mellanrätten serverades rökt lax och en sorts kryddad korv tillika med rödkål, ett slags mindre rovor och potatispuré samt där ovanpå kokt torsk. Trötta av det myckna kringvandrandet under dagens lopp vågade vi oss icke till någon av de dramatiska teatrarna, utan valde Cirkus Carré, där ett konstberidaresällskap uppträdde. Cirkus var ganska stor och vacker, man satt bra, och det hela, ehuru gruvligt likt det vanliga — vad prestationerna beträffar, med mamseller, som hoppade genom papper m. m., var rätt roligt till följd av det för oss svenskar ovanliga att höra en utmärkt orkester uppföra riktigt bra musik under representationen. Återkomna till hotellet funno vi den ätande herrn i full verksamhet. Ostron, ost och champagne hade han framför sig; därovanpå förtärde han såsom dessert omkring 8 à 9 bitar rökt gåsbröst.

Samma dag på middagen.

Vid frukosten i dag på morgonen syntes icke ätande herrn. Troligen är han avliden till följd av indigestion. Klåkommissarien däremot satt där och tittade ned såsom i går. Två danskar, överpresidenten Bræstrup från Köpenhamn och hans son, kommo och talade vid oss då de hörde oss vara svenskar. De tycktes båda vara intelligenta och hade det förekommande sätt, som är egendomligt för danskarna. Vi gjorda upp att sitta tillsammans till middagen.

Efter en visit hos Rosén och ett misslyckat försök att få se målareakademien, vilken, liksom för att riktigt muntra oss, just i går stängdes på 14 dagar, hava vi tillbragt förmiddagen med betraktande av Borzics storartade etablissement för tillverkning av lokomotiver; 1,800 arbetare, alla med mustascher och pipa i mun, äro härmed sysselsatta. Det som roade mig mest var svarvningen av loko-

motivhjulen, därvid järnet föll ned i tunna krusiga hyvelspån, som jag tyckte skulle passa industriens gudinna förträffligt till löslockar.

Dresden den 27 Januari på middagen.

Då vi nedkommo till table d'hôten, var min första syn klåkommissarien, som satt stirrande ned framför sig med handen i full verksamhet; ätande herrn syntes icke heller nu till, vilket ytterligare stadgade min övertygelse om hans öde. Vi åto tillsammans med Bræstruparna, oändligt hyggliga och älskvärda människor. Båda voro i ovanlig grad bildade, men gubben intresserade oss mest genom sin beresenhet, beläsenhet och sitt sinne för konst. Hans vistande i Berlin är föranlett av hans deltagande såsom Danmarks ombud vid bestämmandet av gränsregleringen och tillämpningen av fredsvillkoren i finansiellt hänseende. Överallt, dit jag ämnar mig under resan, hade gubben varit och överallt hade han vänner och bekanta. Till och med i Grekland och på de Joniska öarna hade han intimare vänskapsförhållanden. Mitt nöje av middagen förökades ännu mer av den lugnande anblick jag erhöll, då jag, som lutade mig fram för att taga någonting, fick se på samma sida av bordet ätande herrn, som just då en passant slängde i sig en halvbutelj bordeauxvin.

Vi måste nu skiljas från våra danska vänner, enär vi beslutat oss att fara till Dresden med bantåget kl. ½ 7. Så skedde; och vi lämnade Berlin utan saknad. Troligen skulle de flesta av stadens invånare göra detsamma. Skarpt och bitande hårt klimat om vintern, ännu obehagligare om sommaren till följd av den fina sand, som av vinden kringföres, samt odrägligt höga skatter, synes mig icke locka till något begär att vistas där. Vad skatterna angår, kan man göra sig ett begrepp om deras storlek, då man får

höra att, utom alla andra onera, som vi känna till, en särskild avgift erlägges, bestående av sex % av det belopp, man betalar i hyra för sina rum, så att t. ex. den som bor för 700 m., erlägger en liten särskild skatt av 42 m. Ämbetsmännens inkomster äro så små, att ibland blott de högsta tjänster betinga en lön av 2,000 preussiska taler, motsvarande något över 5,000 kr. svenskt.

Sedan vi telegraferat om rum till Hotell Bellevue i Dresden, foro vi av och anlände utan äventyr till bestämmelseorten, där vi infördes i tre rum, utmärkt eleganta och väl möblerade. I det mittersta, som var en stor salong med tjocka gröna gardiner och grön schaggmöbel, brann en duktig brasa på en stor engelsk spis. Det ena sidorummet var även nyss eldat, varemot det andra saknade eldstad och var så kallt, att andedräkten stod som en kvast ur munnen. Där var en säng bäddad, men att ligga där kom icke i fråga. Den andra sängkammaren var i mitt tycke för het till följd av den sena aftonbrasan, varföre, då den mörklockige och jag icke gärna ligga i samma rum till undvikande av ädla studier om vem, som egentligen snarkar mest störande om nätterna, jag beslöt mig för att tillbringa natten på en liggsoffa i salongen, iklädd min väl beprövade yllenattkostym och inlindad i min stora schal. Så länge elden brann på spiseln var det rätt gott, men bums som den saktade av blev det kallt. Jag sysselsatte mig därför med att lägga mera ved på efter behov, så länge veden räckte, men den tog snart nog slut och då fick jag ligga stilla på min liggsoffa, som stod mitt på golvet. Vid det matta skenet från glöden i spiseln såg allting så fantastiskt ut, och klockan från den närbelägna katolska kyrkan ljöd så högtidlig. Ibland tyckte jag att jag liknade en gammal sachsisk kung, som låg på sin lit de parade; ibland sänkte sig fantasien då jag kände det kallt, och då inbillade jag mig vara en kalvstek, som bli-

vit nedlagd i en iskällare för att icke skämmas. Inte skämdes jag just heller, där jag låg; men vid uppvaknandet klockan 5 på morgonen tyckte jag det verkligen skulle vara trevligare att återtaga eldningsarbetet och därför överraskade jag hotellets innevånare genom en duktig ringning vid denna ovanliga tid på dygnet. Efter en stund kom drängen och tillsades att skaffa ymnigt med ved. Inte kom han just så snabbt igen, men han kom dock, eldningen började på nytt och jag lade mig åter. Saken tycktes väcka ett visst uppseende, ty först kom en piga och så tvenne garçoner och tittade på mig genom dörren, mitt framför vilken jag låg rak lång på ryggen; men vid det jag långsamt böjde på huvudet mot dem, liksom guvernören i Don Juan mot Leporello, skyndade de sig genast av igen. Kl. 9 var det nya vedförrådet, ehuru från början ganska betydligt, åter slut och då steg jag upp, tillräckligt utvilad och icke alls missbelåten med min värld. Emellertid sade jag genast till om andra rum och vi fingo då i stället tre så rymliga gemak, att vi i dem skulle kunnat se hela hovet och så elegant möblerade, att icke något hinder för en dylik tillställning skulle kunnat uppstå.

Mångdubbelt högre intresse än Berlins erbjuda naturligtvis Dresdens målningsgallerier, icke allenast för de där befintliga båda världsbekanta madonnorna av Rafael och Murillo, utan ock för allt det övriga i tavelväg och för den trevligare anordningen i avseende på tavlornas uppsättning och de rymliga rummen med stolar och soffor, som göra åskådandet och kringgåendet både angenämare och bekvämare. Att i övrigt ingå i en närmare beskrivning av galleriernas innehåll kan icke komma i fråga.

Lika litet som själva utseendet av Berlin och livet på dess gator behagade mig, lika mycket tycker jag om

Dresden. Här är ingenting i "linjalstilen", utan snarare för mycket i motsatt väg. Staden måtte ha varit särdeles väl skonad för eldsvådor, ty gatornas krökningar och husens byggnadsstil utvisa nästan överallt hög ålder och smaka så där av "gammalt", som jag företrädesvis tycker om i stadspartier. Från åsynen av djurplågeriet för omnibussar och åkarevagnar är man här även befriad. Litet otur har dock även här i musikaliskt hänseende förföljt oss. Först i morgon afton, då vi redan tänkt fara härifrån, gives opera, men vi funno oss allt för starkt frestade att stanna kvar, för att icke göra det, då vi fingo höra, att den opera, som i morgon gives, är Wagners ryktbara "Den flygande Holländaren", en opera, varpå jag länge varit ganska nyfiken. Att höra musiken i katolska kyrkan på söndagen är också någonting, som förtjänar en dags dröjsmål, och därföre hava vi beslutat att icke fara härifrån förr än om söndag middag.

Samma dag på aftonen.

Ur stånd att kunna deltaga i den table d'hôte, som kl. 1 serverades på hotellet, beställde vi vår middag till kl. 4. En svensk garçon, som varit på Hotell Rydberg, och som vid vår ankomst anmälde sig såsom landsman, underrättade oss att på Brühlska terrassen, belägen vid Elbestranden, varje eftermiddag uppfördes konsert. Kl. 7 gingo vi dit. Lokalen var tämligen stor, men smaklöst dekorerad, orkestern oklanderlig. Publiken förtärde öl, både herrar och damer. Det serverades i stora glas, med ett löst lock av porslin, som lades ovanpå. En flicka tog dock sitt glas i ett drag, så att locket icke av henne behövde användas. Vare sig nu att ölet hade något av Arboga i sig, eller att på sidan av salongen fanns något roligt att se, gingo flickorna ut ibland och in kommo de och om intet

låtsade de och nöjda sågo de ut. En flicka sysselsatte sig med virkning, vilket, vid betraktande av hennes händer, vittnade om anspråkslöshet och frånvaro av allt koketteri. Den mörklockige anmärkte, att en av flickorna hade större händer än jag, men erhöll till svar att han gärna kunde gå ett gott stycke utöver denna måttstock utan att behöva unkerkastas någon anmärkning. Redan kl. 8 var nöjet slut och som det var för tidigt att gå till sängs, gingo vi till kungl. teatern. En särdeles grann herre, som jag till en början misstänkte vara konungens överste kammarherre, men som vid närmare bekantskap befanns vara en vanlig dräng, underrättade oss om, att biljettluckan redan var stängd, fastän den andra av de tre pjäser, som för aftonen gåvos, nyss var började. Han tillade dock, att vi, mot erläggande av vanliga priset kunde komma in. Härmed förklarade vi oss nöjda. Drängen-kammarherren gick då med oss upp på första raden och presenterade oss för den där befintliga vaktmästaren och hans hustru, med vilka vi formerade en närmare bekantskap, som slutade med handel av två biljetter till det vanliga priset av en taler stycket, som jag förmodar att det äkta paret lät utgöra sportler i deras tjänstebefattning. Logerna bestå av två platser i bredd, tre bakom varandra. Var och en har sin schaggbeklädda stol. Salongen är vacker och rätt stor. Logeraderna äro fyra, men därigenom att bredvid amfiteatern ett slags loger äro anbringade och bakom den fjärde raden löper ett galleri, kan man räkna 6 rader. Bänkarnas antal på golvet är 14, vartill kommer stående parterr, som dock vid lyriska representationer förvandlas till sittande, och i fonden en högre amfiteater, till utseendet lik kungl. teaterns i Stockholm, där vakthavande officerare m. fl. hava sina platser. De kungliga logerna äro vid sidan närmast scenen och något bredare än avantscenerna i Göteborg — ävensom i andra radens fond. De

äro innantill tapetserade med röda blommiga tapeter och guldlister samt voro upplysta av ljuskronor med tända ljus, ehuru logerna för tillfället stodo tomma. Publiken var tämligen fåtalig och icke just särdeles vacker, men syntes däremot mycket tacksam. Såsom nyheter tycktes den emottaga de två pjäser vi sågo och i vilka jag igenkände ganska åldriga bekantskaper. Den ena hette: ”Die Braut aus der Residenz” och var densamma som ”Fästmön från huvudstaden”, den andra kallades: ”Kleine Missverständnisse” (Små misstag) och befanns helt enkelt vara: Handsekreteraren och kocken. I den första pjäsen spelades huvudstadsflickans roll av en Fräulein Ulrich, vilken både i utseende och sätt starkt påminde om Mina Gelhaar. Hon spelade rätt bra och var behaglig att se, men de övriga voro ”comme ça”, såsom kamfertmänniskans nattliga vila. Älskaren intog merendels en sådan ställning, att han erinrade om en papperssax, som man öppnat något för att klippa med. I andra pjäsen spelades kockens roll bäst, av herr Jauner, som hade tycke av Lagerqvist. En större del av den sachsiska armén satt på amfiteatern och skramlade esomoftast med de sablar den till sin prydnad bar.

I natt skola vi ligga i rum med riktiga kakelugnar, d. v. s. utan spjäll.

Dresden den 28 Januari på middagen.

”Vi behöva nu guld, låt oss beskatta dem”, säger Bertram åt Robert, och så yttrade även jag till den mörklockige i dag på morgonen. Jag stoppade mitt kreditivbrev på mig och begav mig till min bankir, svenska och norska konsuln Michael Kaskel, boende på Wilsdrufferstrasse n:r 44. Gatan är visserligen ganska bred, men gående i krokar och med höga hus på sidorna, varav följden är den,

att herr Kaskel har så mörkt på sitt kontor, att där flera lampor höllos brinnande, fastän kl. var 11 på förmiddagen. Jag visades in till unge herr Kaskel, hos vilken en fransysk dam höll på att uttaga penningar. Då jag kom in hörde jag henne säga: "J' ai seulement une faiblesse". Jag kastade en blick på mitt kreditivbrev för att försäkra mig om, att uttagande av pengar icke medförde någon skyldighet för mig att för herrar Kaskel och komp. redogöra för mina svagheter, i vilket fall jag fruktade, att den mörklockige, som gick utanför i blåsten och väntade, hade kunnat bli otålig; men där stod ingenting om den saken. Jag ansåg mig därför kunna bemöta unge herr Kaskel med en viss förbehållsamhet. Han däremot, omtalade med mycken artighet, att hans far icke var hemma, utan hade rest till Paris, vilket jag sade mig så mycket mer beklaga, som sammanträffandet med herr Kaskel senior otvivelaktigt skulle ha utgjort en av min resas glanspunkter. Jag emottog mina pengar, skrev mitt namn på två kvittenser, övertygade herr Kaskel junior om min högaktning och gick. Kommen i dörren hörde jag den fransyska frun upprepa sin bekännelse: "J'ai seulement une faiblesse".

Slottet i Dresden, omkring 500 år gammalt, är en stor, ful och oregelbunden byggnad, med flera borggårdar, vilkas inre sidor, med arkader och portar här och där, de förra i ett slags dock icke ren bysantisk stil, icke taga sig så illa ut, som de yttre. På nedra botten ligger det så kallade Grüne Gewölbe (gröna valvet) innehållande i flera särskilda rum sällsynta och kostbara arbeten av alla möjliga slag, värderade till omkring 40 miljoner preussiska taler. Där finnas arbeten av olika metaller, av elfenben, mosaik, korall, bärnsten, pärlemor, emalj, guld, silver, dyrbara mineralier, såsom agat, jaspis, bergkristall m. m., juveler, äkta pärlor o. s. v. Bland så många sa-

ker finnes naturligtvis mycket, som speciellt intresserar och skulle vara roligt att beskriva, såsom ett halsband av stora briljanter, vilket hade kostat 2 miljoner taler. Men vad jag nu ihågkommer såsom det, vilket av en eller annan anledning tycktes mig egendomligast, var 1:o den första spegel, som funnits i Sachsen, ett litet venetianskt glas, icke mycket större än en stor handspegel, men omgivet med en så mycket rikare utrustad ram av högt värde; 2:o ett i rent dukatguld med emalj utfört större arbete, föreställande olika indiska furstar med svit av personer, elefanter och dylikt, framförande sina gåvor till sin överhet i Delhi, innehållande endast av människor 132 stycken särskilda figurer; 3:o en körsbärskärna, på vilken voro utskurna 160 människohuvuden, samt 4:o (för den underliga idéens skull) 2 broscher så till vida framställande ett porträtt av förra drottningen i Spanien, Christina, att den ena föreställde högra delen av hennes ansikte med det högra ögat samt den andra hennes vänstra arm, det övriga av dithörande partier höljt i moln.

Utanför slottet ägde vaktombyte rum, därvid regementsmusiken spelade en halvtimme. Om musikkåren tillhörde endast ett regemente eller var sammansatt från flera vet jag ej, men i förra fallet var den ovanligt stor. Den innehöll bland annat 10 tubor och 4 dragbasuner. Som det icke kan antagas, att kårens medlemmar utgjordes av några artister, var den så mycket bättre dresserad, ty jag har sällan hört någon musik utföras med så mycken nyansering och tillika säkerhet. Det var riktigt tomt när de slutade spela.

Samma dag på aftonen.

”Den flygande Holländaren” är nu överstökad. Om jag säger, att jag ej begriper musiken, så torde det ej förefalla underligt åtminstone för den, som någon gång

själv hört Wagners musik och erfarit, huru densamma, till följd av dess olikhet i form med den operamusik, vid vilken den nuvarande generationen blivit invand, behöver studeras för att kunna riktigt förstås. Några högst tilltalande harmonier komma ibland helt oförväntat bland en massa av de mest otacksamma och underliga bizarrerier. Pjäsens innehåll förstod jag något bättre. Det var så att en jägare tyckte om en flicka, som också syntes tycka om jägaren; men samma flicka tyckte också om holländaren, som också tyckte om flickan, men holländaren tyckte inte om jägaren och jägaren tyckte inte om holländaren, och det hela slutade olyckligt.

Mitt emot oss i den ena kungliga logen sutto kronprinsessan av Sachsen, född prinsessa av Vasa, ävensom den yngre prinsens gemål. Den förra intresserade oss naturligtvis något, såsom ett slags landsmaninna. Hon är blond, av medelmåttig växt, ser varken bra eller illa ut och tycktes allvarsam. De hade inga herrar med sig, men teaterdirektören gjorde sin uppvaktning. Huset var fullt. Icke heller i dag några vackra människor! Bra arrangerad är salongen i det hänseendet, att om man öppnar alla dörrarna till logerna blir ändock icke något drag, emedan korridorerna äro så väl tillslutna och uppvärmda.

Prag den 29 Januari 1865 på aftonen.

Vädret, i går vackert och klart, slutade dock på kvällen med snöyra. Den fortfor ännu på morgonen och vinden var bitande kall. Vi besökte katolska kyrkan och övervoro en del av gudstjänsten. Kyrkan, till det yttre rikt ornerad med pelare och statyer, är även till det inre rätt vacker, mera hög och bred än lång. I vartdera av de fyra hörnen äro sidokapeller, med målningar i taket, dock efter vad jag på det stora avståndet kunde tycka, utan något högre konstvärde. Efter predikan, som slu-

tade kl. 11, började musiken, bestående av en kantat, utförd av en full orkester jämte kör och solosång av såväl barn- som mansröster. Kyrkomusiken i Dresden är renommerad och förtjänar även att vara det. Dock skulle den gjort ännu mer effekt, om de exekverande suttit lägre ned än på den högt upp belägna orgelläktaren samt om det varit litet mindre kallt i kyrkan. Herrar med långa stavar i händerna och klädda i långa ljusa betjäntrockar hålla en sträng ordning under gudstjänsten, att män och kvinnor hålla sig på var sin sida i kyrkan, och jag råkade tre gånger ut för tillrättavisningar för överträdelse av detta i mitt tycke onödiga påbud. Huru många gånger den mörklockige blev föremål för anmärkning i berörda hänseende känner jag ej.

De kungliga bevistade gudstjänsten i särskilda loger eller rum, försedda med fönster, och genom en täckt gång över gatan sammanhängande med slottsrummen.

Vi gjorde upp vår räkning med värden och funno, att om han låtit oss bo som furstar, så lät han också skriftligen påminna oss därom. Kl. ¾ 1 e. m. lämnade vi Dresden. Den s. k. Böhmiska bangården är den elegantaste i avseende på stationshuset, som jag hittills sett, och omgiven av en ny stadsdel, vars hus äro uppförda i villastil och på något avstånd från varandra. Trakten utanför saden var från första början vacker. Vidsträckta bördiga åkrar med långsluttande bergshöjder omkring, här och där försedda med vinplanteringar eller andra odlingar, omväxlande med skog. Snart sammanträngde sig dock bergen och därifrån gick järnbanan ända till långt in i Böhmen utmed Elben och följde alla dess krökningar. Den trakt av Sachsen, som sålunda genomfares, är det välbekanta ”Sachsiska Schweiz”. På båda sidor om floden uppstiga höga bergåsar, bildade av sandsten, liggande i horisontala lager över varandra, ibland kala och

lysande gulaktiga på de ställen, där sten brutits eller av sig själv nedrasat, ibland mörka och skogbeväxta. Enstaka käglor resa sig ock över de andra. Den, på vars topp fästningen Königstein ligger, är bland de högsta. Smala djupa dalgångar gå in emellan bergen, merendels med någon liten flod i sin botten. Hela landskapet, nu i sin vinterdräkt så högst pittoreskt och fängslande, måste om sommaren vara hänförande och översteg vida de föreställningar, jag hittills gjort mig om Sachsiska Schweiz. Flera nederlagsplatser och småstäder ligga vid norra flodstranden och även däremellan åtskilliga hus, dels hotell, dels andra byggnader. Med undantag av de stora hotellen, bära nästan alla hustaken ett eget slag av små låga vindskupor, vilkas övra rand är bågformig, så att det hela får formen av ett människoöga, en likhet som förstärkes därav, att ett litet fönster mitt uti gör tjänst såsom pupill. Som nu detta fönster alltid är mera brett än det är högt, få de arkitektoniska ögonen ett dåsigt och sömnigt uttryck, och det ser ut, som om flera sömniga herrar tittade ut genom taken för att observera de förbifarande. Men när någon del av fönstret blivit tilltäppt eller glaset kommit litet på sned, se ögonen ut, som om de helt illistigt skulle plira på en. Båttrafiken på floden måtte sommartiden vara högst livlig. På land lågo i stora massor uppdragna dels färdiga, dels under byggnad varande långa, smala båtar, platta i botten och uppstigande i en spets åt förstäven. Sådana båtar voro även nu i gång på de ställen, där floden icke var isbelagd, för att överföra personer från den ena stranden till den andra. De styras med en lång åra, utlagd från aktern.

Bodenbach är den första stationen på böhmiska området, pittoreskt belägen mitt för det stora, högt liggande slottet Tetschen, tillhörigt en greve Thun, till vilket en vacker hängbro över floden leder. Här viserades och

undersöktes våra pass. En tjock, skäggig herre i uniform, med hållning av en överste, behandlade oss med den mest förekommande artighet, avböjde vidare visitation av våra saker än öppnandet av våra smärre nattsäckar, vilket dock föranledde till skyldighet för den mörklockige att förtulla sina 50 cigarrer — en avgift på omkring 2 kr. 50 öre svenskt. Översten var i övrigt utmärkt gentil och begagnade varje tillfälle att visa sig aimable. Som vi dock voro nog lågsinta att misstänka denna hans artighet såsom ett frieri till en större eller mindre del av vår metalliska kassa, utan att dock vara fullt säkra därpå, hade vi långa funderingar, huru vi skulle bära oss åt, för att riktigt övertyga oss om att vi utan ett obehagligt svar skulle kunna utsträcka vår hand till en erkännsam handtryckning och fira denna tacksamhetens offerfest, utan att de andra funktionärerna på stället, som inte heller tyckte illa om oss, skulle behöva bevittna densamma. Vi gjorde våra små försök, vi sökte ensligheten i förhoppning att översten, om han hade sitt mål klart för sig, skulle följa oss åt, men han kom inte. Slutligen togo vi plats i vår kupé igen, med välmenande och artiga avskedssmåleenden sökande förmå honom att komma till firande av ett sista komplimangutbyte, men han kom ej. Om han av oss verkligen var missförstådd, eller om han trodde sig vara det, förblir således en av de många olösta gåtor, som föreläggas oss till lösning på livets stora järnbana. Kommer jag samma väg tillbaka, hoppas jag att till dess ha förvärvat mig så stor människokännedom, att jag kan läsa även i överstars inre.

Från Bodenbach bibehåller landskapet ungefär samma karaktär, dock med den skillnad, att bergen, som antaga mera spetsiga och djärva konturer och äro mer splittrade i skilda toppar, draga sig något tillbaka från floden och lämna emellan sig och stranden fält, vilka äro plan-

terade med fruktträd i räta linjer. Här och där vid floden finnas stenbilder, föreställande Frälsaren på korset.

Sedan vår avfärd från Dresden hade det klarnat och solen lyst fram. Nu började det åter att snöa. Först skymdes bergstopparna av den fallande snön, medan ännu solen sken i dalgångarna därunder, och slutligen insveptes hela den motsatta stranden i fullkomlig snöyra, som dock icke varade länge. Framåt Theresienstadt upphörde bergen och landet syntes nu nästan som en slätt med en sträcka av lägre berg på tämligen långt avstånd. Kullar av rapphöns, ett tiotal åt gången, flögo upp från häckarna vid vägen, och flyttade sig litet in på åkrarna, då bantåget rullade fram. Voro de av samma slag, som dem vi åto i Dresden, så voro de ganska feta och präktiga, samt större än våra svenska.

Det blev nu mörkt. Jag sövde den mörklockige med Malmströms Angelica; och då han vaknade kunde han till en början icke skilja månen från Venus, men då han kände igen honom, uppstämde han med en mera stark än välljudande stämma: ”Vad du är lycklig, du måne klara!” — och så kommo vi till Prag.

Här fanns ingen överste, som höll sin skyddande hand över oss, ty fastän en gång approberade måste vi nu ånyo visiteras, denna gång för utrönande, huruvida vi från landsbygden till staden medförde några varor, belagda med accis, men varken smör, ost, mjölk eller fläsk kunde uppspåras i mitt eller den mörklockiges resetyg.

Konsten att rätt uppvärma sina rum synes vara okänd utanför den egentliga Norden. I Berlin var dock bäst beställt, ty där hade man tämligen riktigt konstruerade kakelugnar, ehuru eldningen merendels icke verkställdes förrän i sista stunden, men i Dresden hade redan kakelugnarna förlorat sina spjäll, vartill en anledning kan sökas däri, att för varje eldbrasa tages i betalning 12

groschen, motsvarande 1 kr. 8 öre svenskt. I Prag hava kakelugnarna förvandlats till tunna eldstäder av porslin, vilka icke eldas förrän man infinner sig och vill begagna rummet. När vi nu togo våra i övrigt mycket väl inredda rum på Hotell Englischer Hof i besittning, voro de naturligtvis kalla, vilket vederbörande förklarade gjorde så mycket mindre, som den saken lätt var avhjälpt. Eldningen verkställdes medan vi superade i matsalen. Under tiden hade också eldningen haft den effekten, att man icke en halv sekund kunde hålla handen på kakel- eller rättare porslinsugnen, och hela rummet ångade porslin, så att man kunde steka sillar på väggarna. Därför har jag föredragit att sitta och skriva, framför att lägga mig än så länge, helst min säng står placerad bredvid den ångande eldstaden. Jag föreställer mig, att om jag lade mig genast, jag skulle drömma, att jag vore en porslinsarbetare, som blivit nedkastad i den ugn, där hans material preparerades till vidare bearbetning.

Rörande de resandes behandling tyckas i Prag och troligen i hela Österrike mycket gammalmodiga vanor vara rådande. Vid vår ankomst i afton framlades för oss till ifyllande tryckta formulär på tyska, böhmiska och franska, innehållande frågor varifrån man kommer, vad man heter och vad man har till yrke, var man egentligen bor, hur länge man stannar och vart man ämnar sig. Avlämnar icke hotellvärden genast sådana redogörelser till polisen, är han underkastad straff.

Med två av landets viner har jag i dag gjort bekantskap, dels vid Bodenbach, dels här i Prag. Det ena Vöslauer, som växer i det egentliga Österrike, är rött, ungefär av samma färg som körsbärsvin, samt smakar snarlikt ordinärt bordeauxvin med en liten tillsats av något eldigare element. Det andra heter Czernoscher och växer i Böhmen samt serveras i buteljer gjorda till likhet

med de rhenska, men sämre både till material och fabrikation. Detta vin är ljust, snarlikt till färgen sherry eller rättare svagdricka, samt smakar som grövre rhenskt vin, vari man droppat en tillsats tokajer eller annat dylikt, dock icke fint vin. Till mat smaka dock båda dessa sorter icke illa.

Prag den 30 Januari 1865 på middagen.

En förnyad porslinsupphettning på morgonen jagade mig ur sängen ganska tidigt. Den mörklockige låg och frös. Gatan utanför var redan livligt begagnad av både gående och åkdon, de senare bestående av stora tunga lass, förspända med gemenligen vackra och starka hästar. Ett par sådana behagade skena till tavlans upplivande. En hjord feta svin passerade framåt bevuxna med lurvig ull liksom får. En munk infann sig och tiggde till de barmhärtiga brödernas hjälp för underhåll av deras hospital, men fick intet.

Efter frukosten fingo vi oss en ciceron och en vagn och begåvo oss ut på upptäckter. Resehandboken innehåller: "Ingen stad i Tyskland erbjuder en så härlig, imponerande anblick, som det gamla, ärevördiga Prag med sina palatser, kyrkor och sina på mångfaldigt sätt formade torn." Jag har visserligen ej sett alla Tysklands städer, men är dock färdig att underskriva detta lovprisande. En lång på 1300-talet byggd bro, emellan varje valv på bägge sidor bärande stora grupper i sten, föreställande bilder ur den helige Nepomuks liv, leder till den gamla staden, varest slottet och den åldriga domkyrkan ligga så högt, att det synes förvånande, att man från början velat bygga en stad däruppe och på den brant, som leder dit. Backar så stupande att färdandet på dem under vintern, då de äro isbetäckta, till och med är farligt, leda till krönet. Fastän

hästarna för vår vagn voro skarpskodda kunde de ändock icke draga upp vagnen, utan vi hoppade ur mitt i den hala backen, eljest hade det gått baklänges utför igen. Det är eget att finna så mycket mer is och köld i södern, än hemma. Ett litet lager av nyupphämtad is låg vid sidan av en gata. Den var åtminstone en halv aln tjock. Hela Moldaufloden var betäckt av drivis, som nedanför Nepomukbron på sidan av floden upptornade sig i stora hopar.

Vi kommo emellertid lyckligt upp. Bredvid slottet, som icke utmärker sig i arkitektoniskt hänseende, men synes vara mycket vidsträckt, ligger den gamla, aldrig efter sin plan fullbordade domkyrkan, vars mittelskepp för närvarande håller på att renoveras. Nära ingången körde vi förbi två nunnor, som ämnade sig dit. De smålogo, då vi sågo på dem och visade rätt vackra tänder. Sedan återfunno vi dem på knä nära den helige Nepomuks grav i den dunkla, kalla kyrkan. Den äger många märkvärdigheter i dyrbara minnen och skänker m. m. sådant, som jag alltid utan intresse hörer upprabblas av förevisaren. Kyrkans inre är till utseendet skadat genom målning i mörka, tunga färger av både pelare och tak. Från en höjd däruppe på sidan av kyrkan har man en härlig utsikt över staden på andra sidan floden, ävensom över omgivningarna. Inom den förra räknade vi icke mindre än 39 kyrkor med deras ”på mångfaldigt sätt formade torn”.

Vi foro tillbaka över en på senare tider på något avstånd från den gamla stenbron uppförd hängbro av järn. Gatorna äro icke sällan breda, till och med ovanligt breda för att vara i en så gammal stad, men så mycket oftare ytterst smala och buktiga som Västerlånggatan i Stockholm, med många vinklar och vrår, där man oupphörligt får vika av. Dessa smala gränder sakna ibland trottoarer och, då de hava dem, ligga de i själva gatans nivå, så att man kan köra på dem i nödfall. Gatorna äro eljest gan-

ska goda att befara, dels stenlagda, dels makadamiserade, men de senare f. n. något knaggliga till följd därav, att skarp köld synes ha efterträtt djup smuts.

Ett besök i Prags museum erbjuder för den profane åskådaren intet av särskilt intresse. Det enda jag bevarar därav i minnet är en modell till Sankt Peterskyrkan i Rom sådan den först var föreslagen att bli, men sedermera icke blev, samt ett par meteorstenar.

Från museum foro vi till Elisabeths-klostret, men kunde icke bli insläppta förrän kl. ½2. I avvaktan härpå återvände vi till hotellet och gingo sedermera till fots till klostret, därvid tagande vägen omkring de staden omgivande gamla vallarna, nu försedda med vackra promenader, från vilka man har en vidsträckt utsikt över omgivningarna. Vi fingo tillträde till klostret, som utgöres av en vidsträckt fyrkantig byggnad, tämligen långt bort i en förstad, med ett torn i det ena hörnet, där kapellet är beläget. Vår ciceron, som även nu åtföljde oss, var angelägen om att vi skulle väl avtorka våra fötter på en liten i förstugan liggande kvast, innan vi inträdde i helgedomen. Vid dörren emottogos vi av en äldre nunna, liten till växten med ett gott ansikte och klara, förståndiga ögon. Dräkten är svart med en vit bindel om pannan och det över huvudet lagda doket fodrat med vitt. Hon förde oss omkring över allt i klostret och omtalade dess regler och verksamhet. Nunnornas antal är 40. Ingen får vigas till nunna, förrän hon uppnått 24 års ålder, och sedan hon först i 4 år prövat sig själv, om hon vill underkasta sig klostrets lagar. Under prövotiden äger hon frihet att när som helst gå därifrån, om hon icke finner sig i att stanna kvar. Sedan de blivit vigda till nunnor, lämna de aldrig klostret så länge de leva. Deras verksamhet består i att vårda sjuka, vilka därstädes till ett antal av 70 i sänder erhålla skötsel. Läkarevården bestrides väl av man-

liga läkare, men två av nunnorna handhava apoteket, som finnes inom klostret. Dessa två nunnor ävensom de två, vilka bestrida kökets göromål, äro alltid desamma, men vården om de sjuka samt övriga förefallande arbeten förrättas turvis. Till de sjukas vård äro fyra samtidigt förordnade, vilka byta om natt och dag. Till nunnornas eget betjänande finnes blott en uppköperska, vilken skaffar hem nödiga livsmedel. Sjuka kvinnor, som anmäla sig, emottagas till vård i klostret, så långt utrymmet medgiver, kostnadsfritt samt utan avseende på religion eller andra levnadsomständigheter, varjämte förbindningar, tandoperationer m. m. d. verkställes av nunnorna på dem som komma och anhålla därom. Klostrets fonder förslå icke till bestridande av mer än ⅓ av utgifterna, resten inflyter genom "goda människors skänker". Kl. ½4 på morgonen stiga nunnorna upp, kl. 11 äta de middag och kl. 9 på aftonen gå de till vila. Om jag rätt uppfattade den gamla nunnans redogörelse för systrarnas matordning, så skulle deras kost vara beroende på tillgångarna, så att om klostret hade många sjuka eller eljest knappt om pengar, så fingo nunnorna själva magrare kost, men möjligen misstog jag mig härutinnan. Den tyska, som talas här, är mycket uppblandad med tjeckiska och svår att förstå. I uttalet av tyskan förändra de vokalerna så att de uttala a som å, o som u, e som ö och ö som e. I klostrets kapell har allmänheten tillträde till gudstjänsten, men nunnorna visa sig icke då, utan deltaga från sin bönesal, som ligger en trappa högre än kapellet och har ett fönster dit ut, som öppnas eller tillslutes efter behag. Varje nunna har sitt eget rum, icke så litet, samt ljust och glatt. Möbleringen består av en säng, väl försedd med sängkläder, ett bord i fönstersmygen, en bönpall, två stolar, en byrå och ett

brett, lågt skåp, troligen en sorts lavoar av svartmålat, blankt trä. Många tavlor, större och smärre, alla naturligtvis med religiöst ämne, hänga på väggarna, ävensom på både yttre och inre sidan av dörren. Ett avlångt, ganska trevligt rum är ägnat åt samtal mellan nunnorna och deras anförvanter, som få besöka dem. Ett särskilt rum finnes även, där de hålla "kapitel" eller överläggningar i viktiga ämnen. Där välja de även sin abbedissa. Ett annat rum är matsal. Allt är så rent, så skurat och fint. Jag senterade nu behovet av fotavskrapningen vid porten.

Vi tittade in i en av sjuksalarna. Där lågo 40 kvinnor, två och två sängar stodo med sidorna mot varandra, men skilda av en hög skärm. Ovanför varje säng utåt rummet var uppsatt en tavla med Frälsarens bild eller annat religiöst föremål. Vid ena ändan av rummet var ett slags altare med en altartavla. En ung nunna stod framför den och läste för sig själv i en bok. Alla se de glada och tillfredsställda ut. Apoteket är för sig självt, laboratoriet likaså. För att rymma så mycket erfordras naturligtvis en stor utsträckning av byggnaden. Korridorerna äro också långa och många, ljusa och tätt försedda med fönster. Alla dessa korridorer äro fullsatta med stora oljefärgstavlor, av vilka de flesta tydligen tillkommit mera för att tillfredsställa fromhetens än konstsinnets behov, men några av dem voro även riktigt väl målade, vilket föranledde mig att fråga den förevisande nunnan, varifrån de kunnat erhålla ett så stort förråd av tavlor. Hon svarade att de tillhört stället, sedan detsamma i forna tider var ett jesuitkloster. Vi tackade vår vänliga nunna för gästfriheten och frågade om det var oss tillåtet att lämna henne något litet bidrag till bestridande av klostrets utgifter. Hon tackade och sade att de gåvor, som till sådant ändamål skänktes, emottogos av abbedissan, till vilken

hon ville överlämna vad vi gåvo. Då vi gingo, nedkallade hon Guds välsignelse över oss och sade, att både nunnorna och de sjuka dagligen bedja för sina välgörare.

Wien den 31 Januari på aftonen.

Vi besökte i går Prags tyska teater, där "Tartuffes urbild" uppfördes. Utanför ingången stod en herre, ännu grannare än den förmente kammarherren i Dresden, vilken bar en så stor försilvrad kula på sin långa käpp, att man kunnat begagna den till jordglob, utan att behöva använda någon särdeles liten skala. Salongen, ungefär så stor som kungl. teaterns i Stockholm, är icke ful, men väl grannt dekorerad i rött, vitt och guld, men med det röda så övervägande, att då jag kastade min första blick uppåt raderna, det var som om någon hade skrikit mig i örat: "Rött". Framför mig på bänken vecklade en fru ut sin väderhuva med rött foder för att visa att det i Prag fanns konsekvenser! Och på sidan om mig lade en flicka sin virkade röda halsduk på knäet och såg åt mig, liksom om hon velat säga: "Om du behöver något mera rött, så lita på mig." Mitt framför mig hade jag ett gammalt fruntimmer, som var ganska löjligt. I nacken bar hon ett rikligt förråd av svarta löslockar, helt sött och ungdomligt, och över pannan åt vänstra sidan hade hon en röd törnros. Löslockarnas tyngd lossade så småningom på nålarna och kammen, och jag hyste ett ögonblick det angenäma hoppet, att hela smörjan skulle ramla ned i händelse av vars lyckliga inträffande jag lovade den mörklockige att skänka en gulden till barmhärtiga brödernas hospital. Men olyckligtvis hittade offret för mina förhoppningar på det orådet att sätta på sig sin hatt, en liten näpen huvudbonad à la bergère, och så var det slut med glädjen.

Pjäsen gick icke så illa. Huvudrollen spelades rätt bra av en herre som hette Kühus och hade ett mycket fint ansikte med livliga svarta ögon och en stor mimisk förmåga. Ena flickrollen utfördes av en liten nätt varelse, som påminde om fru Hwasser vad utseendet beträffade. En ung man med ett förmånligt yttre och ett ansikte, som ända till illusion kunde maskeras att bli riktigt bourbonskt, spelade Ludvig XIV; men en sträng kritiker skulle, utan att därför anses sårande, hava kunnat i spelet uppspåra åtminstone lika mycket av knodd som av konung. Polischefen, i vars parti författaren haft avsikt att nedlägga åtskilliga fina pointer, spelades av en fet herre med ett mycket trivialt utseende, och liknande en mjölkhandlare, som med våld insläpats för att spela furste. Han saknade ej teatervana, ehuru hans utseende icke passade för rollen, och då han skulle se litet fin och listig ut, halvblundade han och blev lik en sömnig groda.

Och så blev det morgon i dag. Upp stego vi kl. 6 för att kl. ½8 fara till Wien. Vägen emellan Prag och Wien är ej vacker, ofta flack och med mera sparsamt av berg och kullar. Naturen påminner i övrigt om Sverige, blott med den skillnad, att på sidan om chausséerna äro merendels planterade träd, ibland höga popplar. Vårt hopp att småningom komma ur snöregionerna har hittills gäckats, ty snön har varit ymnigare ju närmare vi nalkats Wien. Vid ett par stationer var snön sammanskottad i högar och bortkördes för att icke vara till hinders. Ymnigt med harar och rapphöns visade sig på sidorna om järnvägen. Jakten lärer vara förpaktad och förnärmelse av jakträttigheterna torde väl således strängt beivras. Bangårdarna och stationshusen på denna väg äro mindre och fulare än i norra Tyskland. Kupén var fullsatt den senare delen av vägen. En fet gladlynt gubbe med ett utseende av på sin höjd en gammal lantjunkare, som varit militär, var

särdeles språksam och underhöll sig dels med en fransos, dels med en tysk, som sutto i vagnen. Men slutligen måste han ock veta vad vi voro för sorts folk, och frågade om det var holländska vi talade. Då han hörde vilka vi voro, sade han, att han också kunde några svenska ord och utbrast: "Min skål, din skål och alla vackra flickors skål!" Vi erforo sedan, att gubben var en av Ungerns förnämligare godsägare, greve Czartbara, som är road att allt som oftast tillbringa sin tid på resor. Först kl. 9 framkommo vi till Wien.

Wien den 4 Februari 1865.

Wien är denna tiden på året glädjens och nöjenas samt alltid sorglöshetens, artighetens och de eleganta ekipagenas stad. Den 6 januari börjar den s. k. karnevalen, även "Faschingstiden" benämnd, och räcker till slutet av denna månad. Under denna tid dansar allt som kan dansa och det flera gånger mera än vanligt folk skulle tåla vid. Dansen är wienarens älsklingsnöje, dess arrangerande hans förnämsta kommunalbestyr; i tanken på den lever han, röres och haver sin varelse. Redan i november tillsättas de kommittéer, vilka skola arrangera de många olika baler, som under "Faschingstiden" givas. Varje korporation har sin kommitté. Borgare, advokater och jurister, läkare, studenter, militärer, alla hava sina egna kommittéer, sina egna baler. Att bliva ledamot i dessa kommittéer synes utgöra det förnämsta beviset på medborgerligt förtroende. Ledamöterna sammanträda dagligen. Viktiga äro föremålen för deras överläggningar. Alla balens detaljer skola noga bestämmas, preciseras, specificeras, vilken dansmusik bäst lämpar sig för den och den dansen, vilken kompositör, som här eller där vore mest anslående, i vad mån man med framgång här eller där skulle hava nya komposi-

tioner av den eller den, — allt detta är av särdeles stor vikt och måste med största grannlagenhet och urskillning behandlas. Under den tid dessa så omsorgsfullt förberedda favoritnöjen försiggå, dansas även överallt i privata hus, som äro i den ställning, att de kunna giva en bal efter en sann wienares smak och pretentioner. Teatrarna bjuda då också på frukten av sina ansträngningar för säsongen. En wienare, som riktigt är i farten, besöker först ett par privata baler, så en arrangerad kommittébal, om en sådan finnes att tillgå, samt slutligen en eller flera av de många maskeradbaler, som nästan dagligen på ett eller annat eller merendels på många ställen samtidigt äga rum. Innan han börjar aftonens syssesättningar, har han dock bevistat en representation på någon av teatrarna eller Cirkus Renz. En wienare, med vilken man samtalar på teatern eller vid utgången därifrån, kan icke tänka sig något så orimligt som att säga: ”Godnatt”, då man skiljes. Med vanlig complaisance frågar han däremot, var man ämnar tillbringa aftonen. Först då börjar hans afton och slutar framemot morgonen. Wienaren dansar icke precis bra, men han dansar med liv och själ, av allt sitt hjärta och av all sin håg. Vid kadriljerna finnas alltid dansföreståndare, vilka med militärisk ordning samt med diktatorisk makt och myndighet kommendera och övervaka gången av det hela. Åtminstone då det är trångt om utrymme (och andra baler har jag här icke sett), formeras kadriljerna bredvid varandra efter rummets långsida och mycket smala, ungefär såsom anglaiserna förr i världen. Någon seconde finnes icke och musiken spelar icke längre varje tur, än som behövs för dans på blott en sida. Kadriljerna äro lika françaisen hos oss, blott med den skillnad att 5:e turen här dansas litet vidlyftigare. Det börjas med approche,

vilket snart är gjort, då alla stå varandra så nära, därpå balance, så figurera damerna mot varandra, så allmän chaine och så approche, o. s. v. Dansföreståndaren för varje kadrilj ropar ut på vilken sida damerna börja och vad som skall göras. Härigenom behöver man aldrig stå och vänta på varandra. Till följd av det korta avståndet bli figuréerna långsammare, och för att kunna uppehålla dem under hela den tid musiken räcker får man gå mer än en gång fram och tillbaka mot varandra. Vid vals och polka samt de övriga livligare danserna däremot är var och en lämnad att fritt följa sin egen smak och individuella uppfattning. I de lägre klasserna, där publiken består av enklare borgare och sådant där beskedligt folk ungefär, som utgör beståndsdelarna av "Redlige Svenskar" i Stockholm och dylika sällskap, dansas med mycken frihet i att välja de steg och de svängningar, som mest harmoniera med vars och ens uppfattning av danskulten. Då t. ex. en vals spelas upp, börja alla par från den punkt, där vart och ett tillfälligtvis befinner sig. Somliga rusa då genast framåt, en del med våra vanliga valssteg, en annan del begagnar den s. k. tvåstegsvalsen. Men det gör detsamma, bara det går. Somliga åter stanna en stund på utgångsplatsen, trampa fram och tillbaka, oftast med ögonen i taket, liksom under tyst åkallan av ställets gudom, att de måtte riktigt begå sig under utövningen av sitt viktiga kall. Så börja de och hålla på några varv, så stanna de igen med stilla tramp och åkallan. Somliga, som icke kunna dansa den dans, som uppspelats, dansa någonting annat, det gör detsamma, bara det går, och somliga slutligen, vilka icke vilja dansa egentligen någon dans alls, vrida sig med sammanlutade kindben runt omkring i ständigt återkommande ringar såsom dansande dervischer. I stället för att som hos oss ka-

valjeren fattar om damens liv med stadigt tag, både för att kunna föra och hålla henne uppe, om hon skulle falla, förer han här sin arm högst upp under hennes arm och vänder sedan sin hand uppåt, så att han håller henne högst uppe vid skulderbladet, under det hon, om kavaljerens längd medger en sådan förtrolighet, lutar sitt ansikte så långt fram, att hennes haka vilar på hans axel, — det ser ut som om hon ville övertyga sig att han icke hade någonting anmärkningsvärt på ryggen. Varje gång musiken slutar tvingas den av upprepade handklappningar att taga en liten bit till. I de högre klasserna dansas vals ungefär som hos oss, raskt och rätt bra. Dock blir det litet mer konfusion samt även där ofrivilligt "tramp" genom att det dansas så mycket baklänges och underligt, att sammanstötningar till hinder för den raka, ärliga valsen uppkomma.

Kommittébalerna omtalas efteråt i tidningarna ungefär med en sådan redogörelse, som hos oss efter en konsert. Som något betecknande må anmärkas, huru jag härstädes såg i en tidning finanskommittéens debatt rörande statsanslagen till straffanstalterna avfärdas med några rader, under det att strax därefter redogörelsen för en bal endast i vad den rörde bedömandet av en ny vals och en ny kadrilj upptog dubbelt så mycket utrymme. En annan recension av en teatermaskerad började sålunda: "För den, som i går hade för avsikt att lyckliggöra Sofia-, Diana- eller Schwenders Amor-sal, erbjödo anordningarna därstädes det bästa tillfälle att försätta sig i den *nödvändiga faschingstämningen*". Wienaren tycker icke om bråk och besvär. Kamrarna, das Herren Haus och das Abgeordneten Haus, som nu sammanträda och hålla sina sessioner ungefär till kl. 2, hava för en tid sedan försökt hålla session jämväl en eftermiddag; men denna ansträngning var så prövande

och besynnerlig, att wienaren tager för givet, att förnyandet av ett sådant tilltag icke kan ifrågakomma. En privatbal, efter alla wienerkonstens fordringar, kan icke givas av andra än dem, som för det första äro glupskt rika (och dessa äro legio, ty de äro många), men tillika för det andra hava så inrättat sina bostäder, att de kunna disponera över två särskilda våningar, en för dansen och en för supén. Den senare intages nämligen sittande under den en timmes "Ruhe", eller paus i dansen, som under balen inträffar. Antingen har man då dukat vid stora bord, ett eller flera, allt efter gästernas antal, eller också vid en hel hop småbord, vartdera för 4 personer. Den dam, man fört upp till supén, blir då ens granne vid bordet. Dessa supéer lära vara ytterst angenäma. Sedermera fortsättes dansen ungefär lika länge som före måltiden, att döma av de danskort från sådana tillställningar, som jag sett.

Såsom en i främlingens ögon skärande kontrast emot allt det levnadsglada, aimabla och vänliga, som ligger i wienarens karaktär, framstå ståndsskillnaden och bördens företräden. För att icke nu tala om det kejserliga hovet, dit ingen under grevlig värdighet vinner tillträde, med undantag av ministrarna, är societeten splittrad icke allenast i noblesse och bourgeoisie, utan båda dessa talrika klasser sönderfalla i en hel hop underavdelningar, som icke hava eller kunna tänkas hava någon beröring med varandra. I den allra högsta klicken anses värdigheten av baron, förutsatt att det är en baron med anor, utgöra lägsta pinnen på den stege, där den sanna mänskligheten krälar och tränges. För dem, som till följd av börden tillhöra denna klick, är allt umgänge med någonting under dem alldeles otänkbart och ifrågasättes aldrig. Statsministern von Schmerlings fru och dotter kunna aldrig i denna krets vinna inträde eller komma på ho-

vet. Enahanda förhållande är även med sjöministern Burgers familj. Den rikaste bankir, ägare av millioner, om också den mest idealiserade ”Schwan” och till följd av sin ställning adlad, baroniserad etc., kan aldrig komma dit. Nu avgångne utrikesministern greve von Ruhberg har själv omtalat, hurusom han, redan efter det han vunnit en ganska framstående plats såsom ämbetsman, i 14 år gjorde sina försök och upprepade sina bearbetningar, innan han vann inträde i furstinnan Schœnburgs salonger. Från tillförlitlig källa har jag även en anekdot, som låter fast otrolig, nämligen, att då på en bal en comtesse i en kadrilj befann sig vis à vis en annan dam, visserligen tillhörande adelsståndet, men av en lägre klick än hon själv, hon lämnade dansen. Detta exempel lärer icke stå enstaka. Umgänget inom denna den högsta sfären blir ännu mer exklusivt och otillgängligt för den, som på minsta sätt står utanför densamma, ty vid första balen under året inskriva herrarna sina namn i fröken comtessens dansbok, varför hon för hela säsongen är engagerad och dansar därunder blott med ett fåtal. De utländska ministrarna äro, som jag kunnat fatta, de enda undantag från nu omförmälda stränga societetsregel, vilket visar sig därav, att excellensen Due, ehuru icke ens adelsman, umgås i de högsta kretsarna.

Ungefär enahanda förhållande som inom noblessen äger också rum inom bourgeoisen. De och de bankirerna, de och de av övriga funktionärer inom finansvärlden utgöra en sällskapskrets. De och de åter en annan o. s. v. Herrarna kunna visserligen tillhöra flera av dessa kretsar eller åtminstone därstädes förekomma, men damerna aldrig.

Livet på gatorna är särdeles rörligt och levande. De trånga gatorna inom den egentliga staden, den stora män-

skomassan och de framrusande "fiakrarna" kräva att man ser upp för att inte bli utsatt för obehagliga knuffar. En fiaker, varmed på andra ställen menas åkaredroskor, betecknar härstädes själva kusken på ett sådant allmänt åkdon, och "fiakern" är merendels ägare till åkdonet. Dessa åkare eller hyrkuskar utgöra en ganska talrik och respektabel korporation, som till och med åtnjuter ett visst anseende. Dagen efter karnevalen eller faschingstiden ges det en s. k. fiakerbal. Till densamma äga endast fiakrarna själva samt deras fruar och döttrar tillträde. Denna bal omtalas sedermera i tidningarna likasom alla de andra balerna, med relaterande av hur den och den bland de förnämsta bland damerna var klädd o. s. v. Man finner genast vid första beröring med denna åkareklass, att man har helt annat folk framför sig än vanliga drängar. En fiaker har oftast någonting belevat och konversabelt i sitt sätt. Han iakttager också däri en viss ledig värdighet. En fiaker, som står bredvid sitt åkdon i avvaktan på kunder, gör visserligen sina försök att värva sådana, men dock icke med någon slavisk ödmjukhet eller efterhängsenhet. Med en lätt bugning och ett vänligt småleende säger han helt sakta: fahren wir? (ska vi åka?) De bättre åkdonen, som man företrädesvis använder, äro förspända med två hästar och alltid täckta. Har man nu satt sig i, så bär det av så det förslår. De köra "comme des diables", som vår ciceron herr Alexander härom dagen yttrade, då han medgav sin oförmåga att få fiakern att köra långsammare. Det bär av med duktig fart. På de av snön hala och åt kanterna något sluttande gatorna slänges åkdonet åt sidorna, då man möter eller kör om. Att köra om kommer dock i fråga endast med arbetsåkdon eller enskilda. En fiaker låter aldrig köra om sig av en annan. Det blir kapplöpning, till föga behag för den åkan-

de. Jag yttrade till en fiaker, att det var obehagligt att fara fram på det viset. Han antog därvid en förvånad och frågande min, samt svarade: "jaså, skola vi fara långsamt?" Någon långsamhet kom dock sedan icke i fråga. Medger nu icke trängseln att hålla sig kvar på gatan, så bär det av upp på trottoaren, som ligger jämnhögt med själva gatan. Den som då befinner sig där, makar sig in med mycket tålamod och lugn mot butiksfönstren, till dess vagnen hunnit förbi. Wienaren blir aldrig ond. Jag såg en beskedlig piga, som sålunda kramades mot ett fönster, upptaga saken med ett vänligt leende. Så går det igen tills en ny piga kramas mot ett nytt fönster och så i oändlighet. När ett hörn skall passeras, saktar en fiaker icke farten. Han slår däremot på, så att det skall gå så mycket raskare. Passerandet av gathörn antager fullkomligt karaktären av åkning på slängkälke. Man ser därvid en vagn, en lyktpåle eller dylikt framför sig, man avvaktar det ögonblick, då man skall köra fast eller stöta emot, men man fastnar aldrig, man stöter aldrig. Det går bara undan för brinnande livet. Wienaren har bråttom, han skall på bal.

Man må adressera sig till vem man vill på Wiens gator med begäran om en upplysning. Alltid ett artigt svar. Till och med de, som icke direkt tillfrågas, men förnimma, att någonting önskas, att de kunna vara till någon tjänst, blanda sig då med artighet i samtalet och ge den upplysning de kunna. Detta gäller om alla, även om fiakrarna. Det torde icke kunna träffas ett artigare och välvilligare folk. Även tjänstemännen vid de österrikiska järnvägarna äro merendels sådana; och jag tror nu med allt större säkerhet, att den vänliga översten i Bodenbach leddes blott av den allmänna och complaisanta vänlighet, som karaktäriserar österrikaren och förnämligast wienaren.

De dagliga teatrarna äro Burg-teatern, där stora dramatiska stycken uppföras, Opern-teatern för operan och baletten, Theater an der Wien för skådespel och dramer, Carl-teatern för operetter och farser samt Josefstadtsteatern för féeristycken, fantasi- och sagospel m. m. d. Den första av dessa teatrar, som jag besökte, var Carlteatern, där man uppförde "Die schönen Weiber von Georgien", komisk opera med musik av Offenbach. Att operan var komisk kan icke förnekas. Huruvida den åter verkligen kunde kallas opera blir en annan fråga. Musiken är i Offenbachs lätta manér, bestående av trivialiteter, som dock för sin livliga rytm och dansanta karaktär äro ganska anslående. Dess motiv äro redan begagnade i den dansmusik, som för närvarande spelas här. Pjäsens innehåll är en sammangyttring av allt möjligt, som lämpar sig för komik, dans och grannlåt. Bland annat förekommer däri en stor militär revy med 50 amasoner, vilka med största säkerhet och precision utföra sina evolutioner under en livlig och rätt originell marschmusik, som underhåller ganska väl under det manövrerna räcka. Tjugu andra flickor slå härunder på trumma, dels för sig, dels för den marsch, som orkestern spelar. En amason, som kommer för sent till sin plats och tillfrågas av mamsell-chefen om anledningen till sitt dröjsmål, uppger den bestå däri, att hon höll på att vänja av sitt barn, något som förorsakade henne åtskilligt bråk och trassel. Till förhindrande av vidare obehag hämtas ungen och inlämnas till skötsel å en vattenkuranstalt för invalider. Det hela, ehuru besatt och sammanrafsat, var mycket roligt, det kan ej nekas.

Opern-teatern tyckes utveckla en kolossal verksamhet. Under en vecka giver den Trollflöjten, Judinnan, Trubaduren, Faust, Lucie, Concini och Hugenotterna. Detta är räknat från och med lördagen den 4 till och med lör-

dagen den 11 februari. Dessutom har under min härvaro givits en stor balett, dock icke ny, som utgör helt spektakel för aftonen. Den heter Jotta och avhandlar Lola Mentez' öden och äventyr både i Europa och Asien. Konung Ludvig av Bayern förekommer där även i en mycket förlöjligad form, men det betyder ingenting, oaktat släktskapen med kejsarinnan. Baletten, utan egentlig plan eller sammanhållning, var grann och utfördes väl, särskilt vad huvudpartiet, som innehades av en fru Couqui, angår, men blev något för lång och tröttande.

Concini, en splitter ny opera av en herre, som heter Loewe, är komponerad i Wagners manér. Såsom sann wagnerist har herr Loewe också synbarligen föresatt sig att icke hemfalla till den yttring av musikalisk svaghet, som vi vanliga människor kalla melodi. I denna opera hörde jag första gången två renommerade sångare, barytonisten Beck och tenoren Wachtel, den förre för stockholmspubliken väl bekant. Vad Becks röst angår är den en stark, välljudande baryton av stort omfång. Sitt särdeles otacksamma parti som Concini sjöng han också mycket vårdat. Hans spel och gester äro tämligen grova. Gemenligen intager han en ful ställning med axlarna högt uppdragna och armarna böjda bakåt. Wachtel, en ännu helt ung karl med mörkt hår och kvinnliga, ehuru simpla drag, har en högst ovanlig röst vad höjd och styrka beträffar. Egentlig smak och musikaliskt öra saknar han däremot. Av hans sätt att "draga till", esomoftast med uppoffrande av tillbörligt avseende å situationen och icke alltid fullt rent, märkes snart, att han aldrig genomgått någon strängare skola. Jag kan därföre icke underlåta att uttala, vad som åtminstone för mig var fullkomligt oväntat, nämligen att den beryktade, omtalade Wachtel icke är annat än en natursångare.

Naturligtvis var jag alltför nyfiken att höra Trollflöjten uppföras i sin egen födelsestad för att icke, med åsidosättande av andra lockande nöjen, besluta mig för Opernteatern, då denna opera annonserades. Trollflöjten är här icke uppsatt med den prakt och naturtrohet i dekorationer och kostymer som i Berlin och Stockholm, men dock alldeles tillräckligt bra i den delen. Orkestern spelade sina saker ganska väl, men i åtskilliga nummer med något hastigare tempi än dem, vid vilka vi äro vana. Tamino spelades av herr Walter, som hade en ganska bra röst och sjöng bättre än Wachtel, men var mycket frånvarande i sitt spel. Paminas roll innehades av Fräulein Krauss, som sjöng med god musikalisk uppfattning och smak, men hade en något belagd röst och vibrerade för mycket, även i de kortaste sångljuden. Både Sarastro och Papageno hade präktiga röster, men tilläto sig det ofoget att i sina partier inlägga åtskilliga broderier, varom partituret saknar all kännedom. Dessutom tilläto sig prästerna, efter entréen till Isis- och Osiris-scenen, att småskratta, när anledning därtill förekom, varjämte vid Sarastros entrée och sortie en del bockade sig, en del icke m. m. sådant, vilket är en bagatell i och för sig, men vilket bevisar att operan icke hålles i den pietet, som minnet av kompositören kräver. En fläkt av nonchalans vilade över det hela, vilket överensstämde med ställets karaktär för övrigt. En Fräulein Ilma von Murska gav gästroll såsom Nattens drottning och dokumenterade sig såsom en koloratursångerska av ovanligt slag, begåvad med en mycket böjlig och klar röst. Gesterna däremot skulle kunnat med större fördel begagnas av en nipperhandlerska av det mest rörliga slag. Pinsamt var intrycket av hennes entrée, ty hon var åtminstone till utseendet så rädd, att jag trodde hon skulle bliva illamående. Hon var lika rädd som rödhårig, och när jag sagt

det, har jag också sagt, att all högre grad av fruktan är mig otänkbar. Summan av texten är den, att jag hellre ser Trollflöjten i Stockholm; likasom jag, ju mera jag får se här, i allmänhet ställer stockholmsoperan mycket högre.

I Wiens kyrkor är mycket av intresse att inhämta och mycket vore därom att säga. Men min tid tillåter mig icke att nedskriva allt. Det mesta lämnas åt minnet, men skall, såsom jag hoppas, även på det sättet bliva, åtminstone åt mig själv, bevarat. Blott två kyrkor vill jag som hastigast nämna. Det var en e. m. då det hölls bön både i grekiska kyrkan och den judiska synagogan. Vi foro till båda. Grekiska kyrkan är till det yttre delvis belagd med förgyllning. En förstuga ungefär såsom i ett privat, elegant hus leder in till själva kyrkan. En hel mängd av granna kolonner av stuck, även delvis förgyllda, uppbära här taket. Huruvida dessa kunna hänföras till någon inom vetenskapen känd pelareordning må den bevisa, som uppgjort ritningen till dem. Själva kyrkan är icke stor men särdeles grann och i taket försedd med rätt vackra målningar. Allt övrigt är stuck och guld. Virket till sittplatserna omkring väggarna är av ett mörkt glänsande träslag. Golvet är av marmor. En präst, klädd i en svart kåpa med en mössa av samma färg, inkom och satte sig på en sorts kateder på sidan om altaret och började tyst läsa i en bok. Meningen var väl att läsa högt, om det funnits något auditorium. Men de enda tillstädesvarande grekerna voro den mörklockige och jag, som en stund betraktade den stilla scenen i den inbrytande skymningen. Omsider gingo vi och lämnade prästen ensam med guldet, stucken, marmorn, kölden och tystnaden.

Synagogan var talrikare besökt och därjämte illuminerad. En mässa sjöngs på det sättet, att en präst, vänd

mot altaret, sjöng i tämligen hastigt tempo ett recitativ, varvid en osynlig kör av gossar instämde, egentligen i sluttonen av varje sats och aldrig med mera än högst två toner åt gången. Sången, utmärkt rent utförd både av prästen och kören, var av den karaktär, som Halévy mycket lyckligt träffat i sin opera "Judinnan". Därefter avlöstes prästen av en annan, och en ny kantat sjöngs, varvid, i motsats till den förra, kören hade huvudrollen. Det hela föreföll som ett friskt och oförskräckt musikaliskt samtal med vår Herre.

Wien den 5 Februari på aftonen.

Svenska och norska ministern i Wien, excellensen Due, håller här liksom i Stockholm förut ett mycket gästfritt hus. Vi hava också blivit med mycken välvilja och artighet bemötta. Som noter från utrikeskabinettet förut avgått till beskickningarna i Wien och Turin med anmodan till dem att föranstalta att jag erhöll vederbörligt tillstånd att besöka de fängelser och allmänna inrättningar, jag önskade se, var excellensen kunnig om min ankomst och meddelade mig vid min första uppvaktning, att han redan hos justitieministeriet anhållit om sådant tillståndsbrev, men att detsamma ännu icke blivit expedierat. Han väntade det dock dagligen; men man hade yttrat, att det icke fanns någonting nytt i den vägen, som var av intresse att se. Jag har ock inhämtat att så är förhållandet. I de stora militärstaterna, där utgifterna för armén sluka alla tillgängliga resurser, har man icke någon utväg för förbättring av sådana där bagatellanstalter som fängelser och arbetsinrättningar. Någon enda anstalt av det senare slaget finnes icke i hela Wien. Fredagen den 3 dennes voro vi av excellensen inbjudna i hans loge på operan, där baletten "Jotta"

då uppfördes. Excellensens loge är n:r 4 på första raden mittemot den kejserliga logen. De tre första raderna äro alla abonnerade, och för främlingar finnas inga andra platser att köpa än på golvet. Åtskilliga ärkehertigar, ävensom f. d. hertigen av Modena samt hertigen av Girgenti, en yngre bror till exkonungen av Neapel, voro där. Logerna äro trånga, sinsemellan avdelade medels väggar, på vilka i varje loge hänger en spegel. I logen bredvid satt nuvarande utrikesministern greve von Mansdorff, mittemot oss furst Schwartzenberg, statsministern von Schmerlings familj m. fl. andra, vilkas namn sluta på -ritsch och -ratsch.

I går afton var mottagning hos Dues. Dels för att efterkomma excellensens tillsägelse, dels för att få se den högförnäma världen foro vi dit kl. 10. Mottagningarna börja efter spektaklets slut. Där var mycket folk och trångt. Sällskapet lärer bestått förnämligast av diplomater. Hertigen av Reuss, om det var den 79:de eller någon annan, vet jag ej, samt Napoleon den förstes änkas biktfader Méslin, en liten beskedlig gubbe med underliga kläder, voro även där. Bland damerna var ingen riktigt vacker, men holländska legationssekreterarens fru såg bra ut. Där gjordes musik, åtskilliga nummer, dels av flera på en gång, dels solosånger, och för varje nummer behagade fröknarna-comtesserna nådigst klappa i sina högst egna händer. Toaletterna voro ganska vanliga, ungefär sådana som hos oss, och det hela hade ett fullkomligt syskontycke med alla réunioner, var som helst i världen, där folk samlas för att titta på varandra och kallprata. Damernas hårklädsel var icke stort annorlunda än hemma. Någonting outrerat däruti fanns icke. Sådant ser man däremot på balerna och teatrarna. I allmänhet bäres håret mycket nedsläppt i nacken, ibland hängande långt ner på ryggen, såsom upptagna och löst

uppfästade silkeshärvor, alltid bredare än hemma hos oss. Somliga äro tillurvade alldeles som om någon skulle duktigt luggat dem och sedan skickat dem ut att själva bära vittne om avstraffningen. Somliga åter hava tornat upp sig alldeles som om de rest en liten soffdyna på kant och däröver kammat så väl sitt eget som åtskilliga andras hår på en gång. Lockar långt hängande ned i nacken bäras även av många.

Från mottagningen foro vi till en större subskriberad bal, "Protestanten-Ball" kallad, och given till samlande av någon sorts fond för den protestantiska församlingen. Lokalen var ingenting ovanligt med. Sällskapet tycktes bestå av medlemmar ur de högre klasserna. Många sågo rätt bra ut, men ingen var riktigt vacker. Flera begagnade icke obetydligt med juveler. Orkestern utgjordes av en del av det s. k. Strausskapellet. Sedan den gamle Strauss dog hava hans efterlevande söner fortsatt firmans musikaliska affärer, till egen fördel och till de dansandes förtjusning. De yngre herrarna Strauss äro tre, men malicen påstår, att den yngsta av dem har för sin tillvaro såsom Strauss att tacka endast ett industriknep av de båda äldre veritabla bröderna. Omkring kl. 12 infann sig även excellensen Due på balen.

I dag hava vi varit bjudna på middag hos excellensen. Där var svenska legationssekreteraren Burenstam och baron Bennet, spanska legationssekreteraren Baguère och en musikus. Spanjoren, som tycktes vara en särdeles hygglig och beskedlig människa, trodde att han skulle komma att gå till Stockholm och sade sig längta till Sverige. Han har för sådant ändamål ock börjat lära sig svenska, men kan ännu icke säga annat än: "Djävlar anamma!"

Jag undrar vad en sann wienare skulle säga, om han visste, att vi redan varit hemma en hel tim-

me, fastän klockan ännu är knappt 11 på aftonen. Vintern synes vara i tilltagande ju längre vi nalkas södern. Nästan alla dagar har det snöat här. I dag var det 8 grader kallt på morgonen och klart, en vacker, nordisk vinterdag. På gatorna ha visat sig slädar, fastän sparsamt. Mot aftonen har det blivit kallare. Jag har tänt min sedvanliga brasa för natten. Man behöver icke frukta att osas ihjäl, ty spjäll kommer icke i fråga.

Wien den 7 Februari på eftermiddagen.

Tidens korthet tvingade oss att i går afton besöka två särskilda teatrar, nämligen Burg-teatern och Josefstadt-teatern, om vilka båda vi önskade vinna någon kännedom. Oturen ville dock att vi började på orätt ställe och lämnade det för tidigt, nämligen Burg-teatern, varest gavs ”Deborah”. Vi gingo därifrån efter första akten, men hade redan funnit, att där spelades mycket bra. På Josefstadt-teatern, en liten grovt ornerad teater i förstaden med samma namn, gavs efter annonsen en féeripjäs, benämnd ”Tre nätter”, varuti dans, sång m. m. skulle förekomma. Det hela lät lockande och denna genre av den dramatiska produktionen, som överallt eljest upphört att givas annorlunda än såsom efterbildningar av den smak, som ännu är wienerborna egen, äger sålunda såsom specialitet för en särskild ort sitt intresse. Men vi blevo grymt lurade. Det hela var ett så uselt sammelsurium med en sådan mängd av bländande bengaliska eldar, att vi förlorade t. o. m. energien att gå vår väg. Dessa voro de enda förlorade timmarna under min vistelse i Wien.

I Wiens tavelsamlingar, bestående förnämligast av det kejserliga muséet samt Lichtensteinska och Esterhazyska samlingarna, träffas ovärderliga skatter av de förnämsta kända mästare. Blott ett obehag är förenat vintertiden

med deras beskådande och det är, att med undantag av muséet lokalerna äro alldeles oeldade, vilket i tio graders köld utövar ett visst förlamande inflytande på konstsinnet. En bland de vackraste målningar jag sett påträffade jag emellertid på ett ställe, där jag minst väntade det, och dit jag lät mig föras mera för att tillfredsställa vår nitiska cicerons förnyade uppmaningar än för att följa min egen böjelse. Det var nämligen det kejserliga slottet med ty åtföljande vagnshus. Målningarna funnos på den kejserliga, på 1600-talet byggda kröningsvagnen. De uppgåvos vara av Rubens. Vare härmed huru som helst; säkert är, att man blott sällan påträffar något därmed jämförligt.

Denna sista afton härstädes är bestämd att tillbringas först på operan för hörande av "Faust", som jag aldrig sett uppförd och sedan på en borgare-kommittébal, som skall bevistas av kejsaren och kejsarinnan. För att se *honom* går jag icke många steg och jag har redan en gång haft den förmånen att taga honom i noggrant skärskådande en dag på Cirkus Renz, men kejsarinnan, som är renommerad för sin skönhet, vill jag bra gärna se. Därefter, kl. 6,45 i morgon bittida, fara vi till Adelsberg och uppehålla oss där en dag för beseendet av den märkvärdiga grottan.

Av excellensen Due, hos vilken vi i dag gjort avskedsuppvaktning, underrättades jag, att han i går gjort en förnyad och skarp påminnelse hos justitieministeriet om utfärdandet av tillståndsbrevet för mig att besöka fängelserna. Han väntade det i dag. Numera kan det dock icke gagna mig, och förlusten torde vara ringa.

Med mycken saknad lämnar jag denna glada och trevliga stad, där jag gärna skulle tillbragt någon tid, om det varit förenligt med min resplan i övrigt. Jag säger nu därför: "Farväl, o Wien, med allt ditt liv, din gläd-

je, dina tavlor, dina kyrkor, din dans och dina stekta höns!"

Adelsberg den 9 Februari på morgonen.

Borgarbalen i Wien var den största bal jag sett eller bevistat. Personernas antal är mig obekant och någon trängsel kunde icke sägas rå, men lokalen var så kolossal. Runt omkring danssalen gick en läktare på alla sidor, där de tagit plats, som ville vara lugna åskådare. Mitt på den ena långsidan satt kejsarinnan jämte det övriga hovet. Hon är verkligen utmärkt söt och håller sitt huvud mycket behagligt. Så vitt jag kunde se var hon klädd i gult siden. Hennes tänder lära vara förstörda av tobaksrök. Hon deltog icke i dansen och lämnade balen snart nog. Icke har jag så mycket reda på de övriga damernas toaletter och utseende, som jag vanligen plär hava, ty så länge kejsarinnan var kvar delade jag mina ögon emellan henne och herr Strauss. Sedan hon gått såg jag bara på honom. Estraden för musiken var i ena ändan av salen. Där tronade Strauss med sitt kapell, vilket, att döma av kontrabasarnas antal, var lika stort som orkestern vid kungl. teatern i Stockholm. Den dansmusik, som spelades, tyckte jag ej vara så melodiöst vacker, som den, vilken brukades av Schnötzinger i Stockholm förr i världen; enkelhet och en markerad takt tycktes vara huvudsaken. Herr Strauss spelade med hela kroppen, under det han dansade med hela själen. Takten följde han medels oupphörliga småguppningar med kroppen, vilken i övrigt vred sig på alla upptänkliga sätt. Än höjdes fiolhalsen högt över huvudet, under det att hakan borrade sig ned och ögonen sågo åt golvet, än sänktes fiolen och huvudet höjdes med blicken triumferande, strålande uppåt. Då och då höll han upp för att torka svetten ur pannan. Så kom den stun-

den, då den nya kompositionen för aftonen skulle uppföras. Då uthängdes framför estraden en skylt, på vilken stod skrivet: ”Bürgersinn-Wals av Strauss”. Stilla stannade wienarna på golvet i tyst förbidan. Dans kom nu icke i fråga första gången valsen genomspelades. Ögonblicket var viktigt och högtidligt. Viktigt för balens renommé, för Strauss' ära, för Wien, måhända för hela Österrike. Strauss började. Han blev ytterligt blek och hans ansikte antog ett uttryck, som när någon söker lyfta någonting, som är för tungt. Fullkomlig tystnad rådde under exekutionen; därefter kommo några applåder och rop av bravo, visserligen icke långa, men Strauss syntes nöjd samt bockade sig några gånger för publiken. En wienare, som såg att jag var utlänning, men ändock mycket intresserad av saken, tittade på mig med ett glatt frågande utseende, liksom menade han: ”Vad säger du om det där?” och jag smånickade till svar för att uttrycka: ”Det var mig en satans karl!” Härefter uppspelades valsen ånyo till dans. Nästa dans därefter anfördes av en yngre broder. Den äldre var visst då i behov av vila, och jag säger ingenting om det.

Påföljande morgon den 8 dennes lämnade vi Wien. Kölden fortfor, men vädret var vackert och solen sken så att det gjorde ont i ögonen. På få ställen i världen torde det hava varit nödvändigt att lägga järnvägen i sådan riktning som här för att komma fram. Trakten har tycke av Sachsiska Schweiz, men är ändå vackrare. På två timmars avstånd från Wien träffar man nämligen höga bergssträckningar, genom vilka järnvägen måste förläggas. Men som de äro för vidsträckta för att kunna genomskäras endast med tunnlar, har man måst gå över dem. För att med banan kunna komma så högt upp har det varit nödvändigt att lägga järnvägen dels i sicksack, dels ock i korkskruvformade sträckningar, un-

der vilkas tillryggaläggande man småningom stiger till dess man kommer upp på bergen, varefter nedstigandet, ehuru förenat med mindre svårighet, vidtager. Vägen går således uppåt dels genom smärre, men så många flera tunnlar, dels på viadukter över avgrunder, dels insprängd i bergen på kanterna av djupen. Oupphörligt i krokar, den ena skarpare än den andra. Ibland återkommer man till utgångspunkten, men har då stigit i höjd. Trakten är vild, men utmärkt vacker, berget är splittrat i en hel hop fritt utstående spetsar, några till formen liknande Vesuvius, emellan vilka smala och djupa hålor och dalgångar framgå. Den väg man passerat med dess många bukter och viadukter synes småningom så djupt, så djupt under en. Det kryper i benen, då man ser ut genom vagnsfönstren och icke ser någonting på sidan av vägen mer än blott avgrunder, över vilka man synes sväva utan fotfäste; och gårdar, människor och djur synas långt nere och små som leksaker. Bostäder finnas emellertid utmed hela vägen hur högt man passerar, och på den södra sluttningen av bergåsen finnas åtskilliga kvarnar, dels större, dels mindre, som drivas av en liten bäck, som kommer uppifrån något av bergen. Belyst av en strålande, alltför mycket strålande sol, som dock ibland skymdes, då vägen går utmed någon hög bergspets, var färden så grann, man kunde tänka sig, där natur och konst gemensamt alstrat en av sina skönaste skapelser. Den trakt, som på detta sätt av järnvägen genomskäres, kallas Semmering.

Mot aftonen tilltog kölden ytterligare. Det gnällde om hjulen och under fötterna. Klockan halv 8 framkommo vi till Adelsberg, som i det lysande månskenet syntes liggande i en vidsträckt fördjupning mellan bergen. Stationen var ett stycke därifrån. Mycket tyst och stilla var allting här. En beskedlig karl i skinnpäls, ungefär sådan

som våra dalkarlars, lagade sig till att draga våra saker ned till staden. För sådant ändamål slog han olja på hjulmuttrarna av en liten dragkärra han hade. Troligen hade den icke på länge varit använd. För att icke backen ned till staden skulle vara för brant, gick den i sicksack i långa bukter. Vi vandrade av. Isande kall ven blåsten från bergen så att det sved om kinder och öron. Kärrans hjul gnisslade och pepo. Men klart sken månen och belyste vackert den lilla staden med sina vita hus och de höga bergstopparna där bakom. På stadens gator, oregelbundna liksom byggnaderna däromkring, syntes ingenting.

På nedre botten av hotellet "Die Ungarische Krone" såg det ut ungefär som på en gästgivaregård i Sverige, där rökande bönder förlusta sig. Ett kök, som låg i samma förstuga, var dock rymligt, ljust och snyggt, varav vi hämtade goda förhoppningar på ställets beskaffenhet i allmänhet. Inga resande funnos här, och sådana ha blott tre gånger förut i år anlänt. Det är om sommaren, som Adelsbergs beryktade grottor besökas. Då är här fullt av resande, rörelse och liv. I vinterns kyla stannar icke mången. Då skynda alla förbi den lilla staden, som ligger i sin enslighet nere i dalen med sina 1,800 invånare och sin garnison av ett kompani soldater.

De rum, vi fingo, voro naturligtvis oeldade, men i övrigt trevliga. Det eldades dock genast i järnkaminerna, och en lukt av rök och därefter litet os, alltid förenat med dessa älskvärda värmeapparater, annonserade att elden hade tagit sig. Uppasserskorna, sinsemellan talande slavonska, voro mycket hyggliga och ville göra det så bra de kunde för oss. Vi fingo svinkotletter och kaffe till kvällen. Sedan vi uppvärmt sängarna med värmare och uppjagat temperaturen i rummet till 7 gr. Celsius, lade vi oss tjockt ylleklädda och duktigt påhöljda i våra

sängar och sovo gott hela natten, samt erinrades på morgonen genom ny röklukt och nytt os, att värmeapparaten ånyo blivit satt i verksamhet av de slavonska pigorna. Sedan vi förtärt vårt kaffe med mjölk, liksom i går afton ur en sorts champagneglas, äro vi beredda att företaga vår grottfärd. Snön yr ned under stark blåst, men i bergens innandömen måtte vi väl finna lugn och uppehållsväder.

Triest den 10 Februari på morgonen.

Vädret föranledde oss att begära en vagn för att färdas till grottan, dit vägen eljes icke är längre, än att den bekvämligen tillryggalägges till fots. Det var ett förfärligt väder. Efter blott ett par minuters utevaro i luften sved och värkte det i skinnet. Snön, bestående av små vassa, kristalliserade partiklar, bildade som ett isharnesk på kläderna. Några människor, med undantag av en och annan ur arbetarklassen, syntes icke heller till. Inne i staden köpas biljetter till grottans beseende. Enligt en tariff, som därvid förevisas, hava de besökande att välja mellan den stora illuminationen, vartill dock tarvas många som repartisera, för att kostnaden icke skall bli alltför kännbar, den medelmåttiga illuminationen och den minsta möjliga, som erfordras, för att man skall få ett ungefärligt begrepp om valvens sträckning och formationer. Vi valde den medelmåttiga, som kostade 17 floriner, omkring 26 kr. svenskt, ett belopp, som i förstone syntes oss ganska drygt, men som vi sedermera funno icke måtte hava särdeles betydligt överskridit de med förevisandet förenade kostnaderna. För detta pris ställdes till vår disposition fem karlar, försedda med korgar, som innehöllo de erforderliga belysningsmaterialierna. I en vagn, som såg ut att ett sekel ha stått i ett gammalt

redskapslider på någon tarvligare prästgård, och föraktats av både prästgårdsmamsellerna och adjunkten, skramlade vi av på en smal väg mellan trasiga stenmurar samt utför och uppför islupna backar. En ström brusar in i grottan strax bredvid ingången, som är stängd med en järnport. Fyra av våra följeslagare gingo, sedan de tänt sina lampor, förut in i valvet, under det vi med den femte, som så småningom lagade sig i ordning, stannade en stund ett stycke innanför dörren. Så bar det av. Valvet är i början icke särdeles högt, men tillräckligt för att kunna passeras. Vägen bär uppåt, här och där avbruten av några trappsteg för att göra stigandet mindre brant. Snart hördes ett starkt brusande av vatten och därefter framkommo vi till en hög och vidsträckt öppning i berget, kallad Dômen, större och bredare än någon kyrkas valv. I djupet forsade strömmen fram med starkt dån. Dels naturliga, av berget självt formade broar, dels en konstgjord sådan, vilken dock endast vid lågt vattenstånd kan beträdas, föra över strömmen. Utmed broarnas kanter voro nu ljus tända, vilka angåvo var vägen gick fram, samt, ehuru dunkelt, belyste vattnet och det höga valvet. Det var som om Styx vid nedgången till underjorden skulle tagit sig en avväg och brusat med häftigare fart, än han lärer ha på det ställe, där Carons färja överför de trafikerande. Från den stora dômen gingo två valv åt olika sidor, men med förening sinsemellan, så att när man gick bort genomdet ena valvet, kom man tillbaka genom det andra.

Vi gingo åt den högra sidan, och efter två timmars förlopp kommo vi tillbaka till denna, efter att hava passerat så många av de talrika valven, som medelst trappor och vägarläggningar äro bekvämligen trafikabla, men genom dessa går man också fullkomligt obehindrat och utan svårighet. Någon gång får man böja ner huvudet, det är

allt. Droppstenens färg är merendels grå, men antager ibland en färg helt vit såsom marmor. Undantagsvis är den rödaktig. I fantastiska former har den gestaltat sig, än i själva väggarnas bildning och söndersplittring, än i de från taket nedhängande flikarna. Än falla dessa som ett tätt lövverk, än såsom fina spetsar, än såsom upphängda underkjortlar, än såsom tyngre eller lättare sidendraperier, genomskinliga när ljuset föres bakom dem. Här bilda de utspringande stenarna en predikstol, där ett marknadsstånd, här en ihålig trädstam, där en operaloge med draperier för , här åter ett fönster med galler. Våra följeslagare, beskedligt och vänligt folk, sådant man träffar överallt i det här landet, förevisade grottan mycket samvetsgrant. Så t. ex. hade en gått förut med ett ljus och ställt sig innanför gallerfönstret och klamrade om gallren med händerna, så att det hela fick utseende av ett fängelse med fångar i. Ett annat ställe eller en öppning i berget hade likhet med ett kapell eller en mindre kyrka, till vilken en låg port med pelare på sidan ledde. Genom att med händerna slå på nedhängande stenflikar åstadkom en av de förevisande ett ljud, som liknade kyrkklockor, och då vi inträdde i kapellet, syntes där ganska tydligt orgelverket m. m., som bidrog till illusionen. Den kanske mest ofta förekommande formationen, utom pelare, är den, som liknar orgelpipor. Genom att slå på dem med händerna eller en käpp åstadkommes ett icke obehagligt ljud. Härjämte återfinnes en mängd andra figurer, såsom ett lejon, som med tassarna famnar en trädstam eller annat föremål, en biskop med sin mössa, det lutande tornet i Pisa, palmträd, cypresser, pelare av olika former, halmstackar, huvudskålar, madonnabilder m. m.

På ett ställe falla stenflikarna ned i smala strimmor, liknande ett vattenfall, och därunder ser man hängan-

de på bergets sida tillsammans en sjötunga i kolossal storlek, en kräfta, märkvärdigt nog ensam bildad av helt röd sten, samt därbredvid ett lejon. Flera stora väldiga öppningar i berget förekomma, och överallt var vi gingo fram voro på förhand hundrade ljusbitar tända, som upplyste valven och isynnerhet på avstånd; då man kom från de mörka gångarna, gjorde stor effekt. En särdeles lång och hög valvöppning hade en botten som amfiteatraliskt höjde sig i stor utsträckning. Här var berget, vad bottnen beträffade, mest söndersplittrat, under det väggarnas sidor voro släta och ljusa, som vitmenade väggar. Det hela, sett vid ljusens sken i sin utsträckning uppifrån den högsta punkten, liknade en sluttande kyrkogård i månsken med tusentals stenmonument, de flesta i ruiner. En stor öppen rund plats kallas balsalen. Här stodo träbänkar och bord runt omkring. På en upphöjning notställare och bänkar för musiken. Här är bal varje år annandag pingst. Då samlas folk från alla kanter. Grottan är då upplyst av 20,000 ljuslågor. Musik och munterhet överrösta då forsens brus och vattendropparnas entoniga fall.

För flera år sedan, då jag hörde Adelsbergsgrottan beskrivas av en bekant, som nyligen hade varit där, sade han, att ingen formation i den yttre världen förekommer vare sig i natur eller konst, som icke igenfinnes mer eller mindre tydligt i droppstensbildningarna inne i berget. Jag ansåg detta vara omöjligt och överdrivet. Satsen, strängt tagen i sin ordalydelse, håller väl icke heller streck, men då man blott vid en enda promenad genom en del av den omätliga grottan redan påträffar efterbildningar av de flesta förekommande saker man förut sett, torde man dock kunna påstå, att de föremål, som icke, åtminstone till sin ungefärliga form, påträffas i Adelbergsgrottans fantastiska formationer, äro högst få.

Droppstenen växer långsamt. Man har beräknat att det åtgår 156 år för att bilda en tum i tillväxt.

Våra vägvisare påstodo att på en plats i strömmen under berget skulle leva fiskar, vilket vi ansågo otroligt. De visade oss efter slutad vandring en flaska, innehållande två sådana, av dessa s. k. fiskar. De voro dock icke annat än ett slags vita ödlor, saknande ögon.

Ute rasade stormen ännu med lika fart. Få resande torde under sådana förhållanden gjort sitt besök inne i det märkvärdiga berget, men om också ännu ogynnsammare klimatiska förhållanden skulle råda, om tiden vore aldrig så dyrbar och knapp till varje resande, som färdas trakten framåt, giver jag dock det rådet, att de icke försumma se droppstensgrottan i Adelsberg.

Vår middag var snart förbi. Den utgjorde en repetition av föregående aftonens supé och bestod av svinkotletter och kaffe. En under namnet buljong tillagad rätt var av alltför oskyldig art för att framstå med några pretentioner på rang av födoämne. Vi togo avsked av de slavonska pigorna och ruskade av i den gamla prostvagnen upp till banstationen. Jag trodde ibland att det gamla skrället skulle kullkastas av stormen, men det stod sig. Under det vi väntade i salen vid stationen kom en bondkvinna in, som tycktes nära förfrusen. Hennes bomullsparaply var sönderblåst, hennes hår vått och isat. Hon talade ej, blott stönade sakta. På tillfrågan om hon ej ville hava litet varmt kaffe, skakade hon blott på huvudet och stapplade åter ut, tydligen därtill ledd av illamående. Hon följde dock sedan med tåget. Tåligt och med glad uppsyn synes eljest befolkningen bära sitt hårda klimat. Ovädret i går betraktade de såsom en småsak. Fem månader om året räcker den stränga vintern. Blott tre månader ha de varmt. Och dock bo de endast några få mil från Medelhavet.

Större delen av vägen mellan Adelsberg och Triest går genom ödemarker. Liksom ett kolossalt hav med stelnade vågor sträcker sig landskapet, översållat av stenflisor, utan tecken till vegetation. Snön upphörde här alldeles och marken var bar. Klimatet måtte även ha undergått en betydlig förändring, ty från att vara betäckta av is, blevo kupéns fönster åter fullt klara. Tre kvarts timme före ankomsten till Triest såg man plötsligt stranden av Adriatiska havet, som brusade i hela sin utsträckning. Banan är dels sprängd genom strandens mörka klippor, dels förlagd på en uppmurad väg utmed själva vattnet, men tämligen högt över detsamma. En hög fyrbåk skimrade på avstånd, havet lyste så blått i det klaraste månsken, längst bort låg ett ljusskem utmed vattnet, som återspeglades i luften. Detta var Triest.

På middagen.

Mellan höga berg och havet ligger staden, med sina hamnar även nu på vintern tämligen fyllda med segel- och ångfartyg. Ett av bergen på stadens ena sida är ända upp till toppen amfiteatraliskt bebyggt med större och mindre hus samt däremellan vinplanteringar. Högst upp på ett berg synas fästningens murar. Gatorna sträcka sig även uppför bergens sluttningar, här och där försedda med trappor, där stigningen är för brant. Ju högre upp man går, desto oregelbundnare bliva byggnaderna och tomterna, men där är vidsträckt utsikt över havet, som synes öppet åt alla sidor, utom den, där järnvägen går fram. En specialitet för Triest är stenläggningen på dess gator, bestående av stora, flata stenar, ungefär sådana, som hemma begagnas till ytterstenar i kanten av trottoarerna. Körslorna på gatorna verkställas huvudsakligen med oxar, nästan utan undantag av en ljus gul-

aktig färg. Husen äro i allmänhet stora, men fula. Jag har icke under två timmars kringvandring sett ett enda vackert hus. Det enda anmärkningsvärda i arkitektoniskt hänseende, som fanns i min väg, var tre marmorfontäner, alla av hög ålder. Några promenerande syntes icke till på gatorna, utan huvudsakligen arbetsfolk, en del klädda i en sorts burnuser, sydda av något grovt brunt tyg, av ungefär samma färg som deras ansikten. Stormen har rasat hela natten, så att det knakat och slamrat i fönstren. Nu börjar den sakta av, men ännu får man hålla i hatten, om man vill ha den kvar. Denna blåst anses för ingenting i Triest. Så länge man kan gå på gatorna, utan att blåsa omkull, är det ingen storm. Klimatet är emellertid helt annat än inåt landet. Kan man blott finna lä, är det icke kallt.

Milano den 16 Februari på middagen.

Den 10:e på aftonen lämnade vi Triest för att med nattens iltåg fara till Venedig. Vägen var till en början densamma, som vi föregående afton hade kommit; och det var också samma fyrbåk, samma ljussken utmed vattnet, samma klara månsken och samma brusande hav. Till Venedig kunde man förr icke komma annorlunda än till sjöss och från den nordliga stranden icke med större fartyg, utan endast med gondoler, enär vattnet är så grunt. Fastlandets mark tycktes så småningom övergå i ett sumpigt träsk och tämligen långt ute synes Venedig utmed själva vattenytan. En nyanlagd bro för järnvägen över 222 valvbågar ända fram till ena ändan av Canale grande, där stationshuset ligger. Vi stego i en gondol och foro tvärsigenom staden till Hotell Danieli. Den kalla, mulna morgongryningen passade icke illa till formerande av den första bekantskapen med den

förr så lysande, nu så förfallna staden. Oupphörligen ringde det i kyrkornas klockor, nu här, nu där, liksom ville Venedig överallt från sina katolska tempel kalla till själamässor för sin förgångna storhet. Dystra, mörka, delvis övergivna stå de gamla palatserna rätt upp ur de smutsiga, blyvattenfärgade kanalerna, och vita pappersanslag på fönsterluckorna tillkännagiva mångenstädes, att huset är att hyra. Vår väg förde oss Canale grande uppåt till Rialtobron, där vi omkring en dränkt, gulrandig katt vände inåt trängre kanaler och slutligen under Suckarnas bro kommo förbi Dogernas palats och åter ut i Canale grande vid dess utmynnande i lagunerna. Här ligger Hotell Danieli, förr Palazzo Bernardo. Vi veko av in i en ny gränd eller kanal för att lägga till vid husets bakport, där man direkt från gondolen stiger in i förstugan. De rum vi fingo voro småtrevliga med låga tak över sängarna och vita omhängen, som i ett svenskt gästrum på landet. De första försöken att elda i de små stenkaminerna fyllde rummet med så mycket rök, att fönstren måste ställas upp, vilket dock betydde föga, då temperaturen inne och ute var densamma, eller 3 grader blitt; och medan röken sålunda obligerades att gå ut, hade vi tillfälle att orientera oss med vår nya husliga utsikt, som bestod i ett mörkt, förfallet hus i olika avsatser strax mitt emot oss samt en smal kanal rakt under fönstren. Sedan elden tagit sig blevo rummen emellertid ganska varma och bra, vilket bevisas bäst därav, att vi på vanligt hyggligt vis kunde ligga avklädda om nätterna.

Först sedan man invändigt betraktat några hus i Venedig, huvudsakligen palatsen, och sett hur mycket, som kan rymmas innanför deras ofta obetydliga yttre, förlikar man sig med deras utseende. Utom de förnämsta palatsen, vilka genast väcka intresse för deras egendom-

liga byzantinska arkitektur, stöta övriga byggnader den främmande genom sin enkelhet eller rättare fulhet och sin brist på fönster. Det orientaliska byggnadssättet tyckes koncentrerat endast på den inre anordningen och att låta den yttre följa med därefter. Men sedan man tagit kännedom om vad inom dessa murar finnes och huru dagern ändock insläppes i mån av behov genom de fåtaliga fönstren, ser man på de brokiga än in- än utgående kala murarna med mera lugn, och småningom vänjer man sig vid dem. Jag besökte palats med inredning både i gammal och modern venetiansk stil. Vad man där får se, synes för nordbon väl som en saga ur Tusen och en natt, men huru vardaglig, huslig trevnad där kan finnas, förefaller honom obegripligt — åtminstone mig. Golv av mosaik eller marmor, väggar av marmor eller mosaik, tak av guld. Allt synes så kallt, kännes så kallt så här på vintern. Om jag då kunde få utbyta mosaik för några millioner mot en ärlig kakelugn från Åkerling eller Rignér, skulle jag för min del icke tveka. Och vänder man blicken utåt och palatset icke är beläget vid Canale grande, utan vid en smalare kanalgränd, vad ser man? Jo, förfallna, söndriga murar, där trasor hänga ut genom fönstren att torka.

Dyster är sinnesstämningen efter det freden i Villa Franca 1859 bibehöll Venetien åt Österrike. Befolkningen hade för skiljandet från Österrike och införlivandet med Italien hoppats allt, vågat allt. Den mängd av konfiskerade palats, som av regeringen användes till inhysande av ämbetsverk och inrättningar, bevisar till vad grad Venedigs adel deltog i rörelsen. Det storartade Palazzo Grimani, måhända det vackraste av alla Venedigs palats, vilket är i hela dess utsträckning byggt på pålar av ebenholtzträ, hämtade från Egypten, är numera inrett till posthus och en liten beskedlig gubbe med svart kalott lämnar

ut brev till allmänheen, som fritt strömmar ut och in i den pelarfyllda förstugan. De flesta av de rika invånarna hava övergivit staden, antingen för alltid eller i avvaktan på bättre tider. Venedigs stora opera, Teatro della Fenice, i senare tider byggd och enskilt bolags tillhörighet, där den förnäma världen hade sina alltid abonnerade platser, står nu stängd och öppnas ej, oaktat de bemödanden regeringen för sådant ändamål gör. En garnison av 20,000 man håller Venedig i tukt. Hatet mot militären är stort. Vår vägvisare, signor Antonio, uppgav, att då en österrikisk militär, även om han är åtföljd av damer, inkommer på ett kafé, de närvarande stiga upp och lämna rummet. Antonio, själv en frihetsivrare av första ordningen, uttalar gärna "österrikare" med skarp betoning på slutstavelserna; "Autriche — chiens."

Man ser icke heller på de offentliga platserna några infödda venetianare av stånd. De som ännu bo i staden hålla sig inom hus. Dock såg jag damer fara i gondoler på visit och stanna utanför porten, medan betjänten gick upp med kort, alldeles som när man eljest åker i vagn.

Det är eget att vara i en stad, där intet åkdon finnes och, om det också funnes, icke skulle kunna användas. Slamret av vagnar och dånet av hästhovar hör man således icke i Venedig. Men någon särdeles stor tystnad råder dock icke. Här och där vid gathörnen och sidorna av husen äro uppslagna små ugnar eller plåtar med kokinrättning under, vilkas ägare steka kastanjer, eller koka päron och äpplen, som de med ihållande, entoniga rop utbjuda åt de förbigående. Även andra varor utbjudas medelst rop. Till dessa skrik blanda sig tiggarnas gnällande böner om allmosor. Var man går påträffar man sådana av alla åldrar. Har man utan att bliva anhållen av någon sådan lyckats komma in i en kyrka, kan man med så mycket större säkerhet vänta att finna dem vid utgåendet.

Landar man med en gondol på ett efter utseendet ödsligt ställe, antingen inne i staden eller ute på någon ö i lagunerna, har man knappt fått foten i land, innan tiggare liksom växt upp ur marken. De följa då tätt vid sitt offer, under oupphörligt upprabblande av sin tiggarevisa, varuti "charità" för vart femte ord förekommer. Söker man då avvisa dem med ett ord eller med åtbörder, eller söker man avlägsna sig utan att låtsa om någonting, då hänga de fast såsom flugor i oktober och följa med till dess man friköper sig från deras sällskap. Bäst är därför att vid utgåendet förse sig med en hel hop soldi, (soldo ett mynt motsvarande 1½ öre svenskt) och sedan under dagens lopp, för vinnande av frid, genast vid första tillfälle möta den begärande på halva vägen. Även inne i kyrkorna är man utsatt för detta plågoris.

Färdandet i gondoler, antingen obetäckta, om vädret är vackert, eller täckta, om vädret därtill föranleder eller om man vill vara osedd, är i båda fallen särdeles angenämt. Gondolen, omkring 16 alnar lång och något över 2 alnar bred, uppåtböjd i båda ändar och platt i botten, är byggd av svartbetsat valnötsträ och i mitten försedd med en liten salong, rymmande fyra personer, men bekvämt icke mera än två. Salongens tak är utantill klätt med svart tyg och ibland försett med svarta ylletofsar, vilket ger den ett dystert utseende, innan man blir van därvid. Meningen är ock att kläda dem i sorgens dräkt. Detta bruk har varat ända sedan 1630-talet, då pesten härjade i Venedig och, som jag förmodar, gondolerna måste användas till att transportera liken. I en resebeskrivning över Italien av Carlino (Nyblom) har jag sedan sett uppgivas, att gondolernas svarta beklädnad skulle härleda sig från en gammal förordning, som utkommit för förhindrande av adelns lyx. Gondolerna föras antingen av en man, vilken då står akter om salongen på ena sidan och framdriver gondolen me-

dels en bredbladig åra, som lägges på en vid andra sidan befintlig årtull, liknande en knotig uppstående trädgren med en avsats för åran vid varje kvist, eller ock av två man, därvid den andra är placerad framför salongen och för sin åra begagnar en längre och mindre inveckad årtull. Gondolieren skjuter alltid åran framför sig stående och sitter aldrig. Gondolerna glida i rask fart, i synnerhet då de icke äro lastade. I trängsel behöver rodden icke avstanna. Den eftersta gondolieren flyttar blott sin åra ned på nedersta klykan av årtullen och ror då bekvämt förbi de andra farkosterna, som eljes skulle vara till hinders. Vid rodd i de smalare kanalerna ropar gondolieren före vikandet om ett hörn, för att förekomma sammanstötning med någon mötande. Detta färdande är ganska eget, och man har oupphörliga anledningar att beundra den färdighet, med vilken gondoliererna manövrera. Något särdeles eget att se är uppbrottet från teatern i gondoler. Den teater, som av oss besöktes två särskilda gånger, är belägen vid en tämligen smal kanal, ungefär så bred som Västerlånggatan i Stockholm.

De gondoler, som äro på hämtning och vänta utanför, såsom vagnarna vid vanliga teatrar, ligga på ömse sidor om teatern bort i kanalen, varest man ej kan se dem, enär kanalerna icke äro upplysta. När nu folket kommer ut från spektaklet och gondolerna framropas av betjänterna, blir det rörelse och liv. Gondolierens namn skrikes av betjänten, åtföljt av ett ihållande rop, till exempel ”Fransesco, pio-u-u”, ”Pietro pio-u-u”. Den anropade kommer då småningom, allt eftersom möjlighet finnes, och i en röra om varandra ligga alla gondolerna under rop och tal mellan gondoliererna; och då man första gången betraktar skådespelet, begriper man ej huru de någonsin skola komma åtskils, men efter en stunds förlopp är det åter alldeles mörkt och tomt. Som salon-

gen på gondolerna är mycket låg så att man blott kan *sitta* i dem, men icke stå, får man bocka sig djupt, då man stiger ditin; men för att slippa vända sig om inne i salongen, vänder man sig om utanför och går baklänges in. Under den brådska, som råder vid instuvningen efter spektaklet, är mycket roligt att se, huru damerna embarkera. Under fortsatt samtal med någon, som står kvar vid trappan, trippa de nedför de två trappstegen i gondolen, vända sig om och springa baklänges in i salongen. Betjänten med lykta i handen sätter sig utanför. Den eftersta gondolieren sänker sin åra och ror, förbi de andra gondolerna, medan den främsta gondolieren håller utkik och undanröjer de hinder som möta. Familjernas gondolierer bära deras livréer, såsom kuskar och betjänter på privatpersoners vagnar, så att man alltid vid mötet med en gondol ser om den tillhör någon familj eller är en "hyrvagn". Det finnes även omnibusgondoler, vari mycket folk rymmes, men jag for icke i någon sådan. Dessa gondoler voro icke svarta.

Man kan också komma fram i Venedig till fots, med begagnande blott då och då av gondoler för att passera Canale Grande, och någon märkvärdigare stad att gå i torde väl knappast finnas. Man kan icke kalla det gator, som man går på. Det är mera likt skillnadsrum eller prång mellan särskilda hus och rakt fram går man icke länge i sänder. Antagom att man en dag föredrager att gå till fots för att besöka t. ex. en avsigkommen baronessa, som har tavlor att sälja, vilka därför äro tillgängliga till beseende, såsom fallet var under min vistelse i Venedig. Man går då först genom en tämligen bred gata, d. v. s. så pass bred, att man nära nog kan taga med vardera handen i husen på sidorna. Det är en rad med bodar, huvudsakligen för matvaror, och trångt att passera. Så viker man in på en annan gata något

smalare eller möjligen litet bredare, så ut på en oregelbunden öppen plats, där en kyrka ligger, så över en av de flera hundrade broar, vilka leda över de smala kanalerna och bestå av en långsluttande trappa upp på ena sidan och en dito ned på den andra, så förbi en mur, från vilken några kvistar murgröna hänga ned åt gatan, eller ett par cypresser, som resa sig från någon öppen plats bland byggnaderna, så in på en smal gata igen, så över en ny bro o. s. v. Baronessan tog själv emot. Hon var ett äldre fruntimmer, klätt i skinnkrage, vilken hon ganska väl behövde, ty jag fruktar, att hon icke hade någon enda vrå att krypa in uti; och de tre rum, i vilka hon hade sina tavlor, voro alla oeldade och mycket kalla, och där stodo också hennes sysaker. I det ena rummet lågo på en kamin några ägg och ett stycke ost. Möblerna voro till det mesta sin kos. I sin samling hade hon dock en äkta Correggio och en dito Rafael, för vilken senare hon begärde 2,000 louisdorer. På gården fanns, vad som i Venedig är en sällsynthet, nämligen en liten trädgårdstäppa, så stor som en rymlig matsal eller så, med några cypresser i och täckt med en spaljé för någon slingerväxt, varigenom man troligen sommartiden hade full skugga där inne. Utanför på gården voro några blomkrukor uppställda på sönderbrutna kapitäler av korintiska pelare, och murgröna slingrade sig upp för husets väggar.

Genua den 17 Februari på middagen.

Men på samma gång som man beskriver den kaotiska sammangyttring av byggnader och vatten, som bildar det inre av den största bland de många öar, på vilka Venedig är byggt, har man också att förtälja om de härligaste vyer och de ståtligaste promenader. De förnämsta

bland dessa äro S:t Marcusplatsen och kajen framför dogernas palats, varifrån man har utsikt över lagunerna och den ena mynningen av Canale Grande; och den, som antingen på dagen, då gondolerna korsa varandra utanför stranden och på lagunerna, i gondol eller till fots färdas förbi dogernas palats eller på aftonen från platsen utanför S:t Marcuskyrkan, sedan månen gått upp, betraktar dess sken i vattnet genom kolonnaderna, som bära dogepalatsets arkader, och bakom sig har de upplysta pelarraderna kring S:t Marcusplatsen, med dess sorlande liv, han kan säga sig hava sett måhända det vackraste och bestämt det egendomligaste stadsparti i världen. Någonting, som genast ådrager sig främlingens uppmärksamhet förnämligast på S:t Marcusplatsen, men även på andra öppna ställen i staden, är den svärm av duvor, som till ett otroligt antal flaxa omkring. De födas på stadens bekostnad, och klockan 2 varje middag bespisas de i ett hörn av S:t Marcusplatsen. De hållas i sådan helgd, att dödandet av en duva är belagt med särskilt straff. Detta förhållande existerar sedan de avlägsnaste tider, och anledningen till detsamma torde icke vara med visshet känd. Signor Antonio berättade dock med mycken säkerhet, att duvans helighållande härleder sig därifrån, att under ett av Venedigs gamla krig med Genua, en viktig underrättelse meddelades republiken medels duvpost, vilket föranledde Venedigs seger. Anledningen må nu vara vilken som helst, säkert är, att duvorna av venetianarna hållas i en vidskeplig vördnad, trivas och må väl och välja fritt sin tummelplats såväl överallt på byggnaderna som under det mosaikinlagda och förgyllda taket i S:t Marcuskyrkans vestibul.

Pisa den 18 Februari på middagen.

Dagen efter min ankomst till Venedig fick jag från excellensen Due mig tillsänt österrikiska regeringens tillståndsbrev för mig att besöka alla fängelser och straffanstalter i Österrike med samtliga underlydande länder. Jag besåg på grund härav tre fängelser, av vilka två voro straffanstalter, belägna på andra sidan om lagunen, den ena för män, innehållande 800 fångar, och den andra för kvinnor, vilkas antal utgjorde 130. Båda anstalterna voro för sådana, som undergingo straff för högst 10 år, och båda hade ett rannsakningshäkte. Fängelset för kvinnor har troligen varit kloster och var särdeles rymligt. Häktet uppgavs visserligen vara avsett för 500 personer, men jag tror, att ett ännu större antal skulle kunna rymmas därstädes. Tillsynen över fångarna handhaves av 14 stycken av de Barmhärtiga Systrarnas orden, som tycktes hinna till för litet av varje. Ganska god ordning rådde, men något särskilt fanns ej att lära. Deras kök och tvättanstalt voro dock av ypperlig beskaffenhet. En grevinna Comelo satt här på bestraffning för revolutionära stämplingar, men hon hade ett eget rum och åtnjöt den förmånen att icke behöva sammanvara med de andra fångarna och hon höll sig själv med maten. Hon uppgavs vara 42 år gammal och sjuklig.

Straffanstalten för männen var jämväl inrymd i ett forntida kloster, men där tycks det vara jämförelsevis trångt. Det enda av framstående art var ett större badrum med flera kar av marmor samt en väl underhållen eldsläckningsattiralj. Då vi inträdde i kyrkan, vilken såsom en gammal klosterkyrka i Venedig ägnar och anstår, var i taket försedd med storartade målningar, spelades på orgeln upp en marsch och avsjöngs till samma

melodi en kör, allt av fångar, varefter orgelspelaren utförde solo några nummer modern musik. Om dessa båda fängelser, utan något egentligt system, är icke just någonting att säga. Så mycket sorgligare var att finna, hurusom österrikiska regeringen tilltrott sig kunna såsom rannsakningshäkte bibehålla det ursprungliga kriminalhäktet från republikens tider, beläget i de underjordiska valven bredvid och under kanalen, som skiljer det från dogernas palats, varmed det är förenat genom Suckarnas Bro. I dessa med tredubbla järngaller försedda rum, där luften naturligtvis aldrig kan bliva ren och frisk, förvaras fångarna flera i samma valv, där de tyckas fördriva tiden med kortspel och konversation. Blott ett enda rum innehöll en ensam fånge, som Antonio sade sig känna och som var under åtal för någon politisk förbrytelse. Vid utgåendet från häktet ville jag göra mig underrättad om beskaffenheten av denna förbrytelse, men Antonio pekade på en lång mörk herre, som gick framför oss i trappan, och sade, att vi icke skulle tala om saken. Sedan förklarade han detta med att den mörke herrn skulle vara en österrikisk polisspion, och vidare kännedom om saken erhöll jag icke. Att detta gamla häkte ännu användes, är en skamfläck för Österrike. Häktet på andra sidan Suckarnas Bro under dogernas palats är visserligen ännu värre, men det var intressant att beskåda, såsom nu ej mera begagnat och endast tillhörande den tid, då Venedig skrev de dystra och blodiga bladen i sin märkvärdiga historia. Cellerna i detta gamla häkte äro ännu fullt bibehållna. De äro något större än de celler, vi nu begagna i våra moderna häkten, men lägre och alla mörka, åtminstone dem jag såg. De celler, där de politiska fångarna förvarades, hava nakna väggar, och ingången dit leder genom en så låg dörr eller rättare sagt öppning i muren, att man måste så gott som krypa dit-

in. Då man upplyfte facklan, såg man inskriptioner av årtal, sentenser på italienska språket, varav en innehöll en varning mot republikens spioner, och årtalet 1648. De celler åter, i vilka andra än politiska fångar förvarades, voro brädbeklädda och innehöllo en hylla på ena sidan och en bred bänk eller brits av trä mitt uti att ligga på, för vilket ändamål en sorts kudde under huvudet lär ha beståtts. Den del av en korridor, där avrättningarna försiggingo på det sätt, att offret anmodades sätta sig på en stol, varvid en i väggen fästad inrättning strypte honom, är ännu försedd med den dörr, varigenom liken sedermera genom en hemlig gång nedfördes till kanalen och på gondol transporterades till kyrkan San Giovanni, där en liten smal dörr i ett sidokapell, som jag även såg, tjänade till likens införande i och för jordfästning. Den religiösa ömtålighet, som föranledde en sådan ceremoni när alla andra åsidosattes, synes förvånande. Men ytterligare bevis på, huru här tanken på döden stått samman med tanken på kyrkan får man, utom av kyrkornas inredning i allmänhet, även speciellt av en kyrka, vars namn jag icke minns, där Venedigs förnämligare familjer byggt sina kapell, och rest sina monument. Allt vad rikedom och även, som jag vill tro, kärlek för konsten gemensamt kunnat uträtta för hopande av de dyrbaraste arbeten i marmor och mosaik, på det utmärktaste sätt utförda, får man här skåda i en sådan grad, att det skulle nästan vara en vila att få se en liten bit granit eller annat kontrasterande till omväxling; men någon enkelhet i Venedigs kyrkor söker man fåfängt och man förvånas lika mycket över den rikliga tillgången på marmor av så många olika slag och färger, varom man aldrig kunnat bilda sig en föreställning, som över den oerhörda kvantitet av mänskligt tåla-

mod och arbete, som nedlagts på förfärdigandet av inre och yttre murars, valvs och kolonners mosaikinläggning.

Avkomlingarna av de flesta rika familjer, vilkas monument fylla kyrkorna till främlingars och konstälskandes häpnad och beundran, äro emellertid nu utfattiga; och det måtte vara en egen känsla för tiggaren, som går in att bedja i det tempel, där hans förfäders aska vilar, att tänka, att en tusendel av den rikedom och prakt, som täcker hans fädernegrav, skulle vara tillräcklig att förskaffa honom föda och hem. Den ersättning, som kyrkan lämnar för vad som förut gjorts för den, stillar åtminstone icke den lekamliga hungern.

Blykamrarna under taket av dogernas palats lämna numera ingen föreställning om deras forna utseende och beskaffenhet, sedan dels blyet blivit vid 1848 års revolution tillgripet till förfärdigande av gevärskulor, dels ock taket blivit för omläggning uppbrutet.

På Teatre a San Benedetto såg jag två operor: ”Un balle in maschera” och ”Rigoletto”, båda av Verdi. Den förra är samma pjäs, vartill Auber jämväl satt musik. I Verdis opera är Gustaf III förvandlad till guvernör i Boston eller något annat ställe. Vad utförandet av båda dessa operor beträffar, så kan det vara nog att säga, att detsamma var ytterst tråkigt och ganska tarvligt, vilket, såsom jag kommit under fund med, ofta händer en här nere i Italien, sångens hemland, där man väntar sig få höra så mycket vackert. Orkestrarna äro icke heller alltid riktigt goda, och vad som stöter mig är, att ingen annan kapellmästare i allmänhet finnes än en av de första fiolerna, som ibland spelar med själv, ibland slår takten med stråken. Eget är också att se sufflörerna utan någon lucka över sig, helt ogenerat med pjäsen lagd på teatergolvet hjälpa än den ena än den andra av de spelande med ganska högljudda yttranden, ävensom i

takten då och då understödja kören, vilket är så mycket nödvändigare, som anföraren, placerad på andra sidan om orkestern, invid amfiteatern, är därifrån förhindrad.

På Hotell Danieli voro icke många resande och är det i allmänhet icke vid denna tiden på året. Blott ett fåtal personer utgjorde middagssällskapet vid table d'hôten, men sällan har väl matsalen i Hotell Danieli haft att framvisa ett muntrare sällskap. Det bestod av en äldre herre och en yngre herre, möjligen far och son, en fransyska, den mörklockige och mig. Varifrån de båda herrarna kommo och varthän de foro vet jag icke, liksom jag ej har mera reda på fransyskan, än att hon senast varit i Milano och medförde, såsom en tysk piga på hotellet yttrade: "Ein ungeheures Gepäck". Första middagen satt jag och frös framför spiseln i matsalen och väntade på middagen, under det att den mörklockige läste tidningar i läsrummet. Då inträdde fransyskan och frös också och därigenom uppstod genast ett sympatiskt förhållande, varunder vi ljögo åtskilligt för varandra. Den dagen var hon klädd i en svart sammetskofta och en liten svart hatt med vit plym. Den gamle herrn, som egentligen icke var gammal, annorlunda än i motsats till den unge herrn, och i sin frånvaro av fransyskan kallades för "bonden", väckte munterheten till livs genom oupphörligt gyckel med stavningen på matsedeln och andra förekommande ämnen, och fransyskan skrattade omåttligt. Glädjen nådde sin höjd, då fransyskan för att visa bästa sättet att få sönder en hård bakelse, som serverades, slog den i golvet, så att bitarna foro ända upp åt väggarna. Så förgick första dagen. Då jag andra middagen kom in i matsalen, satt fransyskan ånyo och frös med benen uppstoppade i spiseln. Jag frågade henne, huru det var möjligt att frysa med sådana ögon. Denna under ett anfall av köld och hunger frampressade fadaise,

den största troligen, som blivit sagd i Lombardiet-Venedig, upptogs ganska nådigt, varefter benen nedtogos. Denna gång var hon klädd i ljusblå klänning av något mjukt ylletyg, kantat på alla möjliga håll med fransar av rött silke, som sågo ut som något slags pälsverk. Hyn hade också blivit med silkeslen hand på angenämt sätt förfinad. Middagen fortgick sedan under enahanda munterhet som första dagen och slutade med att vi narrade fransyskan att slå konjak i det té, hon ”pour la digéstion” efter middagen intog i stället för kaffe. Tredje dagen hann hon inte frysa, ty vi hade redan satt oss vid hennes ankomst och förklarade oss nära på ”être au désespoir” vid tanken på att hon icke skulle komma. Nu var hon klädd i en lång gredelin sammetskofta och en ännu mindre hatt med svart plym och örhängen bestående av två i varandra hängande ringar, av vilka den yttre hade storleken av ett mindre tunnband. Hennes digéstion måtte ha varit i ett förträffligt skick, ty hon åt som en karl. Som vi ämnade resa på aftonen och middagen således var den sista gemensamma, föreslog jag madames ”skål” i ett glas champagne, varav hon till en början icke ville ha mer, än att det skylde bottnen av glaset; men sedan jag drillat med henne så att hon fått glaset fullt, tömde hon det ogenerat i ett drag och sade en stund därefter att det var en god idé av mig att ge henne champagne, emedan hon kände sig må så väl därav. Under andra dagens middag, då det var som trevligast, föreslog den mörklockige, att vi skulle bjuda fransyskan sitta i vår loge på operan för aftonen, men på min erinran, att det icke gick an för ”polskans mamma”, förföll saken. Vid skilsmässan från fransyskan ville hon inte vara nog grym att betaga oss allt hopp om ett möjligt återseende i Florens, vilket vi uppställde såsom ett nödvändigt villkor för vårt lugn un-

der de kommande dagarna. Första dagen av vårt vistande i Venedig sutto vi på middagen, efter åtskilliga kringvandringar, inne på kaféet Florian vid S:t Marcusplatsen och drucko choklad. Då kom polskans mamma in och satte sig att dricka buljong. Däruti var ingenting märkvärdigt, men det märkvärdiga fann hon i att höra oss tala, varför hon tittade på oss, och som vi därvid tittade på henne tillbaka, så kommo vi ihåg varandra. På operan om aftonen var hon tillstädes, åtföljd av sin dotter, som var den egentliga polskan, och som fann ett stort behag inför den mörklockige. "Og dejlig var hun, den lille Trold", såsom Jonas Tværmosse i sina Ærgrelser säger om Regina Palm. Hon var klädd i håret som en råtthund och vi sågo mera på polskan än på pjäsen, ity att polskan var vackrare än pjäsen. Andra aftonen var det på samma sätt, och den mörklockige tittade ymnigt på polskan och var nog rätt belåten, att inte fransyskan var med. Uanför väntade vi tills polskan steg i gondolen och hennes gondol var den sista av alla. Hon hade en neger till betjänt. Sedan vi sett polskan krypa baklänges in såsom alla andra och vi därefter hunnit nära dogernas palats, sade den mörklockige: "Hon var ändå bra söt", och jag svarade: "Jag skall skaffa dig en annan polska i Florens", vartill den mörklockige invände: "Jag skulle hellre vilja ha en svenska". Och detta var historien om polskan och hennes mamma.

Signor Antonio följde med oss i gondolen till bangården. På vägen frågade han den mörklockige, om han var gift och tillade efter erhållet besked "Believe Antony, don't marry".

Totalintrycket jag har av Venedig är det, att om jag vore mycket rik och icke hade annat att tänka på, än att på ett intressant sätt mangera mina inkomster, så tillbragte jag alltid någon del av året i Venedig. Häruti in-

stämmer även den mörklockige, men därvid tänker jag: "Det är ej sagt, att skatan alltid sitter kvar på taket."

Pisa den 19 Februari på f. m.

Padua är numera en tyst och stilla stad med oftast trånga, alltid krokiga gator, som nästan överallt på sidorna hava arkader, varunder mestadels varor försäljas. Den 14 februari uppgick klar och med gott väder samt en luft, som smakade av vår. Vi började dagen med ett besök i Botaniska trädgården, som icke erbjöd något av intresse mer än ett stort cederträd från Libanon och stora magnoliaträd. Det senare trädet hade jag aldrig förut sett. Det växer stort och högt med blad av ungefär samma konsistens och färg som lagern, men med form liknande kastanjeträdets, endast med den skillnad, att på magnolian bladflikarna äro ännu mera skilda åt än på kastanjen. I ett slags antikvitetsmuseum strax därinvid, en byggnad av underlig form, med en mängd avsatser, som beträdas för att successivt få utsikt allt längre och längre över omgivningarna, förvaras i underjordiska valv de av Paduas tyranner förr i världen begagnade tortyrinstrumenten och -anstalterna, uppställda på samma sätt som då de begagnades och vid vilkas grundliga genomgående och studerande jag ovillkorligen skulle känt mig illamående. Jag nöjde mig därför med att göra deras flyktiga bekantskap, varav jag dock hittills haft nog både om dagen och natten.

En vacker, öppen, men oregelbunden plats i Padua är Prato della Valle, också kallad Piazza delle Statue, i vars mitt en ovalformad, trädplanterad promenad omgives av en kanal, på vars båda sidor statyer av utmärkta Paduas borgare i sten äro uppställda.

I Palazzo Pappafava finnas konstsamlingar av flera

slag, vilka dock icke i sin helhet kunde få ses, enär den nuvarande ägarens familj var hemma och bodde i rummen. En sal innehållande statyer och grupper i marmor såg jag dock. Däribland var ett egendomligt arbete, föreställande Lucifer och hans anhang, som nedstörtas från himlen och omfattande sextio särskilda figurer, uthuggna ur ett enda marmorblock. Figurerna äro så blandade in med varandra, att man ej förstår hur bildhuggaren kunnat begagna sina verkstyg. Gruppen är fem fot hög. Skulptörens namn är Agostino Fasolata, och jag antecknar historien om gruppens tillkomst, sådan den av den gamle förevisande trotjänaren berättades, emedan jag ej funnit den i någon beskrivning eller resebok. Agostino Fasolato förfärdigade gruppen hemma i Palazzo Pappafava, där han skulle bo och erhålla sin föda under arbetstiden samt i betalning 10 francs om dagen. Han arbetade endast på denna grupp och arbetstiden räckte i 12 år och 4 månader.

Verona är i motsats till Padua byggt nästan alldeles utan arkader på sidorna av gatorna samt med högre och bättre hus. De romerska fornlämningarna, huvudsakligen den stora amfiteatern eller arenan, äro beskrivna så många gånger, att de nu kunna förbigås. Intressant att beskåda är den under den gamla kyrkan S:t Zeno befintliga, ännu äldre, men mycket väl bibehållna krypta eller under jorden byggda kyrka, vars valv uppbäras av 40 pelare, vilka vid noga påseende äro alla sins emellan olika, ehuru av samma höjd. En såsom altare begagnad, grovt tillhuggen sarkofag av vit oslipad marmor är kuriös nog att se, såsom visande prov på konstens tillstånd i nionde seklet. Några figurer i basrelief på sidan hava huvuden nära på så stora som hälften av hela kroppen.

Från trädgården till Palazzo Giusti, där en hel mängd

stora cypresser visas, vilkas ålder uppgives nå 500 till 1,200 år, har man en vidsträckt utsikt över den lombardiska slätten. Man ser därifrån Mantua, Villafranca samt de snöbetäckta Tyroleralperna. De schweiziska kunna endast vid mycket klart väder skönjas.

Begravningsplatserna i Verona äro av en mycket egen konstruktion. En vidsträckt fyrkantig byggnad, ännu icke på ena sidan fullt färdig, innesluter en öppen plats, på vilken de obemedlade klasserna för sju francs kunna köpa gravar, tätt invid varandra. De som hava råd därtill, köpa dyra gravar inne i byggnadens korridorer, varest familjegravarna ligga under golvet och de enstaka gravarna på sidorna över varandra. Dessa senare äro såsom hyllor, rymmande var sin kista. Sedan kistan blivit insatt på sin plats, muras öppningen till, och på en skiva av vit marmor, som täcker gravens sida, inhugges den dödes namn Det är således blott inskriptionerna på golv och väggar, som angiva att det är en begravningsplats, varpå man går, eljes skulle man tro sig gå i öppna, tomma korridorer. Alla dessa äro utåt den öppna platsen försedda med kolonner.

Vid gatan Cappello visas det gamla hus, Casa di Cappelletti, varest Julia bodde den tid hennes renommerade bekantskap med Romeo ägde rum. Huset, högt och smalt med smala fönster, har länge varit begagnat såsom kvarter eller tillhåll för veturiner, och från fönstren högst uppe hängde kjolar till torkning. Jag hoppas att, om också Julia i livstiden haft samma metod i handhavandet av sina husligt ekonomiska bestyr, hennes kjolar åtminstone måtte ha varit litet trevligare.

De vidsträcktaste befästningarna, utgörande en del av den välkända ”fyrkanten”, dominera staden från höjderna däromkring; och en massa av militärer, både fotfolk och kavalleri, syntes i staden och excercerade på fälten

därutanför, vilka voro torra som om sommaren. I trädgårdarna grävdes och gjordes i ordning, och på fälten, som korsas av järnbanan, tycktes vårarbetet vara undangjort. Jordmånen består av en rödaktig, sandblandad mylla, och genom åkrarna löpa överallt fruktträd i regelbundna, ganska täta rader, varigenom hela den Lombardiska slätten får utseendet av en trädgård.

På vägen mellan Verona och Milano vid gränsen mellan Österrike och Italien passerar man Gardasjön, Lago di Garda, och som uppehållet där, till följd av granskning av pass och visitation, var tämligen långt, hade man tillfälle att, ehuru på något avstånd, betrakta det ena av de tre vatten, som turister emellan kallas "sjöarna". De andra äro Lago di Como och Lago Maggiore. Stranden från den södra sidan, där vi stodo, var långsluttande nedåt sjön, här och där avbruten av de många utanverk och förskansningar, som ingå i "fyrkantens" befästningssystem. Nere vid stranden ligger en liten stad, vars namn jag glömt, med ett gammalt kastell i ruiner. På andra sidan av sjön syntes Alperna, vilkas övre snöbetäckta sluttningar, då eftermiddagssolen genom tunna moln belyste dem, antogo en egen glans. Nedanför Alperna lågo byar här och där, vilkas vita murar och kyrkor bröto av mot de nedre bergens mörka fond, och på sjön, där några fiskarbåtar lågo förtöjda, syntes en farkost med spända segel, vars bild tydligt återkastades av det lugna vattnet.

Möjligen kan Milano vid ett längre uppehåll vara en angenäm vistelseort. Mig intresserade icke något annat än dess dôme, men den så mycket mera. Näst efter S:t Peter i Rom och möjligen katedralen i Sevilla är det den största kyrka i Europa och dess vidsträckthet synes inuti så mycket klarare, tack vare bruket i de katolska kyrkorna, att golven icke äro belamrade med andra bänkar, än här och där framför ett eller annat sidokapell. Varje

bit av kyrkan både innan- och utantill är av vit marmor och prydd med över 5,000 statyer, vilkas antal för att vara komplett skulle utgöra några tusen till. Varje pelare inne i kyrkan är ovantill i kapitälen full av sådana statyer. De målade kyrkfönstren göra att halvskymning alltid råder därinne, utom då solen bryter igenom färgerna, vilket isynnerhet då morgonsolen lyser genom de kolossala korfönstren, måtte vara av en härlig effekt. På dômen, som ännu icke är färdig, arbetas dagligen.

Den världsbekanta teatern la Scala, den största i Europa och troligen i världen, besökte jag ock. Man uppförde "La Favorite" av Donizetti med en ful och fet fru, som gav gästroll och tycktes av publiken vara särdeles gouterad — samt en stor balett. Vad operan beträffar, så gick den skäligen skapligt och frun sjöng rätt bra, men den kolossala lokalen fordrar större röstresurser, än som nu, åtminstone vad tenoren angick, stod till buds. Tenoren var Cancani, som jag hörde på Italienska operan i Paris 1860 och som jag redan då tyckte vara utsjungen. Han hade dock sedan dess icke nämnvärt försämrats. Teatern synes mig i övrigt alldeles för stor för att erbjuda en för vanliga människoröster lämplig akustik. Baletten var på åtskilliga ställen ganska originell. Salongen är sex rader hög med fyrtio loger i varje rad.

Den 17 februari på morgonen, då vi lämnade Milano för att fara till Genua, hade det snöat under natten och längre nedåt var det så mycket snö, att den undanskottades. Vid Alexandria börja de s. k. "Sju Alperna" och genom dem går vägen till Genua. Åtskilliga vackra ruiner av ganska stor utsträckning finnas på höjderna, vilkas sluttande sidor efterhand som man nalkas Genua bli allt mera fyllda med villor, till största delen smaklöst målade i bjärta färger. Vid Genua upphörde snön och där verkade solen så starkt, att jag, uppkommen i mitt

rum, som låg högt med utsikt över hela hamnen och havet, kunde kläda mig vid öppet fönster. Men i skuggan var det fortfarande ganska svalt. Vi tänkte dröja här över både den 17 och 18, men sedan vi sett oss om i den på brant sluttande bergåsar byggda staden med dess oregelbundna och branta gator samt ätit middag, beslöto vi att samma afton ge oss av på ångbåt till Livorno. Under tiden åhörde vi en del av en på Teatro Nazionale given beneficerepresentation för en sångerska vid namn Carolina Ferni, som hade en vacker röst och sjöng ganska bra också. I allmänhet funnos här bättre röster, än dem vi förut hört. Däremot var orkestern skäligen tarvlig och osäkerheten hos en av fiolerna, som jag hade i min närhet, var verkligen inquieterande. Ingen hel opera gavs utan blott lösryckta akter ur "La Favorite", "Gazza ladra" m. m. Signora Ferni skulle även på slutet spela fiol, men då voro vi redan vår kos. Emellertid hade jag tillfälle att iakttaga en högst egen plägsed i Italien vid beneficer. Vid framropningarna hagla icke allenast buketter av vanligt slag, utan ock jättestora sådana, liknande blomsterbord, med en lång käpp till skaft, som räckas ut från avantscenerna och de närmaste logerna samt firas på snören ner från de högre regionerna, så att betjänter få komma in och hjälpa till att bära ut de kolossala bevisen på publikens belåtenhet. Denna publik är särdeles bråkig och efter vårt föreställningssätt oborstad. Om en mellanakt räcker något länge, börjar man klappa i händerna till tecken att man bör fortsätta. Dröjer det ändå, börja visslingar, som småningom övergå till riktiga tjut. Sjunger någon icke riktigt till belåtenhet — och det medgives villigt, att sådant sker rätt ofta — så hyssjar man åt den sjungande, liksom till tecken att han bör sluta, samt gapskrattar ganska ogenerat. Den bättre delen av publiken, som icke deltar i dessa grovheter, har

däremot den ovanan att prata högt när som helst även under sången och kan med arga hyssningar väl för ögonblicket bringas till tystnad, men börjar då snart om igen. Sitter man ej i loge utan på golvet, måste man taga in kläderna med sig, ty det finns ingen plats att hänga dem på, och därför är man rätt nöjd med det eljest icke rätt städade bruket att ha hattarna på under mellanakterna. Vaktmästarna, som taga emot biljetterna till amfiteatern, stå innanför dörrarna och dela hattpåsättningsmetoden. En sådan slusk, tjock och drumlig i åminnelse, mottog min biljett på teatern i Genua, som jag mycket väl minnes hade nr 20. På den platsen satt dock en herre förut, som ganska artigt upplyste mig om att detta var verkligen hans nummer också. Vaktmästaren stod fullkomligt rådlös vid denna invecklade rättsfrågas lösning och bad mig i stället taga plats på någon annan ledig stol. Jag gjorde så, men så kom en ny pretendent och så ytterligare en, och jag kastades runt om som en annan ödets lekboll så länge ödet hade några lediga platser att disponera. Men de togo småningom slut så väl för mig som för en annan lika beskedlig herre som jag, vilken också blivit kastad omkring. Jag gick då tillika med min kamrat i olyckan till dörren, jag med föresats att lämna en ort, där oturen så grymt förföljde mig, då vaktmästaren hittade på den complaisanta utvägen att erbjuda mig den stol, han själv begagnat och som vid närmare påseende befanns bära nr 20. Även olyckskamratens stol anträffades ledig i närheten, och sådan var ordningen på *den* teatern. Jag bad emellertid en närsittande herre underrätta vaktmästaren därom, att endast min bristande kännedom om italienska språkets finare vändningar hindrade mig att för vaktmästaren tydligt tolka mina tankar om hans personlighet.

Kl. 10 foro vi i båt till vår ångare, som skulle gå kl. 11 och låg på redden. Jag hade gärna stannat uppe för att beskåda utfärden ur hamnen och känna de första gungningarna. Men de många platserna i den lilla salongen, där jag hade min koj, hotade med oreda när alla deras innehavare hunnit komma ned, varför jag genast gick till vila. Om natten sov jag som ett gott barn, vilket jag i allmänhet gör, var och hur jag ligger. Mot morgonen kände jag att havet rullade tämligen högt, varför jag, liksom den mörklockige, låg kvar till dess vi nalkades Livornos hamn och kände sjögången minskas. Genom salongens fönster sågo vi i flera timmar de snöklädda Apenninerna, som glänste vita i solskenet, liksom om den marmor, de innehålla, varit blankpolerad. Innanför den stenarm, som i halvcirkel ligger omkring Livornos hamn, för att skydda den mot havet, stannade ångbåten, men lade icke till vid stranden. Snart gungade en hop båtar ut för att frakta gods och passagerare till staden, och i mer och mindre ordning embarkerade man i dem och roddes under vågornas starka skvalpande till tullhuset. Livorno är frihamn, vilket på turistspråket betecknar en sådan där liten angenäm ort, där man visiteras både vid in- och utgående. Vi hade förut gjort bekantskap med två sådana ställen, Triest och Venedig, så att med detsamma man viskade i örat "Porto franco", togo vi efter nycklarna till vårt gepäck. Men med tålamod går man igenom allting, och så är det med visitationer också. Järnvägen emellan Livorno och Pisa är ej längre än att den befares på en halvtimme och går över en slätt, som i äldsta tider legat under havets yta och ännu, åtminstone på våren, synes vara sumpig. Vilken härlig förändring i klimatet hade vi icke under färden från Genua gått till mötes! Här stodo trädgårdarna helt gröna med stora

kålhuvuden och andra grönsaker, som upptogos. Kor och får betade på ängarna. Körsbärsträden blommade, sades det, men jag såg inga sådana.

Huvudgatan i Pisa går i halvcirkelform utmed Arnofloden, som framlöper gul som ett lerblandat äggöl. Vid denna gata, vettande mot söder, ligger hotellet Peverada, där jag bor högst upp med utsikt åt gatan. Vid första blicken över floden genom det öppnade fönstret, där solen sken in med nästan samma värme som hemma hos oss i juli, utropade jag högt, ehuru jag var ensam: "Ack, så trevligt." Jag tror att detta utrop dock huvudsakligen föranleddes av den angenäma känslan av ombyte från vinter till sommar. Men när solen går ned kännes det åter kallt och då tycker jag det är behagligt att låta det brinna litet ibland i en trevlig spis, som jag har i mitt rum. Eldningen, på de förra ställena förenad med bråk, rök och omständigheter, går här som en dans. Veden, bestående av valnöt, brinner bra och antändningen sker med en sorts stora tallkottar, liknande ananasfrukter, vilka genast tända och, en gång brinnande, icke slockna.

Klockan mellan tre och fem är det livligt nere på gatan, vilken, såsom ej synnerligen lång och icke heller bred, då är till trängsel fylld med gående och åkande. Stenläggningen är likadan som i Triest, jämn som ett golv. Under karnevalen synas nu masker till fots och i vagn, men jag tycker icke att maskeringen har någon egendomligt nationell prägel; den är sådan, som på varje annat ställe, där man klär ut sig och för litet oväsen. Middag ätes vid table d'hôten klockan ½6. Mitt emot oss vid bordet ha vi en sädeles hygglig engelsk familj, Tyler, en gumma, som måtte ha varit mer än vanligt vacker och som ännu förtjänade att målas av, samt två döttrar, den ena småleende med ett sjukligt utseende,

men med ett behagligt ljud i sin röst "elle a les larmes de la voix", och den andra en munter och språksam gårka (lunsa) med röda kinder och ännu rödare händer, vilken i sin ordning har bredvid sig en rysk furste eller så omkring, lik en trött perukmakareskylt, som sprungit för hastigt från mästaren. Här i hotellet bor även fru Bina Dahlgren från Göteborg med sin styvson, en systerson till den mörklockige. De hava för gossens hälsa vistats här i vinter, äro således orienterade i trakten och visa oss omkring.

Florens den 23 Februari på aftonen.

Det finnes ställen, där man ofta nog till följd av tillfälliga omständigheter, men lika ofta utan att veta varför, befinner sig så utmärkt väl. Så var det med mig i Pisa. Orsaken tillskriver jag huvudsakligen klimatet, ehuru jag inte just vill påstå, att jag alltid skulle vilja hava ett sådant klimat, ty det var väl såsom motsats mot den köld, jag förut känt, högst angenämt, men smakade tillika av någonting passivt, intetsägande, som jag tror i längden skulle kännas slappande. Det var varmast första dagen vi kommo, ungefär så, som det varit hela vintern, då det icke regnat, men blev sedermera kallare. Dock understeg värmen i skuggan icke någon gång 14 grader. Bredvid det hus, där Galilei föddes, ligger en vacker trädgård, tillhörig en gammal grevinna, som själv icke besökt den på 19 år, men varje dag promenerade troget i en täckvagn, ibland slumrande. I den trädgården såg jag de första egentliga proven på sydländsk växtlighet. I en skuggig del av trädgården växte ett stort antal kameliaträd, alla i blom, både högröda, ljusröda, spräckliga och vita. Oranger, ehuru i spaljé, funnos ock i myckenhet och i en bassäng i mitten av trädgården sam ett

större antal guldfiskar sig självom och androm till belåtenhet.

I motsats mot de flesta andra italienska städer, i vilka alla det finnes så oändligt mycket att se och lära, ligger här nästan allt det förnämsta, som i sådant hänseende är att inhämta, koncentrerat på *en* punkt, en tyst och stilla, egentligen av resande beträdd plats, inrymmande både Campanilen eller det lutande klocktornet, katedralen, baptisteriet och Campo Santo. Minst intressant i mitt tycke i denna konstens fyrväppling, ehuru vanligen mest omtalat, är det lutande tornet, oaktat dess vackra arkitektur. När man riktigt hunnit övertyga sig om att det icke ramlar, vilket snart är gjort, så tycker man att hela dess märkvärdighet försvunnit; och är det ens någonting märkvärdigt i dess lutning, då den första blicken övertygar betraktaren, att den inåt liggande kanten av taket icke överskjuter basens medelpunkt?

Vilket intresse erbjuda däremot icke de övriga! Katedralen, efter en svår eldsvåda på 1500-talet restaurerad under olika tider och av olika byggmästare, företer väl i sitt inre en konfusion av olika byggnadsstilar, förnämligast av grekisk och bysantinsk med tillsats jämväl av arabisk, men det hela är rymligt, ljust och glatt med väggarna fyllda av ypperliga tavlor, såsom i ett museum.

Det yttre är på många ställen snett och vint till följd av de murarna tillfogade skadorna, men det står dock icke så illa till med de runtom löpande arkadernas symmetri, som man i början trott, då man varseblir, att nästan ingen av pelarna, som bära arkaderna, är lika lång, den ena med den andra, varigenom det hela får det utseende, som skulle murarna sjunkit ojämnt och dragit än en arkad, än en annan med sig. Men som inga remnor, bestyrkande en sådan sjunkning, förefinnas, har man icke heller haft anledning antaga att arkadernas och pe-

larnas inbördes olikhet hava en sådan grund, helst man vid närmare granskning finner symmetrien i det hela, icke vid detsammas avdelning i alla arkader för sig, utan i sju åt gången, i vilket sjutal den första pelaren korresponderar med den sjunde, den andra med den sjätte och den tredje med den femte.

Baptisteriet, eller det kapell, där döpelseakten verkställes, ser ut som en kolossal kupol, vilken från någon jättekyrkas tak blivit nedflyttad och ställd för sig själv på marken. Dess yttre harmonierar rätt väl med den där bredvid liggande katedralens, och dess inre är märkvärdigt genom det länge varande ekot. Jag förutsätter, att all predikan därstädes är lika omöjlig som utförande av musik av den anledning att, då ekot så länge bevarar ljudet, skulle inom en kort stund de på varandra följande orden eller tonerna återgivas i ett sådant virrvarr, att man troligen icke urskilde någonting. Det, som däremot tar sig förunderligt väl ut, är att långsamt sjunga efter varandra de fyra tonerna i ett ackord och sedan höra ackordet sammansmält återgivas från valvet, till dess det så småningom dör bort.

Campo Santo, i ren översättning betydande "Heliga fältet", är Pisas gamla kyrkogård. Dess beskaffenhet såsom icke allenast utgörande en stor gravvård för många av forna tiders utmärkta män, utan även inneslutande i ett museum en rik samling av de äldsta och märkvärdigaste minnesmärken såväl i skulptur som i alfreskomålningar på dess inre väggar har, i förening med det egendomligt sköna och karakteristiska i själva ställets utseende, föranlett, att efter denna plats alla kyrkogårdar i Italien fått namn av Campo Santo, på samma sätt, som, när konung Mausoleus' änka i sorg över hans död, lät över honom resa det underbara monument, som bar hans namn, sedermera alla gravvårdar eller kapell av be-

tydenhet eller ovanligare skönhet blivit kallade mausoléer.

Gravarna äro här förlagda under korridorernas golv. Invid väggarna, som samtliga äro höljda av i konsthistorien märkvärdiga alfresko-målningar, stå gamla, till största delen inom Toscana funna lämningar i skulptur från romarnas tid uppradade. Dessa korridorer bilda en avlång fyrkantig plats med öppna fönster inåt densamma. Hela denna plats, avbruten endast av ett par gångstigar av flata stenar emellan korridorernas båda långsidor, är betäckt med frisk saftig grönska och i vartdera hörnet står en vacker lummig cypress. I sanning, det ligger någonting egendomligt skönt, någonting smakande av stilla frid, någonting karakteristiskt för ställets ändamål och betydelse i denna plats, där konstens vagga stått och dess idkares gravar äro sänkta, där intet annat ljud höres än det svaga suset, som vinden väcker till liv i topparna på cypresserna, de där tyckas stå såsom tysta uppmärksamma väktare över den friska grönskan, uppspirande ur mull, som blivit hämtad från Jerusalem.

Omkring en halv mil utanför Pisa ligger ett kungligt slott eller egentligen en farm för uppfödande av nötkreatur. Victor Emanuel sades för tillfället uppehålla sig där för att jaga vildsvin. Utom det lilla nätta antalet av 1,500 kor, som här leva och hava sin varelse, innehålla slottets skogar jämväl över 200 kameler, som, ursprungligen intagna för forslande av timmer från de vidsträckta pinjeskogar, vilka sträcka sig över trakten till flera mils vidd ned mot Arno, numera egentligen njuta sitt sorgfria väsen såsom nomader inom samma skogars gränser, föröka sig och uppfylla jorden. Jag for dit för att se, hur de 200 kamelerna sågo ut "i frihet försatta", som det heter på konstberidarespråket. Men jag fick ej se en enda. De voro liksom bortblåsta. Bäst som jag då

satt och fundrade över detta märkvärdiga fenomen, kom en insekt flygande och stack mig på näsan, vilket hos mig framkallade den något djärva reflexionen, att måhända Victor Emanuel när allt kommer omkring endast silar mygg, men sväljer kameler. Vid skogens ena sida ligger Medelhavet landlöst åt alla sidor utom en. Floden kom inrullande med stora höga, ständigt stigande vågor allt längre upp på den sandiga, långsluttande stranden. Ett gott stycke ut blänkte vattnet gult i solen och längre bort ljusgrönt, såsom lysande smaragd.

Innan jag lämnade Pisa kom jag underfund med, att gårkan, med undantag av händerna, icke var någon gårka, och att perukmakareskylten, med undantag av håret, icke var någon perukmakareskylt!

Florens den 28 Februari på aftonen.

"Och solen sjönk bakom Florens' kullar". Jag har aldrig förut tänkt på eller hört talas om Florens, utan att dessa ord legat för mig, sedan jag såsom barn läste dem i en novell, som jag vill minnas står i Boijes gamla Konst- och Nyhets-Magasin och heter Ruter Kung. Florens var då för mig inbegreppet av allt härligt, som fanns i världen, och jag trodde, att solen där gick ned på ett annat sätt än på andra ställen. Senare har alltid nämnandet av Florens beledsagats av epiteter sådana som "det glada", "det lysande", "det charmanta", "det blomstrande", "det präktiga Florens" m. m. d. Vad under då, om jag av Florens väntade mig någonting ovanligt, någonting hänförande! Jag har nu varit i denna besjungna stad, "blommornas stad", i åtta dagar. Det är ej för tidigt att börja fundera på, huru Florens motsvarat mina överspända förväntningar.

"Och solen sjönk bakom Florens' kullar!"

Även med fara att anses såsom den argaste realist, måste jag uttala den bekännelsen, att solen sjunker bakom Florens' kullar precis på samma sätt som hon sjunker bakom alla andra kullar, och hon ser därvid ut alldeles på samma sätt. Om hon uppgår något annorlunda, är jag ej i tillfälle att bedöma, emedan jag hittills varit nog oartig att låta henne bevittna mitt uppstigande, i stället för tvärtom; men anledningen därill har varit den, att jag lagt mig något senare än hon. Vad jag däremot vet är, att då hon är uppe om dagarna och i full verksamhet, hon lyser så att det gör ont i ögonen att titta åt samma håll som hon. Det ligger visst någon mera tunnhet eller klarhet i luften här än hemma; åtminstone kännes dagern i mina ögon såsom någonting mera skinande, mera bländande, för att icke tala om det värmande. Det kan vara så kallt i skuggan — en hård torr kyla — att man riktigt fryser, men samtidigt är det en sådan värme i solen, att man är generad därav och skulle vilja vara kvitt överrocken, varifrån jag dock alltid ogärna emanciperar mig för tidigt. I Pisa gick jag dock utan, men där var ett helt annat klimat än här längst inne i själva landet. Här har termometern i skuggan varierat mellan 8 och 11 grader varmt.

Italiens himmel är, så har man sagt mig, av annan färg än vår. Jag har ännu icke kunnat finna det. Samma blåa färg i klart väder, en ännu gråare måhända när det är mulet. Men om natten, då stjärnorna lysa, har jag tyckt att de stråla klarare än hemma och från en mera djupblå grund.

Arnofloden, vår vän från Pisa, flyter också i sitt övre lopp genom Florens. Därför har hon annan färg här. Hon nöjer sig här med att vara grågrön i vardagslag, men efter regn gul. Underlig är hon såsom alla Italiens och i allmänhet södra Europas floder. Om vå-

rarna svälla de upp, ibland på några få timmar, så att de översvämma stundom, förande med sig broar och annat, som kommer i deras väg, samt därefter åter lika häftigt sjunka tillbaka, man kunde säga till deras intet, ty därefter, såsom fallet nu är med Arno efter fulländat vårarbete, är floden grund och delvis uttorkad, lämnande obetäckta stora sandbäddar, där lass, förspända med åsnor hämta grus, troligen till väglagning, under det att ute på vattnet båtar ligga för upphämtande medels skopor från bottnen av den finare sand, som floden i sitt uppsvällda tillstånd fört med sig. Arno är emellertid det enda vatten man ser i Florens och denna vanliga brist på vatten är vad en svensk minst förlikar sig med, även med erkännande av befintliga naturskönheter i övrigt.

Att solen, då hon går ned i Florens, sjunker bakom kullar, är en obestridlig sanning. Benämningen kullar är till och med för litet betecknande för situationen, ty Florens är omgivet av ganska höga berg, dock skilda åt så mycket, att staden ligger i en bred och fri dalöppning, kring vilken bergen, längst bort snöbetäckta, sluta en ring. Bergens sluttningar äro till största delen klädda med olivträd, vilka likna mindre, glesa pilträd med ännu glesare blad av ungefär samma gråa blanka färg, som lavendel. Ensamt för sig självt betraktat är ett olivträd icke vackert. Många tillsammans, bildande en skogsdunge, taga sig bättre ut. Här och där avbrytes olivträdens blacka grönska av höga mörka cypresser, liknande kolossala utropstecken. Fruktträden hava nu i det närmaste blommat ut. Många av kullarna äro bebyggda med villor ända upp till toppen och taga sig troligen förträffligt ut, när alla de punkter, som ännu äro gråa, fyllas av grönskande träd.

Vad som egentligen gjorde, att jag fann mig bedragen

på Florens' utseende, var själva stadens brist på öppna, vackra platser. Strängt taget finnes där icke någon enda sådan, men väl de, som bära en egendomlig och åldrig prägel, t. ex. Piazza del Gran Duca, på vars ena sida det åldriga Palazzo Vecchie med sitt höga smala tulpanlika torn ligger med en storartad fontän bredvid, och på en annan sida, där ett öppet, luftigt galleri innesluter åtskilliga inom konstvärlden renommerade skulpturarbeten av Benvenuto Cellini, Giovanni de Bologna och Donatello. Gatorna äro trånga och krokiga liksom i alla Italiens gamla städer, som varit befästade. En rak gata i Florens hör till sällsyntheterna. Byggnadsplatser till erforderligt antal måtte i forna tider ha varit svåra att erhålla, ty på en av broarna, som leder över floden, Ponte Vecchio, har man uppfört små oregelbundna, ruskiga hus å ömse sidor, med fönster utåt floden och med en endast på mitten av bron avbruten kedja av juvelerarbutiker åt brons insidor. Detta ger bron från de yttre sidorna sedd ett högst skräpigt, ehuru på sitt sätt pittoreskt utseende. Stenläggningen på gatorna, i jämnhet tävlande med den i Triest, är ovanlig så till vida, att den består av oregelbundet formade flata stenar, vilka äro noga passade in i varandra och hopfogade med cement, liknande ett lapptäcke eller en puzzletavla. De utmärkta gatorna i förening med de bekväma vagnar, vilka, ofta nog förspända med utmagrade hästar, stå till buds för ett skäligen moderat pris, göra att man gärna promenerar i vagn. I synnerhet om middagarna, efter tillbringande av några timmar i de härliga konstsamlingarna av alla slag, äro dessa promenader på en solig och vacker corso utmed Arnos ena strand, fulla av behag.

Om man tager i betraktande sammanfattningen av allt, som på olika ställen förefinnes med hänseende jämväl

till de historiska märkvärdigheterna, är Florens tack vare sina konstsamlingar en av de allra förnämsta städer i världen; och måhända är det medvetandet om vad staden inom sig hyser och den själsstämning, vilken av umgänget med olika oförgätliga konstprodukter alstras, som i varje konstälskares minne framställer Florens såsom ett jordiskt paradis. Med konst i denna mening avser man naturligtvis forna tiders alster i skulptur, målning och byggnadsverk. Men man bör härvid icke förgäta en konstbransch, som ännu finnes och idkas, nämligen mosaiken. De florentinska mosaikarbetena skilja sig från de romerska därigenom, att inläggningen sker med hårda stenarter, som sönderskäras i så stora bitar, som med avseende å formen stenens färgskiftning medger, under det att den romerska däremot alltid sker med lika stora bitar, vilka instickas i en mjuk massa, som sedermera hårdnar. Den florentinska är således ofantligt mycket svårare och dyrare att åstadkomma. Jag har beskådat fabriken härstädes och sett arbetet bedrivas, ävensom rudimenterna och det färdiga arbetet, och mitt intryck därav var det, att man måste mera beundra naturen, som framalstrat stenar av alla upptänkliga färger, passande till efterbildningar av tavlor av alla möjliga slag, än människan, vars tålamod förskaffat henne den konstfärdighet, som erfordras för bearbetande av det tacksamma råämnet. Av de större arbeten, som voro till salu, var ett bord, som kostade 117,000 francs. Det var dock icke större än ett hopslaget spelbord. Men vilket arbete, och hur oändligt vackert i sina färgskiftningar, oupphinneliga genom målning och till och med genom gobelinsvävnad!

Man kan döma om arbetets svårighet, men troligen förnämligast om materialets dyrbarhet därav, att ett i Palazzo Pittis galleri stående bord, vilket var ämnat att

föras till expositionen i London, men av okänd anledning icke blev exponerat, har krävt en arbetstid av 14 år och en kostnad av 720,000 kronor svenskt mynt.

Om Florens, ehuru med avseende å sina omgivningar onekligen mycket vackert, icke motsvarat de överdrivna föreställningar jag gjort mig om dess märkvärdiga skönhet, så har det däremot överraskat mig med något annat, som jag icke väntat mig, nämligen den höga grad av elegans och prakt, som utmärka de enskilda rika invånarnas ekipager och som övergår till och med vad själva Boulognerskogen har att uppvisa. Nu i karnevalen har det varit tillfälle att få se och iakttaga detta. Karnevalen slutar i dag och därför kan det vara tid att skriva dess krönika nu vid aftonens slut och vid ackompagnemanget av skränet från gatorna, som tränger upp till tredje våningen, där min aftonbrasa sprakar i spiseln. ”Karnevalen är någonting egendomligt för Rom och bör skådas endast där”, sade mig en gammal engelsk mamsell, som var min bordsgranne i Pisa. Jag trodde då, att hon, såsom ivrig katolik och vän till påven, yttrade så av hat till Victor Emanuel och hans nya huvudstad, men jag tror nu, att hon har rätt. Fastän all maskering är förbjuden i Rom och fastän karnevalen där numera saknar allt det uppsluppna, som förr gjorde den till en så säregen företeelse, har den likväl i sin obetydliga kvarleva något nationellt, något egendomligt. Karnevalen i Florens har jag funnit vara egentligen en promenad av högtidligare slag såsom i Stockholm 1 maj, med den skillnad, att en del av publiken här är maskerad och att man kastar blommor till varandra från vagnar och balkonger, under det att den stora massan av det egentliga folket står såsom en tyst och overksam åskådare av den rikedom och den lyx, som de högre klasserna utveckla. Jag kan således icke finna att det enkla

folket roar sig, med undantag möjligen av några obemärktare förströelser, som framkallat de rop och skrän, av vilka gatorna utmed floden för närvarande fyllas, och måhända även av de många baler, som för natten stå annonserade, huvudsakligast i teatersalongerna. Torsdagen, söndagen, måndagen och i dag tisdag ha de stora promenaderna ägt rum, dock icke i den stora parken, som utanför staden följer Arnos strand, utan inne på de trånga gatorna, inom en rymd, som utstakats av gendarmer och lansiärer till häst, måhända därför att de, som icke deltaga i promenaden, skola kunna få åskåda den från fönstren. Omkring klockan fyra på middagen är tåget i ordning. Snart är antalet av vagnar så stort, att tåget går endast fot för fot. Då man far samma gator fram och tillbaka, har man därför gott tillfälle att se på varandra samt att kasta blommor och även karameller om man så vill. De, som lägga an på blomsterkastningen i stor skala, hava särskilda inrättningar, eller korgar i vagnarna, som se briljanta ut, då de äro fyllda och där buketterna äro nedsatta och tagas efter behov. Konfetti har jag däremot icke sett här användas. Många av de masker, som visa sig, äro roliga nog, och framkalla hos den åskådande hopen livliga bifallsyttringar. För mig var det ett stort nöje att betrakta den utmärkta elegansen av ekipager och hästar samt de smakfulla livréerna. Den moderna färgen på hästarna är en dunkel, obestämd, nära nog i samma nyans, som hos min häst — men vilka härliga kreatur. Promenaden fortgår på detta sätt till klockan sex, då skymningen och strax därpå mörkret inträder. Konungen, som den 21 dennes gav en stor bal i Palazzo Pitti för flera tusen personer, har sedan rest norrut och tillbringat de sista karnevalsdagarna i Milano. Eljes hade här tvivelsutan varit ännu mycket mera lysande.

Många teatrar spela under karnevalen. Bland dem är Teatro la Pergola. Representationerna där äro städade och sången den bästa jag hittills hört i Italien. Som detta dock knappt kan tagas såsom ett beröm, vill jag tillägga att där sjunges rätt bra. Jag har hört Lucie uppföras ganska snällt och riktigt på dess scen, ehuru jag aldrig tycker om det av italienska konstnärer ofta och även här begagnade sättet att för expressionens skull uppoffra tonens välljud. Operan tyckes dock betraktas endast såsom ett nödvändigt omhölje för baletten. Så gavs emellan andra och tredje akterna av Lucie en liten balett i bara fem akter, kallad Bianchi e negri, det är uttytt: vita och negrer. Denna balett framställer civilisationens utbredande bland negrerna, vilket tillgår på det sättet, att en mycket tunnklädd flicka, som har mustascher, under alla akterna skuttar omkring och hjälper de betryckta och hårt behandlade bland negrerna, samt för dem predikar kristendom med tåspetsen lyftad i jämnhöjd med ögonbrynen. För att visa, det negrerna slutligen kommit i besittning av alla religionens och civilisationens förmåner lyktar baletten därmed att negrerna, efter att hava slagit ihjäl sin husbonde, dansa, klädda i svarta frackar och vita sidenvästar en lustig kadrilj med en hop mamseller i röda tarlatansklänningar med tre volanger.

På Teatro Pagliano, näst la Scala i Milano den största teater jag hittills sett, med sex rader och trettiofem loger i varje rad, går man ännu längre i de koreografiska prestationerna, ty där besvärar man sig icke med mera musik än tre lösryckta bitar ur några operor för att i stället få framvisa två stora baletter med dubbelt så många negrer, ehuru något mindre kristendom. Fastän jag sålunda icke har mycket att säga om musiken kan jag dock icke underlåta, att med några ord vidröra den-

sammas underordnade prestationer, nämligen korflickorna. Jag borde egentligen vara rasande på dem, ty de ha omöjliggjort för mig bruket av kikare så länge de äro inne på scenen, men de fullgöra sina åligganden oklanderligt och därför vill jag dem egentligen ingenting ont. Men så mycket kan jag på heder och tro försäkra, att jag icke vill åtaga mig att i första vevan utleta bland konungariket Sveriges värsta skurkäringar, klädda i uniform, sådana exemplar, som dem alla Italiens teatrar utan undantag varje kväll framvisa för främlingar, vilka på förmiddagen fått förnöja sina ögon med Rafaels och Correggios madonnor och hela regementen av Veneres.

I sammanhang härmed kan jag ej undgå att anteckna min förvåning över den brist på kvinnlig skönhet, som synes råda i den övre delen av Italien. Jag tror mig kunna säga, att jag icke sett ett enda vackert fruntimmer inom Italiens gräns, som kunnat räknas till de infödda, med undantag endast av en rätt täck blond flicka i Pisa, som verkligen var italienska av förnäm familj; och har ett tämligen välbildat ansikte någon gång visat sig, har det däremot haft en särdeles grov hy av ganska dunkel färg. Kopporna tyckas hava grasserat rätt mycket bland befolkningen. Däremot träffar man icke sällan vackra karlansikten, förnämligast bland militären.

I ett av målningsgallerierna träffade jag härom dagen den äldre herrn och den yngre herrn, våra vänner sedan table d'hôten på hotell Danieli i Venedig. De hälsade från fransyskan och sade, att hon mådde bra och hade en god "digéstion", samt hade fått, såsom den äldre herrn mycket artigt yttrade, två andra unga herrar till sällskap. Hon hade dock tänkt fara till Milano för att hälsa på sin lilla hund, som hon lämnat där sjuk, och vilken hon på-

stod vara den enda personlighet, som varit henne "fidéle".

Florens den 4 Mars på middagen.

Efter några i husligt lugn och med vandringar i gallerierna tillbragta dagar i fastans början, har jag intet särskilt att för minnet anteckna; men jag fattar pennan med ångerfullt sinne för att avbedja den orättvisa, jag förut låtit vederfaras la bella Italia. Jag har funnit och måste medge, att dess himmel är strålande härlig och blå, och att solen, när allt kommer omkring, ändock går ned på något särskilt sätt i Florens, ty en så praktfull horisont, som bergens rand presenterar i nedgångens belysning, torde man få leta efter. Och månen och stjärnorna tindra såsom om de skulle bestå av juveler i stark eklärering. Efter en dags regn är det som skulle solen skina ändå klarare än förut, och dagrarna på bergen, i olika schatteringar av blått, tyckas ändå vackrare. Även jag känner mig därför föranlåten att sälla mig till dem, som prisa Florens med de granna epiteterna, och jag gör det så gärna, ty jag vet näppeligen något mera otacksamt än att klandra vad de flesta andra människor lovprisa. Värmen i skuggan är nu 13 grader och i solen ända till 35, när man låter termometern sitta och gassa sig en stund utanför fönstret. Det gick väl också lättare för mig att se naturen i en förskönad gestalt, när anledningen till en nedtrycktghet, vilken förut varit rådande, försvunnit. Samma dag vi ankommo till Florens fick nämligen den mörklockiga lägga sig till sängs i ett recidiv av den maginflammation, han haft för 3 år sedan. Sedan dess ha spanska flugor och italienska blodiglar utgjort hans förnämsta sällskap. Först i går fick han åter stiga upp och är nu på bättringens väg. Så sorgligt slut fick således hans lustresa, vars mål var

Florens och dess karneval. Med försiktighet får han fram i månaden anträda sin återresa och om några dagar går jag längre söderut. Till Neapel har jag två olika vägar att komma. Den ena över Siena, Orvieto och Rom. Den andra till sjöss direkt från Livorno. Den förra vägen har mycket lockande. Det urgamla Siena med sin bibehållna medeltidsfysionomi och Orvieto med sin domkyrka och dess fasad, den praktfullaste i världen; detta och mycket annat ville jag så gärna se, och svenska tidningar, som jag ej läst sedan jag var i Wien och som jag blott får i Rom, önskade jag också bra gärna att få läsa, men järnvägen slutar vid Ficulle och därifrån till Rom måste man fara antingen på diligenser, vilket är mig en horreur, eller också med veturin, vilket, då man är ensam, faller sig något för dyrt, och måhända även skulle leda till det äventyret, att jag någon natt finge ”bo ensam i en skog i Italien”, vilket är förbjudet. Det klokaste, vigaste och mest ekonomiska är därför att återvända till Livorno och därifrån fara på ångbåt till Neapel.

På Medelhavet mellan Livorno och Neapel den 10 Mars på förmiddagen.

Jag stod en dag i Florens och studerade teateraffischerna, som sutto uppslagna i ett gathörn. Namnet Adelaide Ristori föll mig då i ögonen, och jag läste, att hon samma afton skulle uppträda på Teatro Alfieri i en femakters tragedi, benämnd Camma. Jag drog mig då till minnes den tid, då en bland mina ivrigaste önskningar var att få se den stora omtalade Ristori, om vilken både tidningarna och de resande hade så förunderliga saker att förtälja. Det är nu tio år sedan dess, eller så vid pass, och de senare åren har jag icke ens

hört namnet Ristori omtalas. Emellertid fattade jag med begärlighet tillfället att få göra bekantskap med en konstnärinna, som åtminstone *varit* stor. Jag for på aftonen till Teatro Alfieri, belägen långt borta i staden. Salongen var ganska nätt och smakfull, men icke på långt när fullsatt.

En skäligen tarvlig orkester spelade upp ouverturen, vilken, troligen för att åstadkomma någonting rätt allvarligt i pjäsens anda, bestod av gubben Silvas aria ur "Ernani". Ridån gick upp, naturligtvis under tjut och skrik, ty det var över tiden. Tarvliga dekorationer föreställde någonting likt en plats utanför en tempelgång, och några vitklädda varelser, som utkommo därifrån i procession, skulle föreställa kvinnor och därtill nunnor, eller måhända rättare prästinnor i något hedniskt tempel, ty kristna människor voro de ej. Nu började pjäsen med att ett par herrar och en flicka, vilken sistnämnda dock hade en fullkomligt manlig stämma, i sällskap med sufflören läste upp en hop saker, som jag icke förstod, ehuru de upprepades två gånger, först med högan röst av sufflören, som icke teg ett ögonblick, och därefter av aktörerna. Äntligen kom Ristori in, och sufflören tystnade lyckligtvis, vilken tystnad iakttogs i alla scener, där hon var med. Hon var mer än vanligt lång och mager, men med ett tjockt och vackert hår samt ett välbildat långlagt ansikte med talande ögon. Det var väl att hon applåderades vid entrén och därigenom kom att uppehålla sig en stund med bugningar och vänliga åtbördor, ty dymedelst kom jag att få se hur hon såg ut. Hennes rätta ansikte såg jag icke sedan under pjäsen, ty då var hon icke längre Ristori, utan Camma, d. v. s. en fru, vars man blivit mördad av en herre, som påstod sig älska henne. Sorg, förtvivlan, hat och hämnd voro därför de vänliga genier, som kringsvävade Camma,

och jag försäkrar att man icke misstog sig hur hon hade det inom sig. En sådan mimik har jag varken sett i verkligheten eller fantasien, och hennes minspel, då hon, efter en lång scen tillsammans med mördaren, slutligen yttrade: ”Si, amo”, (ja, jag älskar dig), därvid hon för honom visade ett ansikte, som med god vilja av honom väl kunde anses uttrycka kärlek, under det publiken däruti läste det gräsligaste hat, var sådant, att jag skulle vilja råka ut för en icke alltför vild tigrinna lika gärna, som för en kvinna, som såg på mig med en sådan blick, ty då kunde jag ungefär räkna ut, hur jag skulle komma att må. Också hade jag nog av den blicken. Att se hur karlen mördades behövde jag icke; troligen rev hon sönder honom i småbitar sedan jag kommit hem. En torr hosta påkom henne ibland och var störande. Det är intressant att ha sett henne, men jag längtar just icke efter att göra det om igen, åtminstone icke i den pjäsen och på den teatern, men nog skulle jag vilja se henne i någon känd och mera mänsklig roll, såsom Maria Stuart eller dylikt, och biträdd av skådespelare, som icke blivit så tydligt destinerade till skomakeriyrkets utövande.

Neapel den 11 Mars på middagen.

Dagen därpå bevistade jag av en händelse ett skådespel av annan art. På baptisteriet i Florens finnas dörrar av brons, utmärkt väl arbetade i olika avdelningar, föreställande bilder ur bibliska historien. Jag försummade sällan att stanna, då min väg ledde där förbi, för att se på dörrarna, och så skedde även nu, men dörrarna voro öppna och jag gick in. Där var barndop. Bredvid en avskrankning med ett altare innanför stodo två präster, den ena hållande en fackla och med utseende av en gödd källarmästare, som oförmodat blivit lånad att assistera vid hög-

tidligheten. En annan präst, liksom den förre klädd i en vit kåpa, men med ett slags bälte eller skärp lagt över nacken, upprabblade med hastig och otydlig röst det latinska döpelseformuläret, därvid stundom gestikulerande över huvudet på två smärre barn, som höllos av lika många mamseller, den ena i skär, den andra i svart hatt. Den läsande prästen stoppade ett saltkorn i vartdera barnets mun och strök dem även bakom öronen med olja, troligen för att de där icke alltför snart måtte bliva torra. Däruppå tog han av sig nackskärpet, kysste det och satte det på sig igen, men lade därvid flikarna över barnen och gick omkring avskrankningen in till altaret, ännu fortare upprabblande sin latinska rotvälska. Mamsellerna, som tydligen voro mycket vana vid barndop, följde med, noga aktande att skärpet låg kvar i samma ställning, samt efterläste rotvälskan fort och oredigt. Så kommo de fram till altaret, eller kanske rättare dopfunten, och så höllo de en unge i sänder med huvudet fram, därvid prästen, sedan han först behörigen kysst skärpet, hällde en skopa vatten över huvudet, döpande barnet in nomine patris, filii et spiritus sancti. Så fingo ungarna poudre de riz på sig och så sina mössor. Den första hette Josef och höll sig tyst, den andra däremot, som jag tyckte uppkallades till Axel, opponerade sig. Gamla voro de icke, ty huvudena på dem voro icke större än försvarliga apelsiner. Josef överlämnades därefter åt en fru i vit sidenhatt och svart sidenklänning, vilken fru troligen tagit del i Josefs tidigaste levnadsöden. Hon tog honom på armen och bredde över honom ett guldstickat täcke av vitt siden. Kanske Josef var förnäm. Axels behandlingssätt undgick mig.

Den 10 mars tidigt på morgonen lämnade jag Florens, sedan jag aftonen förut tagit avsked av den mörklockige, som längtade tillbaka till Norden. Emellan kl. 10

och 11 på f. m. rodde jag från Livornos hamn ut till ångfartyget Marco Polo, med vilket jag skulle gå till Neapel. De i Italien vanliga prejningsförsöken provades även nu av båtkarlarna, som för överförande från stranden till fartyget av endast min person med åtföljande bagage fordrade 6 francs. Till en början kunde jag ej erhålla upplysning av någon på fartyget om tariffen, enär kaptenen satt vid frukostbordet jämte en hel hop resande, och en liten maläten gubbe, som sysslade i ett skafferi, tycktes icke anse sig ha någon skyldighet att inlåta sig i förklaring över rätta förhållandet. Men emot min vana och föresats under denna resa, på vilken troligen många tålamodsprövningar vänta, blev jag icke allenast ond, utan riktigt arg samt tog i gubben tämligen starkt och röt åt honom: ”Vill du inte säga, din lilla lortgubbe, hur mycket jag skall betala?” Gubben blev rädd och framväste helt hastigt: ”1½ francs”. Jag kastade 2 francs åt den ene båtkarlen och satte mig att äta frukost. Såsom straff för det jag varit ond och burit mig grovt åt, ålade jag mig den speciella bestraffningen att vid nästa anledning till ilska icke allenast vara lugn, utan även glad. Ögonblicket för bestraffningen var icke långt borta; men jag vågar påstå, att jag undergick den såsom en karl ägnar och anstår, varom närmare förtäljes i det följande.

Kl. 12 hissades ankar under det härligaste väder. Havet krusades sakta av en lätt bris, snöbergen skeno klara såsom alltid, innan de komma ifrån vinterskruden, vilket ännu icke skett. En massa segelbåtar lämnade staden och styrde samma kurs utåt en hög bergig ö, som tycktes ligga på ett par mils avstånd; andra båtar kommo inåt redden med förlig vind, för vars utnyttjande de saxat sina båda spetsiga segel, så att de sågo ut som kolossala fiskmåsar, vilka slagit sig ned och vilade på

vattnet med ännu utspända vingar. Allt sken och strålade. Ångbåten var stor och elegant samt gick bra. Ett stort antal fiskmåsar följde båten hela dagen och jagade den småfisk, som simmade i kölvattnet. Jag roade mig med att kasta ut små brödbitar åt dem, vilka de alltid observerade med sina skarpa ögon och tävlade om att uppfånga. Men en tjock fransos var kvickare, ty han hittade på att kasta ut hela bröd, vilka icke genast av första innehavaren kunde slukas, varför det blev slagsmål, vilket var lustigt för åskådaren. Sällskapet bestod av omkring 20 personer, fåtalet damer, och av detta fåtal var det egentligen två, som höllo sig på däck och sällskapade med herrarna. Intet annat än jag kan förstå, voro dessa två ett par bättre pigor eller möjligen sämre guvernanter, som passade på att få leka med i världen. De sutto med vid table d'hôten och åto alltid av det som var sämst. De mest framstående bland herrarna voro en äldre karl, belgare till nationen, med sin son och en släkting, som spelade utmärkt väl piano, vidare en liten ung kavalleriofficer, som icke tycktes mer än en 18 år gammal, så fin och så vacker, att jag skulle velat kläda honom i kjolar och sedan utnämna honom till den vackraste flickan jag sett utom Sverige. Dessutom var det några vanliga människor, handelsagenter och dylikt folk. Ett litet änglavackert och snällt barn, en gosse med ljusa lockar, ungefär 2 år gammal, syntes till ibland under däck bredvid en mörk piga med händer så stora, att jag använde en del av dagen med anställande av kalkyler, huru många grenadjärsnävar skulle åtgå, för att åstadkomma en enda av hennes. Jag blev emellertid vän med både pigan och pojken, och jag har sällan sett ett snällare barn — men han sade ingenting. Utom passagerarna förde ångbåten även 130 soldater, lägrade här och där på däck.

Belgarna blevo mina egentliga vänner. Gubben, som förklarade sig även vara en ledamot av någon länsstyrelse i Belgien, vars beskaffenhet jag dock icke hann inhämta, var en mycket bildad man med klassiska kunskaper. Hans latinska favoritförfattare var Horatius, och han blev mycket nöjd, då jag kunde ur minnet läsa upp för honom åtskilliga verser därur, som sedan ungdomstiden suttit kvar i mitt huvud. På aftonen blev det konsert ombord. De, som kunde spela på piano, gjorde det, ehuru det fordrades en viss hardiesse att höra på det i hög grad ostämda instrumentet. En fetlagd herre sjöng några tyska visor. Slutligen blev det dans. Lilla officern dansade med ena pigan och fetlagda herrn med den andra, och glädjen stod högt i tak. Jag såg på en stund, men deltog ej. Pigor ha aldrig varit min sak.

Framåt aftonen gick jag åter upp på däck. Månen var uppe och sken klart. Vi gingo med förlig vind och hade alla segel tillsatta, så att det gick med frisk fart. Då jag kom ned igen stod lilla gossen med sin piga i dörren och såg på munterheten. Jag tog honom med mig och vi satte oss i ett hörn, han med en apelsin i handen. Han var tyst och glad som vanligt. Ibland pekade han på någon tavla på väggen och mumlade några obegripliga ord. Då begagnade jag tillfället att få honom i samtal för att utröna hans nationalitet, men fåfängt. Jag besvor honom vid styrkan av vår nydanade vänskap att intet fördölja, men förgäves. Slutligen kom pigan och ropade: ”Vene, vene, bambino!” Jag frågade: ”Italiano?” — ”Si, signore”, svarade hon, och på detta sätt blev det uppenbart, att ett av kristenhetens blondaste barn var en italienare. Jag har tyckt mig finna, att i Italien anträffas en hel hop blonda människor, eller åtminstone icke mörka, mycket flera än i Frankrike.

Emellertid kände jag efter en stunds förlopp någonting, som kravlade mig på benen. Jag såg åt sidan och pojkens lilla vackra vänliga ansikte tittade upp på mig. Han hade tydligen rymt. Håret var i oordning och på sig hade han en sorts tröja samt endast byxorna, i vilka ett byxhängsle hängde kvar. Apelsinen höll han troget i hand. Han fick om igen sitta i knäet och såsom bevis på vänskap och förtroende fick jag understundom hålla apelsinen åt honom. Men då det led mot aftonen och dagen var förliden, fattade den kolossala grenadjärhanden om min lilla vän, som höll sig fast vid mig och inte ville lägga sig. Men så vill jag, att ödets obevekliga järnhand skall se ut, som den, vilken fattade gossen. Något motstånd hade varit fåfängt, både av honom och mig. Och på sådant sätt knöts och upplöstes måhända det fastaste vänskapsband, som Italiens senaste ångbåtsstatistik haft att uppvisa.

På morgonen gick jag, efter förtärande av en kopp kaffe, ungefär så pass stor, att den kunnat tjäna till fingerborg åt grenadjärpigan, upp på däck. Det var kallt. Vi passerade då Gaila, men fästningen undanskymdes av moln. Vi styrde kurs rakt på Vesuvius, vars nedre konturer skönjdes ljusblåa, men vars spets var betäckt av skyar. Färden hade gått så fort, att vi, i stället för att anlända till Neapel på middagen, skulle komma dit på morgonen kl. 9. Vi passerade öar och ställen med bekanta namn. Ischia hade vi länge om styrbord och Capri låg hela tiden ljusblå med sina kantiga, spetsiga formationer mitt framför oss. Vesuvius, fortfarande mer och mindre molnhöjd, presenterade sig snöbetäckt och majestätisk. Färden var utmärkt härlig och vacker samt därtill så intressant. Det var ju inloppet till Neapel, detta havsparti, som man velat påstå vara bland de vackraste på jorden. Jag söker ej att närmare

beskriva det. Jag kommer allt mera underfund med vanskligheten att söka genom beskrivning för andra åskådliggöra naturskönheter. Min erfarenhet är den, att fastän man genom kartor och noggranna beskrivningar kan göra sig ett skäligen tydligt begrepp om orters lägen och utseende, en sant skön och storartad natur dock alltid i verkligheten övergår föreställningen.

Liksom i Genua och Livorno lägga ångfartygen icke heller i Neapel till vid hamnen, varför vi debarkerade i båtar och landade vid ett ruskigt ställe, som skulle vara tullen. En massa hamnbusar var genast till hands och sletos om våra personer och ägodelar. En av dessa, som var omgiven av en vitt utströmmande doft av brännvin, tog genast i egenskap av kommissionär hand om oss, oaktat våra försäkringar att vi trodde oss komma utan sådant biträde till vår bestämmelseort, Hotel de Rome. Med ”vi” menas, utom mig själv, även belgaren, sonen och släktingen, med vilka jag beslutat att i avseende på bostad dela ljuvt och lett. I enlighet med den rekommendation, som givits mig av en särdeles hygglig gubbe, en engelsk överste vid namn Breton, med vilken jag gjorde bekantskap vid table d'hôten i Florens, hade jag väl förut tänkt att taga in på Hotel Grande Bretagne, men som belgaren var fast besluten för Hotel de Rome, varest han bott förut och vilket skulle hava den fördelen att vara något billigare än de andra hotellen i Neapel, vilka samtliga äro mycket dyra, ändrade jag min föresats och gick med till Hotel de Rome. Först skulle vi likväl i ett slags poliskammare förevisa våra pass och låta inskriva våra namn, men slutligen och sedan vi lyckats frigöra oss från ett halvt tjog banditfysionomier, vilkas innehavare samtliga förklarade sig hava fört våra effekter ur båten, anträdde vi enligt belgarens önskan vår färd till fots, under det

att våra saker, utan att vara ombundna med något tåg, drogos på en kärra. Också inträffade, sedan vi hunnit ett gott stycke på vägen, att min schal hittades på gatan och att ett annat bylte, som höll på att desertera, befanns icke tillhöra någon av oss. Belgaren förklarade sig hava tagit detsamma i tanke att det var mitt. För att undvika att bliva tilltalade för stöld återsände vi genast byltet till tullen. Det var en rätt lång väg vi hade att gå, oupphörligt i solen, som gassade duktigt. Då jag var oförberedd på hela promenaden, som icke kommit i fråga om jag varit ensam, hade jag på mig min ångbåtskostym, bestående av en tjock tröja under rocken samt min tjocka vinteröverrock därutanpå. Det var varmt och gott. Framkomna till Hotel de Rome fägnades vi av den underrättelsen, att där icke funnos några rum, och att för närvarande Neapel var så överfyllt av resande, att det troligen icke fanns plats på de andra hotellen heller. Dock lovade värden att om tre dagar bereda oss rum, om vi till dess kunde erhålla annat logis. För att erövra ett sådant anträddes nu en högtidlig vandring med den brännvinsdoftande i spetsen, under det att bärarna lämnades med sakerna kvar vid Hotel de Rome. Vi gingo i ordning utmed stranden till Hotel de Russie, la Crocelle, Hotel des Etrangers, Hotel d'Amérique, Vittoria och Washington. Överallt fullt. Solen sken så gott. Den brännvinsdoftande föreslog nu att vi skulle uppgiva tanken på de förnämsta hotellen och bege oss in i staden för att söka antingen de mindre eller privatlogierna. Jag röstade för förslaget, egentligen för att komma i skuggan. Så gingo vi från det ena stället till det andra. Ibland funnos rum, men antingen otillräckliga eller fasligt snuskiga, alltid otrevliga. Framåt kl. 1, efter nära 2 timmars kringvandrande, befunno vi oss åter nära hotellet, utan tak över huvudet. "Je

meurs de faim", sade belgaren. "Moi aussi", sade sonen. "Moi aussi", sade släktingen. För min del var jag just inte hungrig, fastän jag icke förtärt mer än en grenadjärfingerborg kaffe utan bröd, men som jag inte ville vara stridig, sade jag "Moi aussi". Vi gingo in på ett kafé för att äta, under det den brännvinsdoftande skulle, med mitt paraplyfodral i handen såsom ett trollspö, gå på vidare efterforskningar. Ätningen tog icke just så lång tid, men väl likviden, ty sedan jag erlagt två francs såsom min del i den summa av 7 francs och 50 centimes, som kalaset kostade, jämte vad garçonen därutöver fick i drickspengar, fann sig belgaren av sin rättskänsla nödgad att medelst algebra uträkna, huru mycket jag borde ha tillbaka. Släktingen fann ögonblicket lämpligt att underrätta mig, att belgaren, i övrigt en utmärkt karl, dock hade de felen, att vara gruvligt odeciderad och fasligt långsam. Vi började åter vår vandring. Nu bar jag på armen min tjocka rock, vilken med sitt fickinnehåll av åtskilliga småsaker, hade vikten av en mindre bomullsbal och vilken jag icke på vissa entomologiska grunder ville överlämna åt vår ledsagare. Den brännvinsdoftande svängde sitt trollspö. Vi lämnade nu all ära och redlighet bakom oss och vägen gick uppför branta, smala backar, där grönsaker såldes på sidorna och mat kokades i hörnen och vatten rann på själva gatan. Uppe vid en liten öppen plats, där handlande, barn och alla andra människor skreko så att man fick skrika själv, då man skulle tala, låg ett hotell kallat la Ville Venise. Det såg ej inbjudande ut och belgaren ville icke gå in på affären. Den brännvinsdoftande sade åt belgaren, att han kände till ett privatlogis, som han ansåg lämpligt, men där det fanns endast tre sängar. Jag fann nödvändigheten av att vi åtskilldes, ty att få ett för oss alla passande hemvist,

syntes omöjligt, och jag längtade efter att få handla på egen hand. Jag tog således avsked av mina olyckskamrater, bad den brännvinsdoftande skicka mig mina saker och gick in på hotell la Ville Venise.

Två unga män med ett förargligt utseende visade mig in i ett litet fult, obehagligt rum utåt den öppna, smutsiga platsen. Jag frågade om icke det fanns något rum åt andra sidan, där man i anseende till den höga belägenheten borde se havet. Pojkarna sade nej, men den ena lutade sig ut på balkongen och, visande ned i en trång och mörk gränd, yttrade han att jag hade en rätt vacker utsikt över promenaden där. De tilläto sig ett hån, därför att de ansågo mig vara nödgad att taga vad jag kunde få. Må det icke räknas mig till last, att mina armar lyftes ett halvt kvarter för att hugga dem bägge om halsen och slunga dem en i vardera väggen. Men jag skulle ju fullgöra min bestraffning. Därför skrattade jag i stället och sade att det var ett ganska lustigt skämt. Rummet skulle kosta 2½ francs om dagen, vilket var en bagatell, och jag sade att jag tog rummet till dagen därpå.

Lämnad ensam hängde jag upp min bomullsbal på en klädhängare. Den gick sönder. Jag lade den då på en stol. Den föll omkull och jag lät den ligga. Jag satte mig i fragmenterna av en emma och tog rummet i närmare skärskådande. Det var ruskigt. Sängomhängenas färg kunde icke utan smicker kallas tvetydig. Balkongens stenar voro av fukt och brist på sol mossbelupna. Jag resonnerade med mig själv, att det blott var till morgondagen jag behövde underkasta mig en sådan penitens. Sedan kunde jag i nödfall fara antingen till Sicilien eller till Rom i avvaktan på bättre tider. Men det kändes mig omöjligt att tillbringa en natt här; jag ville göra allt för att skaffa mig ett annat logis. Mina

saker kommo, de vanliga prejeriförsöken anställdes och avböjdes med tillhjälp av den ena pojken, som tycktes kunna vara förarglig mot vem som helst. Den brännvinsdoftande infann sig för att erhålla någon vedergällning, därvid åtföljd av den karl, som hittat min schal på gatan och vilken emot den andres önskan kom med, i anledning varav gräl uppstod dem emellan. Det slutade med att jag, sedan den brännvinsdoftande fått en francs, körde ut båda två. Nu gällde det att operera. En dunkel förhoppning hade jag på Hotell Grande Bretagne, där vi ännu icke varit. Med min redan förvärvade kännedom om staden gick jag dit. Det var ej utan en viss oro, som jag frågade om där fanns ett rum. Ja, ”au quatrième”, svarade ”sekreteraren”. ”Låt mig se det”, sade jag. Trappstegen voro av vit marmor, men de voro också 119. Uppkommen fann jag ett stort fyrkantigt rum med utsikt över hela havet. Till vänster de höga bergen från Vesuvius ända ned till Sorrento; mitt framför, ljusblå och knotig, Capri, samt till höger Posilippos bergsträckning med sina villor, sin grotta och Vergilii grav. Under det jag tyst från balkongen skådade ut över den härliga tavlan förtäljde sekreteraren, att om jag kommit på morgonen, det icke funnits något rum, men att detta på förmiddagen händelsevis blivit ledigt därigenom, att en herre, som bott där, oförmodat rest bort. Jag frågade efter priset, såsom man alltid måste göra i Italien, för att förekomma efterräkningar. Han svarade 9 francs om dagen. Det var naturligtvis mycket, men om han också hade sagt 29, tror jag att jag hade tagit rummet.

Nu återstod att hämta mina saker från förra stället. För att få dem fort, ville jag hämta dem i vagn, men jag hemställde till sekreteraren, huruvida sådant kunde låta sig göra med avseende på hotel de la Ville Venise’s

belägenhet. Han ansåg det icke omöjligt och resonnerade med den under tiden anskaffade kusken, hur denne skulle fara, för att kunna komma dit. Så skedde och jag anlände lyckligen på en mängd omvägar. Pojkarna på hotellet tyckte inte om flyttningen, men då jag betalade för en dag, hade de ingenting att säga och jag satt snart glad och nöjd med mitt bagage i vagnen. Återstod att komma därifrån. Att vända om för att fara samma väg tillbaka var omöjligt. Vi måste åter ramla ned utför den branta gatan, där grönsakerna såldes och vattnet rann. Alla som voro i vägen skreko, att det var omöjligt, och en gammal häxa, troligen en zigenerska, som i hörnet kokade någonting under ett slags tält, lyfte sin bruna, knotiga arm avvärjande. Men det måste ske, så vida jag icke skulle bo utanför hotellet i stället för därinom. Min kusk var praktisk. Han kommenderade hur grönsakskärrorna skulle omflyttas, pojkar hängde sig vid hjulen för att stoppa farten, att det inte skulle gå för fort, alla skreko, och på det viset kommo vi under det hiskligaste oväsen verkligen lyckligen ned utför den branta backen. När jag sedan hunnit upp igen för mina 119 trappsteg och, sittande i en stol på min balkong, tittade bortåt Portici och Herculanum, där små vita spetsiga segel lyste i solskenet som små punkter emot de höga bergen, drog jag ett djupt andetag av belåtenhet och upprepade min gamla sats: ”Om man bara har tålamod och inte ser på vad det kostar, så kommer man alltid fram i världen.”

Neapel den 14 Mars på middagen

Neapels himmel är för närvarande som ett barns ansikte, den växlar lätt om från sorg till glädje, från regn till solsken, ehuru de båda sista dagarna barnaansiktet

varit helt och hållet dränkt i gråt. På söndagens morgon väcktes jag av ett starkt brusande, åtföljt av regnets smattrande mot fönsterrutorna. Jag blickade ut. Regnet öste ned i strömmar. Långa, dragna liksom efter linjal, vältrade vågorna in mot stranden med ett dån, starkt som Trollhättans. Jag kände mig illamående, med värk i huvudet och tyngd i armarna och ett lindrigt äckel. Luften kändes tjock och tung. Vinden, fastän blåsande från havet, saknade havsvindens friskhet. Vid nedstigandet till matsalen gick jag in på byrån och konverserade med sekreteraren. Han frågade mig om jag mådde illa och upplyste, att till och med de, som äro vanda vid klimatet, känna sig ofta nog illamående, då Sirocco blåser. Mars månad är i avseende på väderleken den ombytligaste på hela året, och merendels blåser det, sade sekreteraren; dock var den nuvarande dåliga väderleken någonting högst ovanligt. Icke goda utsikter för den, som vill se naturen, tänkte jag, och därpå nedsväljde jag ett par koppar te, såsom preservativ mot blåsten. Denna väderlek fortfor även i går. Jag var då befriad från huvudvärken, men hade då och då hjärtklappning. Under bägge dagarna ringa matlust. I morse däremot vaknade jag vid vanlig god hälsa, utan någon beklämning, och blickade ut över havet. Liksom på första dagen av min härvaro strålade nu solen klar, en hop fiskarbåtar lågo ute på vattnet, ångbåtar kommo och gingo, de små spetsiga seglen lyste åter så vita och nedanför mina fönster vid stranden gungade flötena på en not, som långsamt sammandrogs av några för mig osynliga händer. Jag öppnade balkongdörrarna och hängde ut termometern. Kl. var 8 och kvicksilvret visade 15 grader i skuggan. Vinden kändes så ren, så frisk. Sakta och utan dån slogo vågorna mot stranden. Det var så

vackert, så vackert. Jag skulle ha velat dikta ett ode till solen om jag bara kunnat.

Det är eget att bo så vid öppna havet, som om man förlade en gata vid den yttre sidan av Marstrandsön. Gatan, benämnd Chiaja och på sitt sätt den förnämsta i Neapel, sträcker sig utmed havsstranden, som här bildar den mindre av de två särskilda halvcirkelformiga vikar, vid vilka Neapel är byggt. Här är den åkande och ridande världens promenadplats. En sådan för gående, kallad Villa Reale, ligger mellan gatan och stranden, försedd med blomsterparterrer, statyer och fontäner. Träden, som bilda alléerna och boskéerna, utgöras av åtskilliga sydländska arter, bland andra järnek, låga palmer och hängakacior. Gångarna och de öppna platserna äro bildade av en gulaktig sand, så tilltrampad, att den är slät som sten. Det vackra vädret lockade mig tidigt ut. Jag ville dela min förmiddag mellan muséerna och kringvandringar i staden. Nerkommen fick jag höra, att i dag, Victor Emanuels födelsedag, skulle bliva stor fest firad med truppernas paradering, illumination m. m. Alla hus voro redan prydda med den italienska flaggan, grönt, vitt och rött. Den stora Toledogatan, pulsådern för Neapels rörelse, företedde en livlig anblick, och där var trängseln redan så stor, att man med svårighet kom fram. Trupperna höllo på att uppställas utmed gatan. Museum var stängt, högtiden till ära, och jag fann därför bäst att taga del i den allmänna glädjen. Jag väntade till dess någon åkare med hyggligt utseende skulle komma, ty många av kuskarna likna alltför mycket hamnbusar för att vara roliga att ha nära sig. Snart nog kom en gubbe med ljusgrå kapprock och ett hyggligt ansikte. Jag engagerade honom för f. m. och vi foro av och an, där vi kommo fram, och höllo stilla, där vi icke kommo fram, och hörde de

olika regementenas musikkårer spela. Solen sken gott och varmt. Det hela var glatt, livligt och vackert. I synnerhet Toledogatan tog sig utmärkt väl ut. Varje fönster har en balkong, ibland löpande utefter hela husets bredd. På alla balkonger stodo människor, från alla våningar, fem till sex i de flesta husen, hängde flaggor.

Jag tycker om kontraster. Det är skuggor och dagrar, som bilda skönheten av en tavla, det är motsatserna, som höja effekten av de levande tavlorna. Det roade mig därför under allt det yttre bullret, att besöka två av Neapels 300 kyrkor, förbi vilka vägen ledde. De voro Gesu Nuovo och Santa Chiara. Den förra bildar ett grekiskt kors och är byggd av olika marmorarter och försedd med alfreskomålningar av Solimena. Jesuitorden hade här sitt huvudkvarter inom konungariket Neapel, innan det därifrån förvisades år 1860. Santa Chiara, byggd utan kolonner eller sidoutsprång, ger snarare intrycket av en rymlig och praktfull sal än av en kyrka och var överlastad av förgyllningar och i taket prydd med alfreskomålningar. En gammal präst, med utseende av en idiot, stod framför ett altare och vände om bladen i en stor bok, lyftande och sänkande händerna. Omkring altarkransen lågo på knä en mamsell, en piga, en trasig pojke och en präst. De läste böner, rörande munnarna under oupphörligt sakta rabblande. Troligen skulle de fullgöra någon vanlig bot medelst uppläsande av ett visst antal böner. Vid betraktande av detta slag av andakt, det vanliga man får se, påtränger sig alltid den tanken: ”Huru länge skola dessa arma okunniga medlemmar av den katolska kristenheten få vänta att lära sig den enkla religionsatsen, att tron utan gärningar är död.”

Från kyrkorna for jag till den delen av staden, som

levde sitt vardagsliv och icke deltog i ståten, nämligen den fiskande befolkningen, som bor vid den andra av de stora halvcirkelformiga vikarna, närmare Vesuvius, vid den del av stranden, som kallas Marinella. Mellan havet och gatan är en plats, icke synnerligen bred, men använd till mycket. Här hänga kläder till torkning, här ligga fiskarbåtarna uppdragna, i vilka karlar sutto bindande nät och barnungar klättrade. Mellan båtarna sutto kvinnor arbetande, somliga med sina barn bredvid sig i vaggor improviserade av trasiga korgar, vilka vaggades på det sättet, att foten, instucken under korgens botten på ena sidan, lyftes ibland, varigenom ungarna slängdes åt sidorna i solskenet. Barbenta pojkar roade sig vid stranden med att följa efter och springa undan för den inrullande dyningen. Båtar, komna från landet omkring och lastade med apelsiner, stodo fast i den långgrunda strandens sand, och karlarna, gående med bara benen i vattnet, buro apelsinkorgarna på huvudet i land. Invid husens sidor sutto spinnande käringar och pratande flickor, somliga skötande sin hårtoalett.

Till den eleganta världen återvände jag igenom en mängd smala gator. Alla göromål skötas här utanför byggnaderna. Sidorna av gatorna äro platser för utövande av allt slags ekonomi och hantverk, under det att på mitten av gatorna åkdon och lastdragande åsnor trängas. Här är allting en oändlig röra av hästar, åkdon, åsnor, käringar, barn, grönsaker, apelsiner och kastanjer. Skrik och väsen tyckes utgöra villkoren för en fri respiration. För den, som älskar att betrakta folklivet i osminkad verklighet, erbjuder Neapel ett rikt och högst pittoreskt fält. En genremålare kan här på en förmiddag finna flera motiv, än han hinner under den återstående livstiden utarbeta, men en landskapsmålare tycker jag borde förtvivla över att icke kunna återgiva

den dager och den luft, som svävar över det brokiga sceneriet, d. v. s. nere vid havsstranden, ty i de krokiga, mörka gatorna förslår icke ens Italiens himmel att åstadkomma klarare dager, än den, som åt dylika stadspartier i allmänhet bestås. Jag kom tids nog tillbaka för att få sitta under truppernas defilering inklämd mellan hundratals vagnar, vilket också i sitt slag är ganska roligt.

Klockan 2 återkom jag till hotellet, just som en hastigt anländ hagelskur utgöt sig över hela härligheten. Stigande upp för trapporna, föll det mig in att räkna stegen omigen. De voro 129 och icke 119, såsom jag första dagen, svävande på belåtenhetens vingar, hade tyckt. I tredje trappan träffade jag en till hotellet hörande gumma. Mellan henne och mig uppfördes alltid en komisk scen, då vi träffades. Första dagen, då jag gick uppför trappan på eftermiddagen och verkligen kände mig litet trött, pustade jag helt högt och satte mig i en soffa, som för sådant ändamål fanns ställd i varje trappa. Gumman, som bevittnade denna enkla tilldragelse, fann däruti ett obeskrivligt nöje och skrattade med gapande mun och full hals. Det roar mig därför att varje gång jag i trappan möter gumman, låtsa som om jag vore lika trött, och stånka och anfäkta mig. Utom sig av glädje trillar gumman då i väggen, skrattande, så att hennes mun liknar gapet på en mindre flodhäst.

Neapel den 16 Mars på middagen.

Neapels museum innehåller en mängd konstverk av olika slag, delade i 17 särskilda samlingar. Tavelsamlingen består av endast färre arbeten av högt värde, under det den stora massan av nära 900 tavlor utgöra en-

dast produkter, tjänande till belysning av de lägre skolornas historia.

Intressant är däremot samlingen av de i Herculanum och Pompeji funna alfreskomålningarna, utgörande ett antal av 1,600, som dock oupphörligt växer. Med allt erkännande av dessa konstverks behag i detaljer, kraft i uttrycket och omväxling i uppfinningsförmåga, torde de dock icke kunna betraktas annorlunda än såsom byggnadsdekorationer i en liten provinsstad. Man känner icke heller att de av deras egen samtid blivit ansedda att vara av något högre konstvärde. I det rum, som innehåller dyrbarheter i kaméer, guld och silver m. m., stå några skåp, vilkas skatter man icke utan ett slags vördnadsfull nyfikenhet kan betrakta. De utgöras nämligen av födoämnen och husgerådssaker från Pompeji med bibehållen form, sådan som alla föremålen hade vid det tillfälle, då staden överöstes av askan och förstördes. Man igenkänner fullkomligt valnötter, ägg, fikon, oliver, sviskon m. m., ehuru allting förstenat och svart. Märkvärdigast tycktes mig en plåt med bröd, varpå till och med bagarens namn Q. Cranius, som av brödformen blivit bildat, ännu synes. Varje bröd har storleken av en hattkulle i omkrets, är ett par tum högt, men delvis av jäsningen uppsvällt såsom en soufflé och med skåror, av formen bildade för brödets sönderskärning, i sådana bitar, som då vi stycka en pannkaka. Bland mängden av hushållsartiklar, uppställda i särskilda rum, ser man ett stort antal av små lampor, alla olika den ena med den andra. Man gjorde ingenting dussinvis och maskinmässigt den tiden. På varje artikel användes den rikaste uppfinningsförmåga. Det är nu nära 2,000 år sedan Vesuvii första utbrott, då Pompeji och Herculanum förstördes, år 79 e. K. under Titus' regering. Nu i dessa dagar stiger en svag rökpe-

lare upp ur berget efter dess sista eruption för några veckor sedan. Det är som skulle den eldsprutande jätten arbetat av sig kraften under de 18 seklerna. Plinius den yngre har i två brev till Tacitus beskrivit den hemska tilldragelsen år 79, därvid hans onkel, Plinius den äldre, den märkvärdige naturforskaren, omkom, vilka brev jag såsom pojke läste med mycken nyfikenhet och häpnad för själva fenomenets skull. Jag har nu bredvid platsen för händelsen läst om igen dessa brev, dem jag för den osökta och intagande enkelheten i stilen vill försöka här återge:

”Min onkel var vid Misenum, varest han kommenderade flottan. Den 23 augusti, omkring kl. 1 på middagen, då han låg på sin säng, sysselsatt med studier, efter att hava, enligt sin vana, sovit en stund mitt på dagen och druckit kallt vatten, kom min moder upp på hans kammare och omtalade för honom att på himlen höjde sig ett moln av förunderlig storlek och utseende. Min onkel steg upp: han betraktade fenomenet, men utan att kunna för avståndets skull urskilja att molnet steg upp från Vesuvius. Jag kan icke giva en noggrannare beskrivning på dess form, än att likna det vid ett pinjeträd, ty det hade sådan stam, sådana grenar. Tvivelsutan drev en underjordisk vind det uppåt med häftighet och spridde det ut i luften. Det syntes ömsom vitt, ömsom svart, ömsom med skiftande färger, allt efter som det var mer eller mindre uppfyllt av stenar eller aska.

Min onkel förvånades: såsom lärd man ansåg han fenomenet förtjäna att närmare undersökas. ’Strax på stunden en galär’, sade han och erbjöd mig att göra honom sällskap. Jag tyckte mera om att stanna kvar för att fortsätta mina studier. Min onkel gick då ensam och steg ombord med sina instrument i handen.

Emellertid fortsatte jag att läsa. Jag badade, jag lade mig, men jag kunde icke sova. Jordskalvet, som sedan flera dagar oroade omgivande byar, till och med städer, tilltog i varje ögonblick. Jag steg upp för att väcka min mor; hon kom då hastigt in i mitt rum för att väcka mig.

Vi stego ned på gården. Vi satte oss. För att icke förlora tiden lät jag bära till mig Titus Livius. Jag läste, jag begrundade, jag gjorde utdrag såsom hade jag varit i mitt rum. Var det av flit? Var det av oförstånd? Jag vet det ej; jag var så ung. (Han var då 18 år gammal.) Då ankom en vän till min onkel, nyligen rest från Spanien för att hälsa på honom. Han förebrådde min mor hennes trygghet, mig min djärvhet. Jag lyfte icke ens ögonen från min bok. Emellertid vacklade husen till den grad, att vi beslöto oss för att lämna Misenum. Det förfärade folket följde oss, ty förskräckelsen liknar någon gång klokheten.

Komna utanför staden stannade vi. Nya under, ny fasa. Stranden, som oupphörligt tillväxte, betäckt av fiskar, som stannat på det torra, skakade i varje ögonblick och kastade långt tillbaka det upprörda havet, som rullade tillbaka på sig självt; under det att framför oss närmade sig från horisontens rand ett svart moln, som utan uppehåll sönderslets och genomkorsades av breda blixtar. Min onkels vän återkom då till sitt ämne. 'Rädda er', sade han till oss, 'det är er onkels önskan om han är levande och hans efterlämnade vilja om han är död'. — 'Vi äro okunniga om onkels öde', svarade vi, 'och vi skola bekymra oss för vårt eget!' Vid dessa ord reste spanjoren.

I detta ögonblick sänkte sig molnet ned över havet och inhöljde detsamma; det skymde för oss ön Capri och Miseni udde. 'Rädda dig, min käre son', utropade min

moder, 'rädda dig; du bör det, och du kan det, ty du är ung; men jag, tung av min fetma och mina år, förutsatt att jag icke blir orsaken till din död, skall dö nöjd'. — 'Min mor, ingen räddning för mig annat än med dig.' — — Jag fattade min mor vid handen och drog henne med mig. 'O, min son', sade hon, under tårar, 'jag blott fördröjer dig'.

Redan började aska att falla, dock ännu icke i stor myckenhet. Jag vände mig om. En tjock rök, rullande över marken såsom en ström, störtade mot oss. — 'Min mor, låtom oss vika av från stora vägen, folkhopen skall krama oss till döds i mörkret, som inbryter.' Vi hade knappt lämnat stora vägen, då det blev mörkt, det tjockaste mörker, ej likt det i en dunkel natt, då icke månen lyser, utan som mörkret i ett tillstängt rum, där man släckt ut ljusen. Man hörde endast kvinnors klagan, barns jämmer och männens skrik. Man urskilde, trängande genom klagolåten och med olika yttringar av förtvivlan: 'Min far!' — 'Min son!' — 'Min hustru!' — Man igenkände varandra endast på rösten. Här beklagade en sitt eget öde; där en annan sina anhörigas; somliga åkallade Gud; andra upphörde att tro på honom; mången anropade döden, såsom ett räddningsmedel mot döden själv. Man sade, att nu var hela världen höljd av den sista, den eviga natten. — Och bland allt detta, vilka skildringar av fasansfulla händelser, vilka inbillade förskräckligheter. Förfäran överdrev allt och trodde allt.

Emellertid genombröts mörkret av ett glänsande ljus; det var branden, som närmade sig, men han hejdade sig, slocknade, mörkret återkom ännu tätare och med mörkret regn av aska och stenar. Vi voro tvungna att titt och ofta resa oss upp för att skaka av våra kläder. Skall jag omtala det? Mitt i denna fasans scen undslapp mig

icke någon klagan. Jag tröstade mig att dö med den tanken, att hela världen förgicks.

Omsider skingrades småningom den tjocka, mörka röken och upplöste sig; dagen återvände, till och med solen, men matt och gulaktig, såsom den ser ut, sedd vid förmörkelse. Vilket skådespel erbjöd sig då för våra trötta och förvirrade ögon! Marken var helt och hållet täckt av aska, såsom av snö om vintern. Alla spår av väg voro utplånade. Vi sökte Misenum, igenkände det och återvände dit. Vi erhöllo strax därefter underrättelser om min onkel. Ack, vi hade allt skäl att vara bekymrade för honom.

Jag har nämnt, att han, efter att hava lämnat oss i Misenum, steg ombord på en galär. Han styrde sin kosa till Resina och de andra hotade byarna. Alla människor flydde. Han gick ditin. Mitt i den allmänna villervallan betraktade han uppmärksamt molnet: han följde alla fenomenen och efter hand dikterade han. Men en tjock och brännhet aska slog redan ned på gatorna; redan föllo stenar omkring honom, redan var stranden fylld av stora stycken av berget. Min onkel tvekade om han skulle återvända eller söka hinna öppna havet. 'Lyckan står den djärve bi', utropade han, 'vi skola begiva oss till Pomponianus'. Pomponianus var i Itabia. Min onkel fann honom helt darrande: han omfamnade honom, intalade honom mod och för att trygga sin vän genom sitt eget lugn, begärde han ett bad, satte sig strax därpå till bords, åt med munterhet eller åtminstone, det som bevisar icke mindre karaktär, med utseende av fullkomlig glättighet.

Emellertid lågade Vesuvius åt alla sidor i det djupa mörkret. 'Det är övergivna byar som brinna', sade min onkel till hopen för att söka lugna den. Slutligen gick han till vila och somnade. Han sov den djupaste sömn,

då husets gård började att fyllas med aska: alla utgångar tilltäpptes. Man sprang till honom, han vaknade. Han steg upp, återvände till Pomponianus och överlade med honom och hans omgivning om vilket parti man borde taga. Skulle de stanna kvar i huset? Skulle de fly ut på landet? Om de stannade, huru undgå marken, som öppnade sig? Och om de flydde, stenarna som föllo ned? Man valde det senare, mängden övertygad av förskräckelsen, min onkel därtill böjd av förståndsskäl.

Man gick då ögonblickligen ut ur staden och såsom försiktighetsmått betäckte man sitt huvud med örngottsvar. Eljest började dagen gry överallt, men *där* räckte ännu natten, en förfärlig natt. Eldmolnet spred ljus i den. Min onkel ville nalkas stranden, oaktat havet ännu rullade så högt. Han gick ned, drack vatten, lät utbreda en matta och lade sig. Straxt därpå utbröto eldsflammor, föregångna av en lukt av svavel och jagade alla på flykten långt därifrån. Min onkel, understödd av två slavar, reste sig upp, men föll ned igen, kvävd av röken — och Plinius var död!"

Neapel den 19 Mars på middagen.

Efter långvarigt ruskig och ombytlig väderlek synes våren nu vara kommen. Hemma i Sverge skulle jag säga sommaren. Jag önskade att vi alltid kunde där hava sådant väder i juli och augusti som här i dag. Det är väl icke mer än knappa 18 grader i skuggan, men solen bränner så stark, att man gärna söker den svaga havsbrisen, som gör luften så behaglig, så ren och så lagom varm. Det är ej fullt lugnt, men det blåser mycket litet och havet är ljust. Jag undrar alltsomoftast hur väderleken i Sverge gestaltar sig på den senare ti-

den; men även under lyckligaste förhållanden kan det ej undgå att vara snöslaskigt och kusligt nog. Jag däremot promenerar nästan varje dag före middagen, som här ätes klockan 6, på en väg utmed havsstranden, där aloë och kolossala kaktus växa vilt på stenmurarna vid sidorna, och varje dag får jag till middagen färsk blomkål, dito spenat, dito kronärtskockor och dito gröna ärter, antingen allt eller något därav. Det hindrar likväl icke att litet emellan känna lust till en ärlig svensk middag med ty åtföljande brännvinsbord och en ordentlig soppa, som man här aldrig får. I allmänhet känner man dock i detta klimat icke samma behov av föda, som hemma i kylan. Från det jag dricker te om morgonen förtär jag ingenting förrän vid table d'hôten med undantag möjligen av en apelsin, som jag under mina kringvandringar då och då köper mig, oftast för att hava förevändning att utan vidare uppseende stanna vid någon livlig och komisk handelsscen. Sådana erbjuda sig många, i synnerhet nere vid Marinellan och trakten däromkring. I grannskapet av det så kallade Masaniellos hus finnes en makaronikokare, där försäljningen är rätt lustig. I en stor kittel med varmt vatten ligga makaronerna och hållas varma, tvärs över kitteln ligger en sticka eller finare käpp, på vars mitt några makaroner hänga, under det ändarna släpa ned i vattnet. När nu någon, vanligtvis ett barn, som skickats ut med tallrikar i näven, kommer och vill köpa, så tillgår det på så vis, att barnet lämnar fram tallriken, jämte ett par kopparslantar. Försäljaren tar då med fingrarna i några av de uppträdda makaronerna och släpar dem från kitteln ned på tallriken, tar så en nypa salt och slår ovanpå, jämte en tesked av något fludium, med utseende av svag steksås. Det felar aldrig, att icke ungen då gör några demonstrationer, gående ut därpå, att han

fått för litet. Försäljaren släpar då antingen över en makaroni till eller slår litet mera salt eller litet mera sås på tallriken. Hjälper inte det, så ger han ibland något litet kopparmynt tillbaka och hjälper icke heller det, så vänder han ungen runtom och kör ut'en utanför området för försäljningen; och så är den handeln slut. Därpå sticker han ned käppen i kitteln och träder upp några nya makaroner, att ha till hands åt nästa köpare. Märker han, att man betraktar affären, uraktlåter han ej att göra en inbjudande gest till handel, genom att köra ned näven och draga upp några drypande makaroner, därvid han tillika yttrar några uppmanande ord med ett utseende, som vill säga så mycket som: "Kan du stå emot den här delikatessen, då är du god."

Några ceremonier för förvärvande av handelsrätt tyckas icke erfordras. En liten unge, som fått tag i några flera kastanjer, än som för ögonblicket behövas, etablerar sina varor i ett par högar på något gammalt förkläde eller en brädlapp och sitter helt förnöjd och avvaktar kunder, troligen lika glad om någon kommer eller icke. Barn tyckas tidigt kunna slå sig ut på egen hand. Små pojkar, som man hemma skulle tveka att sända ensamma i skolan, finner man här tronande på sina åsnor, som de tyrannisera med hög känsla av eget värde. Jag såg härom dagen en pojke så liten, att jag knappt vill försöka gissa hans ålder, köra ett kuriöst anspann av en ko, en häst och en åsna. Han ryckte och skrek liksom de andra gjorde.

Åsnorna måtte vara av otrolig nytta i de trakter, där de trivas för klimatet. De lastas i mitt tycke alldeles oerhört och gå alltid sin väg fram med samma tysta, tassande tripp och samma lugna uppsyn. Jag undrar, varför detta djur fått epitetet av lättja par préférence. Måhända ligger däruti en orättvisa. Måhända har ås-

nan, illa hanterad, försummad och nedsatt under sitt eget värde, blivit misantrop och på sådan grund dolsk och liknöjd. Jag känner ett visst sympatetiskt deltagande för henne.

Jag nämnde före berättelsen om Pompejis förstöring, att Vesuvius ännu röker efter sista eruptionen. Jag har dock blott vid ett enda tillfälle observerat detta, ty bergets topp har under den förflutna veckan blott en dag, och då någon stund, varit fri från moln. Det är som skulle Vesuvius vara en hållstation för ambulatoriska molngubbar. Om det finnes blott *ett* moln på himlen, vill jag hålla tio mot ett på, att det sitter på Vesuvius, och när det kommit dit en gång, tyckes det icke vilja så snart gå därifrån. Jag såg härom dagen ett storartat och skönt naturskådespel. Ett tjockt moln, alldeles vitt av solens sken, och gående mycket lågt, stannade mot Vesuvius' nedre sluttning orh drog sig så småningom upp över toppen, rullande utför sluttningen på andra sidan. På detta sätt vilade det länge, därvid berget jämte molnet tillhopa hade utseende av en stor trekantig hatt med vit plym. Ett sakta regn föll inne i staden och slutligen uppsteg vinkelrätt ur havet en klart lysande regnbåge, som slöt sig som en stor ram runt om berget å ömse sidor, på lika avstånd därifrån. En svagare regnbåge stod därutanför.

Teatro San Carlo besöker jag rätt gärna. Där har jag för första gången sedan jag for ut hört en opera, i alla hänseenden riktigt bra återgiven, och det var "Moses i Egypten" av Rossini. Ypperliga röster, särdeles ett par tenorer, finnas här. "Martha" gives också rätt bra, och dessutom en opera av Donizetti med namnet "Polinto?", som jag icke ens hört omtalas förut och om vilken det icke heller är mycket att säga. Obehagligt och störande för den, som går på teatern för att höra på

musiken, är det högljudda pratet bland publiken. Numera förvånar det mig dock icke, sedan jag kommit underfund med, att italienarna icke gå på spektaklet för att hava en konstnjutning såsom vi, utan för att träffas och umgås med varandra. Därför är det också abonnenterna likgiltigt huru många gånger å rad samma opera gives. De höra icke stort därpå. En fru i Pisa, vilken tillfrågades, huru hon kunnat finna nöje i att 48 gånger å rad höra Robert, svarade att hon icke ens hört på honom, utan att hon lika gärna som hon tände sin lampa hemma om kvällarna, begagnade teaterns lampor för att vid deras sken taga emot visiter i sin loge. Det är att observera, att på alla Italiens teatrar varje loge är genom sidoväggar skild från närmaste loger därintill och således bildar ett rum för sig.

San Carlos salong är utmärkt vacker och praktfullt ornerad och upplyses dels av en ljuskrona, dels av gaslågor i mattslipade kupor runt om logeraderna. Den är något mindre än La Scala, 6 rader med 30 loger i varje rad, utom avantscenerna, men ändock i mitt tycke för stor. San Carlos orkester är den största jag hört, den har 12 kontrabasar, då kejserliga operan i Paris (åtminstone förut) har 10 och La Scala 9. Baletten kultiveras även här och är icke illa. Den börjar vanligen så där framåt klockan 11. Jag har därför icke heller sett någon balett till slut. Eljest börja representationerna å olika tider, ibland 8, ibland ¾ 8, ibland ¼ 9 och halv 9, allt efter omständigheterna.

Den brännvinsdoftande såg jag i går, åtföljd av en flåsande ung man med ljust hår; jag önskade honom inom mig lika lyckligt slut på sin kringvandring som mig. Strax därpå träffade jag mina förra reskamrater. ”Nous logeons mauvais”, sade belgaren. ”Mauvais”, sade sonen. ”Mauvais”, sade släktingen.

Neapel den 22 Mars på förmiddagen.

På något mindre än en timme kommer man med järnvägen från Neapel till Pompeji. Vägen går nedanför Vesuvius och omkring densamma. På dess motsatta sida ligger Pompeji. Man delar sina blickar emellan berget och vattnet, det klara ljusa havet, begränsat av strandens behagliga krökningar, en grön strand, som avlägsnar sig och blir ljusblå, en ljusblå, som närmar sig och blir grön, Castellamare, som träder fram i viken ur skuggan nedanför de höga bergen, och Neapel, som belyst av solen, försvinner. Alla dessa konturer, dessa dagrar, funnos redan den dag, då Pompeji förstördes, och många av de ställen, som ses och genomfaras, buro samma namn då som nu. Ovanpå det gamla Herculanum, som begravdes under lavan, står nu Portici, den första staden från Neapel. Närmast därintill kommer Torre del Greco, så Torre Annunziata och så Pompeji. Alla dessa städer ligga varandra så nära, att de, sedda från havet eller från den motsatta sidan av viken, hava utseende av en enda fortlöpande stad, en fortsättning av Neapel. Emellertid är Vesuvius själv den förnämsta punkten i tavlan, icke densamma nu, som vid eruptionen år 79. Då var han fruktbar, skogbevuxen ända upp till toppen, täckt av grönska och vinrankor. Endast själva spetsen, hackad, splittrad och fylld av svarta stenar, betecknar för de lärde en årtusenden därförut utbrunnen krater.

Pompeji var en mindre stad på omkring 30,000 invånare, dess form oval, ungefär såsom ett kantigt ägg, tre sidor omgåvos av murar, den fjärde begränsades troligen av havet, som då gick högre upp än nu. Staden låg i en dalsänkning mellan Vesuvius å ena och de höga bergen bakom Castellamare, det dåvarande Itabia, å andra sidan. Pompejis grundläggning anses hava infallit vid tiden

för Trojas belägring. Dess ålder vid eruptionen skulle således vara något mindre än Stockholms nu för tiden. Tyvärr var dock dess gamla utseende vid förstörelsen mycket förändrat, ty, sedan staden år 63 f. K. hemsöktes av jordbävning, varvid en del därav instörtade och den övriga svårt skadades, restaurerades templen och återuppbyggdes i den romerska, då mera till förfall lutande smaken, varigenom den förra rena grekiska stilen till stor del gick förlorad. Det som emellertid synes förvånande, till och med otroligt, är att man ända till år 1748 var i okunnighet om varest Pompeji hade legat och det oaktat man vid inrättande av en vattenledning till Torre Annunziata hade genombrutit Pompeji från ena ändan till den andra, urholkande murarna, följande gatorna, mötande byggnader och inskriptioner. Men ingen trodde att det var den förstörda staden man återfunnit. Först 1748, då upptäckten av Herculanum drog uppmärksamheten åt detta håll, vidtogos åtgärder för Pompejis framgrävande; men ännu efter 12 års förlopp trodde man, att man hade att göra med det gamla Itabia, och nu efter 117 år har man icke hunnit längre än att stadsmuren och en knapp tredjedel av staden är bringad i ljuset. Brist på nit har ofta förorsakat uppehåll i arbetet, men förnämligast brist på penningar. Och mig synes också såsom detta vore en affär, som rörde icke endast italienska regeringen och Italiens folk, utan att hela den civiliserade världen borde därtill bidraga. Emellertid är sedan 1860 arbetets ledning uppdragen åt en driftig och intelligent man, M. Fiorelli, som tidtals för ändamålet använt ända till 700 arbetare på en gång.

Då man inträder i Pompeji må man icke vänta sig att finna byggnader och tempel stående i fullfärdigt skick från golvet upp till taket. Man får en tämligen riktig bild av dess utseende, om man föreställer sig att

man efter en eldsvåda besöker en stad, vars hus till övre delen avbrunnit eller kanske ännu riktigare, om man föreställer sig en stad vid uppförandet av vars byggnader man icke hunnit längre än till och med bottenvåningen. Allt, som var byggt av trä, tak, dörrar o. d., är försvunnet. I templen och de enskildes boningar går man nu under bar himmel, så att man där icke ens skulle kunna finna ett skydd mot ovädret och finner ingen undanflykt från de brännande solstrålarna. Om man således i Pompeji icke får se något helt monument av den forna tidens byggnadssätt, får man däremot betrakta vad man på intet annat ställe i världen finner, nämligen en hel stad, i 18 sekler begraven, med oförändrad indelning och med samma gator, samma stenläggning som dessa innevånare trampat. Man skulle därför kunna säga, att Vesuvius, då han begravde Pompeji under askan, icke förstörde det utan däremot bevarade det åt eftervärlden, så mycket hellre, som den fria luften nu under några månader förstör mera än årtusendens aska skulle gjort. Då man inträder i dessa trånga, tomma gator, lämnar man bakom sig den tid, vari man lever och den trakt, där man bor. Man finner sig plötsligen försatt in i en annan tidsålder och i en annan värld. Forntiden kastar över en sitt omhölje och, vore det också icke för mer än en timme, så blir man en romare, som betraktar, såsom skulle det tillkommit i går, där en inskription på muren, med knivsudden inristad av någon sysslolös medborgare, där en affisch i stora bokstäver, som visar vilken pjäs om aftonen skall uppföras på teatern. Stumma i början, tala snart nog alla stenar till inbillningen, som förstår eller åtminstone tror sig förstå halvkväden visa; de tala om allt vad som föregick av mysterier och underliga ting just på samma gatstenar under samma himmel i det första seklet.

Då man inträder i staden genom den port, som går åt

sjösidan, erhåller man till ledsagare en i soldatuniform klädd vägvisare, som, antingen man begär det eller icke, åtföljer de besökande för att tillhandagå med upplysningar, men förmodligen även för att övervaka att icke någon ogenerad konstälskare kunde finna för gott att bevara alltför dyrbara minnen av sitt besök. Anslag på flera språk, fästade på stänger här och där i staden, tillkännagiva, att det är strängeligen förbjudet både att taga och erbjuda drickspengar. Därför får varje besökande i stället erlägga en entréavgift av två francs. Genom denna av den nya italienska regeringen stadgade ordning är man befriad från det under Bourbonernas tid rådande obehaget att vara utsatt för tiggare och efterhängset pack, som erbjöd sig till främlingens tjänst.

Den första gatan, man beträder, är stenlagd och smal, samt lutar uppåt och utmynnar vid Forum. Detta romarnas förnämsta torg och mötesplats är en avlång fyrkant, vilken förut varit omgiven av arkader, bärande portiker i två avsatser över varandra. De smala trappor, som leda till den översta, vilken var damernas promenadplats, äro av tiden bevarade. Här och där utvisa kvarstående piedestaler var statyer stått. Vid norra ändan av torget står ett tempel, som med avseende å den staty, som därinom anträffats, anses hava varit helgat åt Jupiter. Östra sidan utgöres av Merkurii tempel, Senatens sal och Panteon. På motsatta sidan av Forum är en portik, i avseende å vars ändamål man haft åtskilliga gissningar, den ena lika god som den andra. Där bakom äro små celler eller kammare, varest man påträffat skelett och därför trott hava varit fängelse. Därbredvid sträcker sig ena sidan av Venus' tempel, vartill ingången är på den gata, man följer till Forum. I en nisch i väggen utåt torget ungefär 1½ aln från marken, står ett slags bord av sten med urholkade fördjupningar, större och mindre,

med hål i botten, vilka omfattade den officiella storleken av stadens målkäril, som ganska vigt kunde utrönas om man hällde något i fördjupningarna och ställde ett käril under hålet för att emottaga det ihällda. Fördjupningarna äro fem, av vilka de båda minsta voro för dryckesvaror. På andra sidan om den gata, där ingången är till Venustemplet, ligger Basilikan med kortsidan åt Forum och långsidan åt gatan. Byggnadens konstruktion lämnar intet tvivel om dess bestämmelse att vara domsal, vilket ytterligare bekräftas av de i muren här och där av sysslolösa eller okunniga inristade orden Basalica eller Basilica. Salen är av betydande storlek och måtte i sitt behållna skick ha varit särdeles grandios och ståtlig. Fragment av statyer, till och med till häst, utvisa prakten av detta monument, i vars fond en tribun, ornerad av sex korintiska pelare och förmodligen bestämd för domarna, höjer sig omkring tre alnar från marken. Under denna del av byggnaden är en välvd källare, vari man funnit tre skelett, och vilket sålunda troligen utgjort något rannsakningshäkte.

Basilikans murar äro höljda med en massa inskriptioner, ristade med kniv eller annat vasst instrument. Det lönar icke mödan att söka dechiffrera och avteckna alla dessa ristningar, till större delen likgiltiga och av vilka man icke inhämtar stort annat än namnen på de Pompejis överhetspersoner, vilka byggt eller ombyggt på egen eller allmän bekostnad det och det monumentet eller den och den delen av byggnaden. Men där finnas åter andra inskriptioner, som förtjäna stor uppmärksamhet och troligen ock bliva upptagna i något utförligare arbete över Pompeji, såvida icke sådant redan skett. Så till exempel:

Quid potè durum saxo aut quid mollius undâ?
Duro tamen molli saxa cavantur aquâ.

Ovidius.

Här är att observera, hurusom saxso stavas med s även-som att "Quid potè" äro begagnade i stället för "Quid magis", vilket är en grekisism. Duro är troligen miss-skrivning för dura (?)

Härpå följer ett hygieniskt råd för älskande:

Quisquis amat calidis non debet fontibus uti
Nam nemo flammas ustus amare potest.

En älskare hade skrivit:

Nemo est bellus, nisi qui amavit mulierem.

Utan att fatta meningen har jag antecknat följande strof för det inkorrekta i språket:

Cosmus nequitiae est magnussimae.

En tvivlare, som icke tycktes ha stort förtroende för rättvisan skriver:

Quod pretium legi?

Ett kvickhuvud, som syntes ha någon anledning att tänka djupare på mamsell Zetema, skriver:

Zetema mulier ferebat filium similem sui nec meus erat nec mi simulat; sed vellem esset meus, et ego volebam ut meus esset.

Fjärde sidan av Forum, den södra, mittför Jupiters tem-pel, upptages av en liten triumfbåge och några piedesta-ler till statyer, uppresta åt berömda pompejanare. Sten-sättningen på Forum är ännu icke fullbordad men sträc-ker sig ned emellan Jupiters tempels östra sida och Mer-kurius-templet och består där av stora fyrkantiga block av vit marmor. I allmänhet var staden vid eruptionen år 79 i ett tillstånd av reparation efter att hava någon tid

förut lidit av Vesuvius, utan att jag kunnat få närmare reda på denna skada, vilken jag endast sett antydd någonstädes.

Vid första anblicken förefalla Pompejis gator mycket smala. De äro det ock efter vår tids sätt att se, ehuru smala gator i Italien i allmänhet bibehållit sig i bruket. Jag tror ej att någon av gatorna i Pompeji, där den är som bredast, håller mer än 11 alnar eller så omkring. Trottoarerna äro upphöjda omkring ½ aln över gatorna, ibland så pass breda, att de nästan tävla med själva gatan i bredd, men merendels trånga. De äro stensatta, som det tyckes efter husägarens tillgångar eller fantasi, med sönderslagna tegelstenar eller med nedstötta marmorbitar eller annan sten, ibland med ett slags grövre mosaik. Själva gatorna äro belagda med fullkomligt väl bibehållna större stenar av lava, inpressade i varandra ungefär såsom det ännu begagnas i Florens, utan att dock vara fästade vid varandra med cement. I ytterkanterna på trottoarerna äro här och där borrade hål upptill med utgång på stenens sida, sannolikt för att där binda hästar eller åsnor. Man hade sörjt för att även i händelse av regn kunna gå torrskodd på gatorna. Som dessa alla äro sluttande och smala kunde de icke gärna undgå att vid regnväder vara fulla med vatten som bäckar; därför finnas med vissa mellanrum på gatorna lagda, alltefter gatans bredd en, två eller tre stora, höga och platta stenar på vilka man kunde gå från den ena trottoaren till den andra, utan att stiga på gatan. Dessa stenar ligga så nära varandra med ändarna, att icke mera rum finnes mellan dem än för ett vagnshjul. Vagnar tyckas dock icke ha varit mycket begagnade mera än på ett par gator nära någon av portarna utåt landet. Där synas spåren efter vagnshjulen, vilka i anseende till gatans smalhet alltid träffat samma stenar och grävt fåror i de stora stenarna ända till ett kvarters

djup och på kanterna av dessa spårfördjupningar synas ännu rostmärken efter hjulringarna.

Portarna till husen synas icke hava vänt sig utåt eller inåt på gångjärn, utan att döma efter märkena i stenarna, skjutits in i väggen såsom dörrarna till hytterna på våra kanalfartyg i Sverige. I de flesta hus voro butiker närmast gatan, i vilka de ännu fullkomligt väl bibehållna diskarna voro sammansatta av oregelbundna stycken av vit marmor. Lämningar av varorna som vid uppgrävningen påträffades hava angivit handelns beskaffenhet, men numera äro alla butikerna tomma, med undantag av olje- och vinhandlarnas käril, som stå kvar där de stodo, nedsatta i jorden eller på disken. Hos en kirurg anträffades omkring 300 olika kirurgiska instrument, som nu förvaras i Neapels museum och vilkas ändamål varit mycket debatterade av läkare och arkeologer. De bevisa emellertid att de gamla voro ganska skickliga kirurger och redan ägde en mängd instrument, som den nyare tiden smickrat sig med att ha uppfunnit.

Bakugnen hos bagaren Cranius, i vilken man funnit de fullkomligt konserverade bröden, som förvaras i Neapels museum, lär hava anträffats så väl tillsluten, att någon aska icke dit inträngt. Några stenkvarnar, som finnas i behåll, visa att förmalning av säd tillgick på ett ganska patriarkaliskt sätt. Kvarnarna utgöras av två koniska stenar, den ena vänd uppåt och den andra trädd utanpå den första, nedåt. I fördjupningen, som sålunda uppkom lades säden; i ett hål på den yttre stenen infördes sedan en spak, medelst vilken, antingen med hjälp av människokraft eller åsnor, den yttre stenen vändes omkring den inre så att säden sönderkrossades. Pompejanerna tyckas icke hava känt bruket av väderkvarnar, och rinnande vatten till drivkraft saknade de. På det lilla gårdsrummet utanför bageriet är en stor fördjupning i marken, med

ännu bibehållna rör och kranar, varuti säden rengjordes eller möjligen degen bereddes, jag har icke riktigt tagit reda på vilketdera, och därbredvid på muren hade bagaren ritat upp små streck, sådana man gör på harvstockar, troligen för beräkning, huru många säckar eller annat mått spannmål blivit använda.

Flera fontäner finnas på gatorna, i vilka tydligen funnits rinnande vatten. En gapande mun på någon marmorfigur hade utsprutat vattnet, vilket av folket synbarligen druckits direkt ur figurens mun, ty då man fattar tag i fontänens kant och lutar sin mun fram som för att dricka, finner man att just genom intagande av denna ställning marmorkanten, som man fattar om med handen, blivit nött, så att en fördjupning av ett par tum med en bredd av ungefär ett kvarter uppkommit.

På vitpolerade stycken på murarna annonserades här och där om allt möjligt, som man nu sätter i "Dagbladet". Rätt eget är att läsa dessa olika slag av annonser på latin, grekiska och patois. Största delen av dessa annonser röra sig omkring de utsatta valen till edil, vilka tycktes förestå vid tiden för stadens undergång. En enskild valman, eller särskilda grupper av medborgare, eller korporationer av handlande eller artister uttala sig för någon viss kandidat. Så nämner Paratus för sin del Pansa, Philippus väljer Cajus, Apracius väljer Felix etc. Bland annonser av annat slag finner man tillkännagivande om amfiteaterns skådespel; den och den truppen av gladiatorer skall slåss den och den dagen; där skall uppföras fäktningar och jakter, där skall ske övergjutningar (sparsiones?) med parfymerat vatten för att uppfriska åskådarna. Trettio par gladiatorer skola "nedbloda" amfiteatern. Så förekommer också "utbjudes hyra", däribland läses, att i huset, som tillhör Julia Felix, Spurii dotter, finnes ett bad "ett venereum", 900? butiker (tabernae),

terrasser (pergulae) och kammare i övre våningarna från den 14 till den 20 juli under 5 år efter varandra. Vid Teatergatan läses: ”En kruka vin är förlorad; den, som återskaffar den, skall erhålla så och så stor vedergällning av Varius, men den som tillrättaskaffar tjuven får dubbelt”. Slutligen äro andra inskriptioner erinringar till de trafikerande att iakttaga snygghet på gatorna, i vilket hänseende läses på en liten gata nära Forum:

Duodecim deos et Dianam et Jovem
Optimum maximum habeat iratos
Quisquis hic minxerit aut cacaverit.

Det var åtminstone att tala klara verba. Dessutom finner man på många ställen ormar, ibland kolossala målade på husväggarna, ofta med mycket vackra färger och välgjorda. Detta bruk fortlever på det sättet bland neapolitanerna ännu, att de i stället måla kors på väggarna och det för samma ändamål, eller att förbjuda affischering på murarna. I Paris brukar man rita med stora bokstäver: Defence d'afficher.

Vid ändan av gravarnas gata, vars på vardera sidan befintliga gravvårdar jag icke hinner att beskriva, ligger ett redan 1793 uppgrävt hus av särdeles stor märkvärdighet och mycket beryktat, nämligen Diomedes villa mittför ett monument, som var Diomedes familjegrav. Denne Diomedes omtalas såsom en rik karl men med ett dåligt hjärta, ty vid eruptionen lät han sin familj dö i källrarna, medan han själv flydde med en slav och allt det han kunde hopsamla av pengar. Men han hann dock icke längre än till trädgårdsporten, där han blev kvävd. Jag tycker dock det är bra osäkert, att antaga, pro primo, att han kunde hjälpa de sina och pro secundo, att han visste var de för tillfället funnos. Villan är en märkvärdig byggnad av ovanlig vidsträckthet i Pompeji och vinkällrarna äro av den ut-

sträckning, att man förvånas vid deras genomgående. Vid början av den ena källaren hittades 17 skelett, av vilka avtryck ännu synas i muren, mot vilken några hade lutat sig; och vägvisaren påstod, att vid uppgrävningen befunnits, att formen av ett kvinnobröst avbildat sig i den hårdnade askan, som omslutit detsamma.

Då man vet, att romarna voro nästan ett slags amfibier, som badade ända till 7 gånger om dagen, så att under Augusti tid det fanns 856 publika bad i Rom, är det ganska naturligt, att i den del av Pompeji, som hittills blivit uppgrävd, påträffats två sådana badanstalter. I det yttre rummet klädde man av sig. De kalla baden togos i ett rum därinnanför, byggt med stenbänkar löpande utefter långsidorna såsom en rotunda med fönster i taket och en rund bassäng med en gradin nedtill av vit marmor, så att man även kunde bada sittande. I ett annat rum togos de varma baden, vilka tyckas hava åstadkommits på det sätt, att uppvärmningen verkställts under ett stort marmorkar, till vilket man steg upp på tre trappsteg. Karet inuti hade en runt om löpande gradin, på vilken 10 badande kunde sitta tillsammans. I ett av dessa bad ha anträffats 500 av de lampor, som för närvarande förvaras i Neapels museum.

Nu några ord om beskaffenheten av de enskilda husen. På samma gata som baden ligger det s. k. Pansas hus. Detta hus har blivit kallat så till följd av en vid porten befintlig inskription: ”Pansam aedilem Paratus rogat”, som av antikvarierna blivit översatt så, att Paratus åberopar (åkallar) edilen Pansa och därav har man funnit en högst kuriös anledning att anse huset hava tillhört tit. Pansa. Nu har jag visserligen glömt mycket av mitt latin, men icke så mycket, att jag ej skulle kunna översätta ifrågavarande inskription, vilken rätteligen måste betyda: ”Paratus kallar (röstar på) Pansa till

edil", som han också uppriktigt tillkännagivit i anslagen på gathörnen. Vad är då naturligare än att antaga, att Paratus rådde om huset och inristat sin politiska åsikt på sin vägg? Emellertid heter nu huset en gång för alla Pansas hus och sak samma kan det väl också vara.

Detta hus är icke det praktfullaste, men det reguljäraste i Pompeji, det som jämte enkelhet förenar största fulländning. Alla guiderna visa därför detta hus såsom mönsterbyggningen, och däri tror jag att de göra rätt. Det är skada att alla övervåningarna på husen äro försvunna, ty därigenom vet man ej, huruvida de hade några fönster utåt, men troligt är, att de liksom undervåningen alldeles vände ryggen åt gatan och grupperade sig omkring de båda inre gårdarna, som kallades: den första atrium och den andra peristyle. Mitt i atrium var en försänkning, vari regnvattnet samlades och varifrån det genom rännor under marken fördes bort. På sidorna voro sovrummen, på ena sidan för männen, på den andra för kvinnorna, mycket små, vilket bevisar, att de där icke tillbringade dagarna, men alla försedda med alfreskomålningar på väggarna och golv av mosaik. Kring peristylen löpte ett öppet galleri, uppburet av pelare, och i mitten växte eller utställdes blommor, varför denna avdelning svarade mot vad vi kalla trädgård. Här bredvid fanns matsalen, också mycket liten, samt hushållsrum, kök och dylikt. Spislarna äro konstruerade mycket lika våra med små välvda ugnar inunder. Pansas hus är i det avseendet vidlyftigare än de andra, att han hade en stor trädgård bakom allt detta, i vilken för närvarande växa stora präktiga citroner. Nyligen har man likväl upptäckt ett mycket storartat hus, som har tre trädgårdar eller peristyler bredvid varandra, den ena upphöjd över den andra.

Vad man mest måste förvåna sig över efter vårt sätt att se, är den konst, varmed alla dessa hus, edilens liksom vinhandlarens och bagarens, äro smyckade. Alfreskomålningar, antingen mytologiska eller återgivande naturen, någon gång även historiska ämnen, fylla alla väggar, golven äro mästerverk i mosaik. De härligaste statyer, för nutiden mästerverk i skulptur, pryda atrium och peristylen. Hos de gamla var konsten icke såsom hos oss en helgdagsrätt, som man undantagsvis består sig, utan den var dagligt bröd. Det var då ingen skillnad mellan överflödet och det nödvändiga, det positiva och det ideella. Konsten ingick i allt, belyste, livade, parfymerade allt. Hon svävade icke utanför, icke ovanpå livet, hon var själen och glädjen däri. Hon genomträngde det och blev därav själv genomträngd och därför — levde hon. Det hava dessa anspråkslösa ruiner lärt oss.

Om Pompejis teatrar, två till antalet, en mycket stor och en liten, ävensom om amfiteatern, belägen i den yttersta ändan av staden, hinner jag nu icke nämna något. Man uppförde fäktningar på amfiteatern, när eruptionen började. Men därifrån undkommo alla, liksom de bland invånarna, som blott sökte rädda sina liv och voro i tillfälle att fly, i allmänhet torde hava blivit frälsade. Men de som stannade för att taga med sig sina dyrbarheter, ävensom de, vilka togo sin tillflykt under arkader och ned i källare, blevo inhöljda i askan och kvävda. Man har hittat lämningar efter 600 personer. Bland dessa äro 4 förvarade i ett särskilt överbyggt rum; de hittades på en gata och efter utseende förstenade. Därmed förhåller det sig likväl så, att sedan askan omslutit kropparna och under hårdnandet format sig därefter, hava kropparna, med undantag av skeletten, under tidens längd multnat och försvunnit samt i marken lämnat efter sig en urhålkning. När nu dessa urhålk-

ningar påträffades vid grävningen, göts däri gips, som naturligtvis antog ungefär den form, som kropparna lämnat efter sig i askan; och därigenom kunde man erhålla ett slags stenbilder, som fullkomligen utvisa de särskilda ställningar, som personerna innehaft, då de i askan kvävdes. De äro tre kvinnor och en karl. Den ena kvinnan hade bredvid sig 91 mynt, två silvervaser, nycklar och juveler. Hon ligger något på vänstra sidan. Man urskiljer tydligen håret, några av klädningens veck och två ringar på vänstra handens lillfinger. Den vänstra armen är lyftad uppåt och handen hårt sammanknuten. Armar, ben och hand utmärkt fina och välbildade. Den andra kvinnan är mindre fint bildad, troligen en slavinna. Den tredje är en mycket ung flicka, som ligger framstupa med huvudet nedåt och handen framför ansiktet, med antingen en näsduk däröver eller också flikarna av klänningen, som hon dragit över huvudet. Mannen ligger på ryggen med öppen mun, vari fattas några tänder. Håret är borta, men mustascherna kvar. Det ligger ett uttryck av kraft och beslutsamhet i den figuren.

Sann är satsen, att ingen känner sitt öde och att på sådan grund man kan föreställa sig detsamma komma att gestalta sig likaväl på det ena sättet som på det andra. Men nog torde man kunna antaga, att den flyende familjen, då den ville rädda sig undan den överhängande faran icke tänkte sig, att den efter 2,000 år skulle förkommande släkten visas såsom bilder i ett stenmuseum.

Messina den 26 Mars på middagen.

Fredagen den 24 dennes, då jag beslutat lämna Neapel för Sicilien, var det ett förskräckligt dåligt väder. Hagel, regn och stark blåst omväxlade, d. v. s. att det

blåste oupphörligt. Det såg ej lockande ut. Lockande var det ej heller att stanna. Jag började så långsammeligen att lägga ned de få effekter, jag tänkte medtaga och ordna dem, som skulle bliva kvar. Med långsamhet fullgjord och med de avbrott, som oupphörliga tittningar utåt havet förorsakade, tog denna sysselsättning största delen av förmiddagen. Jag tyckte det ej var mycket, som talade för ett uppskov. För det första kunde väderleken fortfara att bli dålig här, medan den kanhända var bättre på Sicilien, och för det andra hade jag just ingen tid att spendera blott för att sitta inne och se, hur det regnade ute på havet. Bäst var därför att fara. Jag hade också därigenom ett tillfälle att prova vad jag numera dugde till på sjön. Således — beslut och handling. Fastän båten icke skulle gå förrän kl. 5 e. m. ansåg jag det vara skäl att begagna ett litet uppehåll i regnet för att giva mig av ombord. Jag kunde lika gärna betrakta havet därifrån som från mitt fönster. Så skedde. Jag embarkerade under stark trängsel av pråmar och båtar. Lastningen av varor och stenkol försiggick. ”Här är bäst att giva lastarena rum”, tänkte jag och satte mig i en vrå bredvid styret, varifrån jag anställde mina observationer. Med kikare kunde jag se, hur havet borta vid horisonten höjde sig upp och ned i bukter, ett tämligen tydligt bevis på hög sjö. Men vem vet, vartill det icke möjligtvis kan vara bra att genomgå en ordentlig kurs i dåligt väder. Jag minnes en piga, som sökte tjänst hos mamma och såsom rekommendation till huspiga företedde bevis på, att hon fullkomligt väl tålde sjön. ”Vem vet”, tänkte jag, ”vilka förmåner av mig skulle kunna erövras med ett likadant bevis”.

Småningom kommo passagerarna. Däribland var en sjöofficer, som såg lugn ut. Jag adresserade mig till

honom och frågade vad han trodde om väderleken. För min del tror jag, sade jag, att vi skola göra en ganska obehaglig resa. ”Åh, det är bara bagateller”, svarade sjöofficeren och jag ansåg honom böra förstå sådana där saker. Jag undrar hur det skall gå med middagsätningen, tänkte jag, vilken icke skulle försiggå förrän vi redan voro i gång. Det skall bli lustigt att se om någon kan äta. Jag ångrade mig att icke ha gjort det på förhand. Äntligen kommo vi av och började gunga utåt Capri. Jag gick ned i salongen. Där dukades på det sätt, att uppassaren satte fram en tallrik eller karaffin med ena handen, under det han höll sig fast med den andra för att icke falla omkull. Sjöofficeren kom ned. ”Nå?” frågade jag. ”Bagateller”, svarade sjöofficeren. Vi satte oss till bords. Redan vid soppan avlägsnade sig en herre till sin sängplats, som var, liksom allas våra, i samma salong. Vid andra rätten gick en annan herre. Så kom den tredje rätten, som var oxstek, vilken uppassaren räckte fram åt mig. Just då ändrade i ett nu sjöofficeren så häftigt tänkesätt, att jag knappt hann rädda oxsteken. Detta var signal till allmänt uppbrott. ”När detta skett på det färska trädet, vad kan då icke ske på de torra”, tänkte alla och vi rusade på huvudet ned i våra liggplatser. Att kläda av sig kom icke i fråga och bäddningen var icke beräknad därför. Var och en kom ikull, det var huvudsaken. Societeten bestod av sex italienare och mig, som var den enda utlänningen. Åt var och en av sällskapet framsattes gästvänligt ett offerkäril och snart voro alla italienarna stadda i full offring. Vad klagoutgjutelser fick jag icke bevittna! Huru sökte de icke alla att på mig utöva sitt inflytande, men jag stod fast eller rättare låg fast, så vida man så kan säga om en person, som slänger åt alla sidor. Det var

verkligen en stark sjögång. Småningom somnade jag från eländet.

Då jag vaknade, stodo vi stilla. Klockan var 11 på aftonen och allting tyst. "Var äro vi?" frågade jag uppassaren, som låg på en soffa. "Vi ha måst anlöpa hamn för det dåliga vädret", sade han. Jag kände mig hungrig. "Jag vill äta", sade jag. "Jag har ingenting", svarade han, "allting är stängt, vi servera bara frukost och middag, och middag har herrn ätit." — "Har jag ätit middag?", sade jag. "Kan det kallas äta, att man tittar på en bit oxstek och bevittnar förändringen i en sjöofficers tänkesätt?" Uppassaren undandrog sig besvarandet av denna fråga men upprepade, att han icke hade någon mat. Jag lät honom gå och väntade att den andra uppassaren skulle komma. Så skedde. Jag vinkade honom till mig och viskade åt honom, att jag var så rysligt hungrig. Samma svar. Då låtsade jag bli rasande och reste mig upp. Detta verkade. Han gick akter ut, tog upp ett äpple, ett päron och en bit bröd och gav mig. Därmed förklarade jag mig nöjd och började min måltid. När brödet kändes för torrt, tog jag en bit päron, och när päronet kändes för vått, en bit bröd; och på detta sätt alternerade jag slut på födan. Under denna sysselsättning fick jag besök av min sångmö, ett fruntimmer, som jag inte sett till på mycket länge. Hon lurade mig till efterföljande utgjutelse:

"Det är så mörkt utåt de djupa vatten
Och stormen gnyr och långsamt skrider natten
I okänd hamn invid en okänd kust.
Jag kan ej sova. Skeppet höjs av vågen
Och hagelskuren smattrar uti tågen —
att skriva till min mamma har jag lust."

"Nej", sa' jag. "Om mamsell vill vara god och gå sin väg och komma igen, då hon är litet bättre laddad. Den där raden 'Att skriva till min mamma' etc. den andas visserligen ett slags borgerlig välmening, men vilken poesi! Var så god och gå sin väg." Hon gick och jag somnade om igen. Framåt kl. 6 på morgonen, fastän det såg tämligen kusligt ut och småregnade, gick jag upp på däck för att ta reda på, var vi voro. Jag såg mig omkring. Jag trodde icke först mina ögon, då jag varseblev Capri. "Var äro vi?" frågade jag. "I Pozzuoli." Jag blev förvånad och det med skäl. För att gå söder ut från Neapel till Messina skall man naturligtvis vända åt vänster, när man kommer från viken och förbi Sorrentos udde. Nu lågo vi i Pozzuolis vik, norr om Neapel, då man vänder om till höger förbi Posilippos udde. Bajae, dit jag ämnat mid dagen förut, utan att komma dit för regn, hade jag nu framför mig, och i stället för att vara ett stycke på väg till Messina, var jag lite längre därifrån.

Efter en stunds förlopp lät kaptenen förelägga passagerarna till underskrift en sorts sjöförklaring av huvudsakligt innehåll, att han, till följd av svår storm och hög sjö, icke kunnat fortsätta resan, utan måst söka hamn vid Pozzuoli. Passagerarna med sjöofficeren i spetsen skrevo under, men icke jag. Jag förklarade, att jag väl icke kände Medelhavet och faran av att navigera där, liksom jag icke alls kände fartygets beskaffenhet och för min egen del i allmänhet icke var överdådig, utan tvärtom, men att min fullkomliga övertygelse var den, att hemma i Sverige ingen ångbåtskapten sökt hamn under föregående dagens väder, vilket, om det också kunde kallas stark blåst, ingalunda var storm, utan att han däremot, efter att vid Sorrentos udde hava fått sida medvind, hissat seglet och länsat undan med god

fart. Men, om också så varit, att fartyget icke kunnat hålla sjön, kunde jag ej fatta kaptenens förfarande att, i stället för att återvända till Neapels redd, söka en hamn, belägen längre norrut. På sådan grund ansåg jag mig icke kunna med min underskrift bestyrka nödvändigheten av kaptenens förfarande. —

Nåväl, min åsikt gjorde naturligtvis ingenting till saken, och förklaringen avsändes till Neapel, dit man landvägen kunde komma på en timma. Passagerarna höllo dock sedan under dagens lopp med mig i min åsikt och klandrade kaptenen, som på detta sätt fördröjt oss. Sedan kaptenen, i övrigt en karl, som såg både bra och hygglig ut, förklarat, att han icke ansåg sig kunna lämna hamnen förrän kl. 12 på middagen, då havet hunnit lägga sig något, fick jag naturligtvis en mängd funderingar, som man under resor så ofta får: huru göra eller icke göra vid denna händelse, som nu gjort ytterligare streck i mina beräkningar. Jag hade efter ångbåtstabellerna kalkylerat att efter ankomsten till Messina lördagen den 25 på middagen genast fara landsvägen ned till Catanea och Ätna och vidare till Siracusa, för att på tisdagsaftonen med ångbåten, som kom från Malta, gå till Grigenti och vidare kring Siciliens västra kust till Palermo. Även i sådant fall var det knappt att kunna hinna Siracusa till den bestämda tiden. Nu var det omöjliggjort. Vore det ej bäst att i detta fall överge all tanke på Siciliens östra kust, fara in till Neapel tillbaka och därifrån kl. 5 på e. m. följa med annan båt, som gick direkt till Palermo? Saken hade sina sidor. Men då fattade jag det beslutet, att icke utan alltför trängande anledningar kasta om från en plan till en annan, utan att låta ödet avgöra vid min ankomst till Messina, vart jag vidare skulle vända mig, och hittills åtminstone har jag icke haft skäl att ångra detta beslut.

Emellertid, som förmiddagen skulle bli ganska lång i avvaktan på avseglingen, for jag in till staden Pozzuoli för att betrakta densamma. Den var en av de snuskigaste hålor, man kan se. Diskvatten, med allt sitt innehåll av morotstjälkar, ägg- och apelsinskal m. m., slås ut mitt på gatorna, där svin, höns och barnungar kräla om varandra. Ritsch, där kastades innehållet av ett tvättfat ut från tredje våningen, ratsch, där ett annat från den andra. Här var bäst att passa sig. Jag gick ut på torget, som var fyllt av lantfolk och åsnor. Gudbevars! Den skräphålan hade på sitt torg två fontäner med rinnande vatten och två statyer, allt naturligtvis av marmor. Det var dock icke lockande att kvarstanna där länge, utan jag återvände till fartyget, där man kl. 10 bespisades med déjeuner, vilken jag så mycket hjärtligare höll mig till, som jag med en viss inre skadeglädje och med min kikare utåt havet fann, att vi denna dag skulle få lika hög sjö som dagen förut, så att någon middag icke skulle komma i fråga, och jag var verkligen litet nyfiken att se, om kaptenen skulle vända om nu igen.

Vi foro kl. 12. När vi kommit förbi Sorrentos udde, sattes mycket riktigt segel till med samma vind som föregående dagen. Jag kunde icke märka någon skillnad i sjögången, och hagelskurarna kommo lika ymnigt. Snart voro italienarna och jag i samma position igen med samma klagan å deras sida. Framåt aftonen tycktes det lugna något och fartyget slingrade mindre. ”Åh, det har lugnat, vi få en charmant natt”, sade en italienare. ”Troligen har kaptenen sökt hamn”, sade jag. Detta roade dem övermåttan. Blåsten tilltog emellertid på natten, då jag flera gånger vaknade vid det att jag höll på att trilla av soffan.

Klockan 7 i dag på morgonen gingo vi in i det smala sundet mellan Messina och fasta landet, emellan de gam-

las Scylla och Charybdis, 19 timmar senare, än vi skulle gjort, om vi fortsatt resan första natten. Sundet vid Messina måtte sommartiden, då växtligheten tagit mera fart och grönskan är ymnigare än nu, vara särdeles vackert, helst det på båda sidor är omgivet av mycket höga, sluttande kullar, beväxta både med träd och vinplanteringar. Sundet är i dess början mycket smalt, ehuru jag är rädd att misstaga mig om distanserna i denna klara luft, som närmar föremålen betydligt till varandra. Att sundet är smalare än Öresund är emellertid säkert, men såsom havsparti tycker jag mera om det senare med dess alltid livliga trafik. Här syntes blott en seglare i hela farvattnet.

Vädret, stundom klart, stundom regnigt, var dock icke särdeles favorabelt för att bedöma utsikten. Efter en timmes besök i Reggio på Calabriska kusten, vid ankomsten till vilken stad fartyget formligen äntrades av en mängd mörkhyade karlar och pojkar, som från båtar klättrade upp på sidorna och hoppade över relingen in på däck, gick fartyget över sundet till Messina, dit vi kommo kl. 9. En till Hotel Vittoria hörande karl tog hand om min person och mina saker. Jag engagerade honom som ciceron för dagen för att se mig omkring i omgivningarna, men i morgon, sade han, kunde han icke stå till tjänst, emedan han då skulle följa en engelsman till Taormina och vidare till Catania. ”Är engelsmannen ensam?” sade jag. ”Ja”, svarade han, ”och så gruvligt trankil.” — ”Fråga engelsmannen”, sade jag, ”om inte jag kan följa med, ty jag skall samma väg, och nog tycker jag det vore löjligt om två ensamma karlar togo olika vagnar och möjligen två särskilda ledsagare med sig för den vägen.”

Uppkommen på hotellet och sysselsatt med min toalett, fick jag av betjänten det svar, att engelsmannen icke

hade någoning emot affären och bad om mitt kort. Jag gav det. Strax därpå återkom betjänten med engelsmannens kort, varpå stod skrivet: "Mr. Francis Sloane Stanley, Royal Horse Guards." "Engelsmannen frågar", sade betjänten, "om det inte är bäst taga med sig buljong, kött och fågel, ty det är klent med mat på vägen." — "Jo visst", sade jag. "Satans förståndig karl, den där engelsmannen", tänkte jag. När jag sedan gick ned till min vagn för att åka ut, träffade jag engelsmannen, en ung mörk karl, som inte såg illa ut och tillika var mycket hövlig. Han frågade mig, om jag tänkte äta middag vid table d'hôten kl. 5. Jag svarade, att jag troligen gjorde det, såsom det vigaste sättet att undangöra den nödvändigaste ceremonien. "Där äta bara handlande", sade engelsmannen. "Är det inte bättre, att vi äta inne hos mig kl. ½ 7?" — "Jo visst", svarade jag. "Satans förståndig karl, den där", tänkte jag.

Efter att hava besökt dômen och kyrkan Santo Gregorio, vilken senares väggar invändigt, varje bit, äro inlagda med marmor och pietre duri, hopfogade såsom florentiner-mosaik och framställande i naturliga färger frukter, figurer, blommor m. m., gjorde jag en utfärd till den så kallade telegrafen, belägen på kullen di S. Rizzo, på vars översta spets, 2,000 fot över havet, ligga ruinerna av ett gammalt normandiskt vakttorn. Därifrån har man en stor vy över sundet från Scylla och Charybdis nedåt Calabriska bergen, på vilka Aspromontes höjder nu voro snöbetäckta. Utsikten lider dock därav, att några alltför höga kullar, som skymma, ligga mellan vakttornet och sundet. Norr och väster ut var havet fritt. Otydligt, ty det var en sorts mist över sjön, syntes åtskilliga öar åt norr, bland andra Lipari och Stromboli. För att komma så högt upp går vägen i sicksack uppför höjderna mellan aloe, kaktus och citroner.

Kullarna, ett oegentligt uttryck, ty de äro duktigt höga, men, såsom till en stor del bestående endast av sand, icke förtjänta av benämningen berg, äro betäckta av ett slags mörka buskar, vilka, så vitt jag kunde urskilja, måste vara myrten. Betjänten visste intet annat namn på dem, än att det var en sorts ris, som man eldade med. Elda med myrten, det var mig en vandal! Det är en eld av annat slag man underhåller därmed, tänkte jag.

Under det vagnen körde uppför gick jag bredvid, ty jag kunde nog, efter två dygns oupphörliga sovande, behöva röra på mig något. Det var roligt att därvid betrakta den mångfald av blommor, som växte invid vägen, och bland vilka jag tyckte mig igenkänna några svenska bekanta. Jag gjorde några fjärilar sällskap att botanisera och bröt några av blommorna för att sända hem. En deciderad otur, som jag har under resan, är att överallt träffa naturen en retard. Så även här. I mannaminne lär ingen vinter på Sicilien varit så sträng och så långvarig. Det har till och med fallit djupt med snö. Därför är här ännu icke varmt, och först nu äro lövträden utspruckna till en del, under det kastanjer och mullbärsträd ännu stå med kala grenar.

Taormina den 27 Mars på aftonen.

..Kvällen i går tillbragte jag på teatern med åhörande av Rossinis "Semiramis", som jag aldrig förut hört. Det var en utmärkt vacker opera men den kräver stora sångförmågor, och nekas kan icke, att huvudpartierna här innehade av ganska skickliga sångare, dock ackompanjerade av en skral orkester, som anfördes jämmerligt. "Semiramis" själv speltes av en liten kort och tjock fru, som sjöng mycket bra, men gick på det sättet, att hon för varje steg först knuffade fram magen, liksom hon

ville med den signalera, att övriga delen av kroppen kom efter.

Klockan 10 i dag på morgonen rullade engelsmannen, jag och betjänten ut från hotellet, dragna i en vagn av två hästar med en hop små bjällror på halsen, för att fara till Taormina, beläget fem svenska mil söderut. Vägen följer oupphörligt utmed havet, merendels lågt ned vid själva stranden, någon gång högre upp på bergen därinvid, men utan att någonsin avlägsna sig därifrån. Titt och ofta åker man över uttorkade flodbäddar, där vårfloderna från bergen taga sig ned. På flera ställen forsade ännu vatten däri, och då går färden likaväl rakt fram, så att vattnet stänker upp högt i vädret. Kaktus i oändlighet, växande dels såsom buskar i bergssluttningarna, dels ock begagnad i stället för hägnad såväl utmed själva vägen, som emellan de särskilda ägolotterna, omväxlar med aloe och citronträd såsom de mest förekommande; men ju längre man avlägsnar sig från Messina, desto mera träffar man lundar med saftig grönska uti och stora, gamla, mörka olivträd, vilka taga sig bättre ut än de smärre exemplar därav, som jag sett på Italiens fastland. Olivens mörka färgton avbrytes behagligt av mandelträdens ljusa och livliga grönska. Mandelfrukten, ännu omogen, var mjuk och hade en syrlig, icke angenäm smak.

Landskapet var tätt bebyggt och vägen rätt frekventerad. De sicilianska landåkdonen bära prägel av att vara desamma som för många sekler tillbaka. De egentliga arbetsåkdonen äro tvåhjuliga med grova, klumpiga hjul och dragna av oxar, vilka nästan alla hava ovanligt höga och stora horn, sådana som stå polerade uppställda till parad på salongernas ateniennen. De andra åkdonen, för transporterande av personer och lättare gods, äro även tvåhjuliga samt höga och alla målade på sidorna i bjär-

ta färger, alltid på gul botten med figurer ovanpå, merendels helgonbilder eller tavlor ur bibliska historien. Någon gång även allegoriska. Ett sådant åkdon, som jag under en rast betraktade, hade på sätt inskriptionerna närmare utvisade, de fyra årstiderna avbildade, två på vardera sidan. De bestodo samtliga av mamseller i röda liv, omgivna av gröna träd och blommor, vintern skild från de andra endast därigenom, att hon höll händerna över en eldbrasa, som brann mitt på ett bord.

I allmänhet talat äro alla svin svarta i mörkret, men de sicilianska äro svarta om dagen också. Bland den stora kvantitet av dessa djur av alla storlekar jag under färden såg, fanns icke ett enda, som icke var svart. Ett hade dock en stor ljus fläck på ena sidan. Denna gris höll på att lura mig på ett riktigt svinaktigt sätt, ty sedan jag upptäckt honom och just skulle för engelsmannen utpeka honom såsom ett kolossalt undantag från den allmänna regeln, såg jag icke till honom, utan alla stodo där lika svarta som vanligt. Då fann jag vid närmare efterforskning, att han behagat vända sig om och var helt svart på den andra sidan. Stora hjordar av getter betade utefter vägen. Getterna här likasom i Italien i allmänhet äro av alla möjliga färger, men högst sällan vita.

En timmes rast hölls halvvägs, ty vi körde med samma hästar. Denna timme begagnade vi dels till att bestiga ett av bergen och taga en försmak av den större utsikten, som väntade oss vid Taormina, dels att nere i havsstrandens sand betrakta stenar av den mest omväxlande skiftning i kulörer. Utmed havet arbetades flitigt på den blivande järnvägen mellan Messina och Catania, så att snart nog skall denna pittoreska väg komma att befaras utan så mycket omständigheter som nu. Omsider sågo vi Taormina, eller rättare sagt ruinerna

på dess höga omgivande bergtoppar mitt framför oss. Vid första åsynen kunde jag ej förstå annat än att det gällde en bergvandring av det allvarligaste slag, ty jag kunde ej föreställa mig att en körväg ledde upp till höjder, som passade till örnnästen. Men så befanns det vara ändå. Genom den vanliga utvägen att lägga vägen i sicksack, stiger man ända upp till Taormina. Denna stad, det forna ståtliga Tauromenium, är nu en simpel och smutsig håla, där den resande icke ens kan få köpa mat, utan måste föra sina förnödenheter med sig. Ankomsten av vår vagn med de klingande bjällrorna tycktes liva stadens ungdom, som skrek och jublade och drog de svarta grisarna in med i den stojande glädjen. Gummor, pigor och barn stego ut på balkongerna för att begapa de främmande och på detta sätt observerade stannade vi utanför stadens s. k. hotell, där man lagar den mat, man för med sig, och får ligga över natten. Av värden erhöllo vi den glädjande underrättelsen, att Ätna, som under sex veckor varit i eruption, under några dagar dundrat och gjort mycket väsen (molto romore). Uppkomna på vårt rum, beläget med fönstret åt det håll, åt vilket berget ligger på 5 svenska mils avstånd fågelvägen, och varifrån vi efter mörkrets inbrytande skulle ha sett eruptionen, så vida det icke varit mulet, hörde vi med korta mellanskov liksom en mullrande åska, blott för ett par sekunder åt gången och liksom tvärt avbruten, innan den hunnit mullra slut. Vi lämnade betjänten kvar för att laga maten och gingo upp på en höjd bredvid, för att beskåda ruinerna av den gamla teatern, först byggd av grekerna, så förändrad av romarna och sist förstörd av saracenerna.

De gamla förstodo konsten att välja av naturen gynnade platser för sina märkligare byggnader. Teatern ligger med framsidan utåt havet, där man åt söder ser de

utspringande uddarna av Siciliens kust framför sig och för övrigt allenast det stora havet. Vänder man sig om, ser man åt norr hela Messinska sundet uppåt med Calabriens blånande berg på andra sidan. En härlig tavla, om man också icke kan instämma med en förtjust resebeskrivare, som påstår, att "intet i världen överträffar Taormina". En gammal gubbe med vita mustascher, troligen någon f. d. militär, visar ruinen och synes mycket intresserad av att utbreda sig över så väl den som grekernas och romarnas teatraliska föreställningar i allmänhet. Så stodo vi där uppe och skådade utåt havet, under det att aftonen så småningom började skymma, medan gubben pratade. Ätna mullrade, några ödlor kröpo uppför ruinen, havet brusade. Jag teg och engelsmannen proponerade att äta middag, vilket antogs; betjänten hade heder av sin anrättning, bestående av buljong, stekt fisk, makaroni samt oxstek med gröna ärter, beledsagat av en butelj Lacrymæ Christi, vartill lades en korg med smultron och oranger, som vi under vägen köpt av bönderna.

I hamnen utanför Messina den 29 Mars på middagen.

Hoppet att påföljande dagen från Taorminas höjd beskåda solens uppgång bakom Calabriens kust slog fel till följd av mulen luft. Efter intagande av en av betjänten tillredd förträfflig frukost avreste vi från Taormina kl. 9 för att fara till Catania, beläget nära 6 svenska mil därifrån söderut. Hela denna trakt mellan bergen och havet är bildad av lava, som Ätna i tiden före historiens början utkastat, så att de första grekiska kolonisterna, som här bosatte sig, redan funno urgammal lava, med vilken de konstruerade sina byggnader, liksom allting nu, mark, hus, hägnader, vägar är av lava. Den

mull, varur allting uppspirar och växer, är mer eller mindre pulvriserad lava, och ur den rika vegetationen sticker då och då ett och annat skrovligt lavablock upp liksom för att påminna: "det är ändå jag, som gör 'et!"

Planteringarna av orange- och citronträd voro mycket vidsträckta, lin och bondbönor blommade, korn och havre voro gångna i ax. På vägen passerades de bekanta Cyklopiska öarna med sin grotta, där sagan låter Ulysses på sina irrfärder tillbringa några otrevliga stunder hos Polyfem. Dessa öar, rättare sagt små holmar, sju till antalet, sticka upp ur havet nära intill stranden med de bizzarraste formationer. Vägen går nedanför Ätna, som dock låg alldeles insvept i moln, såsom när på teatern en fond av skyar nedsänkes för att dölja ett tillämnat changement. Ett sådant verkställdes också, och framåt middagen lyste Ätna och glittrade med all sin snömassa i solskenet. Jämfört med Vesuvius framstod berget såsom en björn mot en knähund. I stället för att Vesuvius smärt, fin och elegant reser sig upp mera ensam från marken, är Ätna en höjning i en stor skrovlig massa av långsträckta bergskedjor, som utgrena sig åt sidorna. Själva spetsen får därigenom icke en sådan fristående höjning som Vesuvius, men det hela är kolossalare, mäktigare, tyngre, snöigare. Ätna är också mer än tre gånger så hög som Vesuvius.

Under rasten i en mindre stad på vägen fann jag på en husvägg vid torget upphängd en med stora bokstäver skriven teateraffisch av följande innehåll:

I MISERABILE.
Parte quarta ed ultima
Mario e Cosetta.
Dramma in un prologe e 7 Quadri.

Prologo: Il gran borghese e il figlio d'un Eroë:
Quadro I. Un viale del Lussemburg.
II. La spia della Providenza.

III. L'Idilio della via Plumet.
IV. La Bettola di Corinto.
V. La filicità sospirate e un eroico sacrificio.
VI. *Lux facta est.*
VII. Notte, oltre alla quale vi e il giome à fronte dell' eternita.

Framåt kl. fem kommo vi till Catania.

Messinas hamn den 30 Mars på middagen.

Catania, beläget vid stranden av Medelhavet nedanför slutet av Ätnas sluttning, men 5 svenska mil avlägsen från dess spets, har blivit flera gånger förstört genom krig, jordbävningar och eruptioner. Staden är därför huvudsakligen nybyggd i senare tider, helt och hållet av lava, samt regelbunden och vacker. Sedd från sjön tager den sig väl ut med sina ljusa hus och sina dômer och torn brytande av mot den svarta lavabädden, på vilken den ligger och med den höga, med byar på sina nedre avdelningar bebyggda Ätna i bakgrunden. Begåvat med en mildare vinter än Palermo och med sitt härliga läge i övrigt skulle Catania utan tvivel bli en stor och viktig handelsstad, om den blott hade en hamn. Själva anse dess invånare detta vara det egentliga hindret icke allenast för att upphinna utan överträffa och uttränga Palermo, vilket bevisas av det Cataniska ordspråket:

"Se Catanea avesse porto,
Palermo sarebbe morto."

Från hotellfönstren, seende Ätnas spets efter utseende så nära, att den tycktes kunna upphinnas på en liten stund, underlät jag naturligtvis inte att taga kännedom om vad det egentligen vill säga att bestiga Ätnas spets. För den, som inte är geolog och vill undersöka de skil-

da malmarter, som berget innehåller, eller vill studera temperaturförändringarna och luftströmmarna, m. a. o., är vetenskapsman, är huvudändamålet med bergets bestigande att få se en soluppgång, så vida icke ändamålet skulle vara det, att blott kunna säga sig ha varit däruppe, vilket jag märkt för många utgör en stor lockelse att underkasta sig obehag. Förutsatt nu att solen inte gör en det sprattet att hålla sig osynlig i moln, vilket ofta nog torde vara händelsen, så får jag, för att se denna soluppgång, underkasta mig följande: På förmiddagen, sedan man försett sig med särskilda skodon och andra lämpliga kläder, åker man från Catania till Nicolosi, beläget 2 svenska mil uppför sluttningen, vilken färd, i anseende till vägens djupa och dåliga beskaffenhet, tar 4 timmar. Här har man att hos doktor Guiseppe Gemmellaro, "den gamle mannen av berget", begära nyckeln till Casa degli Inglesi, beläget nedanför kraterns fot och uppbyggt på föranstaltande av engelska officerare, då engelsmännen år 1811 höllo Sicilien besatt. I Nicolosi skall man i övrigt äta middag, hyra nödiga guider och mulåsnor samt skaffa sig de eljest för tillfället erforderliga notiserna om förhållandena. Om sommaren kan man därefter med mulåsnor färdas ända till Casa degli Inglesi, varest man skall tillbringa natten, men om vintern endast till Grotta delle Capre, beläget endast 1⅓ mil från Nicolosi inom växtregionen, varifrån man sedan får färdas till fots till Casa degli Inglesi, varest man finner hus med tre rum, försedda med madrasser att ligga på samt ett stall för mulåsnor. Ved eller stenkol, värmande drycker och mat, filtar m. m. får man föra med sig. Man är redan här 6,233 fot över havet och kölden är skarp. Sedan på morgonen får man dels över is och snö, dels genom aska, som halkar undan för fötterna, klättra upp till toppen för att

se solen och sedan på dagen återvända. Om man nu har den turen med sig att icke råka ut för en snöstorm eller annat svårare obehag, och om man även klättrar på de hala bergen utan att halka, så erbjuda omväxlingarna i temperaturen och luftförtunningen samt de svavelhaltiga utdunstningarna från berget i och för sig i mitt tycke så mycket obehag, att jag genast sade: ”Pass för mig och Jülich”. Jag kan icke finna, vartill en sådan bergsklättring skulle tjäna, betraktad endast såsom nöje.

Däremot syntes mig åskådandet av eruptionen på vederbörligt avstånd böra vara särdeles intressant, och jag önskade att göra en resa till denna sidan av berget, motsatt den från Catania. All bestigning av Ätna bör ske från Cataniasidan, emedan berget från norra och östra sidan är otillgängligt. Den nuvarande eruptionen är på norra sidan om den stora kratern på en avdelning av berget, som ligger något lägre, och lavan har tagit riktning inåt landet och icke åt sjösidan. Man skulle kunna utan synnerlig svårighet resa åt den trakten, och många engelsmän hade givit sig av dit. Något hinder för resan förefanns icke heller, ty den ångbåt, med vilken vi skulle avgå från Catania för att återvända till Messina, väntades icke förrän om två dagar. Under den tiden ville jag se vad jag här önskar att se, nämligen eruptionen och klostret di San Benedetto, det största i Europa näst Mafra i Portugal, och vilket kloster bland annat är märkvärdigt för sin orgel, som övergår till och med den i Haarlem och har 2,916 pipor. Denna orgel är färdigad av en calabrisk präst, D. Donato del Piano, som arbetade på den i 12 år och nu ligger begraven vid dess fot. Den har kostat 5,500 pund sterling. Att höra kyrkan fyllas av orgeln, väl spelad, lär vara någonting i musikaliskt hänseende hänförande, och jag

hade blivit av betjänten försäkrad om att få höra den klockan 11 följande dagen. Men på aftonen, sedan vi gjort en tur genom staden, underrättade mig betjänten om, att en ångbåt från Malta, som varit fördröjd, skulle komma följande morgon, för att kl. 10 avgå till Messina och Palermo. Min sicilianska tur, förutsatt att jag dröjde något i Palermo, hotade med att föranleda därtill, att jag, efter återkomsten till Neapel, icke hunne med att se alla dess omgivningar, som jag önskade, utan att jag bleve tvungen att från Rom längre fram på våren göra en färd tillbaka till Neapel för sådant ändamål. Nu däremot, genom denna oväntade utväg att följa med den fördröjda ångbåten, såg jag åter en möjlighet att vara inom behörig tid tillbaka i Neapel. Jag beslöt mig därför att försaka eruptionen på nära håll och orgeln.

I går på morgonen tog jag således avsked av engelsmannen. Han hade såsom reskamrat haft stora egenskaper. Han var reell, ordentlig och tyst. Betjänten Mr. Collins, till födseln amerikanare, förtjänar att med några ord omnämnas. Han sade sig vara barberare. Jag trodde det, utan att vilja tillåta honom bevisa det på min egen person. Han var kock. Detta tillät jag honom bevisa. Han var kusk. Han talade italienska, franska, engelska och spanska; det senare framgick av hans betyg. Han uträttade allting utan att behöva påminnas. Saker inlades och nedburos, kläder borstades, utan erinran. Han prutade pris och stod alltid på vårt bästa. Också förvånades jag vid uppgörelsen över den ringa kostnad, varmed vår resa till Catania varit förenad. Vi hade rest i två dagar med egen vagn, bott bra och ätit god mat, betalt drickspengar för vad vi sett och avlönat Collins — allt för 32 francs om dagen vardera. Det kan inte kallas dyrt. Jag är övertygad, att vad jag och en-

gelsmannen eljes skulle blivit pungslagna på över den lagliga betalningen, hade överskjutit hela denna resekostnad. Därför yttrade jag ock åt Collins, då han, efter att ha följt mig ombord på ångbåten, tog avsked, att jag gärna skulle vilja någon mera gång ställa mig under hans vingars skugga. Mr. Collins var i allmänhet en mycket deciderad karl, en höjning på fingret åt en båtkarl, som begärde för mycket betalt, eller åt en tiggare, som var för efterhängsen, var tillräcklig att låta förstå, att det inte var värt försöka. Då vi åkte uppför backarna till Taormina och han pekade på kyrkan San Panczazio, som var byggd på ruinerna av ett forntida tempel, sade han, att den första kristna kyrkan, som byggdes någonstädes i världen, var i Tauromenium, och då jag i anledning därav yttrade det var besynnerligt, svarade han, att det väl kunde synas besynnerligt, men därför icke dessto mindre var säkert. Vid ett tvivel över någon lämnad uppgift var eljes ögonens hopläggande och en långsam nedböjning av huvudet detsamma som att Mr. Collins menade, att något vidare resonnemang i den saken icke var erforderligt. Han försummade aldrig att påpeka, vad som var för landet egendomligt. Så, när vi mötte en karavan med åsnor, lastade med de brukliga cylinderformiga träkärl, vari vin transporteras, steg Mr. Collins av vagnen, gick fram till en av pojkarna, som förde åsnorna, räckte fram en slant och knackade på ankaret. Gossen framtog då ur västen ett munstycke av rör, som tycktes vara ett sicilianskt commununm bonum och gav det åt Mr. Collins. Denne tog då bort tappen, nedsatte röret och drack så länge han ville, varefter röret återlämnades för att tjäna nästa spekulant till ett förföriskt vederkvickelsemedel.

Kl. 10 gick ångbåten. Vädret var klart. Från sjösidan har man bäst tillfälle att beskåda Ätna. Kraterns

hela öppning ser man därifrån och eruptionen, eller så mycket som röken från densamma, kunde man också under ett par timmar därifrån observera. Den huvudsakliga elden utgick från två mindre, spetsiga bergkullar norr om och nedanför kratern, samt från rummet emellan dessa bergkullar. Här utströmmade röken, av solen vit, men med ljusröda strimmor uti, ibland starkare och tätare, ibland svagare, såsom vid en större eldsvåda. Luftströmmarna uppe vid dessa bergkullar måtte gått i motsatt direktion mot den nere vid havet, ty då havsvinden blåste inåt land, gick röken av eruptionen utåt havssidan, och då vinden nere på sjön kom från landet, böjde sig röken inåt. Men på en stor utsträckning av bergssluttningen norr och nordost om platsen för eruptionen steg en svagare rök upp ur berget, såsom från ett svedjeland. Någon föreställning om lavaflodens riktning fick man emellertid icke. Då och då trodde jag mig höra det tordönslika mullrandet från berget, ehuru det buller, som ångbåten gjorde, hindrade mig att tydligen urskilja detta.

Efter ett par timmars uppehåll i Messina avgick ångbåten därifrån på eftermiddagen. Sedan vi ätit middag började det att regna och vinden ökade. Det var ingenting annat att göra än gå till kojs. Sjögången tilltog och blev särdeles stark. Man fick ligga och hålla fast sig för att bli kvar i kojen. Att sova var icke möjligt. Framåt morgonen stannade vi — i Messina. Kaptenen hade under natten måst vända och gå tillbaka. Jag begav mig i land omkring kl. 9 för att lämna brev på posten. Sedan detta var gjort mötte jag ett begravningståg, företrätt av svenska, norska och danska flaggorna. Det var svenska konsuln Clausen, som begrovs. Efter flaggorna bars kistan, övertäckt av ett svart kläde, som hängde ned på sidorna. Ovanpå låg den

avlidnes uniformshatt och ordnar. Processionen var lång med två och två i ledet, vilka alla buro sorgflor på hattarna med långa nedhängande snibbar. Somliga hade även liksom bantlär av flor, som hängde från högra axeln ned åt vänstra sidan. Efteråt körde en mängd tomma vagnar, tillhöriga dem, som gingo i processionen.

Det började åter regna, och som några exkursioner då icke kunde ifrågakomma, återvände jag till fartyget, där jag f. n. residerar ensam. Men jag tycker, att det är trevligare där än på hotellet inne i staden. Kaptenen kan icke gå härifrån i dag. Blåsten fortfar från nordväst lika stark som i natt. Och han sade, att han aldrig förut vänt om till hamnen, men funnit sig nödgad därtill, då han stått på samma ställe i 3 timmar, utan att komma framåt. Jag säger ingenting om det. Det var ganska naturligt; lika naturligt, som att jag nu sitter här klädd i ytterstrumpor, och saknar min orgel och min eruption.

Samma dag på aftonen.

Den härligaste afton har efterträtt den blåsiga och regniga dagen. Sjön har här inne i hamnen blivit alldeles lugn, och de tända lyktorna och ljusen i staden spegla sig i vattnet. Det är förunderligt med den här sydländska luften. Det behövs blott att blåsten stillnar, samt att molnen draga sig undan från solen eller månen, för att förbyta den obehagligaste luft i den angenämaste. Så har skett i afton. I middags ville jag icke ens en liten stund stanna uppe på däck. Nu tycker jag att jag där skulle vilja tillbringa natten. Kaptenen och en passagerare ha varit "här hemma" till middagen, men foro tillbaka till staden för att gå på teatern och se "Sömngångerskan". Men jag, som redan lärt mig, hur feta frun knuffar fram sin mage, jag hade inte lust att göra dem

sällskap. Utan jag gick av och an på däcket, tills jag blev trött, samt såg efter att allting gick ordentligt till.

Palermo den 31 på aftonen.

I morse kl. 6 lämnade vi Messina och ankommo hit kl. 6 på aftonen. Vädret har varit lugnt, men regnigt. Blott ett par timmar på middagen kunde man vara uppe på däck, och vad man då fick se av den sicilianska kusten bidrog ännu mera till beklagande av det dåliga vädret, som utgjorde hinder att tillbringa hela dagen med dess beskådande. Jag vet icke, om Siciliens västra och södra kuster skilja sig i utseende från de norra och östra, som jag nu sett, men jag tror det knappt, ty hela Sicilien lär huvudsakligen äga ungefär samma natur. Stränderna förete anblicken av ett högt bergland, icke i samma betydelse som hos oss, där de till kusterna gränsande bergen äro kala, utan av höga, spetsiga kullar, vilkas sluttningar äro täckta av olivlundar, vinplanteringar och betesmarker. Kullarna äro skilda från varandra av smala dalgångar, genom vilka vattnet från bergen letar sig väg till havet. Bakom strandens kullar resa sig andra, ungefär av likadan beskaffenhet, samt här och där höja sig, längre inåt landet, bergstoppar, beklädda med snö. Slätter i den mening vi hava därmed, finnas egentligen icke på Sicilien. Den största är den, som bildas vid Catania av Ätnas nedersta sluttning och lavabäddarna däromkring. Så till vida kan en mulen väderlek lämpa sig för åskådandet av stränderna, som molnen, i det de svepa om kullarnas övre delar och draga in genom dalgångrna, erbjuda vackra grupperingar. Överst på kullarnas toppar ligger här och där en ruin eller en stad, på deras sluttningar synas byar och enstaka gårdar. Det är ett pittoreskt och vackert land.

I Palermo liksom överallt i Italien ankrar man på redden och lägger icke till vid kajen. Därför har man alltid bråk med debarkeringen, ännu mera förökat av mörkret och regnet. Det skrik, som dels för behövligt meddelande, dels onödigtvis, åstadkommes av roddarna, vilka slåss om de resandes effekter, kan icke fattas genom en beskrivning. Också är det ej värt att söka göra sig hörd, om man har någonting att befalla om sakers förflyttning eller dylikt. Man går bara handgripligen till väga, och man behöver icke frukta att vara för hårdhänt. Man skulle kunna rappa dessa karlar med störar, utan att de låtsade särdeles om det. Ruskningar ta bäst, ty det hindrar dem att skrika. Jag stod lyckligen inlastad med mina effekter, vilka utgjort tvistefrö emellan skilda båtlag och hade sluppit tämligen helskinnad undan, så till vida, som endast läderremmarna kring min sjal gått sönder och mina handskar spruckit vid de nödiga ruskningarnas tillämpande, men jag kunde icke få dem att ro, oaktat jag skrek och knuffade dem. Då kände jag ett oemotståndligt behov att skrika med, varför jag satte upp munnen i vädret, tog undan paraplyen och gallskrek, så högt mina lungor förmådde: ”Det var mig ett satans vä-äsen”. Därav erfor jag mycken lindring. Det är därmed ungefär på samma sätt, som när man kommer in i ett rum, där det rökes mycket. Man måste röka med för att inte kvävas.

Ibland upprepas samma ädla strider för effekternas förflyttande till vagnen och det var med en viss lättnad jag kände mig instuvad i ett åkdon, ehuru jag icke kunde låta bli att gapskratta åt dessa löjliga människor, som onödigtvis föra ett bråk och väsen, utan vilket det skulle för dem själva gå mycket fortare och lättare att ernå den vinst, som sporrar dem till deras galenskaper. Ankommen till hotell Trinacria, vilket f. n. är alldeles fullt av resande, har jag med ett varmt bad tills vidare

avslutat mina irrfärder och slår mig till ro i några dagar.

Palermo den 2 April på aftonen.

Gårdagen ingick och slutade med ösregn. Också hördes vid frukosten endast utrop av missnöje och förvåning över det dåliga vädret. "Quel temps terrible. Quel mauvais temps. C'est affreux, c'est ignoble, tempo straordinario, maledetto, corpo de Bacho, god dam." Så lät det omkring mig. "Que faire, que faire?" frågade man varandra. Jag satt lugn och nöjd i medvetandet av att tiden möjligen kunde bli för kort, men icke för lång. Jag hade inhämtat, att Palermo har 167 kyrkor. Det är bra i regnväder, tänkte jag.

Efter att ha kastat en blick på kartan, varmed jag i de flesta fall alltid tar mig gott fram i nya städer, spände jag upp min paraply och började min vandring. Jag hade icke gått många steg, innan jag fann en kyrka och kunde sedan gå åt vilket håll som helst. Det var icke många steg emellan dem. De flesta lämnade jag genast igen, ty där var ingenting att se, i andra däremot stannade jag länge, huvudsakligen i Casa Professa. Liksom Palermos flesta övriga kyrkor och kyrkorna i Italien i allmänhet erbjuder den i sitt yttre ingenting märkvärdigt. Det är som skulle man, med undantag någon gång av fasaden, hava med flit underlåtit att göra någonting för en kyrkas yttre, t. o. m. att giva den utseende av en kyrka, för att däremot överlasta det inre med det oerhördaste arbete för de otroligaste kostnader. Hela väggarna i Casa Professa äro täckta med mosaikinläggningar av olika marmorarter samt överlastade med änglar och andra figurer i barockstil. Hur mycket man än ser av detta slags marmorarbeten, kan man icke underlåta att varje gång stanna en stund och betrakta en kvadrat-

fot eller så vid pass, blott för att förvånas. Men denna kyrkas huvudsakligaste intresse ligger i dess målningar. Jag gjorde där första bekantskapen med en målare, av vilken jag sedermera har sett åtskilligt, och vilken jag alltid skall ihågkomma såsom en av de förnämsta artister, jag lärt känna. Hans namn är Pietro Nevelli. Det var i synnerhet en av hans tavlor i det tredje kapellet till höger, som jag länge med beundran betraktade. Den föreställde Paul Eremiten, sittande till hälften naken i en håla, tolkande skrifterna för 4 åhörare. Beundransvärd är förmågan att variera de olika ställningarna för uttryckande av lyssnande och tro, som man finner hos detta auditorium.

Då jag inkom i kyrkan, som i övrigt var tom, låg en flicka och biktade. Jag var länge därinne, kanske närmare en halvtimme. Då jag gick ut, biktade hon ännu. Hon måtte ha syndat mycket, tänkte jag, så vida icke flickan och prästen tycka att det är roligt att småprata en stund tillsammans på morgonkvisten. Utkommen på trappan fann jag två små barn, en gosse och en flicka, lekande. De tumlade om, skreko och skrattade högt. Det gör ni rätt i, tänkte jag. Roa er och skratta så länge, det blir väl snart nog en gång er tur också att krypa in och bikta. Denna betraktelse ställdes egentligen till flickan, ty ännu har jag aldrig sett en karl bikta. Måhända är det i de södra länderna endast kvinnan, som syndar.

Lantborna, som komma in till staden med sina åkdon, äro, nämligen den manliga delen därav, klädda i byxor av långhåriga getskinn, som i förening med korta, åtsittande jackor och små mössor, giva dem utseende av satyrer.

Hos bagarna igenfinner man bröd av samma form, som dem bagaren Cranius i livstiden tillverkade i Pompeji.

En stund på middagen var det klart. Jag passade då på och åkte ut till La Zisa, lämningarna av ett gammalt saraceniskt palats, från vars tak man har en vacker utsikt över Palermo och dess omgivningar. Palermos belägenhet har tycke med Neapels, om man blott har den ena av Neapels båda halvcirkelformiga vikar och låter densamma på vänstra sidan sluta med ett kortare berg i stället för den långa bergsträckningen vid Neapel, som går ända ut till Sorrento. På något avstånd från staden stå höga spetsiga berg såsom en ring omkring den slätt, vid vars kant staden är byggd.

Slätten är fruktbar och översållad av villor och andra byggnader. Havet utanför är alldeles fritt, utan en holme eller ett skär. Värden på hotell Trinacria, en utmärkt städad och förekommande karl, ett mönster för hotellvärdar, påstår, att den vy, man från hans hotell har över viken utanför Palermo, övergår den, man från Hotell Grande Bretagne har över golven vid Neapel.

Jag har icke kunnat gå in därpå för det storartade i Neapels vik, emot Palermos, med det ljusblå Capri mitt framför och alla andra tillhörigheter, ehuru icke nekas kan, att det berg, Monte Pelegrine, som avslutar Palermos vik till vänster, genom sin höjd och sina pittoreska konturer höjer utsikten från Palermos strand till någonting högst ovanligt och utmärkt. Men det företräde, Palermo obestridligen har framför Neapel, är dess fruktbara och härliga omgivningar, till vilka man, i anseende till Palermos mindre utsträckning i förhållande till Neapels, på kort tid hinner, om man åker. Invånarna här måtte bo trångt, ty då man från omgivande höjder betraktar Palermo nere på slätten, kan man icke fatta, åtminstone icke jag, hur ett antal av över 200,000 invånare kunna rymmas på en så liten yta. Stadens inre ut-

seende är anslående och vackert. En mängd av gamla härliga fontäner med rinnande vatten finnes överallt.

I dag har vädret varit vackert, och dagen har också varit en av de intressantaste under min resa. Jag tog en vagn och en guide och gav mig ut på en besiktningstur i omgivningarna. Vi började med Monreale, en liten stad liggande uppåt bergen något över ⅔ svenska mil från Palermo. Vägen går först över slätten och sedan uppför bergsluttningen mellan oliver, mandel- och orangeträd, förbi lämningar efter gamla storartade fontäner och andra minnesmärken. Katedralen i Monreale är det märkvärdigaste och rikast arbetade tempel, som normanderna lämnat efter sig på Sicilien. Men fastän byggd av dem har kyrkan icke någon likhet med andra normandiska tempel, som man finner i övre Europa. Här är däremot en blandning av romersk, bysantinsk och saracenisk stil. Till sin huvudsakliga form har byggnaden mera utseende av en romersk basilica, än av en kyrka, och det tyckes nästan, som skulle det hela vara avsett blott på framställande av de tavlor i mosaik med förgyllning, som täcka hela sidorna och en del av valven. Ytan, som av mosaikinläggning täckes, är uppmätt till mer än 80,000 kvadratfot och skulle, om denna mätning är riktig, således vara dubbelt så stor, som mosaikinläggningen i San Marcuskyrkan i Venedig. Invid katedralen ligger ett gammalt Benediktinerkloster, grundat vid samma tid, som kyrkan byggdes. De byggnader, som nu begagnas för klostret, äro från senare tid och intresserade mig icke att se. Jag var därför icke längre än upp i trappan, en utmärkt vacker uppgång av grå marmor, på vars ena sida finnes en förträfflig tavla av Pietro Nevelli, föreställande S:t Benedikt, omgiven av huvudmännen för de olika religionssamfund, som härleda sig

från hans ordens stiftelse. Själva den gamla klostergården utgör en fyrkantig gräsbevuxen plan omgiven av arkader, uppburna av fina pelare av vit marmor, som stå två och två, den ena bakom den andra. De äro alla på olika sätt ornerade och intet är likt det andra, oaktat pelarna inalles äro 200. Somliga av dem äro refflade, än i vertikala, än i spiralformiga ränder, i vilka förut varit mosaikinläggningar, som blott bitvis ännu sitta kvar. Det övriga borthöggo spanska soldater med sina bajonetter under spanska successionskriget i början av detta århundrade, under förmodan att de förgyllda glasbitar, som utgjorde en del av inläggningen, var guld. Jag tog en sådan bit till minne. Det ligger en egen högtidlig tystnad i dessa gamla övergivna klostergångar. Så även här. Blott sorlet hördes av en gammal marmorbassäng i ena hörnet av gården, där vattnet fortfar att rinna nu som förr, och två långulliga får gingo på bete på den öppna platsen emellan arkaderna.

Härifrån for jag till Capucinerklostret, i vars valv de begravningsplatser finnas, om vilka jag förut hört talas och sedermera även läst något. Klostret har till ändamål, utom att vara begravningsplats, även att tjäna till ett slags matkokningsanstalt för fattiga, som där dagligen bespisas. Vid min ankomst försiggick i porten utdelningen av mat, bestående av grönsoppa och ett bröd. Jag fick en skäggig broder med brun kåpa till ledsagare. Han satte sin nyckel i dörren, som ledde ned till valven. På dörren var följande inskription:

Qu'elles s'ouvrent, enfin, les portes redoutables
De cet horrible lieu, souterrains et tombeaux!
L'on y verra la mort reduire en vieux lambeaux
Le bel homme jadis ses compagnes aimables.

Des cadavres puants! nos amis! nos semblables! . .
Elle offre á mediter les effrayants tableaux
Princes, prélats et rois, dignités respectables,
La cruelle en fureur foule aux pieds les flambeux.

Mortel toujours voguant au milieu des ecueils,
Descends dans ces caveaux, contemple ces cercueils.
Tes ancêtres y sont, et tu dois les y suivre.
Si ton ami a son prix. . . . pense, à le secourir.
Et comme chaque mort l'enseigne a bien mourir
Apprends encore vivant désormais a bien vivre."

"Horrible lieu" ringde i örat på mig. Det här är kanske litet ruskigt. "Avanti", sade jag åt den skäggige brodern. Han låste upp dörren och vi gingo utför de långa trapporna. Det vore skönt att ha sig en s. k. konjak, tänkte jag. Men med detsamma jag hade gått några steg i gången mellan de uppställda döda var obehaget av entréen över och sedan skulle jag kunnat gå där hur länge som helst. Jag hade så till vida föreställt mig deras utseende annorlunda än det var, ty jag trodde att genom likens torkning anletsdragen bibehöllos, så att man hade en klar föreställning om huru den döde i livstiden sett ut. Men så var det ej. Huvudena voro icke annat än så gott som vanliga dödskallar med något mera bibehållen fyllighet hos somliga och med en och annan hårtofs fastsittande på andra, men med den likhet sinsemellan, som dödskallar hava. Utmed korridorerna, som voro många och långa, stodo uppstaplade täckta, långa och smala kistor, i vilka somliga lågo. Dessa kistor hade icke form av likkistor, utan mera av sådana, som för förvaring av gammalt skräp staplas upp på vindskontor. Måhända voro de elegantare vid sin entrée i valven. Ovanför kistorna

i karlarnas valv stodo dessa uppställda i små smala nischer i väggen bredvid varandra, de flesta omsvepta med en svart kåpa och med händerna sammanlagda framtill; men ställningarna med kroppen varierande i övrigt, troligen allt efter som de dött lugnt utsträckta eller på något sätt vridna. Men många hade även andra dräkter på sig, varibland man såg prästerliga kåpor med vit kjol över o. d., pojkar i röda blusar o. s. v. Lappar, fästade framtill, utvisde namnet och årtalet, då de dött. Det äldsta liket hade årtalet 1693, och den skäggige brodern inbjöd mig artigt att med fingret känna efter i munnen på honom att han hade tungan kvar, men jag avstod från denna förfinade konstnjutning och nöjde mig med att titta honom i munnen, liksom för att se hur han mådde. I kvinnornas gallerier såg det något annorlunda ut därigenom att högst få av dem stodo. De flesta lågo i lådor över varandra, försedda med sidor av glas, varigenom de syntes. En gumma i negligé, som stod, var nästan den bäst bibehållna av hela sällskapet. Eljes sågo de inte för rara ut, där de lågo. Bredvid varandra, ehuru icke i samma låda, lågo två, den ena klädd i röd, den andra i blå florsklädning. De hade genombrutna silkesstrumpor och skor av något smårutigt tyg. Under det jag gick därnere nedbars en herre för att ställas upp. Emellertid kunna Palermos invånare här dagligen, om de så vilja, besöka sina gamla bekanta. De kunna också välja plats och sällskap åt sig själva för kommande dagar. Har man vant sig vid den metoden, kanske det inte är så dumt. En dag på året firas ”de dödas dag”. Då är det fest och illumniation nere i valven, och vill man då vara gentil mot sina bekanta hädangångna, så ger man dem nya kläder.

Från död till liv, från lik till blommor. Näst efter Capucinerklostret besåg jag en villa, tillhörig en Duca

Serradifalco och dröjde en god stund kvar i trädgården promenerande mellan palmer och cypresser, törnrosor och lövkojor. Bland det, som intager mig mest i denna sydländska vegetation, är att lyssna till cypressernas sus. Det är icke ett sådant där starkt, mäktigt susande, som man hör i en nordisk furuskog, utan det är så tyst, så fint och omärkligt, som om man hörde fraset av en sidenklänning på tusen alnars avstånd. Lyssnande till detta prassel följde jag genom en mängd labyrintiska gångar trädgårdsmästaren, till dess vi kommo till en liten hydda av obetydligt utseende. Trädgårdsmästaren, som gått före mig, steg nu tillbaka och lät mig först beträda de få trappsteg, som ledde upp till hyddans dörr. Men vid det jag rörde det första steget, slogos dörrarna upp på vid gavel av en vitklädd munk, vilken trädde med häftighet ut i dörren, liksom ville han mota den kommande. Jag ryggade tillbaka och med detsamma jag nedsteg från trappan, stängde maskineriet åter dörrarna. Trädgårdsmästaren skrattade.

Vi gingo genom ytterligare en mängd smala slingrande gångar mellan träd, av vilka jag nu såg många för första gången, och så kommo vi till ett slags eremitage, bestående av en grotta med mossbelupna stenar och en omålad trähydda därbredvid. Trädgårdsmästaren gav mig nyckeln till den och bad mig öppna. ”Jaså, din filur”, tänkte jag, ”nu är jag beredd, så att du skall slippa se mig överraskas.” Jag vred omkring nyckeln och öppnade. Just då jag drog tillbaka dörren för att gå in, såg jag mitt framför mig en eremit sittande och läsande vid ett bord, samt till följd av maskineriets dragning, nickande med huvudet och vinkande med handen. På återvägen bad mig trädgårdsmästaren stanna på ett ställe utan att gå fram längre. Han gick så in emellan buskarna och tryckte på någon fjäder, därvid gångarna framför

mig och bredvid mig överkorsades av en mängd fina vattenstrålar. Så vitt jag rätt fattade vad han sade, skulle det roa prinsen att överraska sina gäster då och då med en liten överspolning. Det föreföll mig visserligen otroligt att man kunde vilja så behandla sitt främmande, men prinsen tycktes älska att uppvakta med överraskningar. trädgårdsmästaren bröt med artighet av och gav mig en ovanlig törnros, som jag betraktade. Den var ljusgul inuti med rödstrimmiga blad utomkring.

Palermo den 4 April på middagen.

Det är en glädje att denna dag på året kunna teckna sig till minnes en värmegrad av 25 grader Celsius i skuggan. Jag har i går och i dag gjort utflykter till många skilda ställen i och utom Palermo. Den ena vyen har överträffat den andra i skönhet och omväxling, än öster ut från staden åt Bagaria, än åt väster. I dag på morgonen har jag bestigit Monte Pelegrine, varifrån Ätna med sin snö och rök oaktat det stora avståndet synes fullkomligt tydligt och var inne i S:ta Rosalias gravkapell, ett litet tempel, där man med grottans naturliga väggar och tak bibehållna rest några altaren och där S:ta Rosalia ligger begraven. Och så har jag slutat min rond på dårhuset.

Jag måtte av någon anledning, som jag icke vet, kommit dit olägligt, ty det tycktes vara någon svårighet att just vid den tiden jag kom få se anstalten. Läkaren syntes vara sysselsatt och ej hava lust att låta störa sig. Han frågade, om jag var engelsman. Min guide svarade ja och jag nej. För att icke behöva återvända med oförrättat ärende, sade jag mig vara läkare, och därmed voro alla betänkligheter hävda. Allt vad som fanns ställdes till min disposition, och jag uppehöll mig där något över

en timme. Jag återfann där en vän. På ångbåten, med vilken jag följde från Catania till Palermo, var en dåre, en gubbe av liten och klen kroppsbyggnad med en svag och hes röst. Troligen flyttades han från någon annan dårhusinrättning, ty han var redan då iklädd en särskild dräkt, bestående av ett brunt, grovt tyg, varav såväl blus och byxor som mössa voro förfärdigade. Han var en oförarglig och stillsam människa, men ville oupphörligen hålla tal, vilket han också gjorde till soldaters och andra passagerares förnöjelse. Soldaterna roade sig särskilt med honom, lärde honom exercera och klädde ut honom o. s. v., vilket allt han fördrog med mycket tålamod. Hans tal var osammanhängande, men han var gärna ovettig på Viktor Emanuel och tycktes däremot vara anhängare av den fördrivna konungafamiljen. När han under sina spatserturer på det lägre däcket fick ögonen på mig, som stod ovanför på akterdäcket, skrek han alltid med sin hesa stämma: ”Signore Principe”. Under uppehållet i Messina, då alla passagerarna gått i land, sällskapade dåren och jag med varandra då och då, samt trivdes bra ihop. När jag nu på dårhuset här gick över en av gårdarna, där åtskilliga av dårarna befunno sig, fördes denne gubbe, med kortklippt hår och inlindad blott i ett täcke utan några andra kläder, över gården. Han kände genast igen mig och ropade under det de avlägsnade sig med honom: ”Signore Principe! Signore Principe!”

Ovanför porten till en av gårdarna stod skrivet ”Donne tranquille”. — ”Det bör vara ett tyst och stilla ställe”, tänkte jag och gick dit in. Där pratades och skreks. Fyra kommo på en gång omkring mig, vardera synnerligen angelägen att göra sina andraganden, vilka tycktes gå ut på klagomål, dem jag ej förstod. De gjorde allt för att överrösta varandra, för vilket ändamål den ena höll sig på knäna med armarna och skrek så länge till

dess hon var blå i synen och så hes, att hon icke vidare hördes. En annan begagnade under sitt tal en sorts lornjett, tillverkad av en stor ring av rotting eller dylikt, kring vilken en mängd trasor voro lindade, så att blott en liten öppning var övrig i mitten, som hölls för vänstra ögat. En tredje föredrog att mycket artigt anhålla att få viska till mig, vilket bifölls. Hon tog mig då på axeln, höjde sig upp så långt hon kunde för att komma invid mitt öra, och därpå gallskrek hon, att herrn, som gick med mig var ett sakramenskat svin ("sacramento porco"). Under allt detta satt en annan ihopkrupen invid en fontän och inbillade sig troligen vara en fågel, ty med korta mellanrum framstötte hon i alltid samma ton "Tra-te-rá, tra-te-rá, tra-te-rá". Alla arbeten, målningar på väggarna, en trädgård, en liten amfiteater i gammal grekisk stil, allt var gjort av dårarna.

Jag hade infunnit mig så, att jag skulle kunna få se dem äta kl. 12, då man sagt mig att deras mattimme var. Men denna var ej förrän kl. ½ 2, och jag hade ej tid att vänta så länge, ty jag går med ångbåten i eftermiddag till Neapel. Men jag var inne i deras bageri och smakade på deras bröd, och kan med gott samvete försäkra, att jag aldrig ätit sådant bröd som detta och i allmänhet sådant, som man finner hos bönderna på Sicilien. Mjölet måtte vara en blandning av vete och majs, ty det är litet gult. Utanför bageriet satt en ung mörk karl med håret benat mitt i pannan samt med ena armen och bröstet behängda med åtskilliga mässingsringar och andra grannlåter. Han hugnades med titel av kejsare, vilken benämning han med förnäm likgiltighet emottog. Förut hade jag uppe i en av korridorerna blivit presenterad för en son till kejsaren av Ryssland, som höll ett föredrag för en annan herre, vilken satt innanför en dörr och på samma

gång framskrek ett tal åt kejsarsonen till inbördes uppbyggelse.

Kort men särdeles intressant har min vistelse på Sicilien varit. Livet där synes mig

En stilla dröm i gamla klostergårdar,
En vandring ibland konstens minnesvårdar
På grönklädd jord inunder himmel ljus,
Ett lyssnande i kvällens tysta stunder
Till lövens prassel i orangelunder
Till havets svallning och cypressens sus.

Neapel den 11 April.

Ehuru vädret icke var lugnt, då jag på aftonen den 4 april lämnade Palermo, blåste det dock icke mer än att ångbåten på den vanliga tiden av omkring 14 timmar tillryggalade vägen emellan Palermo och Neapel. Då jag vid framkomsten dit övervunnit trasslet vid debarkeringen och landat bland trängseln av båtar vid molo'n, emottogs jag med förekommande artighet av den brännvinsdoftande, iklädd samma smutsiga hatt och samma smutsiga rock, försedd med samma hål, som vid min första ankomst till staden. Den högre erfarenhet jag sedan vårt sista sammanträffande vunnit föranledde mig dock att snöpligt avfärda den brännvinsdoftande, vilken därvid höll god min och sade sig endast hava för avsikt att påminna mig om min skyldighet att hos något slags poliskommissarie vid tullhuset uppvisa och låta anteckna mitt pass. Jag trängde mig därför uppför den ruskiga trappan till ämbetsrummet och framlämnade mitt pass samt stannade för att återfå detsamma. Därvid erhöll jag det beskedet, att passet skulle förbliva i polisens för-

var, till dess jag lämnade staden. ”Men jag ämnar resa snart”, invände jag. ”Så mycket förr går det an att hämta det”, svarade herrn. ”Men om jag skulle vilja resa just nu”, sade jag. ”Då går det an att hämta det genast”, sade han. Jag fann det vara omöjligt att rädda de 2 à 3 francs, vars inkasserande polismannen genom passets utlösande sedermera avsåg, gick därför min väg förargad, grinade i förbigående åt den brännvinsdoftande, och bad bovfysionomierna, vilka liksom förra gången önskade taga del i mina effekters behandling, att icke genera sig, samt anträdde, då jag nu mera icke stod under belgarens förmynderskap, min färd i vagn till Hotell Grande Bretagne.

Det förra ressällskapet därstädes fanns nu icke mera kvar, med undantag av en turk och en engelsk kapten, vilken senare ännu, liksom förra gången jag kom till hotellet, väntade på ”a fine day” för att begiva sig upp på Vesuvius. Min tid var knapp, ty jag måste påskveckan vara i Rom och hade ännu mycket ogjort härnere, varför jag en stund efter min återkomst och sedan jag installerat mig i mitt gamla rum med dess alltid lika storartade utsikt tog en vagn, besökte Vergilii grav, och därifrån genom Posilipos grotta gjorde en kort utflykt till svavelgrottan vid Solfatara. På återvägen därifrån och inkommande i staden från en annan sida, for jag genom trånga och brant sluttande gator, där invånarna tycktes samtidigt hava haft stortvätt, upp till det på höjden ovanför staden, på sidan om kastell S:t Elmo, belägna klostret S:t Martino, beryktat för sina utmärkta konstverk och den storartade utsikten över Neapel, Vesuvius och havet. Ehuru inträdet i detta kloster i allmänhet är förbjudet för kvinnor, och man således måste vara beredd att under sina besök därstädes få sakna damernas angenäma sällskap, beskådades klosterkyrkan med dess onek-

ligen rika och härliga prydnader av icke mindre än fyra engelska fruntimmer, vilka alla därtill utverkat sig påvens särskilda tillåtelse.

Den 6 april uppgjorde jag med i Neapel befintliga svenskar: greve Snoilsky (Sven Tröst), och notarien af Peterséns samt trenne finska officerare överenskommelse om att påföljande dag resa till Sorrento, därifrån till Capri och vidare sjöledes ifrån Capri till Amalfi, varifrån Snoilsky, Peterséns och jag skulle över Salerno, där vi borde sammanträffa med professor Estlander (med familj) från Finland, fara till Paestum, under det att de finska officerarna ifrån Amalfi skulle återvända till Neapel. Dessa mina reskamrater, vilka hade den aktningsvärda föresatsen att söka göra sin resa i allo för bästa pris, beslutade nu att lämna sina rum i Neapel, för att icke under sin bortovaro erlägga hyra, och fäste intet avseende vid mina föreställningar, att vi möjligen, i strid med vår uppgjorda plan, skulle kunna komma att, under det utflykten ännu varade, för någon natt behöva återvända till Neapel, då den, som hade lämnat sina rum måhända icke skulle kunna erhålla annat logis; men de kunde icke föreställa sig, huru någon anledning härtill skulle kunna yppa sig.

På morgonen den 7 april i vackert väder reste vi av med bantåget kl. 10. Vägen är densamma som till Pompeji; man följer sedan havets strand till Castella mare, där den slutar, och varifrån vägen till Sorrento fortsättes i vagn. Lika hungriga gamar och med sina piskor i händerna kringsvärma hyrkuskarna de resande, som komma ut vid bangården, och utbjuda med sådan häftighet var och en sitt åkdon, och samlas så tätt omkring sina offer, att blott ett uppkommande slagsmål mellan de förföljare, som hade omringat mig, gjorde att jag kom lös och fick litet luft. Peterséns, som hade ett beund-

ransvärt tålamod och stor ihärdighet i att pruta, och som under hela resan skötte vår ekonomi på det noggrannaste och med en ända till överdrift gående sparsamhet, hade snart förhyrt tvenne vagnar, varuti vi fördelade oss tre och tre. Med kännedom om de italienska kuskarnas vanliga sätt, att under vägen upptaga även andra resande, fastän första innehavarna av vagnen redan betalt hela legan, hade vi överenskommit, att inga främmande personer fingo under vägen upptagas, ehuru vagnarna voro särdeles rymliga, och vardera kunnat lämna plats för ytterligare 2 eller 3. Men oaktat denna överenskommelse hade vi icke hunnit halvvägs, förrän den kusk, som körde den främsta vagnen, envisades att vilja upptaga två på landsvägen gående karlar, vilkas utseende var allt utom förtroendeingivande. Men på våra kraftiga protester, och vår uttalade föresats, att själva sätta oss i besittning av vagnarna och ombesörja körningen den återstående delen av vägen, om icke kusken avstod från sitt försök, måste han slutligen, till förargelse för sig och sina vandrande vänner, försaka de senares angenäma sällskap.

Vägen följer huvudsakligen havsstranden, men stundom på betydlig höjd däröver. För varje krökning framstodo klippformationerna, skogarna och byggnaderna på Capri allt tydligare, oaktat det ännu ansenliga avståndet. Utåt havet i norr skönjdes svagt konturerna av Ischia, och bergsträckningen vid Posilipo, vars minsta detaljer så väl ses ifrån Neapel, framstod nu såsom en hög, ljusblå rand vid horisonten. Här och där vid sidan av vägen lågo mitt i brännande solskenet sovande trashankar, vilka vid bullret från vagnarna vaknade och gjorde den enda vanliga ansträngande sysselsättningen för vinnande av sin utkomst, genom att framräcka handen för att tigga och därefter åter insomna.

Då jag nu tittade upp åt himlen, trodde jag mig få se en väl arrangerad blåkullafärd i gåsmarsch; ingenting fattades för att göra illusionen i början fullkomlig. Krokiga, hopböjda figurer, med kvastkäppar framstickande, foro med susande fart genom luften neråt havsstranden. Vid närmare påseende förklarades dock fenomenet på ett naturligt ehuru alldeles oväntat sätt. För att slippa den långa och besvärliga transporten av mindre ved och risknippor från de högst uppe på bergen belägna skogarna, hade man spänt ett starkt tåg nedifrån havsstranden ända upp till bergshöjderna, på en betydlig höjd, och de, som uppe i skogarna höggo riset och veden, sammanfogade dem i stora knippor, vilka medelst en krok häftades på repet, därvid kroken till följd av tågets starka sluttning, började glida neråt med risknippan, först sakta, men sedan med en fart, som nedåt stranden övergick till hastigheten av en fågels flykt.

Sorrento ligger vid randen av en bergssträckning, som stupar lodrätt ned i havet, och är upptill lummig av gröna träd och rik växtlighet, i vilken de vita husen i staden synas ligga liksom mjukt inbäddade. Utsikten därifrån omfattar hela nordliga sträckningen av Neapels golv, ifrån Capri till Neapel, som därifrån kan skönjas, samt vidare den södra sträckningen ända ned till Pompeji med Vesuvius, som här synes liksom i profil, så att berget framstår såsom en enda uppstående spets och icke tvådelad i toppen, såsom då man ifrån Neapel ser berget en face.

Det första man vid genomfarten på Sorrentos gator iakttager, är de här, liksom i alla Italiens småstäder, tätt förekommande fältskärsskyltar, vilka utvisa, att det numera inom den rationella medicinen utdömda bruket av åderlåtning ännu florerar i Italien. Skyltarna föreställa antingen en arm eller ett ben vederbörligen insnört

i remmar och band, samt med en blodstråle utspringande från kroppsdelen och bildande en hög båge i luften, såsom vattenstrålarna från en valfisk. Ibland synes blodstrålen helt måttlig och upphämtad i en skål, ibland däremot tyckes den bilda ett blodhav, liksom ville man beteckna, att åderlåtningarna på det stället flödade lika ymnigt som en petroleumkälla.

Vi togo in på hotellet "Villa Nardi", bestående av en inskränkt terräng, alldeles invid den stupande bergväggen, med ett litet rymligt hus, omgivet av en tät lund med oranger.

Med överkyparen, som befanns vara en sälle av illistigt utseende, öppnades nu underhandlingar för bestämmande av priset för middag samt nattlogis och frukost påföljande morgon. Rummens och sängplatsernas antal, varje ostbit och sardin, som skulle ingå i födoämnena, gjordes till föremål för diskussion, och för de särskilda rummen och sängplatserna samt maten uppgav kyparen ett pris, som jag för min del fann vara ganska antagligt, och för vilket jag därför röstade. Men de andra däremot funno det vara för högt, samt ville i stället hava priset bestämt i ett för allt samt modererat, i anledning varav kyparen uppgav sig vilja inhämta sin husbondes yttrande. Strax därefter återkom kyparen och uppgav ett pris, som under mitt stillatigande av de andra antogs, varvid kyparen med sitt obehagliga leende fann tillfället gynnsamt insinuera att han, vilken såsom parlamentär bragt den kinkiga överläggningen till ett så nöjaktigt slut, måtte vid den blivande likviden tacksamligen ihågkommas. Med litet skadefröjd visade jag, sedan kyparen gått ut, mitt belåtna ressällskap, att genom förkastande av det första detaljerade förslaget och antagandet av det senare, en var av oss, om man inberäk-

nade de vanliga drickspengarna, vilka i det senare förslaget icke funnos upptagna, hade förlorat 1½ franc.

Rummen voro särdeles trevliga med utsikt över det vidsträckta havet, och vid middagen kl. 6 sammanträffade vi med ett stort antal engelsmän, herrar och damer, så att bordet var fullsatt. En del av eftermiddagen tillbringades angenämt med att plocka apelsiner från träden och äta, därvid jag fann ett stort behag i att ligga på en bänk under ett träd och med fötterna nedsparka apelsinerna och låta dem falla ned på min kropp.

Men de ekonomiska bestyren skulle snart nog ånyo skötas, bestående denna gång i ackorderande om båt för morgondagen för att fara, först till Azurgrottan på Capri, och därifrån vidare sjövägen till Amalfi. Flera båtförare inställde sig och avskedades ånyo utan att se sina anbud antagna, men slutligen bestämde sig sällskapet för en båt med 6 roddare, för vilken priset bestämdes med tydligt förklarande, att drickspengarna voro däruti inbegripna.

Om natten var ett strålande klart månsken och varm luft. Efter åtskilliga misslyckade försök att sova, steg jag upp och gick ut på balkongen för att beskåda havet. Det var spegelblankt så långt ögat kunde se, och så blått, att man icke kan fatta en sådan vattnets färg, förrän man sett Neapels golv. Capri, Posilipo och Vesuvius hade alla en ljusviolett färg, tunn, genomskinlig, som om man sett den genom ett skirt flor; och rakt upp utur Vesuvius, till flera hundra fots höjd, uppsteg en klar eldpelare, men utan dån och rytande såsom Ätna, utan tyst; och varken därifrån eller från något annat ställe hördes det minsta ljud. Det var den enda gång jag såg eld ur Vesuvius. En sömnlös natt plär aldrig vara att eftersträva, men under en sådan natt i Sorrento är det bäst att icke sova.

Följande morgon var vädret lugnt och således lämpligt för ett besök i Azurgrottan, vilken till följd av den låga öppning, som leder ditin, icke är tillgänglig, då havet är i rörelse. Våra båtkarlar voro i ordning på bestämd tid, farkosten var lång och rymlig, men icke särdeles bekväm, emedan bänkarna voro tämligen smala. Som havet var lugnt, kunde icke seglet begagnas, varför årorna sköttes av 5 man, under det att den sjätte styrde. Dessa båtkarlar representerade alla åldrar, ifrån en ung pojke till en gråhårig gubbe. De rodde ganska bra, men pratade ännu bättre. Jag tror ej, att under den två timmar långa rodden till grottan två sekunder efter varandra förgingo utan att åtminstone något yttrades av någon av båtkarlarna, och då de icke hade något annat att säga, uppmuntrade de varandra till rodd, dels med oartikulerade korta ljud, dels med sådana utrop som: allegro, presto, prestissimo, vivace, till och med allegrissimo, varemellan icke sparades på häntydningar om drickspengar, medelst utropet: "Macaroni, Signore".

Då vi nalkades Capris strand, utmed vars östliga sida rodden en stund fortgick, utkommo från stranden tvenne karlar i en mycket liten båt för att tjäna vid ingången till grottan. Havet började redan röra på sig något, och i det lilla hålet, som icke tycktes vara högre än ifrån golvet upp till låset på en vanlig dörr höjde sig havet stundom över hälften av öppningen. För att nu med den lilla båten kunna komma in i grottan, måste sällskapet fördela sig i tvenne grupper, tre och tre i sänder, vilka fingo lägga sig ned i bottnen av båtens akter och böja sig ned tätt hopstuvade invid varandra, men med armarna lediga att sträcka uppåt för den händelse vågen skulle i själva ingångsvalvet resa sig så högt, att båten ville slå emot taket. Detta kom dock icke nu vid inträdet ifråga, emedan havets höjning ännu blott var medelmåttig.

Den första avdelningen, i vilken jag icke befann mig, dröjde tämligen länge i grottan och var vid återkomsten rätt belåten med vad den sett, men varnade oss övriga att icke låta "gubben", varmed avsågs den ena av de två roddarna, lura oss på penningar för det att han skulle nedstiga i vattnet, för vilket experiment han först begärt 8 francs, men slutligen nöjt sig med 1½.

Vi övriga instuvades på samma sätt som de förra och kommo lyckligt in. I början syntes grottan alldeles mörk innan blicken, som var van vid det strålande ljuset därute, hunnit vänja sig vid dunklet därinne. Grottans valv är ganska högt, men dess utsträckning icke större än att man kan ro omkring den på några minuter. Grottan hämtar sitt enda ljus från den lilla öppningen invid vattenbrynet, där vattnet antager en glänsande ultramarinblå färg, varifrån återstudsar i valvet en blåaktig färgskiftning, som i sin ordning bibringar personer och övriga föremål i grottan en egen fantastisk färgton. Men att grottan skulle vara mörkblå, såsom den gemenligen avmålas, är humbug. "Om jag får 8 francs, så hoppar jag i sjön", sade gubben. Vi svarade nej och ställde oss fullkomligt likgiltiga. Efter en stund sade gubben: "Jag gör det för 6 francs". Samma likgiltighet. Vi rodde något omkring och samtalade om andra saker. "Nog får jag mig en reumatism, men jag gör det ändå för 4 francs", sade gubben. För att förkorta auktionen erbjödo vi honom 1½ francs om han skyndade sig, vilket var så mycket nödvändigare, som jag märkte att havet hade höjt sig och närmade sig öppningens tak. Gubben klädde av sig, gjorde korstecknet och mumlade några ord till madonnan, varefter han sänkte sig i vattnet, som jag under tiden undersökt och funnit 14 grader varmt. Den syn, man nu fick, var onekligen värd 1½ francs och mera. Under det gubben höll sig upprätt och trampade vattnet

på något avstånd från båten, varvid kroppen framstod i stark förkortning, såsom hade han varit en dvärg, lyste den under vattnet befintliga delen av kroppen såsom hade den varit av kvicksilver, under det att gubbens ansikte och gråa huvud ovanom vattnet syntes mörka som en negers. Då vi kommo till grottans öppning, fingo vi för att komma ut passa på i dalen mellan tvenne vågor, och då vi med fart skjutsat ut båten utanför öppningen, höjde sig relingen jämnhögt med öppningens övre kant. Och så var Azurgrottan för den dagen stängd för ytterligare besök.

Innan nu färden fortsattes vidare, behövde vi äta och lade därför i land på mitten av öns långsida, där ett hotell sågs ligga ovanför en brant stig med åtskilliga trappavsatser. Vid landningsstället vimlade det genast av gummor och barn, som hoppades att genom de resandes betjänande tillskansa sig några slantar. En landgång blev anskaffad för att nyttjas vid debarkeringen, och så fort den första foten sattes därpå, framräcktes genast de tjänande händerna för erövrande av sin belöning. Ackorderingen med hotellvärden om de slag av livsmedel och kvantiteten därav, som varje person ägde att få emot ett visst bestämt pris, hade samma karaktär, som alla övriga diskussioner av enahanda art, men en ny intressant sida av överläggningen var den, genom vilken bestämdes, att vi skulle få äkta Caprivin, både vitt och rött, men ganska flata blevo vi, då vi vid nedsväljandet av den äkta varan funno den i smak äga ett betänkligt syskontycke med den angenäma dryck, som benämnes ättika. ”Är det äkta det här?” frågade jag, sedan vi smakat på den röda sorten. ”Fullkomligt äkta”, svarade värden. ”Då tror jag att vi föredraga att dricka av det vita”, proponerade jag. Försök gjordes därmed, men avlopp på enahanda sätt. ”Vet herrn”, sade vi åt värden, ”vi ha druckit utmärkt

gott Caprivin i Neapel, och det var inte alls surt". — "Mycket möjligt", svarade värden, och höjde medlidsamt på axlarna, "men det var bestämt inte äkta".

Att komma ifrån den skara med barnungar, som nere vid stranden utbjöd snäckor och allehanda småsaker, var ingen lätt sak, och jag köpte två små röda snäckor av en liten bronsfärgad vacker flicka, som på fråga om sin ålder med en utmärkt prononciation av italienska språket, förklarade att hon nyss fyllt "quatuordeci anni".

Karlarna nere vid stranden, som stodo och aktade på vädret, förklarade att det var "vento contrario" till Amalfi, och en inföding, som satt på den första udde vi passerade, förklarade, att vinden var "troppo contrario". Men som vi misstänkte att dessa yttranden inneburo endast en krigslist för att slippa fortsätta den långa resan till Amalfi, men ändå uppbära den betingade legan, aktade vi icke stort uppå de onda spådomarna, utan ville fortsätta resan. Då vi likväl kommit mitt i sundet emellan Capri och Sorrentos udde, ett stycke utanför den plats, där någon tid förut sjöofficeren så plötsligt ändrade tänkesätt och förvandlade en välförsedd oxstek till ett onjutbart minne, gick havet redan högt, och vi framskredo på sin höjd några tum för varje årtag. Den ena av finnarna hade redan börjat dela sjöofficerens öde, och Petersens, som för ett par år sedan varit nära att omkomma genom kullsegling i Stockholms skärgård, varav han sedan bibehållit ett hemskt minne, rönte tydligen obehag av färden, under det Snoilsky satt drömmande försänkt inom sig själv och tydligen oberörd av det som tilldrog sig omkring honom. Jag yttrade då, att det var nödvändigt att söka land, innan stormen nått en större höjd; och då en lång överläggning härefter tycktes utspinna sig, om man borde återvända till Sorrento eller söka hamn vid Castellamare, yrkade jag på, att vi genast måtte hissa

segel och söka gå undan för vinden vart helst det bar, om vi ock skulle behöva färdas ända in till Neapel. Påtagligen var detta förslag det rättaste, ty stormen ven nu fram med full fart. Seglet skulle nu hissas, alla karlarna skreko och ingen lydde, utan de drogo och sleto i en liten pinne till mast, som upphämtades från båtens botten och skulle sättas upp. Ingen stannade vid rodret, varför jag intog platsen där tillsvidare. Då seglet hissades befanns det vara som ett stort åbäkigt lakan, som med sin nedre sida blåste i vattnet. Skriket och förvirringen tilltogo till dess karlarna omsider lyckades lösa sin svåra uppgift att fastgöra seglet på sin egen båt, i vilken förrättning dock Peterséns och jag måste taga del. Snoilsky tycktes ännu icke giva akt på något som tilldrog sig, men under seglingen och då båten medelst seglet hölls i stadigare gång, inträdde ånyo harmoni och lugn ombord. Och sedan vi kommit innanför Sorrentos udde fingo vi vinden så mycket på sidan, att vi kunde hålla upp till Sorrentos brygga, dit vi anlände på eftermiddagen. Framkomna till Sorrento övergåvo vi vår plan att sjöledes fara till Amalfi, vilket jag fann vara så mycket nödvändigare, som mina reskamrater troligen icke skulle lyckas i någon sjöresa. Som det var bekvämast att utgå från Neapel, för att med järnväg begiva sig till Amalfi, återvände vi till den förra staden på aftonen. När vi för sådant ändamål stigit upp i ett par vagnar på torget i Sorrento, kunde jag icke underlåta att så där litet maliciöst fråga: ”Inte har herrarna händelsevis rum i Neapel?” Då jag återkom till Hotell Grande Bretagne, stod min vän den gamla portieren Giovanni i porten. ”Är herrn här tillbaka?” sade Giovanni. ”Sekreteraren har visst lämnat bort herrns rum.” — ”Ja, men reserverat ett annat i stället”, hördes sekreterarens röst uppifrån, och jag fick ett rum, som var 15 gånger sämre, men endast 3 gånger

billigare än mitt förra, så att jag började kalkylera, huruvida jag icke, oaktat min större försiktighet, förlorat mer än mitt oförsiktiga ressällskap.

Den svenska avdelningen av ressällskapet fortsatte morgonen därpå den avbrutna exkursionen, och återigen gick vägen över Portici, men vek nu av vid Pompeji och vände mot söder ned till Vietre, där järnvägen slutar och varifrån färden skulle i vagn fortsättas till Amalfi. Också befanns vid Vietre den vanliga bullrande samlingen av veturiner, vilka icke allenast med gester och ord söka vinna de resande, utan nästan handgripligen vilja försäkra sig om deras personer. Men här var till förhindrande av sådant vidtaget ett arrangement, som jag ofta efterlängtat och vars tillvaro nu hos mig väckte den livligaste tillfredsställelse. Här fanns nämligen posterad en gendarm, försedd med en lång piska, med vars skickliga kringsvängande han höll veturinerna på behörigt avstånd från sina offer. Man kunde således här vara befriad från den vanliga lotten att stå såsom en tålamodsklippa, emot vilken smutsiga vågor av hyrkuskkroppar oupphörligt bröto sig. Mannen med piskan skötte med noggrannhet och urskillning sitt viktiga kall. Vågade någon av kuskarna sig allt för närgånget fram mot den resande, bums gav piskan honom en vältalig uppmaning att draga sig tillbaka. Kuskarna småhoppade och grinade för att med uttrycksfulla gester på avstånd locka sina kunder, men den som gestikulerade allt för mycket eller skrek, fick ofta nog ingen anledning att glädja sig åt smällen. Med stor förnöjsamhet betraktade jag detta värdiga upprätthållande av ordningen. För all den förargelse, båtkarlarna i Livorno, de äntrande bärarebanditerna i Palermo m. fl. förorsakat mig, för allt detta och mera dylikt fann jag nu hämnd och upprättelse. Jag skulle länge velat stanna och betrakta det härliga skådespelet,

så framt icke de resandes avlägsnande hade gjort ett slut därpå, och innan jag steg upp i vagnen för att avresa, kunde jag icke undgå att med tacksamhet och rörelse trycka den utmärkte ämbetsmannens hand.

På sidan av de höga bergssträckningarna, som begränsa Salernogolvens nordliga strand, går vägen till Amalfi, stundom sänkande sig ned åt havet, stundom höjande sig uppåt sluttningarna, allt efter som terrängen erbjudit lämpliga platser för vägens anläggande och för dess dragande över de djup, som skilja de olika bergssluttningarna och där höga stenbroar äro uppmurade. Liksom övriga vägar i denna del av Italien är denna jämn och hård att befara, men till följd av beskaffenheten hos vägfyllnadsämnet, som utgöres av vulkaniska stenarter, besvärande genom det stoftfina damm, som av den minsta vindpust uppjagas, genomtränger kläderna och afficierar synen.

De höga bergssluttningarna äro grönskande ända upp till toppen. Små städer eller rättare sammangyttringar av hus inom ett mindre område ligga på kort avstånd från varandra, och havet synes fritt åt alla håll med undantag av vikens inre strand, där Salernos hus och torn skönjas även på betydligt avstånd. Vi hade ämnat taga in på Kapucinerhotellet i Amalfi, vilket, såsom beläget inne i själva staden vid dess skeppsbro, i resehandboken fanns rekommenderat framför det utom staden liggande hotellet "Månen", vilket senare utgöres av en på höjden uppförd byggnad vid den närmast Amalfi belägna udden, och vilken byggnad från ett gammalt kloster förvandlats till hotell.

Då vi nu kommo till den högt belägna udden, och veko av utför backen ned till Amalfi, kom en lång skäggig karl fram till vagnen, fattade i kanten av vagnsdörren och medföljde på detta sätt ett stycke under det han

yttrade, att Kapucinerhotellet var fullt av resande och icke kunde emottaga flera, varför han rådde oss att stiga av vid ”Månen”. Men som vi togo detta blott som en vanlig list av månmänniskan, betackade vi oss och fortsatte vägen. Vi funno dock bekräftelse på mannens ord, ty Kapucinerhotellet var verkligen fullt, och vi hade därför ingen annan utväg, än att litet halvflata återvända till den svartmuskiga karlen och överlämna oss på nåd och onåd åt hans ädelmod. Han var dock icke alls stött, utan mottog oss med förekommande tjänstaktighet i det tomma hotellet, samt utbredde sig vitt och brett över att de resande skulle finna lika bra uppassning på ”Månen” som annorstädes, och att han ville giva oss det bästa han kunde åstadkomma för det billigaste priset, om vi å vår sida ville lova att för våra bekanta rekommendera ”Månen” såsom en angenäm vistelseort. Förslaget var alltför lockande för att icke genast antagas. Härunder hade vi gått uppför långa trappor, som började direkt nere vid vägen och förde upp till den inre gården av byggnaden. Denna gamla klostergård var en fyrkantig plats, omgiven på alla sidor av gångar med arkader utåt gården, vilka runtom uppburos av pelare, två och två tillsammans, såsom i det gamla Benediktinerklostret i Monreale ovanför Palermo, ehuru i betydligt mindre skala.

På inre sidan av gångarna voro dörrar till de små rummen, vilka icke voro sammanhängande, utan lågo var för sig och förut varit klosterbrödernas celler. Vi fingo var och en ett sådant rum, vars små högt upp belägna fönster vette ut åt havet. Värden gjorde sitt bästa, och middagen var, om ock ej så förträfflig som han utlovat, likväl ganska försvarlig. Han bestridde själv uppassningen och forskade ängsligt i våra ansikten vid serverandet av varje ny rätt, liksom om hans framtida väl-

och ve vore beroende på vår uppfattning av hans köks resurser. Under det vi så åto och voro glada, skämtande över möjligt sammanträffande med rövare, vilka förut företrädesvis i dessa trakter varit verksamma, ökades sällskapet med en stor engelsman och hans hustru, vilka vi lämnat på Villa Nardi i Sorrento. Engelsmannens uppträdande gav anledning till vidare skämt om rövare, i det Snoilsky lovade att den förres närvaro och sällskap möjligen kunde lända oss till betydliga förvecklingar och svårigheter, emedan han hade utseende av att vilja göra motstånd.

De många vyer, jag varit i tillfälle att se över Amalfi, gjorde att jag från stranden där nedanför skulle kunnat igenkänna platsen, även om jag icke förut vetat att jag befunnit mig där. De grönskande pittoreska bergshöjderna, med husen klättrande uppför sluttningarna, med kyrkan däribland, arkaderna och de långa arkitektoniska linjerna av klostret därovanför, längre uppåt bergen, de på stranden vid varandra uppdragna fartygen och båtarna och det öppna havet utanför bilda tillhopa en tavla, som livligt fäster sig i minnet. Ett nästan mer än vanligt övermått av barnungar, smutsiga och tiggande, kringsvärma främlingen såsom myggor; och, ehuru i längden besvärliga, förtjäna de dock att betraktas för sitt frodiga och friska utseende. Dessa italienska barn skulle vid en internationell barnexposition taga många pris, framför våra små ljusa plantor uppe i norden. En brigg hade kastat ankar utanför den långgrunda stranden och lossade sina varor i båtar, som roddes in mot land, tills vattnet blev för grunt för att tillåta deras vidare framträngande, då varorna av befolkningen buros i land.

På aftonen, sedan månen gått upp, sutto vi på den höga trappan utanför ”Månen” och sågo huru dess him-

melska namne belyste havet och briggen med människorna, som krälade däromkring, och vår svartmuskige värd, barhuvad och i skjortärmarna, stod bredvid och förtäljde uppmuntrande berättelser om rövares många anfall på Amalfi och grasserande på vägen till Paestum, där vi följande dag skulle fara fram. Den gamla klostergården tog sig fantastisk ut i månskenet, och jag lämnade dörren till mitt rum öppen under natten, så att jag från sängen hade utsikt över gården, för att ju mera jag betraktade de otydliga konturerna av arkadernas bågar, därifrån murgrönskvistar här och var hängde ned, i fantasien förlägga bilden av klostergården till nunnescenen i Robert. Jag tyckte mig i fonden tydligt skönja S:t Rosalias helgade grav, och nunnornas vita skepnader framträdde här och där på gårdens mitt och sidor. Under denna föreställning insomnade jag, och då jag uppvaknade vid solljuset, såg jag nunnorna förbytta till linnekläder, som voro upphängda till torkning, och Rosalias helgade grav bestod av en uppstående marmorbrunn, på vilken en vaknande katt sköt rygg och sträckte benen ifrån sig. Bredvid brunnen var en piga sysselsatt med att blanka engelsmannens skor, som kunnat tjäna till vaggor åt ett par spensliga tvillingbarn.

Vi återvände nu på morgonen med vagnen till Vietri för att i det närbelägna Salerno sammanträffa med professor Estlander. En stund efter det vi lämnat hotellet och kommit till en plats vid vägen, där några träd stodo vid sidan därom, fick jag syn på en karl framför vagnen, som siktade en bössa åt det håll, varifrån vi kommo, och innan jag hunnit bedja kusken stanna, smällde skottet av. Vi undrade först vad meningen härmed kunde vara, då karlen stod stilla och icke såg särdeles ovänlig ut, och det upplystes, att han haft den ogrannlagenheten att

skjuta på en fågel, som befanns placerad i ett av träden invid vägen, men som tycktes hava undkommit lika helskinnad som vi.

Färden fortsattes. Efter en stunds åkning tvärstannade vagnen vid det en stark basröst vrålade: "basta" och ett gevär skramlande nedsänktes framför hästarna. Även detta andra rövaruppträde slutade nästan lika enkelt som det första; dock fick kusken av mannen med geväret, som befanns vara en soldat, uppbära en grundlig skur ovett, därför att han icke stannat vagnen för visitation.

I Salerno sammanträffade vi med professor Estlander, vilken var åtföljd av sin svägerska fröken Federleij. Efter att hava ätit frukost foro vi alla fem i en med tre hästar förspänd vagn till Paestum. Vägen dit, ungefär fyra svenska mil lång, går genom ett merendels öppet lågland, varest stora hjordar av buffeloxar betade. Solen var brännande och kalkdammet besvärligt. Det område, där de många fornlämningarna, som utgjorde föremålet för vår resa, finnas, ligger i en låg och ödslig trakt, som fordom under långa tider legat under vatten, och lärer vara så ohälsosam, att vistandet därstädes endast under en natt kan för en vid klimatet ovan främling, medföra sjukdom av farlig beskaffenhet. De förnämsta minnesmärkena på platsen, vilka återfinnas på otaliga avbildningar och i allmänhet benämnas ruinerna vid Paestum, utgöras av Basilikan, samt Ceres- och Neptunitemplen liggande på något avstånd från varandra. Dessa ruiner, för vilkas tillkomst tiden icke är med visshet känd, äro märkvärdiga därför, att icke en enda pelare av de många som tillhört byggnaderna saknas. Förvånande är, vilket förträffligt byggnadsmaterial, som erhålles av den lösa och lätt arbetade vulkaniska bergart, varav byggnaderna äro uppförda. Ehuru stenen är så porös och hålig, att man

kan införa till och med hela fingret i densamma, hårdnar den i tidernas lopp till den grad, att man icke utan verktyg skulle kunna lösbryta en bit från de uråldriga pelarraderna.

Vägen, som leder till Paestum, avbrytes på ett ställe av en flod, vars namn jag icke känner, och över vilken nu uppföres en större bro, den där ännu icke på långt när var färdig. En färja var därför i gång, för att besörja de trafikerandes överfart. Denna färja var i sig själv ganska rymlig, men därigenom att draglinan löpte diagonalt över färjan blev icke rum för överförande på en gång av mer än ett stort eller högst två små åkdon. Då vi på bortvägen kommo till denna färja, stod där före oss väntande en stor transport för arméns behov, bestående, som jag tror, av över 100 vagnar. Då nu blott en à två av dessa vagnar på en gång kunde överföras, och färjan mellan varje dragning fastnade i den djupa dy, som bildade stranden och först efter många bemödanden kunde lösgöras, är lätt att föreställa sig, att vi icke snart skulle nått Paestum, om vi fått vänta på vår tur att föras över. Såsom resande lämnades oss därför med beredvillighet tillfälle att köra framom de övriga och fara över färjan till andra stranden, i vars närhet ett gammalt slott var beläget, i vilket en liten garnison under befäl av en officer blivit förlagd, för att bevaka och fasttaga rövare i trakten. En transport av tillfångatagna banditer möttes strax därefter i en vagn, som eskorterades av soldater. När vi nu på aftonen återvände och kommo till färjstället, befanns även på denna sida en lika stor samling av väntande vagnar, som på morgonen funnits på andra sidan av floden. Men förhållandena voro nu så till vida förändrade, att befälet på aftonen innehades av en gammal drucken sergeant, som envist och ohövligt vägrade att medgiva någon

annan överfärjning än i den tur varje vagn hade kommit. Det var redan afton, solen var nedgången och månen uppe. Ett hastigt överslag av den tid, som fordrades för överfärjning av de före oss befintliga vagnarna, visade, att om vi skulle avvakta vår tur, hela natten hade åtgått. Vi beslöto därför att i slottet söka officerens bemedling för att komma över. Jag utsågs att kvarstanna hos fröken till hennes skydd och tröst, under det de andra begåvo sig till slottet för att parlamentera. De voro borta en god stund, och då de återkommo avgåvo de följande berättelse: "Parken var omgiven av stängsel, vilket vi följde till dess vi påträffade ett par järngrindar. Dessa voro stängda, varför en annan ingång måste uppsökas och fanns på det sättet, att vi kröpo genom hålet på en häck, som växte vid en annan sida av parken. Då vi kommo in i slottet syntes ingen människa till, och då vi knackade på dörrarna i nedre våningen, svarade ingenting annat än ett långt eko, och slottet syntes vara alldeles öde. Men efter försök på flera dörrar en trappa upp svarades inifrån ett rum, och där befanns den sökte officeren sittande till bords. Vi meddelade honom vår brydsamma ställning och han svarade artigt, att fastän han icke hade befäl över manskapet vid färjan, utan var stationerad därstädes för rövarna, ville han dock försöka, enär vår obeveklige antagonist var militär, vad hans egenskap av förman kunde förmå att utverka."

Sedan de utskickade sålunda återkommit med officeren gingo vi alla ned till den snäsige sergeanten, vilken icke nyktrat till under mellantiden. Först ville han ingalunda lyssna till officerens fogliga föreställning om billigheten i vår begäran att komma över, varför officeren omsider gjorde slut på saken genam att häkta sergeanten för fylleri. Efter ytterligare något dröjsmål, föranlett av svårigheten att i den trånga hålvägen ned

till floden komma förbi de utan ordning sammanhopade vagnarna, kommo vi ned på färjan, till vars lösgörande ur dyn vi alla och därtill ett dussin andra karlar en god stund arbetade, och anlände kl. 12 på natten till Salerno, där vår middagsmåltid väntade.

Rom den 14 April på aftonen.

Svårigheten att få rum i Rom under den heliga veckan åstadkom mycken undran bland resande i Neapel, huru man borde bete sig för att icke bliva utan tak över huvudet vid sin ankomst dit. De skrevo till vänner och bekanta med begäran om deras medverkan och voro lugna först då de fått svar med nöjaktigt besked. Jag var ej orolig att jag icke skulle finna logis. I en stor stad reglerar behovet alltid sådant. Man kan få nöja sig med ett dåligt rum, en dålig belägenhet etc., men en ensam person riskerar aldrig att bliva alldeles utan. Jag skrev således icke och bra var det, att jag icke därtill kände någon benägenhet, ty egentligen hade jag väl ingen att skriva till heller.

Onsdagsmorgonen den 12 dennes begav jag mig från Neapel och anlände till Rom på aftonen. Att försöka få rum på hotellet var ej värt, men privata logis stodo till buds såsom det var att vänta hos en befolkning så ekonomisk som den italienska i allmänhet, där varje människa med beredvillighet inskränker sig och underkastar sig vad som helst för att förtjäna penningar, om det än vore aldrig så litet. Ett herrskap, bestående av en språksam herre, en språksam fru, samt en språksam och vacker ehuru icke putsad dotter med två små röda och smutsgrå syskon, som sedermera upplystes vara hennes brors barn, erbjödo sitt förmak, vilket jag antog, varpå jag installerade mina saker och gick att äta en behövlig och sen

middag, under det att den ena av sofforna utbyttes mot en säng. För mig, som numera är van vid de italienska rummen, erbjuder min bostad intet särdeles egendomligt, men den som icke sett ett sådant rum torde vara intresserad av att höra det beskrivas. Belägenheten är vid en sluttande gata benämnd Via Rasella, där man liksom överallt i Rom, med undantag av huvudgatorna, finner sophögar oantastat ligga kvar, varuti om nätterna hungriga hundar gräva efter föda, grönsaker, gamla skodon och allt möjligt skräp. Några steg nedanför porten idkas handel med flådda grodor. Utanpå dörren, som är belägen två trappor upp, sitter en portklapp, varmed den besökande som vill in bultar på dörren. Innanför är dörren järnbeslagen och försedd med en stång, som håller emot den ena halvan alldeles som i en port, samt är på den andra halvan försedd med starka riglar och lås som en kassakista. Här kan dörrstängningsteorien med mycken framgång användas, till och med icke undvikas. Golvet är av tegelsten, såsom alltid i de tarvligare bostäder som ej bestå sig med marmor eller andra förnämligare stenarter. Taket är grannt utsirat och högt upp beläget. Möblerna rätt snygga och bra. Prydnaderna bestå av åtskilliga skulpturarbeten, ett sovande lejon under ett bord och därovanpå en bröstbild i gips av frun i naturlig storlek, ett kolossalt öra av marmor liggande på divansbordet, så som om någon jätte låg under bordet och stack upp ena örat för att lyssna till mina förehavanden, en hand av marmor, hälften så stor som örat, en hand av lera i naturlig storlek samt framdelen av en fot, likaledes av lera, på vilken stortån är lös. Trossbottnarna äro klena, så att när man går på golvet på ett ställe, så gungar det till, och då skakar gumman, ruskar örat, darrar handen och ramlar stortån.

I går skärtorsdagen var mycket att se. Vatikanens

samlingar voro då öppna för allmänheten, på f. m. skulle påven i S:t Peterskyrkan tvätta fötterna på några präster och kl. 5 e. m. skulle Miserere sjungas i Sixtinska kapellet av den märkvärdiga påvliga kören. Som jag först var hos konsuln på morgonen och sedan läste mina brev och klädde om mig i gala för att slippa in till härligheterna, så begav det sig att när jag ankom till Peterskyrkan, prästerna redan voro tvättade och jag bakom en här av soldater, som stod uppställd på snedden från kyrkans ena sida till den andra, fick se processionen återkomma från fottvagningskapellet med de tvagna i spetsen, vilka voro klädda i vita kåpor med höga, vita mössor på huvudet samt bärande i handen var sin blomsterbukett, som de fått av påven. Processionen, främst företrädd av de påvliga drabanterna i deras renommerade ruterknektkostym, var lik vad man får se i Meyerbeers operor och i Judinnan.

Därefter vandrade jag genom Vatikanens sagolikt vidlyftiga gallerier (endast biblioteksrummen mäta 2,000 fot i rak linje) med sina rika samlingar, där en alltmera tätnande människomassa böljade. Klockan ½ 3 befann jag mig i den stora vestibulen utanför Sixtinska kapellet. En mängd folk väntade redan vid den stängda dörren för att komma in. Ehuru det ännu fattades 2½ timme till dess det skulle börja, placerade jag mig även där, ty jag hade ett par timmar förut, då en lakej stod i dörren, tittat in och funnit utrymmet vara tämligen begränsat. Efter en stunds förlopp öppnades dörrarna och folket trängde sig in. De, som icke voro klädda i bröllopskläder, återförvisades, men de andra fingo stiga förbi diplomaternas och hovfruntimrets bänkar fram till en smal inhägnad plats att där förbliva ståndande. Damerna voro redan insläppta genom en annan dörr och sutto på den högra sidan i kapellet. Ruterknektarna gjorde vakt. Ungefär

hälften av kapellet är tomt mittuti med kardinalernas bänkar runt omkring och på ena långväggen står på en upphöjning påvens stol. Nu hade man god tid att på väggen mitt för ingången betrakta Michel-Angelos fresker, föreställande yttersta domen och helvetet, en tavla för profant folk inte särdeles angenäm, men för artister och kännare märkvärdig genom den konst, varmed figurerna blivit framställda i alla möjliga svåra ställningar och förkortningar. Såsom omväxling från den tavlan kunde man betrakta de engelska flickorna, alla efter föreskrift klädda i svarta slöjor på huvudet med svarta klädningar. Ville man vara artig kunde man kalla denna tavla, såsom motsats till den förra, för himlen.

God tid var det emellertid att alternera mellan de olika lycksalighetssfärerna. Framåt klockan 5 började kardinalerna anlända. De inträdde genom en dörr bredvid altaret i nedersta ändan av helvetet. De voro åtföljda var och en av en underordnad präst, som gav dem handen vid nedstigandet utför de få trappstegen, som nedanför altaret förde till kapellets golv, och en särskild tjänare klädd i fotsid gredelin kaftan uppbar släpet. När kardinalen, som vid inträdet avtog sin höga, kantiga, röda huvudbonad, vid trappstegen jämväl avtog den röda kalotten, vände sig om och föll på knä för altaret, innan han intog sin plats, föllo den åtföljande prästmannen och släphållaren likaledes på knä. På detta sätt inkom en i sänder, och de som voro komna förut stego då upp och bockade sig när den nyanlände intog sin plats.

Framåt klockan 5 tändes ljusen i en kolossal ljusstake, som stod bredvid altaret och så började mässan. Den hade väl stundtals några vackra musikaliska gångar, men bestod huvudsakligen av ett enformigt rabblande, som räckte i oändlighet. För varje avdelning, som sjöngs, släcktes ett ljus i den stora ljusstaken. När blott fem

ljus återstodo blev ett uppehåll och då kom påven in, klädd i en brokig stickad lång mantel med den höga kluvna mitran på huvudet. Han uppvaktades av en hel mängd präster, vilkas värdighet jag icke närmare känner. De buro släpet och betjänade honom, då han intog den höga stolen. Han har ett godmodigt men sjukligt utseende och tycktes vara trött. De uppvaktande prästerna togo av och satte åter på honom mitran och pysslade med honom enligt ceremonielet, så att det hela såg ut, som om en sjuk gumma hade stigit upp och satt sig i en stol, medan det bäddades åt henne och hon ombonades för att icke förkyla sig. Mässan fortgick nu till dess alla ljusen voro släckta. Då blev tyst och nu inträdde en scen av storartad, väl beräknad effekt. Det var redan skumt och klockan var 7. Intet ljus brann i hela kapellet. Påven steg ned, gick fram till trappstegen framför altaret och föll där på knä och liksom han hela den uppvaktande skaran av präster. Kardinalerna stego upp, vände sig om, var och en mot sin stol, och föllo där på knä, och så började Miserere sjungas, ibland piano och då vackert, ehuru i musikaliskt hänseende tämligen besynnerligt med röster så höga som ingen sopran, och djupa som ingen bas, och detta fortgick tämligen länge. Det mörknade allt mer och mer. Dagen lyste blott svagt på krucifixet på altaret och på krigsknektarnas hillebarder och då sången omsider slutade, var det tyst som i en grav och mörkt som där.

Påskdagen på middagen.

Allt har smyckat sig till påsken. I motsats till vad Andersen säger om ”kagekonerna, som satte sort flor kring sina suckergriser”, smyckas här alla handelsvaror med löv och blommor. Synnerligen tyckes det vara hö-

karebodarna, som blivit sorgfälligast pyntade. Från taket, där skinkor sitta fullt, den ena bredvid den andra, nedhänga gröna blad och vita blommor samt här och där ägg i ringar och festoner. I andra butiker anstränger man sig med att till beskådande framlägga så mycket som möjligt på det mest lockande sätt. Påskdagen ingick och fortgår med det härligaste sommarväder, klar och blå himmel samt 21 grader varmt. Påven har själv läst mässan i S:t Peterskyrkan. Redan klockan 7 på morgonen, kanske t. o. m. tidigare, börjar samlingen av folk, som önskar plats. Damerna måste till alla de religiösa högtidligheterna ha biljetter för att få sitta på läktaren. Herrarna däremot, i främsta rummet utlänningar, om de äro svartklädda, taga plats, allt eftersom utrymmet medger, utan biljetter. Jag ankom ej till kyrkan förrän kl. 10 och alla sittplatser voro redan upptagna. Längs hela kyrkan från stora porten till koret voro soldater uppställda för att hålla rum för processionen, då den går ut från kyrkan. Genom list och bedrägerier lyckades jag att drilla mig förbi ett förhänge vid ena sidan av koret, varifrån man kunde observera de tjänstgörande prästernas manövrer, men snarliga greps jag av krigsknektarna och återfördes bland den oprioriterade massan. Det var emellertid rätt eget att gå omkring och betrakta den mängd av olika folk, som trängdes i kyrkan. Ibland var musiken rätt vacker, och särdeles högtidlig gjorde sig den del av mässan, där en hop blåsinstrument instämde och hela raden av soldater, var och en med sitt gevär i ena handen och andra handen lyftad till hatten, såsom vid honnör, föll på knä. Efter mässans slut blev det stor procession, varvid påven, föregådd av präster, en hel svärm i olika dräkter och efterföljd av militär, bäres högt upp i en stol under en baldakin ut genom kyrkan och upp till den balkong utåt S:t Petersplatsen, varifrån han välsignar folket.

Hela tillställningen i kyrkan hade allt som erfordrades för en riktigt grann opera med undantag av baletten, ehuru den bekvämt skulle kunnat operera efter en del av den musik, som uppfördes. Vid utträdet ur kyrkan, som ligger betydligt högre än den öppna platsen där framför, hade man en storartad anblick. Hela den ofantliga terrängen var uppfylld av folk och kavalleri, vars uniformer glänste i solen. Balkonger, tak och fönster voro även fullsatta. Där såg man stora skaror bondfolk, som inkommit till staden för deltagande i den stora högtiden, kvinnorna med den pittoreska huvudklädseln bärande brunstekta, mörkögda ungar på armarna, herdar från bergen, klädda i hängande fårskinnsfällar, spetsiga hattar och höga käppar. Där voro representanter för alla nationer, alla åldrar, vackra och fula, eleganta och trasiga blandade om varandra. När bärstolen och baldakinen med påven frambars på balkongen, steg hans helighet upp från stolen, bredde ut armarna över folket, som delvis föll på knä, samt mässade med ganska stark stämma välsignelsen. Sedan den var slut ropade folket: "leve den helige fadren", och näsdukarna viftade från marken, fönstren och balkongerna, kanonerna dundrade, trummor virvlade och Roms alla kyrkklockor ringde. Det var ett skådespel som, en gång sett, aldrig kan glömmas.

Rom den 18 April på morgonen.

S:t Peterskyrkan, den största i kristenheten är i yttre hänseende till följd av sin kolossala, högt svävande kupol, mycket vördnadsbjudande. Det inre däremot med sin rika ornering och sin grannlåt förvånar och behagar i detalj, men gör icke det högtidliga intryck, som en gotisk kyrka med fina uppåtsträvande pelare och mörk färgton alltid åstadkommer. S:t Peterskyrkans inre däremot före-

faller mera som en kolossal, elegant konsert- eller danslokal, där jag icke skulle finna mig störd av att se borden dukas och höra champagnekorkarna smälla. I ett av sidokapellen, vart och ett så stort som en vanlig kyrka, finnes på högra sidan drottning Christinas gravvård med hennes porträtt i medaljong på väggen över monumentet. I stora skeppet till höger nära tabernaklet framför koret är en sittande staty av S:t Peter i brons, vars ena fot eller rättare stortå långa tider utgjort föremål för de rättroendes andaksfulla kyssar, vilket haft den effekt, att hela stortån och ungefär hälften av de övriga formligen äro bortkyssta.

Påskdagen trängdes oupphörligen stora människomassor omkring statyn för kyssandets skull, vilket fortgick lika tätt och regelbundet, som hade det gått med maskiner. Vad kyrkans storlek beträffar, har det roat mig att gå och göra beräkningar på måfå huru mycket folk, som skulle kunna rymmas därinne och jag tilltror mig kunna därstädes placera åtminstone 150,000 människor, förutsatt att alla förbliva stående.

Påskdagen på aftonen illumineras kyrkan utvändigt och lämpar sig till följd av sin konstruktion särdeles väl därför. För att tändningen skall kunna verkställas utan tidsutdräkt användas därtill 382 personer. Illuminationen är i två avdelningar, silver- och guldilluminationen. Den första består av 5 900 lampor i vitt papper så upphängda, att varje kolonn, kornisch och fris samt hela kupolen nedifrån och ända upp framstå i alla sina detaljer och så att man av ljusen ser hela byggnadens arkitektur. Då klockan slår 9, ombytes belysningen genom antändande medelst svaveltrådar så hastigt, att på 8 sekunder och innan klockan slagit ut ytterligare 900 lampor med större lågor, placerade i symmetriska grupper, äro liksom i ett nu

antända. Sedd på avstånd synes då kupolen bestå av en massa glänsande stjärnor i luften.

Annandagen på aftonen avbrändes ett storartat fyrverkeri från Monte Pincio, Roms förnämsta promenadplats, belägen på en höjd i ena ändan av staden. Det var det briljantaste fyrverkeri jag sett, vida överträffande det jag såg en gång på en Napoleonsdag i Paris. Såsom någonting egendomligt förekom däruti att på samma gång som en massa raketer uppgingo och kreverade med luftbägare i olika färger, uppsläpptes små ballonger i form av påvemössor, med likadana ljud, vilka stego åt höjden, så att det såg ut som om raketerna, då de sprungo sönder, hade ur sig utvecklat mössorna. Fyrverkeriet slutade därmed att en raket, rusande horisontellt från berget mot obelisken på Piazza del Popolo, antände åtskilliga trådar därstädes, vilka med dunder och brak utgrenade sig åt flera i cirkel kring obelisken uppställda stolpar, som buro bengaliska eldar. Vid deras sken fick folkmassan spatsera från skådeplatsen. I morgon afton illumineras staden, för vilket ändamål arrangemanger göras å alla platser med resandet av ställningar. Sådana äro Roms kyrkliga högtidligheter.

Bland den heliga veckans ceremonier är fottvagningen icke den minst märkvärdiga och verkställes på de pilgrimer, vilka till påsken vallfärdat till Rom för erhållande av den påvliga välsignelsen. Tvagningen verkställes av rätttroende ur de förnämare samhällsklasserna, av herrar på männen och av damer på kvinnorna. Jag gick en afton till Santa Trinita de Pelegrini för att beskåda härligheten. Pilgrimerna, nämligen de manliga, vilka jag hade föreställt mig skola se ut som Raimband och Alice i Robert, med gråa kåpor, stora hattar och långa stavar i händerna, voro vanliga bönder, som sutto uppradade ut-

med väggarna, var och en med fötterna i ett ämbar vatten, och herrar, klädda i långa röda nattrockar, liggande framför dem, tvättande deras fötter och mumlande latinska böneformler. I långa gallerier därutanför voro bord dukade med framsatt mat bestående av ägg, medvurst, grönsaker, bröd och ett par skålar, avsedda att innehålla någon dryck för var och en av pilgrimerna. För att tillgodonjuta rättigheten att behandlas på detta pilgrim-manér fordras att hava gjort minst sex dagsresor till fots. Vilket elände! I den kvinnliga tvättanstalten fick jag ej inkomma utan särskilt tillstånd och sådant hade jag icke. Men vad jag fått se av den icke appetisanta tillställningen var mig nog.

Jag satt häromdagen inne på ett kafé och åt en glace då jag hörde en röst bredvid mig "j'aime a vous voir". Det var belgaren. "Maintenant nous logeons bien", sade belgaren, "assez bien", sade sonen, "très bien", sade släktingen. Belgaren anmärkte, att det var länge sedan vi träffades. Jag har varit på Sicilien, sade jag, och belgaren betraktade mig med beundran, förty han är rädd för rövare. "Toujour seul?" frågade belgaren. Jag nickade och belgaren gick. I ett galleri träffade jag den äldre herrn och den yngre herrn. De ämnade sig till Sicilien.

Rom den 30 April på middagen.

Nittio bland hundrade resande, som besöka Rom, skola på tillfrågan om italienska kökets och vinernas beskaffenhet bestämt giva de mest otillfredsställande och oriktiga svar, och det av den enkla anledningen att så högst få människor i allmänhet vilja övergiva sina levnadsvanor och dagliga bekvämligheter blott för att inhämta något egendomligt och nytt. För sådant ändamål och om

man vill på det rätta sättet njuta av livet i Rom skall man leva som artisten, vilkens dagliga liv betingas lika mycket av inskränkta tillgångar och därav alstrad nödvändighet att leva för bästa pris, som av begär att beskåda och studera det romerska folklivet. Jag började med att tala om Italiens kök och viner, i stället för att tala om folklivet, ty de förra slå an på var och en i vidsträcktare mån än det senare. Den som i Rom bott på hotell och ätit vid table d'hôte därstädes har lika litet begrepp om matlagnigen i denna del av Italien och hur dess vin smakar, som den, vilken aldrig passerat Alperna, likasom han icke torde hava särdeles klart begrepp om folkets vardagliga plägseder och egendomligheter. De tarvligare ställena, där folklivet bäst studeras och ett begrepp vinnes därom, kallas osterior (i läses långt). Det finnes osteria di cucina (med kök) och där får man både mat och vin, men även osterior utan kök och där får man bara vin. Varje osteria har något särskilt slag av vin, som på stället är det bästa, och man väljer därför matställen med avseende på det vin, man för tillfället vill dricka. Men då man t. ex. önskar dricka Montefiascine med dess beryktade etikett "est, est, est", vilket vin fås bäst på en osteria benämnd "Palombella" i närheten av Pantheon, varest däremot ingen mat serveras, så förfar man på det sättet, att man i en hökarebod köper litet skinka eller något annat, som serveras i friska vinblad eller ett stycke papper, samt ett par ägg, förser sig på ett annat ställe med bröd och uppträder sålunda rustad inför krogvärden och framräcker sitt matförråd, vilket därpå av honom tillredes och jämte vinet framsättes. Sålunda bereder man sig en ganska lustig måltid i sällskap med artister, mulåsnedrivare, soldater, borgare och bondfolk. Då får man ett begrepp om, hur äkta italienskt vin smakar och italiensk mat tillredes. Smaken på Mon-

tefiascini förefaller mig som om man med luktorganet afficierat av nybärgat doftande hö skulle dricka sherry, blandat med champagne.

Vill man åter finna mat på samma ställe som vin, så kan man besöka t. ex. en osteria i närheten av "Palombella", som heter "Falcone". Detta ställe har det egna med sig, att man kommer först in i köket. Här syssla ett dussin karlar i vita jackor och d:o mössor för att dels tillreda, dels framsätta maten, som serveras i några rum innanför köket, där man emellertid kan tillse, hur de bära sig åt med maten, som man begär. Dessa båda ställen besöker jag likväl blott undantagsvis, men mitt dagliga matställe är en trattoria motsvarande benämningen källare hos oss, där man får god mat, så vida man förstår att taga det som de kunna laga samt det bästa Orvietovin i Rom och där uppassningen förestås av en bland alla artister och företrädesvis skandinaver mycket känd, originell karl vid namn Alespo, vilken alltid upprepar beställningen ävensom utropar maten för var och en, för vilken han framsätter det rekvirerade samt i övrigt är ett slags snille i avseende på förmåga att uppläsa matsedeln utantill, och att ibland aldrig så många gäster utantill komma ihåg vad var och en förtärt samt hastigt göra upp räkningen. Detta ställe besökes även av fruntimmer, som icke äro alltför nogräknade eller känna sig generade av att det kanhända rökes både pipa och cigarr strax bredvid en person, som intar sin föda. På detta ställe begagnas duk på bordet och servietter. Där äter man företrädesvis makaroni och kött samt grönsaker (en mayonnaise på kronärtskockor och blomkål är alldeles magnifik), och vill man, så kan man gott äta sig mätt för 48 öre. Att ta av sig hatten kommer emellertid lika litet i fråga på detta ställe som på de andra, så vida man icke själv vill. En annan osteria besökes även av skan-

dinaver och den heter "Solen". Där serveras av en fet gosse med uppvikna skjortärmar och mössa på huvudet ett vin benämnt "Grotta ferrata". En gemensamhet i serveringen på alla dessa ställen är att uppassaren ofelbart alltid stoppar fingrarna i de glas, som framsättas, vilka dock lyckligtvis alltid äro tomma. Blott två middagar under mitt vistande i Rom har jag ätit vid table d'hôte för att hålla sällskap med kommerserådet Willerding, vars mage av honom själv antogs icke kunna vedervågas på en osteria, men då hade jag oaktat trevnaden av den personliga sammanvaron så tråkigt och saknade så mina makaroni och min orvieto, att jag på den tredje dagen övergav honom för middagen och uppsökte mina tarvligare bekantskaper.

Hela denna långa inledning är tillkommen för att kunna förklara, hurusom jag en afton fann mig sittande på "Solen" tillsammans med två svenskar, docenten Odhner från Uppsala och notarien Thorell, vilken befann sig på återvägen från Australien, där han tillbringat ett år för bröstlidande. Vi sutto vid ett avlångt träbord på mörka träbänkar alldeles såsom bondfolk på teatern, och vid ett annat bord sutto några danska målare. Då upphov docenten sin röst och sade, att sedan vi nu sett oss om i Rom och inhämtat mycket pikant av dess folkliv så skulle vi även ge oss av ut på landet i de trakter, där icke järnvägar framgå och orterna liksom människorna bibehållit sin primitiva prägel. Som denna idé redan flera dagar varit min egen, ehuru den brännande solen haft det inflytande på den latare beståndsdelen av min mänskliga natur, att jag icke kunnat förmå mig att fatta något beslut, biträdde jag genast förslaget, vilket också av Thorell antogs. Efter överläggningar om vilka trakter, som för ändamålet skulle vara lämpligast, beslöto vi oss för Albaner- och Sabinerbergen och att från Valmontone, dit

järnväg leder, till fots gå till Genazzano, därifrån till Olevano, därifrån till Subiaco, därifrån till Tivoli och därifrån med diligensen till Rom. En av danskarna, som förut rest den vägen, erbjöd sig att till följande dag för vår ledning teckna upp var vi borde taga in m. m., som kunde vara nyttigt att veta, och påföljande f. m. fingo vi även en marschroute uppgjord. Bland föreskrifterna i avseende på utrustningen, som borde vara så liten som möjligt, var det en, som hade syskontycke med den förning man medtager till Söderhavsöarna, såsom bytesmedel med vildarna, och den innehöll att ”man maa være forsynt med Rögetobak og Svövlstikker, da de Indfödte stadig tigge om disse Artikler”. I följd därav medtogs 10 buntar strykstickor och ett litet parti tobak. Min schal och några par strumpor åt oss var i en mindre nattsäck blev hela vår utstyrsel.

Tisdagen den 25 dennes kl. 3 på middagen följde vi med järnvägen till Valmontone, för att på aftonen hinna fram till Genazzano, där, enligt uppsatsen, skulle ”spörges efter Anna Maria, der saa vil anvise sin Datter, der boer paa Torvet”. Järnvägen åt Valmontone går liksom alla vägar, som leda från Rom, över Campagnan, denna egendomliga och i allmänhet numera uppodlade slätt, som enligt min tanke så orättvist kallas för en enformig öken. Enformig är den, om man så vill, liksom allt slättland, där människoboningar i regeln icke förekomma, men dess ödslighet är majestätisk och vördnadsbjudande med de storartade ruinerna än här, än där uppstigande ur den gröna gräsbädden och de milslånga akvedukterna, som på uppmurade arkader, ibland avbrutna men på de flesta ställen bibehållna, leda in det friska rinnande vattnet till Roms alla hundratals fontäner. Blott på några sträckor uppodlad och sädbärande är dock Campagnan i övrigt en grönskande, omätlig, i våglinjer böljande betesmark,

där sparsamt hjordar av bufflar och får beta, vaktade av herdar i fårskinnsfällar och höga hattar och sittande på något stenröse, stickande strumpor. För min del tycker jag om Campagnan med dess fina oupphörligen varierande färgskiftningar, allt efter solens höjd och med dess krans av avlägsna berg omkring, ibland högre, ibland lägre och i färger, som icke ha något namn bland de vanliga färgerna och vilka ännu ingen målare återgivit och ingen målare någonsin skall komma att återgiva.

I alla civiliserade länder ha järnvägar den fördelen med sig att man kan på minuten beräkna, vid vilken tid man skall framkomma till sin bestämmelseort. I kyrkostaten däremot vet man blott i lyckligaste fall, hur dags man beger sig av. När man kommer fram är beroende på små omständigheter, som icke så noga kunna på förhand specificeras. Så är det endast ett lockbete för resande att på tidtabellerna utsätta att snälltåget, som avgår från Neapel kl. 10 på f. m., skall framkomma till Rom kl. 5 e. m., ty därvid är icke alls i beräkning tagen den tid, som för passvisitation åtgår i Ceprano och som sällan belöper sig till mindre än 1½ timme. Som järnvägen har enkla spår få således de mötande tågen vänta på snälltåget för att komma fram. Så fingo vi även göra i Velletri, men sluppo med en halv timme, vilket emellertid för oss omöjliggjorde att enligt programmet till solnedgången vara framme hos Anna Maria och hennes dotter.

Banstationen vid Valmontone ligger på en fjärdingsvägs avstånd från staden, och där skulle vi taga vägvisare. Vägen dit går i en behaglig och fruktbar nästan jämn mark, såsom den del av Campagnan merendels är, där slätten upphör och bergstrakten vidtager. Genom en hålväg fingo vi sikte på staden, som oredig och oordnad med husen såsom vanligt i Italien staplade över varandra, tog sig rätt pittoresk ut. En yppig vegetation av slin-

gerväxter och buskar betäckte vägens sluttande sidor, ett par munkar med sina rep om livet och radbandet däruti, samt en bonde på en åsna med den sedvanliga karbinen hängande över axeln, kommo uppför backen från staden, och solen bröt snett in från ena sidan av vägen. Det var ett litet motiv till en äkta italiensk landskapstavla, som en målare troligen skulle senterat och använt. Att vi till en början togo av till vänster i stället för till höger gjorde ingen annan skada än att promenaden blev litet längre men den fick en annan riktning, då vi i en bred allé med vackra lövträd påträffade några präster, vilka tycktes tillbringa tiden med att språka och må väl i den vackra aftonen. En av dem var nog artig att följa med oss för att skaffa oss en vägvisare och leda oss in på den rätta vägen, såsom en andans man ägnar och anstår. Han tillsporde därför en ung bonde med hyggligt utseende och märkvärdigt nog ljust hår, om han hade lust att följa med oss till Genazzani och bära våra effekter för 30 baiocci, vilken summa med en frågande blick på oss föreslogs. Bonden svarade just ingenting utan tittade ner med ett slags halvt småleende, som en bonde hemma i Sverige också skulle gjort vid ett så oväntat och stor-artat förslag. Prästen upprepade då sin fråga men av omtanke för sin hjords bästa höjande belöningen till 50 baiocci. Icke heller detta projekt kunde framlocka något svar av bonden, varföre några tillstädesvarande kvinnor (det är ändå alltid de, som ha den bästa farten i sig) avgjorde saken på det sättet, att de tillsade bonden att han skulle gå för det priset och taga effekterna om hand. Så skedde. Vi togo avsked av prästen, och bonden pekade med fingret, vilken väg vi skulle taga, alldeles som Papageno i Trollflöjten tyst utvisar för Tamino åt vilket håll herr Sarastro bor.

Avståndet mellan Valmontone och Genazzano, dit vi

skulle gå på aftonen, är omkring 1½ svensk mil. Vägvisaren, lugn och fåordig, blott nödtorftligen besvarande med ja och nej de frågor, som framställdes till honom, gick förut med jämna steg och såg ned framför sig. Frågade man honom "vet du, vad den ruinen heter", svarade han ja, men förgäves väntade man på någon vidare upplysning i saken, förrän man därjämte tillagt: "nå, vad heter den då", och då först följde namnet. Slutligen frågade vi honom "vad heter du själv" och han svarade "Tranquillo". Allmänt skratt, i vilket Tranquillo själv, som troligen också fann sitt namn särdeles passande, med ett småleende instämde.

"Men solen gick ned och alla vägar förmörkades" såsom vår vän Homeros i gammaldags hederlighet uttrycker sig. I Genazzano var denna dag en fest till ära för "Madonna del buon consiglio", åt vilken kyrkan därstädes är helgad. I den mån vi nalkades staden, vilken i anseende till mörkret icke kunde urskiljas, hörde vi sångerna därifrån, och skaror av lantfolk, som återvände från festen, möttes på vägen. Slutligen, efter att ha passerat en bro, belägen i en dalsänkning mellan höga berg, stodo vi framför en gammal förfallen fästningsport, innanför vilken en smal uppåtlutande gata, belyst endast här och där med några dunkla ljus framför madonnabilder, ledde in i staden. Icke långt innanför porten var en osteria och där frågade vi efter Anna Maria. En storväxt, skäggig karl steg upp och gick med för att visa oss vägen och efter en stunds vandring uppför branta och krokiga gator samt därefter uppför en trappa kommo vi in i ett kök, där Anna Maria presenterades för sitt främmande. Hon var en liten fet och enögd samt i hög grad koppärrig gumma med ett glatt och belåtet ansikte, vilket bar en färg som hade det nyss blivit tvättat med ärtpuré. Hon inbjöd oss att taga plats i ett slags sal

innanför köket, möblerad med ett stort bord och några träbänkar däromkring mitt på golvet, i vilket ett par stora luckor, som slogos upp åt sidorna vid förefallande behov, ledde ned i källaren. Vi satte oss och Tranquillo satte sig med. Innan något vidare meddelande kom i fråga begärde vi en butelj vin, ty vi voro varma och törstiga, och sedan vi alla, Tranquillo inberäknad, läskat oss och tänt våra cigarrer, började vår överläggning med Anna Maria, huru vi skulle få mat och nattlogis. Själv tycktes hon vara klent utrustad, men hennes dotter hade såsom hon uttryckte sig "både kött och annat". Som denna rikt begåvade varelse dock bodde ett stycke därifrån och vi i första rummet önskade att snart få någonting till livs, föredrogo vi att stanna hos Anna Maria, som förevisade tvenne liggrum i den enklaste genren, men icke oanvändbara. Efter åtskilligt sysslande och verksamt liv i köket serverades maten, bestående av en sorts äggomelett och rökt skinka, som hasteligen expedierades. Tranquillo skulle också få sig mat i köket, dit han inbjöds av Anna Maria men ville ogärna skilja sig från sällskapet, utan tycktes föredraga att stanna där han var, till dess han slutligen bekvämade sig att gå ut, likväl först efter att tillfrågad om sin ålder, till den grad hava lyckats att lösa sin tungas band, att han tillkännagav sig innevarande dag fylla 20 år. Vår sista fråga till Tranquillo var "hur dags går solen upp?" "Om morgnarna?" frågade Tranquillo tillbaka. "Ja". "Klockan ½5", svarade han efter åtskilligt begrundande, och inte vet jag precis, om han sade rätt, men kl. ½6 följande morgon, då jag steg upp och tittade ut, steg solen just över toppen på ett högt berg, som låg mitt för våra fönster, och då jag såg utåt den s. k. salen syntes Anna Marias öga glänsa av vänlig morgonfröjd. Nödtorftligen utrustad med ägg och mjölk samt en brun komposition, vilken benämndes kaffe, full-

gjorde Anna Maria ånyo en värdinnas ansvarsfulla plikter, och då vi försedda med en ny och mera talför vägvisare vid namn Francesco lämnade Anna Marias hus, stod hon kvar i dörren och blinkade med ögat.

Vägen till Olevano, en svensk mil lång, ledde genom fruktbara fält, på alla sidor omgivna av höga berg. Bostäder träffas icke på landsbygden i Italien, såsom hos oss, ty i Italien sammantränger sig allt lantfolket i städer med sina kreatur, vilket gör att folk och fä alltid där träffas om varandra i brokigt vimmel. Men det kuriösaste är att städerna äro förlagda högst upp på de otillgängligaste bergstopparna, dit folket, d. v. s. kvinnorna, oupphörligen måste bära vatten från de lägre trakterna, vilken transport alltid sker på huvudet, där de kunna placera de otroligaste tyngder. Denna vana att balansera med huvudet gör att varje italiensk bondkvinna förer sitt huvud och sin hals på en gång raka och böjliga samt medför även den praktiska nyttan att de hava armar och händer lediga, vilka användas att bära barnungar eller spinna med slända. Bruket att till obekväma punkter förlägga städerna härleder sig naturligtvis från forna tiders osäkerhet, då man måste söka försvara sig gemensamt, men i ett sådant land som Italien, förnämligast kyrkostaten, där alla gamla seder och bruk bibehålla sig i årtusenden, tror jag säkerligen, att även under de fredligaste tider det icke skulle kunna hända bergsfolket att bygga sina städer på andra ställen än de svårast tillgängliga, till föga fromma för sig själva, men till pittoresk förnöjelse för turisten, hos vilken den ena staden efter den andra med sitt besynnerliga örnnästes belägenhet icke förfelar att väcka förvåning. Snart nog visade sig också Olevano liknande en uppför ett berg anlagd kolossal stentrappa, och ännu högre upp låg det s. k. Casino, där vi enligt programmet skulle finna mat och ”rustik kom-

fort". Men i Italiens genomskinliga luft synas alltid föremålen närmare än de i verkligheten äro, och det tog god tid för oss, innan vi i den baddande solen hunnit upp till staden, genom vars gator, om man så kan kalla trappor och ständigt krökande berghällar, på vilka kvinnor och barn i ostört lugn slagit sig ned tillsammans med åsnor, svarta grisar och höns, vi klättrade upp till erövringen av vår utlovade lantliga bekvämlighet. Innan vi likväl satte oss i besittning därav måste vi i andtruten beundran stanna för att betrakta utsikten. Det ena berget efter det andra, närmast gröna, sedermera växlande i ljusa färgskiftningar med en hel mängd små städer här och där på topparna, de fruktbara dalarna, Campagnan, de Pontinska träsken med gröna träd och buskar, och slutligen havet, allt detta, belyst av en bländande sol och överstrålat av den genomskinligaste luft, hade man under sig.

Medan vi väntade på mat studerades den bok, i vilken de resande, som passerat Olevano, inskrivit sina namn. Boken var började 1855 och således 10 år gammal. Där funnos namn på personer av alla möjliga nationer, men jag kunde icke igenfinna flera än tre svenskar. De voro professor Qvarnström, docenten Nyblom och baron Essen. Av värden på stället gjorde vi oss underrättade om vägen till Subiaco. Det var ingen landsväg utan steniga stigar gående uppför och nedför bergen. Vi beslöto oss för att färdas denna väg, som på åsnor skulle taga 3 timmar. Sådana beställdes till kl. 1 och anlände då, förda av en vacker karl vid namn Arbino, klädd i vita strumpor, knäbyxor, röd väst, spetsig hatt och en tröja hängd över ena axeln. Åsnorna presenterades med namnen Brigande, Brigandone och Piccolina. Deras betsel utgjordes av ett rep, lindat om nosen, men de hade för övrigt stoppade sadlar, på vilka

man satt ganska bra. Det är aldrig värt att försöka styra en åsna åt det håll, man själv vill. Man kunde lika gärna dra på en ankartross. Åsnan går dit *hon* vill och går inte alls, om hon inte vill, så vida icke föraren kan förmå henne därtill, vilket han dock lyckligtvis kan. Början av färden tillgick på det sättet, att Arbino tilldelade Piccolina ett par duktiga och väl applicerade sparkar, vilka hade den effekt, att Piccolina efter åtskilliga krumbukter, varmed hon ville visa sin obenägenhet att företaga lustturen till Subiaco, dock slutligen lät bekväma sig därtill, och sedan hon väl kommit i gång, följde de andra efter, ständigt påmanade med uppmuntrande rop, såsom pfi! prrr! ah! hy! Brigandone scelerato! etc. Vägen var så belamrad med stenar, mellan vilka det icke annat än undantagsvis fanns plats för foten, att man åtminstone icke fick vara ömfotad om man här gick fram. Men på åsnorna gick det bekvämt. Dessa djurs förmåga att passera steniga och branta platser är förvånande. De välja alltid de efter utseendet svåraste ställena, men komma upp eller ned utan att snava. Endast på riktigt slät landsväg kan det hända en åsna att snubbla något, men ju svårare vägen är, desto säkrare går hon, och aldrig synes hon bliva trött. Vägen tycktes för våra åsnor vara ganska bekant, ty oaktat alla korsande stigar, gick alltid den främsta åsnan åt det rätta hållet.

Subiaco imponerar ännu mera än Olevano med sin belägenhet emellan höga, sammanträngda, skogbevuxna berg, nedanför vilka floden Anio gör några vattenfall, varmed kvarnar drivas; och ljudet härav, så ovanligt i Italien, ökade ännu mera behaget av traktens storartade stämning. Subiaco självt var såsom en hylsa i form av en kolossal ljussläckare, trädd på spetsen av en kal bergstopp mitt bland de gröna höjderna. Till en början

krökte gatorna som vanligt och lutade starkt uppåt, vilken lutning så småningom övergick till trappsteg, under det husen slöto sig till valv ovanpå trappan. Detta var emellertid en mycket trafikerad väg, ty likaväl som vi redo uppför trapporna på våra åsnor, så redo en hop med bönder utför, och denna livliga trafik upplystes i det mörka trappvalvet av eldskenet från en hop på båda sidor befintliga smedjor, där halvnakna smeder, liknande cykloper, arbetade. Vi kunde icke underlåta att högt uttrycka vår förvåning och glädje över det ovanliga vi sålunda hade att se, men då det pittoreska ökades därmed, att vi framför den ljusa öppningen till trappvalvet ovantill sågo en procession med munkar och nunnor tågande förbi, medan folket på torget utanför trappöppningen, belyst av solens sken, föll på knä, kunde jag ej underlåta att utropa: ”Ack, om jag hade alla mina bekanta här för att få visa dem något så högst märkvärdigt.” Och ett så vackert folk! Där kunde man plocka ut modeller till Juno och Pallas lika ledigt, som man på en supé obligerar fruar att spela préférence, alla starka, välbildade gestalter med en hy, ej vit, ej röd, ej guldgul, ej brun, men alla dessa färger tillhopablandade, med svart, i blått skiftande hår, genomstucket i nacken av halvalnslånga pilar eller nålar. Att romarna rövade bort de sabinska kvinnorna, förefaller mig icke besynnerligt, men hur de orkade med dem, i fall de behövde bäras, det begriper jag inte, ty späda äro de ej. Präktiga barnungar buros på armarna eller rullade sig på gatstenarna; och flera av dem buro omisskänliga spår av att hava varit tvättade.

Vi togo in på Albergo Cavallo (värdshuset Hästen) i andra ändan av staden, där vi funno oss rätt väl och erhöllo löfte om en ordentlig middag, vilket vi också fingo, bestående av soppa, makaroni och en stekt kil-

ling, som serverades av en söt och duktig flicka vid namn Pampanoccia (läs: Pampanottja), vilken på fråga om hon händelsevis var frun i huset, svarade, att hon icke var gift, utan ännu därtill för liten (troppo piccola), ett svar, som framkallade sällskapets stora munterhet och föranledde till närmare efterforskning av Pampanoccias ålder, som var 16 år. Hon kallades emellertid sedermera för troppo piccola Pampanoccia och erhöll vid vår avresa följande dagen 30 baiocci att såsom hemgift förräntas till den sent kommande tid, då hon var stor nog för att gifta sig.

Ett par särskilda gånger sammanträdde vi till grundlig överläggning med värden om lämpligaste sättet att färdas till Tivoli, till vilken stad stora landsvägen var emellan 4 och 5 svenska mil lång, men dit man ock kunde på något mindre avstånd komma genom att rida över bergen till Cerano och sedan gå två mil till fots. Ridvägen till Cerano, som i danskens marschroute benämnts ”en meget besvaerlig Vei”, förklarades av värden icke av oss kunna befaras utan mulåsnor, emedan vanliga åsnor därtill voro för svaga. Han såg härvid på mig, liksom för att beräkna mitt kubikinnehåll, varför jag småhostade, för att tysta ned saken. Och inom mig tänkte jag, att Piccolina inte hade blivit échaufferad mera än på ena örat. Legan för mulåsnor den svåra vägen skulle emellertid kosta lika mycket som att åka med diligens, vilken avgår om två dagar till Tivoli. Men alla platser på densamma befunnos vid efterfrågan redan vara upptagna. Såsom betecknande för det primitiva tillståndet i kyrkostaten kan nämnas, att i hela Subiaco, en stad med över 6,000 invånare, som idka lantbruk, icke finnes en tillstymmelse till ett enda åkdon av något slag att få hyra. Värden hade dock en utväg. Påföljande dagen skulle posten ankomma på morgonen och fara från Su-

biaco kl. 2 på middagen. Vi kunde då försöka att ackordera med postiljonen, som var ensam, att få följa med på ”postvagnen”.

Morgonen kom och vi väcktes av Pampanoccia därigenom, att hon gick ute i salen, vilket lät såsom om ett helt regemente smög sig till stormning. Den s. k. postvagnen befanns vara en tvåhjulig kärra med ett säte utan ryggstöd och med en botten, bestående av en hängmatta av flätade tåg. Vi skulle disponera åkdonet på det sätt vi funno lämpligast, och postiljonen sitta framför vid ena skakeln och köra. Men halvvägs skulle det vid ombytesstationen bliva någonting helt annat både vad åkdon och dragare beträffade, vilket postiljonen försäkrade med en sakta skakning på huvudet, ögonbrynens uppdragande och en sådan min i övrigt, som om det varit löjligt att ens försöka uppdraga en skildring av den lyx och den bekvämlighet, som efter det utlovade ombytet skulle omge oss. Väl förstodo vi huru mycket dessa förespeglingar voro värda, men under förhoppning, att vi icke skulle förlora på ”ombytet”, slutade vi avtal med postiljonen. Och sedan vi tillbringat vår förmiddag uppe i ett benediktinerkloster i bergen, byggt över den grotta, dit den helige Benediktus vid 14 års ålder drog sig undan världen, emottog postiljonen kl. ½ 3 på middagen både oss och posten, vilken senare inlades i en trälåda, ungefär av det utseende, som ett större matskrin på en svensk bondvagn, vilken låda fastsurrades under kärran, varefter vi foro av, jag sittande på min hoprullade schal baklänges nedanför sätet med benen dinglande och danglande bakom kärran. Åkfärden gick ganska väl för sig och var icke alls obehaglig. Vägen följer hela tiden Anio i dess lopp genom en lång dalsänka mellan höga berg, på vilkas efter utseendet otillgängliga toppar städer än här, än där, visade sig, och för vilkas

invånares förfriskande kvinnor ur källorna vid vägen hämtade vatten, som de i antikt formade kopparkärl buro på huvudet. Både landskap och folk sågo tvivelsutan ut på samma sätt, som i den tid, då Horatius gjorde sin bekanta resa till Brundisium.

När vi omsider framkommo till ombytesstationen, som låg på själva landsvägen, stod där en kärra, vari en mörk karl och en fet gumma sutto, denna senare med utseendet av en fru, vilken i någon viktig förrättning varit ute på landsbygden. Mannen befanns vara vår postiljons husbonde, vilken med sin kärra skulle övertaga posten.

När nu denne fick se, att postiljonen hade 3 personer med sig, vilka även skulle fortskaffas, blev det ett leverne och ett väsen. Det haglade ovett över postiljonen. Husbonden grälade på det vanliga italienska maneret. Han kröp ihop som en sprättbåge med ryggen, höjde sin hand mot sin motståndares ansikte alldeles som om han siktade på hans näsa för att skjuta, under det orden fräste om munnen med en otrolig hastighet, som gnistorna från en spinnande katt. Under utösandet av denna flod blev han allt argare i stället för lugnare och slutligen gick han några steg bort för sig själv, sammanknäppte händerna, sträckte så ut armarna från sig med händernas insidor utåt och blickade tyst upp i luften, såsom ville han till dess osedda invånare hemställa, om de någonsin bevittnat en dylik händelse, varefter han vände sig helt om och upprepade samma pantomim åt motsatt väderstreck, liksom för att icke lämna den sidans luftinvånare lottlösa. Vi lade oss ned i gräset, med mycket intresse avvaktande utgången av denna scen, varunder postiljonen tillbringade tiden med att mycket uppmärksamt betrakta hästens seldon, såsom för att där spåra en ny uppfinning, samt upp- och igenknäppa sin väst. Uppträdet slutade därmed, att karlen bad mig

taga plats bredvid den feta frun, vilket skedde, varefter han satte sig på kanten av sätet och körde. De övriga fingo fortsätta med samma åkdon som förut, vars arma hästkrake sålunda gick miste om den vila, han ganska väl behövde.

När vi åkt ett stycke, mötte vi en högrest, vacker karl i spetsig hatt och karbin på axeln, vilken, klädd i Fra Diavolos kostym, skulle tagit sig utmärkt väl ut. Denne växlade några tysta tankar med min körsven, genom att uppdraga ögonbrynen och ge sitt ansikte ett frågande utseende, därvid körsvennen skakade sakta på huvudet och lade ihop det ögat, som var närmast mig, vilket svar jag tolkade som så: "den här ser mig för stark ut". Gumman och jag snusade tillsammans ur hennes dosa, vilken hon till en början höll kacherad, men omsider öppenhjärtligt visade, och på det sättet framkommo vi om aftonen till Tivoli. Här har jag varit förut, varför jag följande dag uppträdde såsom vägvisare och med de ord, jag själv förut hört, bad mina följeslagare "beundra den stora kaskaden och Neptuni grotta och vattnet, som störtar ut genom ruinerna av Maecenas villa". På fredagsaftonen återkommo vi i en diligens till Rom i sällskap med några snusiga munkar, och därmed slutade den, såsom tillfällig utflykt betraktad, intressantaste färd, jag hittills gjort.

Cadenabbia vid Comosjön den 14 Maj på aftonen.

Efter tre dagars flanerande i Milano på dess gator, i dess dôme och på taket av den senare, sände jag i fredags den 12 dennes min kappsäck förut till gränsen av Venetien för den händelse mina vägar skulle föra mig åt det hållet utan att jag återkom till Milano, och företog lätt ekiperad en utflykt till sjöarna Jag ankom till sta-

den Arona, belägen vid sydligaste delen av Lago Maggiore, sedan mörkret redan inbrutit och tog in på Hotell d'Italie vid stranden. Sjöns vatten stod lugnt som en spegel, några stora ljus från ljustrande fiskarbåtar lyste här och där och bergens mörka konturer avspeglade sig såsom en dunkel ram omkring stränderna. En tämligen lång spatsertur utmed stadens kaj förskaffade mig aptit och jag gick vid min återkomst in i matsalen för att äta.

Under väntan på serveringen studerade jag den bok, i vilken de resande under detta och förlidet år inskrivit sina namn. Där fanns intet svenskt. Framför mig på andra sidan av bordet satt en kuriös figur. Ett klotrunt rött men ungdomligt ansikte med rödaktigt skägg och vitt hår på huvudet satt ovanpå en fet kropp, vars armar ivrigt voro sysselsatta att tillaga sallat, vartill användes ett obestämt antal ägg, som han sedan slafsade i sig med mycken häftighet, under det att han oupphörligen pratade än med den ena, än med den andra av gästerna, vilka sutto och väntade på att vid midnatten följa med diligensen över Simplon.

"Ni äter inte?" sade han på tyska till en skäggig karl bredvid honom. "Nej." "Varföre äter ni inte?" "Jag vill inte." "Det är dumt att inte äta." "Kanske, men det är kvickt att gå och lägga sig", svarade den skäggige och gick ut. Nu kom turen till mig. "Ge mig vattnet", sade den tjocke på franska. Jag höll på att hänvisa honom till uppassaren för erhållandet av sina förnödenheter, men en blick på hans löjliga ansikte kom mig att ändra plan och jag räckte honom karaffinen. "Min herre kommer från Schweiz?" "Nej." — "Har herrn inte rest genom Tyskland?" "Jo." — "När?" "I vintras." — "Då kom herrn från Cöln?" — "Nej." — "Aha, då vet jag, herrn kom från Frankfurt." — "Nej." — "Talar herrn tyska?" — "Ja, men dåligt." — Härefter överflyttades konversa-

tionen på nämnda tungomål. — "Herrn är inte från Hamburg?" — "Nej." — "Jag är berlinare", yttrade han därefter med en triumferande blick och lyfte armarna i vädret, därvid rockärmen sköt långt upp och visade en arm, som liknade övre avdelningen av en fet frus ben. "Det kan man höra på herrns dialekt", sade jag. "Från vilket land är herrn?" frågade han en äldre karl bredvid mig. "Ryssland", svarade denne. En längre föreläsning åsyftande att bevisa, hurusom Harzgebirge och trakten kring Halberstadt i naturskönhet övergår allt annat på jorden, slutade aftonen, varefter man åtskildes.

Då jag påföljande morgon öppnade luckorna för fönstret och tittade ut, syntes tysken i färd med att leka med ställets ankor genom att reta dem med framstickande av käppen, och då jag kom ned i matsalen, vars dörrar åt trädgården stodo öppna, kom tysken inspringande, förföljd av en ovanligt stor anka av ett egendomligt slag, vilket till den grad roade honom, att han mitt på golvet slog sig för knäna med händerna, höjde huvudet i luften och gallskrek, alldeles som ett under lek och ras förföljt barn, varefter han återvände ut till förnyande av det intressanta tidsfördrivet. Kyparen kom med kaffet. "Herrn reser med ångbåten på middagen uppåt sjön?" frågade kyparen. — "Ja." — "Men innan dess försummar herrn väl inte att stiga upp i Jean Charles Boromeos staty?" "Vi få se. Är den långt härifrån?" "En halvtimmas väg uppåt bergen bredvid ett kloster. Den är så stor, att man kliver upp på en stege nerifrån och hela vägen uppåt, ända ut i näsan." Jag medgav, att utsikten att kunna tillbringa en del av förmiddagen i näsan på en staty i sig innefattade någonting så lockande, att jag icke skulle underlåta taga förslaget i noga övervägande. Härmed tycktes kyparen lugnad.

Klockan tolv gick en ångbåt uppåt sjön. Jag följde

med för att för dagen stanna på Isola bella. Den omtalade kolossala statyen syntes tydligen från sjön och näsan avtecknade sig frestande mot horisonten. Stränдernas branta sluttningar voro allestädes klädda med rik vegetation och städer förekommo tätt efter varandra nere vid stränderna. Sjöns vatten är klart som havets. Bakom de främsta bergen Alperna med snöbetäckta spetsar, vilka än höljdes av moln, än lyste fria. Regn hade fallit under natten och temperaturen var därför behaglig och lagom varm. Det var en angenäm färd, så mycket mera omväxlande, som jag icke ens minnes, då jag for på någon vacker insjö. Ångbåten stannade ofta på båda sidor av sjön för att taga och lämna passagerare. Jag skulle taga någonting i min nattsäck och råkade därvid att knuffa till ett fruntimmer, som stod därbredvid, och just som jag sade mitt övliga "pardon", var hon sysselsatt med att från ansiktet upplyfta en sådan där liten halvcirkelformig huva, som räcker jämnt över nästippen. Hon slog därvid upp ett par stora mörkbruna ögon, placerade i ett så ovanligt vackert ansikte, att jag stannade litet för att titta på henne, men tillräckligt länge för att anse mig skyldig att säga någonting mera. Som hon inte heller såg svår ut, så etablerades en konversation och vi satte oss. Snart nog sade hon, pekande på en gumma med godmodigt ansikte därbredvid: "Det där är min amma." — "Amma?" upprepade jag. "Oui, vous savez, ma seconde mère, ma nourrice, ma mère de lait." — "Ja, ja, jag förstår", sade jag. "Vet ni, så löjligt", sade den vackra, "hon äter aldrig kött, är det inte underligt?" — "Jo, nog är det det", sade jag. "Amma, jag vill ha mjölk", sade den vackra, liksom om hon häftigt hade gripits av begäret att göra en libation åt den första uppfostringens gudinna. Amman gick efter mjölk, som den vackra emottog och drack, därvid jag tittade in i glaset.

”Vad ser ni på?” — ”På er.” — ”Varför det?” — ”Jag har sinne för vackra färger.” — ”Vilka vackra färger ser ni nu då?” — ”Mjölken och edra läppar”, svarade jag, vilket troligen lät ganska löjligt, emedan jag sade det med fullt allvarsam ton och ingalunda för att säga en artighet, vilket just inte är min affär, utan därför att jag verkligen tänkte det. — ”Det var en lustig idé. Ni är rolig”, sade den vackra. — ”Merci”, sade jag.

En stund därefter, då jag stod för mig själv vid relingen och såg ned i vattnet kom amman och sade, att ”baronessan” önskade tala vid mig. Jag gick till henne. ”Vad behagas?” sade jag. — ”Jo, jag tänker dricka mjölk om igen.” — ”Nå, vad har jag med det att göra?” ”Jo, jag tänkte ni ville se på färgerna”, sade hon med ett så naivt utseende, att jag till hennes stora förvåning började gapskratta. Jag hade icke kommit att fråga henne, vart hon ämnade sig, men av en händelse voro vi de enda, som debarkerade i en båt vid Isola bella. Jag steg först ned för trappan och räckte henne handen för att hjälpa henne ned. ”Nej, lyft mig”, sade hon. ”Uff, så tung ni är”, sade jag. ”Åh, ni ser just inte klen ut”, sade hon.

Den lilla ön, som utom Boromeiska familjens slott och på uppmurade terrasser anlagda trädgårdar, icke har plats för mer än några få hus, har blott ett hotell. Där togo vi in. Innan jag gick ut för att se mig omkring tittade jag in i salongen. Där stod den vackra, sysselsatt att för hotellvärden diktera ett telegram, som hon skulle avsända till Cadenabbia, varest hon trodde sig ha bekanta, som hon skulle träffat vid Isola Bella, men som på morgonen givit sig av. Nu var hon bedrövad och visste inte rätt om hon skulle återvända till Milano för att företaga en tillämnad, angelägen resa till Turin, eller hur hon skulle göra. ”Ät först och tänk sedan”, var mitt praktiska råd.

"Ja, låtom oss äta. Vad skola vi ha?" Värden tillfrågades och upprepade vad som fanns. Den vackra och jag ropade på samma gång: "Laxöring". — "Vill ni ha den kokt i olja eller smör", frågade mig den vackra. "Olja naturligtvis, om den är god", svarade jag. "Ack så bra, ni har samma smak som jag", sade den vackra. Dessutom skulle vi ha kotletter. "Det här blir min middag", sade den vackra, "jag äter bestämt inte mer i dag. Men hur skola vi göra med vinet? Jag vill ha bordeaux och sådant finnes inte här." — "Nej, inte äkta", medgav värden hyggligt. "Låt oss dricka champagne, det är lustigt", sade jag. "Nej, jag tycker inte om champagne", sade den vackra. Det förvånade mig, ty jag har aldrig sett en människa, så passande för champagne som hon. Slutligen bestämde vi oss för ett av landets viner, kallat Barbera. "Vet ni vad, jag heter Barbara. Är inte det ett vackert namn?" frågade den vackra. "Nej, fy fan", sade jag.

Vi åto, och såsom utlovat var, smakade amman icke kött. Efter maten besågo vi tillsammans slottet och trädgårdarna och hade uppgjort så att vi däruppå skulle i båt färdas till Isola Madre, för att bese den. När vi kommo ut från slottet, ville den vackra icke vidare höra talas om sjöfärden. "Se så, inga konster", sade jag, som redan kommit under fund med min baronessas underligheter. (I slottets bok inskrev hon sig såsom Baronessa Mosso.) Men hon gjorde i allmänhet så som man sade henne och nu gick hon också på min inrådan i båten, som hastigt roddes ut på det klara, genomskinliga vattnet. "Är ni gift?" frågade hon. "Nej, inte ett tecken", svarade jag. "Än ni då?" — "Åh — comme ci, comme ça!" — "Aha, jag förstår." — "Nej, ni förstår inte alls. Vet ni, jag har varit mycket olycklig." — "Ja, det syns nog på er", sade jag. — "Ja, gör det inte? Jo, vet ni, jag

har varit gift men är skild från min man. Det var ett så gruvligt äktenskap." — "Jo, jo, det kan jag nog tro!" — "Varför det?" — "Åh, han var väl elak", svarade jag undvikande. "Men varför tog ni honom då?" — "Det uppgjordes som en familjeaffär, och jag var bara 14 år, då jag gifte mig." — "Det var för tidigt", sade jag. — "Inte alls", sade hon, "jag var då lika stor som nu." — "Hur gammal är ni nu då?" frågade jag. — "19 år, är jag inte bra gammal?" — "Jo, särdeles." Vid detta svar såg hon på amman med en sorgsen blick och skakade på huvudet, liksom om hon hade fått en sorglig bekräftelse på en länge närd fruktan. "Då käns det väl lugnt för er att vara fri nu igen", sade jag, "ty jag förmodar, att ni är fri efter ni reser så här." — "Åh, ja, comme ci, comme ça!" — "Aha, jag förstår!" — "Nehej, ni förstår inte alls. Ser ni, det är någon... Men mitt hjärta vet inte riktigt hur det vill." "Nej, det skulle jag också tro", sade jag med innerlig övertygelse.

Isola Madre är i mitt tycke vackrare än Isola Bella. På den förra har man lämnat stränderna till största delen orörda av konstens hand, varför de vackra lövträden fått i fred stå kvar på de sluttande mossbelupna klipphällarna, där guldglänsande fasaner i lugn promenera utmed vattnet. "Om vi hade en fasan, skulle jag laga den åt oss", sade jag. — "Ack, vad det vore bra", sade baronessan, "ty jag ämnar äta middag, då vi komma tillbaka." — "Men", invände jag, "ni sade ju, att ni inte skulle äta middag." — "Ni sa' och ni sa', vet ni då inte, att ett fruntimmer alltid ändrar sig?" — "Jo, du är ljus du", tänkte jag, och amman såg på henne med blickar, som betydde: "Herre Gud, vad du är söt", och nekas kan inte att amman hade rätt. Någon fasan kunde vi emellertid icke få, varför vi fingo nöja oss med vad huset förmådde till middagen.

Aftonen tillbringades under oupphörliga funderingar rörande telegrammet, varpå något svar icke ingick, samt diskurser om vägen till Comosjön, vilken av mig väl tio gånger utstakades på kartan och ännu flera gånger muntligen förtydligades. Jag kände vägen så mycket bättre, som det just var densamma, jag förut efter läsning av reseböcker och studerande av kartan hade för migt utstakat. Det var helt enkelt. Först på ångbåt om morgonen kl. halv 7 från Isola Bella till Luvino. Därifrån i vagn till Lugano. Därifrån på ångbåt på Luganosjön till Porlezza och därifrån åter i vagn till Montaggio, varest man vore framme senast kl. 3 på middagen och varifrån man hade endast en liten bit till Cadenabbio, en av Comosjöns förnämsta platser, dit man kunde färdas antingen i roddbåt eller på ångbåt. Men detta var omöjligt för baronessan att fatta. Ena stunden utfor hon visserligen över omöjligheten för henne att uthärda med att först gå på ångbåt, så i vagn, så på ångbåt och så i vagn, men andra stunden tycktes hon vänta att finna Cadenabbio vid samma sjö, där hon var.

Det var den kuriösaste människa man kunde se. Och bäst hon tyckte det var gruvligt tråkigt för henne alltihop, så skrattade hon och tyckte det var riktigt lustigt. "Jo, du är riktig du", tänkte jag. Stackars baron! Hon tycktes omsider vara deciderad att återvända till Milano över Arona, men den bestämda ton, varmed detta yttrades, föranledde mig ännu mera att antaga en häftig förändring i beslutet, och då vi skildes åt för natten, sade hon också: "Nå, resa vi då tillsammans till Cadenabbio i morgon bittida?" — "Ja, klockan halv 7 skola vi sitta på båten", sade jag, "och kaffe drickes klockan 6." Vi tillsade om väckning kl. 5; och detta var slutet på den dagen.

Como den 15 Maj på middagen.

Påföljande morgon knackade det på dörren. Jag såg på klockan, som visade 10 minuter över 6. ”Kaffet väntar”, sade rösten. ”Satans pack. Varför har man inte väckt mig?” frågade jag vänligt. ”Vet inte”, svarade rösten. Jag skyndade mig, men som jag hade saker att lägga in, schalen att linda ihop m. m., så blev jag ej färdig, förrän klockan redan var halv 7 och jag slapp således drika kaffe. Baronessan satt redan i båten. ”Joo, ni kan sova”, utropade hon. ”Jag har inte sovit mera än en timme på hela natten.” — ”Det kan Ni lura i bönder”, sade jag, då jag såg hennes ögon, som gott kunde räcka till åt 15 utvilade gazeller.

Redan på ångbåten till Luvino började farhågorna för resan. ”Jag uthärdar aldrig.” — ”Ni”, sade jag, ”friska människan!” — ”Nej, jag är mycket sjuklig!” — ”Jo, ni ser så ut!” Hennes förnämsta nöje på ångbåten var att mata fiskarna med tårtor, som sönderbrötos och utkastades i vattnet, ävensom att leka med ett par små barn. ”Vet ni, jag har aldrig haft några barn”, sade hon till mig en passant. ”Jaså, det var kuriöst.” — ”Ja, är det inte?” Och därmed var det ämnet avhandlat och uttömt.

Vid Luvino satte vi oss i en vagn för att fara till Lugano. En härlig väg mellan höga gröna berg, vackra ängar och vackert folk. Baronessan tyckte snart nog att det kunde vara nog med åkningen. Nu saknade hon sina fiskar att mata, men plötsligt skrattade hon, klappade med händerna, och ropade: ”Åh, så roligt! Ni skall vara fisk! Ah! c'est joli ça, en så stor fisk!” — ”Skall jag vara en fisk?” — ”Ja, just ni. Amma, tag hit korgen.” — ”Vad är meningen?” — ”Ni skall matas.” — ”Varmed då?” — ”Med kakor och bakelser, det går väl i er det?”

— ”Nej, jag tackar, jag har ingenting förtärt, och då vill jag inte äta bakelser.” — ”Vad gör det? Jag har ätit flera jag redan.” — ”Ja, det tror jag, en sådan där papegojmage!” — ”Seså, det hjälper inte, gapa!” — ”Nej.” — ”Jo.” — ”Nej.” — ”Seså!” Och därmed tvingade hon in en bit bakelse i munnen på mig och så en annan och, på det jag icke skulle spotta ut det igen, höll hon framför min mun flatan av sin hand, vars handske tycktes kunna uppmätas till 5 ¾; och då jag slutligen satte i halsen på mig, slog hon mig i ryggen med solfjädern. Under allt detta satt amman och höll martyrredskapet korgen, seende på sitt barn med blickar, som uttryckte: ”Du himmelens ängel, hur har du kommit ner på jorden”, under det jag tog mig friheten att säga högt: ”Du troll från bergen eller haven, vem har sänt dig upp på jorden till människors plåga och besvär.”

När vi så kommo fram till Lugano, beläget vid sjön med samma namn, en liten sjö i form av en grenig korall och omgiven av höga grönskande berg, trodde naturligtvis baronessan med sin vanliga oredighet att vi hunnit fram till Comosjön, varför läxan fick läsas om igen med enahanda ringa framgång. Medan vi sutto på däcket av ångbåten och väntade på dess avgång fick jag genomgå några minuters riktig pina. Jag hade varit i min nattsäck och tagit fram cigarrer och letade efter min nyckelknippa för att låsa igen den, då jag saknade nycklarna. Under det jag så letade efter dem och lyfte undan en bok, i vilken nycklarna mig ovetande kommit in, så hörde jag ett plumsande och baronessan med händerna hopknäppta över magen och med ett innerligt uttryck av deltagande och förskräckelse ropa: ”Nycklarna föllo i sjön!” Det klack till i mig. Alla mina förvaringsrum av alla slag, både de medförda och bortsända voro nu tillstängda för mig. Visserligen hade nycklarna fallit emellan ångbåten

och land, men vattnet var djupt och jag tyckte först, att det såg alldeles omöjligt ut att få upp dem. Baronessan lutade sig över båten och tittade ned i vattnet med sina loögon på den punkt, där hon sett nycklarna falla. ”Trilla inte i ni med”, ropade jag. — ”Åh, då tar ni nog upp mig.” — ”Nej! Det gör jag inte.” — ”Åh, om jag vore så säker på allting som på det”, envisades hon. ”Nej, ta mig fan, om jag vågar livet för att rädda ett sådant odjur”, sade jag. Hon svarade ingenting, men fortfor att ligga ut över båten och stirra ned i vattnet, därvid vändande uppåt ett par klackar, som kunde fått rum på ett ruter ess. Omsider yttrade hon långsamt: ”Odjuret ser nycklarna.” — ”Det är inte möjligt!” sade jag. ”Odjuret *ser* nycklarna”, upprepade hon och pekade med handen ned på en punkt i vattnet. ”Ser ni?” — ”Nej!” sade jag. ”Ja, det är sant, inte kan man se med glasögon”, yttrade hon. ”Ser du, amma?” — ”Nej”, svarade amman. — ”Ser ni, karlar?” yttrade hon till besättningen. — ”Nej”, svarade besättningen. ”Skaffa hit en hake och gå med den ned på ångbåtstrappan”, sade hon.

Man hade till hands ett särdeles lämpligt instrument, ett fiskljuster med flikiga krokar nedtill. Hon visade på vilken punkt ljustret skulle sänkas, så sakta, att det icke för mycket grumlade vattnet. Sakta, sakta gick ljustret ned till bottnen. Där fick det stanna ett ögonblick medan hon åter forskade. ”Drag det litet åt sidan”, sade hon. Så skedde. ”Och nu långsamt upp!” Ljustret hissades verkligen upp så småningom och jag vågade knappt draga andan. Nycklarna voro med. Hon reste sig upp, rödblommig av lutandet, och strök ur pannan ett par lockar, som fallit ned, under det ögonen promenerade av och an, liksom om hon billigtvis måste medgiva dem ett särdeles högtidligt triumftåg till ära för deras vunna seger. Och jag ansåg ögonblicket vara lämpligt att såsom belöning för

hennes inlagda förtjänster säga henne, att hon var alldeles förbaskat vacker.

"Vad skall nu bliva av?" frågade hon, sedan jag framtagit min syask och satt den på bordet. "Jag skall sy i en handskknapp", sade jag. "Det var lustigt. Får jag se!" sade hon, och därvid tog hon och rev om alla knappar och saker i min arma ask för att titta. "Vem har gjort i ordning det här?" sade hon. "Det har Greta gjort", sade jag. "Qu'est ce que c'est que Greta?" frågade hon. "Det är min kokerska", sade jag. "Det var riktigt bra det där", sade odjuret, "nu skall jag laga min klänning." — "Det blir väl jag då, som får göra det", sade jag, "ty ni lär väl inte kunna sy." — "Rfui!" blåste hon, liksom sykonsten vore för henne väl bekant, och hon kunde verkligen sy.

"Amma, giv mig korgen", sade odjuret. Jag blev haj och frågade: "Jag skall väl inte matas nu igen?" — "Åh, tror ni jag bryr mig om att mata er, när det finns andra fiskar? Jo, på sitt sätt ändå, ty jag vill bjuda er på Bordeauxvin." — "Har ni Bordeauxvin? Varför tog Ni då inte fram det i går till middagen?" — Hon vinkade åt mig att komma närmare. "Därför, att då hade jag inte haft något i dag", sade hon och nickade med huvudet. "Ibland är du inte så dum ändå", tänkte jag. "Hur kunde ni undvika att bli furieux, då nycklarna föllo i sjön?" frågade hon. "1:o därför att det var jag själv, som vållade att de föllo i och 2:o därför att det icke skulle ha hjälpt mig till att få dem igen." — "Men, vet ni, jag blir ofta furieuse, jag." "Det skulle jag nog bota, om jag vore längre tillsammans med er." — På vad sätt?" — "Jo, jag skulle stänga in er i ett mörkt rum, utan mat och utan säng." — "Och utan soffa?" frågade odjuret. "Ja." — "Och utan någon bok?" — "Ja." Hon tycktes rysa för detta öde.

"I vilket land äro vi nu?" frågade hon. "I Schweiz." — "Kanske man behöver pass?" "Jo, jo men, nu är ni i gluggen." — "Åh, det var fasligt!" — "Var lugn, jag tar er med mig på mitt pass och ger mig ut för er onkel." — "Jo, det var en ljusblå onkel!" — "Åh, jag tycker han passar för niècen." — "Vet ni, jag är uppfostrad i kloster jag." — "Ja, så skall en nunna se ut." — "Åh, nej, inte har jag varit någon nunna inte. Det var i ett kapucinerkloster." — "Aha, ett sådant där ställe, där man begraver lik på ett lustigt sätt?" — "Åh, så dumt, har ni någonsin sett, att man begraver lik på ett lustigt sätt?" — "Jojomen!" — "Tyst nu får ni höra. Vet ni, att då jag kom till klostret, hade jag inte med mig mer än ett lintyg." — "Det var bra litet det." "Ja, var det inte? Men min pappa gav mig mycket kläder innan jag skulle fara." — "Men bara ett lintyg?" — "Åhnej, men ser ni, jag gav bort alla mina kläder till fattiga flickor, som jag kände, och när jag kom till klostret blev det ett väsen, men (gestikulerande med händerna) hur priorn bråkade och bråkade med mig, så hade jag inte mera än ett lintyg ändå, jag."

Under dessa och dylika galenskaper hade vi passerat Luganosjön och framkommit till Porlezza, där vi skulle undergå visitation. Odjuret följde in med i tullen för att öppna sin nattsäck, som till följd av låsets söndrighet var ombunden med tåg. Men då hon inkom gick hon blott fram emot tullnärerna, satte fram händerna, skakade sakta på huvudet och sade med sin allra oskyldigaste röst: "Men jag har ju bara mina kläder med mig", vilket naturligtvis blev tullnärerna alldeles för övermäktigt, så att hon slapp att ta upp tåget.

Så foro vi i vagn till Montaggio vid Comosjön, en lika vacker väg som den förra, endast i det hänseendet litet ofördelaktigare, att här tycktes hava fallit intet eller högst

obetydligt regn, så att det dammade något, ehuru icke mycket, men nog för att få odjuret att fnysa och anfäkta sig. "Ni är ändå bestämt en engelsman", sade odjuret. "Nej, jag försäkrar er, att jag är svensk." — "Var ligger Sverige? Är det långt borta?" — "Ja, man skall först genom hela Tyskland, så genom ett land, som heter Danmark, och så kommer man till Sverige." — "Men ni har ju varit i London. Därifrån kan man komma på ett par dygn hem till mitt. Vad skulle Greta säga, om jag kom en gång och hälsade på er?" — "Åh, jo, hon sade visst ingenting, så vida ni inte förde för mycket väsen, men i så fall blev det inte bra." "I Sverige äro väl alla flickor blonda?" "Ja, varenda en." "Äro de aldrig furiösa?" "Åhjo, ibland." "Hur gör ni då?" "Då stänger man in dem i ett mörkt rum." "Utan säng?" "Ja." — "Utan mat?" — "Ja." — "Utan soffa?" — "Utan bok?" — "Ja." — "Nå, hjälper det?" — "Alltid." —

Instängningsteorien tycktes göra ett djupt intryck på henne och hon satt en stund fundersam. Men nu inträdde den mest kritiska situationen under resan, då odjuret förklarade sig hålla på att tappa sina pantalonger. "Det är väl lätt hjälpt", sade jag. "Nej, ni förstår er inte på't, det känner jag. Amman skall göra't"; och så uppträdde amman och verkade med framgång i det åsyftade ändamålet. "Åh, se snö på bergen", ropade odjuret. "Jag vill springa upp och taga litet därav med händerna, det käns så skönt." — "Jaså, ni är morsk nu sedan ni blev toaletterad. Ja, spring då, det är bara tre timmar dit upp och två ner, ben har ni som håller, skynda på då!" — "Usch, en sådan björn ni är." —

Vid inträdet i Menaggio körde vi förbi en klunga karlar. Då for hon upp. "Vet ni, vad de sade?" frågade hon mig. — "Nej." — "Ah, quelle jolie fille", svarade hon. — "Gratulerar." — "Nå, nu kan det äntligen vara tid på att

få sig mat", sade jag, "sedan man svultit hela dagen. Här stannar jag och äter." — "Det är alldeles onödigt", sade odjuret, "ni har fått bakelser." — "Ja, jag tackar så mycket, det gör mig bara så mycket mer i behov av mat och förresten går ej ångbåten förrän om en timme." — "Men vi skola fara i en särskild båt till Cadenabbio", det är roligare, och då slipper man vänta." — "Ja, far ni, men jag stannar." "Se så, kom nu. Jag får så mycket förr träffa mina bekanta, om de äro där." — "Ja, far ni", säger jag ännu en gång. "Men att jag stannar här och äter, det är lika säkert, som att jag inte alls längtar efter edra bekanta." Och därvid blev det. Hon for i en båt, sedan vi tagit avsked så där "au revoir", och jag beställde mig Comosjöns laxöring kokt i olja och en stekt höna med sallat, och då jag var i färd med den förstnämnda, inspirerades jag till följande utgjutelse: "O, oliv, du växtrikets triumf och rättmätiga stolthet, prisad vare du, som förmildrar och förljuvar livets ättiksura förhållanden, du, åt vars lunder forntidens gamle helgade en för dem mystisk, för mig så lätt förklarlig dyrkan, jag tackar och jag älskar dig." Odjuret skulle allt slicka sig om mun åt det här, tänkte jag.

Och så kom ångbåten, och med den for jag den lilla biten till Cadenabbio. Till följd av de omgivande bergens höjd, synes Comosjön smal, såsom en grenig flod men så ljus, så lätt och elegant med sin omgivning av präktiga villor, ståtliga hotell och små vitglänsande städer. Alla stränderna livades av den nu blommande akacians friska saftiga grönska. Hotell Bellevue i Cadenabbio såg särdeles inbjudande ut. Terrasser med akacier utanför huset, där stolar och bord stodo uppställda alldeles vid stranden, matsalar med marmorgolv och stuckpelare, balkonger, på vilka elegant klädda människor sutto och språkade eller läste, nätt klädda barn, som lekte nedanför

och jämte allt detta måhända den yppersta utsikt bland alla över sjön. Detta är en ljuvlig ängd, tänkte jag, låtom oss här bygga tre hyddor och bo i allihop. Jag begärde och fick ett rum med utsikt åt sjön. Man inbjöd mig till table d'hôten, som skulle serveras kl. ½ 6 i den granna matsalen. Tyvärr hade jag redan ätit, och jag tyckte mig hava gjort dumt, som icke lytt odjurets röst. Jag satte mig vid stranden och skådade utåt. Smala, lätta, ljust målade båtar med eleganta människor gledo förbi då och då. Det syntes tydligt på allting, att den förnäma och rika världen här hade sin samlingsplats. Allting var så olikt vad man ser på andra ställen.

Slutligen och sedan jag anställt mina meteorologiska observationer, varav utröntes, att luften var 23 och vattnet 17 grader varmt, lät även jag ro mig i en mattbelagd och kuddomkransad båt omkring stränderna och besökte några villor. Härunder igenkände jag på den gredelina klädningen odjuret, som var ute i en båt med sina lyckligen ertappade bekanta. Det låg någonting så ytterst behagligt och fängslande över denna sjö. Men den var tydligen också ett av dessa ställen, där man bör vara i sällskap för att njuta rätt. Här är ingenting att söka, ingenting att lära, inga minnen att leva uti, här är blott att skåda och njuta, att andas och njuta, att höra och njuta; och vid sådana tillfällen är det bra att ha någon att tala vid. För en familj eller några vänner, som vilja tillbringa sommaren eller en del därav på det angenämaste vis, kan jag icke tänka mig något härligare än just trakten mittemot eller omkring Cadenabbio, där sjön grenar sig i två särskilda avdelningar. När solen, som länge glänste på de höga snöfjällen på sjöns norra sida, omsider gått ned, tändes de många ljusen vid stränderna och de många ljusen uppe i luften, och näktergalen sjöng med drillar så långa, så långa, som slutade i ett kluckande som om

ett lock slagit igen i halsen, och ännu på natten var det 29 grader varmt. Det var den första platsen under min resa, där jag inom mig bestämt känt såsom någonting tvärsäkert: "Hit kommer jag igen, så framt jag lever."

Länge på natten hölls jag vaken av två näktergalar, som sjöngo i kapp utanför mitt fönster, så att jag nästan började misströsta om att kunna somna alls. Och jag sade slutligen: "Håll bara munnen på er så länge, att jag hinner få igen ögonen, och sedan vill jag drömma, att jag såsom ni är en näktergal, som får sitta kvar och drilla och tralla vid Comosjöns stränder invid dess lugna, ljusa vatten, i dess klara varma luft." Men de tego icke. Nåväl, då vill jag också sjunga, det var så länge sedan:

Du näktergal vid Comos strand
Din drill sjung lång, sjung klar,
Så att den hörs kring sjö och land
Med klang så underbar.
Sjung hela kväll'n och natten lång,
Din glada sång, din vackra sång.

Den tavlan är så skön, så rik,
Du att besjunga har:
Den gröna strand, den blåa vik,
En luft så skär, så klar.
Sjung därför i din dunkla sal
Du Comodalens näktergal!

När dagen tänt sitt varma ljus,
Och mänskors ävlan hörs,
Och väckt av vinden, vågens brus
Mot strandens blommor förs;
Då lyssnar ingen mer på dig,
Böj då ditt huvud ned och tig!

Men när av solen bergens snö
Blir klädd i rosenskrud,
Och sista tonen höres dö
Av aftonklockans ljud,
Sjung då igen i kvällen sval
Du Comodalens näktergal!

Venedig den 18 Maj på middagen.

Jag steg tidigt upp följande dag för att smaka på morgonluften. Allt var så stilla och tyst. Blott några få båtar voro ute på fiske. Jag följde klockan 8 med ångbåten, som gick ut på sjön och stannade i Como, vid dess sydligaste ända, en ganska stor stad, naturligtvis med ett läge, som bör göra den till en angenäm vistelseort. Vyn över sjön är här kort, emedan vattenytan ett stycke från staden kröker åt sidan, och höga berg stå såsom en mur i fonden. På aftonen följde jag med bantåget till Milano. I väntsalen träffade jag odjuret, som farit från Cadenabbio på middagen. Hon satt stilla och lugn. Vid ankomsten till Milano inbjöd hon mig till middag hos sig följande dagen och lovade mig en fisk, som Greta aldrig skulle sett maken till. Jag lovade att komma. Men då jag vid ankomsten till hotellet erfor, att under min frånvaro anlänt två brev, ett från Venedig och ett från Rom, som båda översänts till Venedig, och vilket senare brev jag tänkte möjligen var från Ferlin, men måhända också kunde vara något angeläget, beslöt jag mig för att lämna odjuret åt sitt öde och påföljande f. m. fara till Venedig. Jag skrev därför på morgonen en biljett till odjuret, varuti jag gav henne återbud, särskilt tillfogande "att jag icke längre kunde vara bekant med henne". Och lät garçonen lägga brevet på posten. Strax därefter anmälde garçonen — ett fruntimmer. "Låt henne komma in", sade jag. Det var amman. Hon medförde ett brev från

odjuret, varuti denna med några italienska kråkfötter underrättade mig om, att hon beklagligtvis måst på morgonen fara till Turin. "Det var bra ledsamt", sade amman. "Gör alls ingenting", sade jag. "Jag hade kunnat skicka hit brevet", sade amman, "men jag kom själv för att tacka er, för det ni varit så snäll emot barnet". — "Ja, försök nu att göra folk av henne", sade jag, "ty det är ett litet snällt kräk, men ni förstår er väl inte på att sköta henne." — "Nej, det har ingen gjort." — "Ja, farväl nu kära amma". Och så kutade hon av. När hon kommit ut, kom jag ihåg mig, sprang efter henne ut i korridoren och ropade efter henne: "Amma, för all del, ät kött, ty eljest dör ni." Detta råd åhördes av två garçoner och en tvätterska, troligen till deras stora förvåning. Så slutade historien om odjuret. Jag har gjort den tämligen omständlig, emedan hon var en så kuriös företeelse, så full av motsägelser, att den, som vill studera kvinnans psykologi, icke skulle kunna önska sig ett ståtligare exemplar. Med all sin oreda, sin fullkomliga ovana att tänka redigt och klart över någonting och sin djupa okunnighet, förenade hon, besynnerligt nog, en märkvärdig ordentlighet i avseende på penningar eller, rättare sagt, likvider. Hon behövde aldrig påminnas, när hon skulle ge sin andel i skjutspenningar eller annat. Då tog hon upp en pärlstickad börs och letade och petade med fingrarna bland sedlar, guld-, silver- och kopparmynt, som lågo om varandra, och det med en så preciös och beskäftig min, som ett lekande barn, vilket anser sig moraliskt förpliktat att anställa stortvätt och verkligen tror sig göra't. Jag anmärkte i anledning av oordningen i börsen: "Inte tycks ni ha penningarna i synnerlig ordning", och då sade hon med en röst à la fru Kinmanson och skakade på huvudet: "Nej, jag är inte ordentlig!" och amman skakade på huvudet och mumlade: "Nej, hon är inte ordentlig!" —

"Ge mig mina saker", sade jag vid ankomsten till Peschiera och framvisade min fraktsedel. "De ligga i tullhuset och kunna icke fås nu på e. m.", svarade tjänstemannen. "När då?" — "I morgon." — "Då får ni skicka dem efter mig till Venedig." — "Skall ske." — En stund därefter kom en äldre fru med vasst utseende till mig och sade: "Ni har saker på tullen?" — "Ja." — "Får ni dem?" — "Nej." — "När får ni dem?" — "I morgon." — "Då väntar ni på dem?" — "Nej." — "Far ni?" — "Ja." — "Far ni utan edra saker?" — "Ja. men jag begriper inte vad detta kan intressera er. Vad är det ni egentligen vill veta?" — "Jag vill att ni skall upplysa mig." — "Om vad?" — "Om ni har fått edra saker." — "Nej, har jag sagt." — "Och ni far verkligen, innan ni fått dem?" — "Ja, ja. Jag tror att här i landet äro kvinnorna galna både vid 19 och 75 år." — "Vad menar ni med 75 år?" — "Detsamma som 19." — Varpå jag för att undvika förklara detta orakelspråk stoppade 5 körsbär på en gång i munnen och blängde med ögonen för att låta förstå, att denna sysselsättning ensam tog i anspråk all den ansträngning, varav jag var mäktig. Jag undrar, tänkte jag, om alla resande råka ut för lika kuriösa människor som jag, då ha de åtminstone sysselsättning.

Venedig den 20 Maj på middagen.

"Hur långt är det att resa härifrån till Pest?" frågade jag i förrgår portieren, den sakkunnige Carlo, och han svarade, att man reser härifrån den ena dagens morgon och kommer den andra dagens afton till Pest. Två dagars och en natts färd på järnväg, det är allt långt det, tänkte jag. Jag ville ha åtskilliga upplysningar rörande den ifrågavarande staden, men portieren hade icke varit där

och kände ingenting mera om den än att den skulle vara mycket vacker och prisades enstämmigt av de resande. Så mycket visste även jag.

Under fundering på saken gick jag till S:t Marcusplatsen för att höra vitrockarna spela. Där var en stor hop folk, som promenerade av och an under det musiken spelade, vilket räckte ända till ½ 9 på aftonen, då det redan var mörkt och gasen tänd. Då utbröt med ens ett starkt oväder, ett sådant som i södern ofta hastigt nog kan uppkomma, och regnet störtade ned. Det blev en förskräcklig uppståndelse. Musik och åhörare togo till flykten. Somliga skyndade genast hem, andra trängde sig in i kaféerna och under arkaderna. Jag, som inte hade någon annan än mig själv att sörja för, tyckte att det var rätt kuriöst att åskåda den allmänna förskräckelsen, varför jag satte mig utanför ett kafé och åt en glace. Då såg jag ett stycke därifrån borta i hörnet åt San Marcuskyrkan en flicka, som jag förut på aftonen observerat tillsammans med en familj, från vilken hon nu tycktes hava blivit i trängseln skild. Hon såg sig omkring med ängslan och tycktes lika rädd att stanna där hon var, som att ge sig av ut i regnet. Hon var väl rädd att förstöra sina kläder, ty hon var ganska elegant klädd i siden med en vit sommarkappa och en vit plym i hatten. Det är bra synd om dig, tänkte jag, som alltid har ett medlidsamt hjärta för olyckliga, synnerligast när de se bra ut. Jag gick fram till henne och sade: "Ni har visst tappat bort ert sällskap?" — "Ja", svarade hon med ängslig röst, "och jag har så långt, långt hem." — Som jag icke ansåg lämpligt att föreslå henne gå i gondol, sade jag: "Jag skall följa er hem till porten om ni hittar. Vänta litet, så skall jag gå hem efter en paraply." — "Tusen tack, bara det inte dröjer för länge", sade hon. — "Nej, jag bor här strax intill dogernas palats och skall skynda mig. Var inte

rädd, det är inte farligt.” — Så sagt gick jag hem efter paraplyn och hon stod kvar. — Vi gåvo oss av, och då gatorna voro så breda, att vi kunde gå två bredvid varandra, höll jag paraplyn över henne, men där gatornas bredd medgav endast att gå en i sänder fick hon själv hålla paraplyn, som då skrapade i väggen på båda sidor.

”Av ert sätt att tala språket hör jag, att ni inte är italienska”, sade jag vid vandringens början. ”Nej, jag är resande”, sade hon. ”Vad språk talar ni?” frågade jag. — ”Magyariska, serbiska och grekiska.” — ”Små söta språk. Varifrån är ni då?” ”Från Pest.” — ”Men då måste ni väl tala tyska?” — ”Åja, så där. Franska fick jag visst lära litet i klostret, men det har jag glömt.” — Förresten meddelade hon, att hon var här i sällskap med släktingar och hetta Ihrma Ahatischt. (Det sista lät som en nysning.) Jag nämnde hur märkvärdigt detta sammanträffande var, just då jag längtade efter att få några upplysningar om Pest, dit jag funderade på att resa. — ”Ja, för all del, underlåt inte det. Det är ett wunderschönt land, och ungerska folket är ett vackert och trevligt folk.” — Det sista fann jag mig med naturlig complaisance böra förklara vara högst sannolikt. — Och hon talade vidare om Pest och summan var den, att det var jordens paradis. — ”Efter en sådan sakkunnig bekräftelse av vad jag förut både skriftligen och muntligen inhämtat”, sade jag, ”vore det dumt att inte fullfölja min plan och resa dit. Jag är inte alls vidskeplig, men jag följer gärna små tillfälliga fingervisningar av ödet, och såsom en sådan anser jag också vårt sammanträffande i afton.”

Regnet gjorde att butikerna stängdes, och sedan äro de smala gatorna eller rättare sagt labyrintlika gångarna i Venedig ganska mörka. Ihrma stannade ibland och tittade uppåt husknutarna för att icke förvilla sig, men

hon kände alltid igen sig, och så bar det av vidare. Hon bodde i andra ändan av sta'n, och dit tog det god tid att komma fram. Slutligen stannade hon vid en liten ödslig plats bredvid en mörk kanal. "Här är det", sade hon med belåtenhet och drog på klocksträngen. "Men nu hittar ni inte tillbaka", sade hon. "Nej, det är då säkert", sade jag. "Hur skall ni då bära er åt?" — "Jo, det skall ni strax få se." "Gondoliér!" ropade jag med hög röst. Det svarades på något avstånd och kort därefter gled en gondol, tyst som ett mörkt spöke, fram på kanalen. Ihrma tackade mig hjärtligt och vi togo avsked av varandra. När jag slagit mig ned på gondolens kuddar, sade jag mig själv: "Det är allt ändå bra kuriöst här i världen", och under slika skarpsinniga reflexioner landade jag vid hotellets förstuga.

Pest den 26 Maj på middagen.

Eget är att i en så gammal stad som Pest finna nästan alla de byggnader, som ligga utmed Donaustranden, bära en fullkomligt modern prägel. De äro också alla i de senare åren nybyggda. Vid revolutionen 1848 och 1849, då ungrarna för att vinna oavhängighet förde krig mot Österrike, ett krig, som endast med rysk hjälp och, som man antagit, även inhemskt förräderi kunde kuvas, bombarderades Pest från fästningen i Ofen på andra sidan floden och lades därvid delvis i aska. Alla byggnaderna vid stranden, bland andra hotellet Königin von England, varest jag nu bor, förstördes i grund och blevo sedermera ånyo uppbyggde. Pest, som till följd av senare tiders olyckor och omvälvningar förlorat ungefär en fjärdedel av sina invånare lärer enligt senaste folkräkningen hava omkring 100,000 invånare, utgörande en mosaik av nationaliteter, såsom magyarer, tyskar, slovaker, greker, vallacker, judar,

zigenare, avkomlingar ur de övriga österrikiska kronländerna och bofasta utlänningar. Lika brokiga äro språk och religion. Dock äro magyariska och tyska språken de vida övervägande. Magyariskan är ett klangfullt och vackert språk och skulle, hastigt åhört, kunna likna italienskan, såvida icke vokalljuden, varav y och ö förekomma mycket i magyariskan men icke alls i italienskan, vore sinsemellan olika. De egentliga ungrarna, eller magyarerna, äro ett välväxt folk, i allmänhet smärta och mera spensliga än storväxta och feta. Blott äldre kvinnor utgöra härifrån talrika undantag i sistnämnda hänseende. Nationaldräkten, som skulle taga sig skäligen illa ut på alltför grova karlar, synnerligen med stora fötter, vilka troligen skulle se ännu större ut genom de utanpå pantalongerna dragna åtsittande stövlarna, tager sig däremot rätt väl ut på kvinnorna, vilka alla tyckas hava små fötter. Fruntimren, vilka liksom polskorna hava stort rykte för sin skönhet, äro, såvitt jag av ett så kort vistande kunnat erfara, mera fina och täcka än reguljärt vackra. Icke så få av dem äro blonda, men det övervägande antalet mörka med ögon som eklärerade moreller. De kläda sig i den vanliga europeiska dräkten, men tyckas mig bära icke fullt så stora krinoliner som andra nationer.

Ungern bör, enligt allt mänskligt förstånd, vara ett bra olyckligt land. För ett folk, som fordom varit självständigt och vars adel varit så rik och mäktig, att benämningen ”ungersk magnat” nästan ordspråksvis använts i hela världen för betecknande av någonting särdeles präktigt; för ett folk, som bibehållit sin dräkt, sitt språk och sina seder, och således bevarat sin nationalitet levande inom sig, måste det kännnas tungt och hårt att vara lagt under en hatad nations övervälde. Därför blev också 1848 års revolutionskrig så blodigt och hårdnackat. Sedan dess, kanske även förut, stå mängder av adliga familjer i

fientligt förhållande till varandra, såsom fordom Montechi och Capuletti, och även inom samma familjer äro medlemmarna sins emellan söndrade till följd av olika politisk ställning och övertygelse. I Pest stå numera adelns lysande salonger tillslutna, deras ägare hava dragit sig tillbaka till sina gods.

De av ungrarna raserade fästningsverken i Ofen äro efter revolutionens undertryckande åter uppbyggda, och Ungern hålles ånyo i tukt. Huru länge? Det är den stora frågan, som en ungrare icke gärna ger sig in på att resonera om. Men nog komma ännu en gång de nybyggda, präktiga husen utmed Donaustranden, hotell Königin von England inberäknat, att jämnas med marken, och under vilka förhållanden de då omigen bliva uppbyggda det vet ingen, men nog komma många eklärerade moreller att gråta många bittra tårar innan de affärerna blivit rangerade. Det är en gåta, som trotsar varje lösning, huru det varit möjligt för en så sammansatt stat som Österrike att kunna hålla ihop. Intressant är att betrakta kartan över kejsardömet, där de många olika länder av vilka monarkien består äro utmärkta med olika färger och där man återfinner de många skilda nationaliteter, som befolka dessa länder, de ena inuti eller omkring de andra, och av vilka många sedan sekler tillbaka för varandra hysa ett så ingrott nationalhat, eller rättare sagt en traditionellt bibehållen antipati, så stor, att den ena instinktmässigt spottar framför sig om han bara ser den andra, ännu mer om han skulle komma i någon beröring med honom. Och av sådana element består en stat, som haft och har så mycket utom sig att bekämpa. Därför är det också de artiga och hyggliga österrikiska officerarnas lott att var helst de finnas utom de egentliga österrikiska arvländerna betraktas med ilskna och missnöjda blickar.

Medelklassen i Pest tyckes vara ett sådant där gemytligt och vardagstrevligt folk som danskarna. Likasom dessa hava sitt Tivoli och sitt Dyrehaven att more sig i, så hava ungrarna i Pest sitt Stadtwäldchen, som kan översättas ungefär med Stadshagen, där i många skilda etablissemanger för mat- och ölservering varje kväll utföres musik av ganska goda orkestrar. Hundratals omnibussar, av egen konstruktion och låga, gå mellan staden och denna förlustelseort, som ligger ungefär så långt därifrån som Djurgården från Stockholm. I dessa omnibussar stuvar man in sig om varandra, herrar och drängar, fruar och pigor, allt som det faller sig i all vänlighet. Första gången jag for i ett sådant åkdon hade jag rätt trevligt sällskap, bestående av tre hyggliga flickor, av vilka en med gul klänning var mycket vacker och vilka alla lade sina klänningar ovanpå mig, liksom om de ville dölja mig för de övriga magyarerna. Dessutom en gammal skäggig gubbe, som såg ut som någon förskräcklig kroat, samt ett par gummor. Jag undrade först, om jag skulle hälsa på dem på det ungerska sättet eller icke. Detta sätt är mycket vänligt, såsom jag observerade på järnvägen, då tre herrar vid en station hälsade på fyra fruntimmer och tre andra herrar. Det tillgick på följande sätt. Först framträdde den ena herrn och i ordning kysste först alla fruntimren och sedan alla herrarna. Därefter framträdde den andra herrn och gjorde på samma sätt. Likaså den tredje. D. v. s. det behövdes 21 pussar för att sällskapet skulle anse sig ha undangjort hälsningsceremonien. Men om man tager i betraktande att alla tre herrarna pussade den vackraste flickan mycket långsamt och att herrarna gåvo varandra sådana där dubbelhälsningar på bägge sidor, så är det riktiga antalet allt större.

Jag tänkte därför på saken, då jag satt i omnibussen.

Vore det nu riktigt bruket, tänkte jag, så visste jag precis hur jag skulle bära mig åt, och då skulle jag pussa långsamt flickan med gula klänningen, och — men så fick jag sikte på den skäggiga kroaten — åh nej — tänkte jag, det är visst inte något allmänt bruk. Emellertid åkte jag rätt trevligt så där magyarinfattad, kroatinblandad och kjolomviftad.

Stadtwäldchen är en mycket vidsträckt och i det hela rätt vacker promenadplats med kanaler och vidsträckta gräsmattor, vilka senare dock opåtalt inkräktas av de trafikerande. Men den har samma olägenhet, som vidlåder alla Pests omgivningar och som är en följd av jordmånen, den nämligen att vägarna bestå av djup fin sand. Vid regn bliva de lätt smutsiga, i blåst på annat sätt besvärliga. Den som ej sett det, kan ej föreställa sig vad effekt, som uppkommer vid storm på eller i grannskapet av flygsandfält. Jag hade tillfälle att iakttaga det i går. Dagen var då liksom de föregående mycket het, och luften var tryckande med en temperatur av några och 30 grader i skuggan. Då uppstego mot middagen bakom Ofen svarta moln, som närmade sig och bebådade åska. Sådan kom också, men föregådd av virvelvindar, vilka i ett nu uppjagade sanden och kringförde den i sådan myckenhet, att man såg utanför fönstren ingenting annat än det gula sandtöcknet. Donau, som ligger några steg nedanför mitt fönster syntes ej till på ett par minuter. Hur man bar sig åt på gatan vet jag ej. Jag skyndade att få igen fönstret, ty eljes hade rummet med allt dess innehåll blivit höljt av sanden. Sådana sandmoln uppjagades flera gånger, till dess regnet och åskan började, vilket medfört den effekt, att det i dag kännes nästan kallt och termometern gått ned till 19 grader.

Men jag återkommer till Stadtwäldchen. Jag försum-

mar ingen afton att åtminstone någon stund vara där. Oupphörligen urladdar omnibussen folk, som antingen slår sig ned i gräset och leker eller också befolkar ölförsäljningsställena och hör på musiken. De måtte i allmänhet äta tidig middag, ty kl. 7 och 8 om kvällarna äro de i god fart med att äta kväll och dricka därvid eller därförutan öl i myckenhet. Det är också ett särdeles härligt öl, som serveras, icke i buteljer, utan i stora, höga glas direkt från liggaren, som hålles mycket kall. Ölet är mångfaldigt bättre till smaken, än det öl, vi dricka hemma. Det ligger t. o. m. någonting så förföriskt gott i detsamma, att jag, som eljest icke dricker öl, här gör precis som de andra magyarerna, och mitt vanliga kvantum är sju glas om dagen. Det värsta med öldrickningen är dock det, att ju mer man dricker, desto mera behov att dricka får man, ty ölet väcker törst i stället för att släcka den annat än för ögonblicket, men den momangen är också en härlig momang, jag nödgas medge det. Man känner sig icke obehaglig därav, tvärtom. Flickorna dricka också öl så att det står härliga till och sedan springa de av och an såsom andra kabinettkurirer. På detta sätt tillbringa de beskedliga magyarerna sin kväll ganska trevligt. Musik och öl, det är deras behov.

Den artiga vänligheten, som finnes överallt i Österrike, tyckes i Ungern nå sin höjd. Till min stora förvåning ser jag rätt ofta, då jag sitter på ett kafé eller på ölförsäljningsställena, att personer med vilka jag icke kommer i något samtal eller någon beröring eljest, hälsa på mig, då de komma eller gå. Troligen är det bruket att göra så med främlingar. Kunna de vara till någon tjänst vid en biljettlucka eller annorstädes, aldrig försumma de det. Man kan utan presentation eller ceremoni på ångbåtar eller allmänna ställen adressera sig

till vem man vill, både herrar och fruntimmer och blir alltid med artighet bemött, så att det beror alldeles på en själv, om man vill vara en medlem av det sällskap, med vilket man sammanträffar eller icke. Man behöver heller aldrig hesitera att taga plats vid ett bord, där andra sitta förut. Då makar man åt sig och ser vänlig ut. På samma sätt kan man vänta sig, då man ensam satt sig ned, att andra komma och sätta sig därbredvid, även om det finnes andra bord lediga. Men de truga aldrig sitt sällskap på någon i övrigt, så att, om man vill sitta tyst för sig själv, så gör man det utan att därmed vara ohövlig. Äldre herrar föra ofta med sig vart de gå stora pipor med tjocka trubbiga bernstensmunstycken, vilka icke införas i munnen utan hållas utanför för att sugas på samma sätt som turkarna röka.

Jag besökte i går afton till min stora belåtenhet magyariska operan; där uppfördes Beethovens Fidelio, vilkens roll innehades av en fin och behaglig ungerska vid namn Anna Carina. Framför porten, eller rättare sagt i det valv, varunder man körde in med vagnarna, stod en grann herre med guldbroderier på rocken och en uppåtstående plym i hatten, vilken hjälpte publiken ur vagnarna, därvid sägande några förbindliga ord på magyariska, om anledning förekom. De flesta anlände i fiakrar, vilka här äro mycket bra, såsom i Wien, men några hade egna ekipager, och det var rätt roligt att se livréerna, som skulle taga sig superbt ut på en kostymbal hos oss. När man beskriver ett har man angivit ungefär deras generella utseende, naturligtvis med förändring av färger. På kuskbocken sutto både kusk och betjänt, fullkomligt lika klädda, kusken hållande armarna tämligen långt ifrån sig vid körningen och betjänten hållande armarna korsade över bröstet. Klädseln bestod av åtsittande kort rock av ljusblå färg med liten ståndkrage,

bröstet med galoner av silver, åtsittande pantalonger, broderade framtill med platta snören av silver, stövlarna utanpå. På huvudet rund mössa eller hatt av samma färg som kläderna, nertill omgiven med en rulle av vitt svandun.

Pjäsen gavs mycket bra efter vår svenska smak och alla utförde sina roller med ordning och noggrannhet. Publiken satt och hörde tyst på, så att det var den hyggligaste operarepresentation, jag bevistat under resan. Språket tog sig vackert ut. Vid spektaklets slut ropade den granna herrn fram vagnarna, men de namn han då kallade på, de läto ganska besynnerliga.

Ischl i Ober-Österreich den 1 Juni på f. m.

Det var en lördagsmorgon då jag lämnade Pest; på middagen framkom jag till Wien. Här var lika glatt och livligt som i vintras och mycket resande på hotellen. Jag blev där till tisdagsmiddagen, då jag med snälltåget for till Linz. Jag hade visserligen ämnat att göra denna färd på ångbåt uppför Donau, som här skall vara utmärkt vacker, men efter inhämtande av upplysningar att resan i så fall tager 24 timmar och att man under natten ingenting kan se, fann jag det bättre att gå med järnvägen på 5 timmar. Jag sände förut min stora kappsäck till München, såsom obehövlig och besvärlig under min utflykt i Tyrolen, samt skrev till Hotell Bairischer Hof, att man borde skicka mina brev till mig i Salzburg, Hotell Nelböch. I Linz kunde jag icke underlåta att taga in på ett hotell med det lockande namnet "Röda Kräftan", där slika feta djur serverades till ett otroligt dyrt pris och inlagda i servetter för att hållas väl varma, liksom oskalad potatis. Dill och salt kommo ej i fråga vid kokningen.

Av Burenstam i Wien fick jag höra, att man i stället för att gå med järnvägen direkte till Salzburg, gjorde en mycket angenämare resa, om man från Linz vände söderut till Ischl och därifrån for i vagn omkring sex svenska mil till Salzburg, vilket senare vägstycke skulle vara ibland de vackraste man någonstädes fick se. Så har jag gjort, och är den vägen endast lika vacker som den, vilken jag i går gjorde från Linz och hit, dels på järnväg, dels på ångbåt och dels i vagn, så är jag fullt tillfredsställd med min omväg. Under denna färd fick jag dessutom veta, hur riktig åska och riktigt regn ser ut, varom jag erkänner mig hittills hava saknat all kännedom.

På Traunersjön, en sådan där smal djupt liggande alpsjö mellan höga spetsiga berg av de förundransvärdaste formationer, började åskvädret. Blixtarna syntes nedanför på sidorna av bergen, mellan dem och ångbåten, utan att dock dundret följde omedelbart därpå, och under regnet antog vattnet ett konstigt utseende med ränder gula, som buken på en orm. Detta allt var dock en bagatell mot det, som kom i den långa smala dalsänkningen, där vägen till Ischl går utmed Traunflodens ena strand. Vid Ebensee, där sjön slutar, stiger man i vagn. Där fanns en omnibus, i vilken passagerarna sammanträngde sig, och bagaget staplades i störtregnet ovanpå taket. Det där tyckte jag ej såg trevligt ut. Då stod där en karl med ett glatt utseende, som sade till mig: "Vill inte herrn åka i min enspännare, som står därborta med sufflett över. Det skall gå på 1½ timme", och han skrattade och klappade med händerna. Den omständigheten att karlen var så glad i ett sådant väder stämde mig gynnsam för förslaget, vilket antogs. Han hade en vacker häst, som skalade av som en slädtravare, och kusken konverserade, där han satt nedanför på fotsac-

ken, och var gång han talade, så skrattade han och klappade i händerna.

Ovädret tilltog i styrka. Det var ej åska som vanligt, utan det fräste omkring oss med ett egendomligt sken, som, sedan själva blixtrandet slutat, lämnade efter sig en grön underlig färgskiftning över föremålen. Regnet föll icke i droppar som eljest vid nederbörd, utan såsom en tät samling av Gräfenberger-duschar, vilka med sådan fart slogo ned, att deras fall mot fotsacken bildade ett stänk tätt som ett vanligt regn. ”Det är inte många hästar, som gå fram i sådant väder”, sade kusken och slog i stället för handklappning tömmarna mot skaftet på min paraply, som han fick begagna. ”Omnibussen, den kommer inte fram, ena hästen lägger sig vid åska. (Ny fingerad handklappning.) Å, det var ett ganska starkt oväder”, och han skrattade rätt belåtet. Karlen roade mig, hästen förvånade mig. Han gick lika bra fram oaktat vädret; blott då blixtarna fräste allt för nära nosen på honom, drog han litet tillbaka huvudet som om han menade: ”Det där går nästan för långt.” Under denna färd gjorde jag två reflexioner. Den ena var: ”Det är allt bra, att inte fru Westin är med här”, och den andra var: ”Det är allt en egen tillfällighet, att under en mer än fyra månader lång resa detta tillfälle är det första, då jag blir våt.”

Ischl är, vad jag förut icke visste, en stor berömd badort, varest f. n. hela kejserliga familjen uppehåller sig, d. v. s. kejsaren reste härifrån i dag på morgonen till Wien, men kejsarinnan stannar här med barnen ännu fyra veckor, varefter hon far till Kissingen samt därefter återkommer hit för att hämta barnen, vilket allt min vän överkyparen på hotellet ”Kejsarinnan Elisabeth” i dag på morgonen förtrott mig under det jag drack kaffe. Jag gör mig i allmänhet alltid genast vän med överkypar-

na, de hava alltid så mycket saker att omtala, som kunna vara bra att veta. För övrigt vill jag bara säga, att här är utmärkt vackert och att badsalongen är lika lång som Marstrands nya badhus ungefär. Dessutom har jag i rummet bredvid mig återfunnit min vän ryssen, med vilken jag i e. m. tänkte besöka en saltgruva. Vem ryssen är, är ingenting intressant att berätta, helst jag själv vid närmare eftertanke därom saknar all kännedom. Nog av, han är hygglig, och han är ryss, och han dricker getmjölk.

Salzburg den 2 Juni på middagen.

Nu är jag här. Vägen var vacker, mycket vacker till och med, men gick ingalunda upp mot den mellan Linz och Ischl. Ryssen, som heter David Orloff och är adjutant hos storfurst Nikolaus, och jag voro i går e. m. i saltverken och det var någonting högst kuriöst, sådana äventyr man där fick vara med om, vilket allt jag nu icke hinner med att omtala.

St. Johann i Ober-Österreich den 4 Juni på aftonen.

Såsom jag nämnde i sista brevet foro ryssen och jag den 1 dennes på e. m. från Ischl till saltverken, belägna ungefär ½ svensk mil därifrån. Det hade regnat något på middagen, men e. m. var vacker. Vägen gick genom en bördig ehuru bergig trakt, där höet låg slaget och göken gol. Den hederliga göken hinner till över allt. I södra Italien, vid Tivoli, på romerska campagnan, i Alpernas bergstrakter liksom på Marstrands flata klipphällar, över allt tycks han trivas lika gott. Där vägen började bli för brant lämnade vi vagnen och fortsatte till fots, men voro snart framme vid anmälningsorten, där vi erhöllo våra följeslagare, tre till antalet, bärande

talg för upplysnings åstadkommande, samt blusar och hattar för vårt lämpliga beklädande. Så bar det av ytterligare uppåt, vid pass en kvarts timme. Då befunno vi oss framför ingången till en tunnel i berget, där järnskenor voro inlagda likasom på järnvägarna och en liten smal vagn med två säten, det ena bakom det andra, av samma bredd som på små barnstolar med karmar på sidorna, stod inbjudande vid dörren.

Efter behörig avsvalning, nödvändig för mötande av den väntande temperaturen av 6 grader inne i berget påklädde vi oss uniformer, i vilka vi sågo ganska lustiga ut, varefter ryssen, liten och smal, med lätthet intog ena sätet på vagnen, samt jag med mera svårighet obligerade min vidlyftigare gestalt att fördjupa sig på det andra. Tåget sattes så i gång. En karl gick förut, bärande lampan med talgen, en karl drog vagnen och den tredje sköt på. Tunneln är icke större, än att en människa kan gå rak i den samt icke bredare, än att man har utrymme för armbågarna. En stund bar det uppåt genom den delen av berget, där kalkstensformationer förekomma, men sedan kommo vi i den delen, där saltet i vita och ljusröda strimmor visade sig. När man tog därpå med fingret och smakade, var man icke längre i tvivelsmål om sanningsenligheten i vägvisarens uppgifter. Under brädgången, på vilken vägskenorna lågo, rann vattnet, och vått dröp även från valvet.

Sedan vi färdats så en stund, varunder dörrar upplåstes och stängdes, samt passerat ett schakt, där saltet i tunnor uppvindades från djupet, uppmanades vi att stiga av, vilket med lätthet verkställdes av ryssen, av mig med enahanda grad av svårighet som vid embarkeringen. Nu fortsattes färden till en lägre avdelning av gruvan på ett lika egendomligt som hastigt sätt, nämligen på en sorts rutschbana, eller ”montagne russe”, där

man åkte endast på sin egen kropp, på samma sätt som pojkar åka utför sluttande berg, ehuru sluttningen här var så pass stark, att rutschbanan stod nästan rätt upp och ned. Den var gjord av trä, genom nötningen alldeles blank och hal, samt litet konkav på mitten, såsom en grund ränna. Början såg man, men var den slutade, det fick man ana sig till. Vid sidan av banan löpte ett rep, såsom en löst spänd ledstång. vilken man satte under armen till ett rättesnöre. Därpå gav man sig med en knyck fart alldeles som när man skall sätta en kälke i gång med ett ben på vardera sidan och så gick det. I början kom jag att åka på min kikare, vilket sätt att färdas, jämte det att det icke alls kändes behagligt, var ytterst vådligt för högst densammas fortfarande bestånd och användbarhet, men genom en ny förtvivlans knyck befriade jag mig från det olämpliga fortskaffningsmedlet, och så bar det av. Huj, vad det gick! Då man såg det obestämda fjärran under sig, och valvet skymtade över ögonen under färden, ville man bli yr i huvudet, varför man tillslöt ögonen, och det "killede så dejligt i maven". När man så framkom, stannade man av sig själv med en benägenhet att trilla på ryggen, därigenom att rutschbanan vid slutet lutade uppåt ett stycke, alldeles som på en kägelbana, där rännan för klotet slutar med en backe uppåt för att sakta dess fart.

Nu befunno vi oss i ett vidsträckt ehuru icke högt valv, där en med staket omgiven liten sjö var belägen, svagt skönjbar vid skenet från talgen. Vi gingo omkring där. Sedermera färdades vi till en lägre avdelning på en rutschbana, konstruerad alldeles som den föregående och så ytterligare en tredje, som var den längsta. Jag kunde härvid icke undertrycka den anmärkningen, att detta fortskaffningssätt skulle vara lämpligare, då man vore hemma och hade ett mera obestämt antal pantalon-

ger till sitt förfogande. Men som det icke fanns någon annan väg, var det bara att följa med och överlämna sina pantalongers skonsamma behandling åt bergets skyddsandar.

Efter fullbordande av dessa irrfärder återstod kanske den besynnerligaste och den hastigaste av dem alla. En ny tunnel började nu med en ny järnbana, där man satte sig gränsle över en sorts vagn liknande en lång gymnastikhäst med en kudde på. Där satte man sig, den ena efter den andra, dock blott vägvisaren, ryssen och jag, ty de båda andra karlarna, som icke behövdes längre, togo sig någon annan väg tillbaka. Nu behövdes icke någon dragning för att komma framåt, ty tunneln sluttade beständigt nedåt, och sedan man en gång fått vagnen i fart gick den av sig själv, först långsamt, såsom en åkning i vagn, sedan fortare som ett bantåg och slutligen som ett tåg à la plus grande vitesse. Tunneln var icke rak utan gick i krökar och var jämnt så stor som det behövdes. Det gick så att det pep om det — 5,450 fot framåt. Slutligen syntes liksom en stjärna i fjärran. Den tilltog allt mer i storlek, man fann då att det var dagern utifrån och då man passerade utgången slog likasom en het ånga emot en, och det var värmen i luften, som kändes varm i motsats till gruvans kyla. När vi då stigit av vagnen och sågo oss omkring, funno vi oss vara tillbaka vid anmälningsorten och hade således under jorden passerat den väg tillbaka, på vilken vi ovan jord gått till färdens företagande.

Gastein den 5 Juni på e. m.

Salzburg ligger vackert mellan pittoreskt formade berg och är en rätt snygg och städad stad men har det stora felet att vara vad man på svenska kallar tråkig. Den

resande saknar där allt vad man fordrar såsom tidsfördriv och förströelse. Men man har däremot, liksom till belöning för vad man inom staden saknar, tillfälle att därifrån göra en den allra angenämaste utflykt, nämligen till den nära tre svenska mil därifrån inom sydöstra hörnet av Bayern liggande Königsee. När man först kommer fram till norra ändan av sjön synes därav intet mera än en liten smal remsa av ljusgrönt vatten med höga berg runtomkring, alldeles som på teatern, där man framför en fonddekoration med alpnatur har så pass mycket vatten, att man ser det skall föreställa en sjö. Man stiger uti smala långa båtar, platta i botten, vilka ros av kvinnor och karlar, klädda i en med tyrolerdräkten snarlik kostym. Rodden börjar rakt emot bergväggen, men snart finner man att vid det första till höger rakt ned stupande berget sjön svänger till höger, och då man kommit om udden har man dess största bassäng framför sig. I början tycker man, att den ser så oförklarligt mörk ut, men snart finner man anledningen. Om jag säger, att sjön är hälften så stor som Aspen vid Jonsered, så fruktar jag att jag tagit till för mycket. Denna lilla, ganska smala sjö är på alla sidor omgiven av furubevuxna berg och ett kalt snöbeklätt berg, med en höjd av 5,850 fot, d. v. s. nära dubbelt så högt som Vesuvius, och hälften så högt som Ätna. Den dunkla färgton, som av dessa brant stupande berg uppkommer, skall naturligtvis till lika djup nedåt som höjd uppåt avspeglas i den klara vattenytan och sedan det således blivit lika mörkt nere i vattnet som på bergväggarna, återstår inte mer än en smal del mittuti sjön till himlens och solens disposition. När nu allt är tyst utom ett och annat skott, som någon resande i båt avlossar för att höra hur ekot rullar omkring bergväggarna, så är det icke svårt att göra sig en föreställning

om hur högtidligt vackert och tillika hur besynnerligt det skall se ut. Där sjön vid södra sidan synes sluta, ehuru densamma om ett hörn till vänster fortsätter i en mindre bassäng, kallad Övre Königsjön, ligger ett s. k. jaktslott, tillhörigt konungen av Bayern och benämnt Bartolomei. Jag kunde dock efter landstigning på stället icke komma underfund med annat, än att slottet utgjordes av en kyrka, sammanbyggd med en krog.

På gården därutanför är man just under det höga berget, och det utgjorde de resandes nöje att genom tub betrakta stengetter, som betade långt upp bredvid snöfläckarna på små ängslappar av ljusgrönt gräs. Det, som förlikte mig något med uppgiften om bergets höjd, var att, fastän stengetterna ingalunda voro högst uppe, de icke ens med kikare kunde skönjas, utan att därtill erfordrades en tub. På återvägen från Bartolomei stannade min roddkarl och roddkvinna vid ena stranden, varest ljudet av ett vattenfall hördes, och sade, att om jag gick några hundra steg uppåt berget, kunde jag få se fallet. Jag gjorde så, och vägen var lätt, ty man hade underhjälpt den med trappsteg och dylikt, och berget var här icke brant. Vattnets ljud förde snart till stället. Fallet, varmed det icke var något särdeles bevänt, rann ned genom en mycket smal och djup dalgång, där gamla bokar med sina ljusa blad, och mörka granar lutade sig ut över kanterna, och där gamla ruttnade trästubbar med sekelgammal mossa över ännu hängde kvar i bergväggarna, vilka voro förenade genom kavelbroar. Det var den vackraste modell till vargklyfta, man kunde önska sig, och jag hade just velat se månen gå upp och höra Casper tillblanda vänstra ögat av en vipa, högra ögat av ett varglo samt bitar ur sönderslagna kyrkofönster.

Min vän överkyparen på hotell Nelböch, som tillika var son i huset, gjorde mig mycket pickhågad för min

nu anträdda resa, och jag gjorde ett skriftligt kontrakt med en kusk om ungefär följande villkor: "Han kör mig med en bekväm vagn, användbar både att ha öppen och täckt samt förspänd med två hästar. Jag behåller åkdonet så länge jag vill och avskedar det när och var jag vill. Kusken vidkännes själv kostnaden för anskaffande av ytterligare anspann uppför svårare höjder samt betalar själv alla vägavgifter (som här erläggas för alla vägar). Såsom ersättning härför betalar jag 12 gulden (1 gulden = 1 Rd. 75 öre) var dag jag åker och 6 gulden för var dag jag ligger stilla samt i vilketdera fallet som helst 1 gulden om dagen i drickspengar." Den senare utgiften är en post, som alltid förekommer och alltid är föremål för bråk, varför jag vill ha den på förhand bestämd. Detta sätt att färdas är naturligtvis dyrt, när man är ensam men har också sina stora behag. Man stannar när och var man vill, skyndar eller dröjer huru mycket man vill, åker täckt eller öppet, hur man vill. När man därtill besinnar att karlen skall tillbaka med sina hästar, därvid högst osäkert är, huruvida han träffar någon annan, som använder honom, så tror jag ej att det är för dyrt. En familj, som tog en större postvagn med tre hästar från hotell Nelböch hit till Gastein, fick därför betala 52 gulden.

Men det värsta är, att väderleken blivit regnig. Jag har dock ännu icke haft vagnen täckt, endast suffletten uppslagen. Första dagen i går for jag ifrån Salzburg genom Hallein, Golling och Werfen samt stannade över natten i St. Johann. I dag har jag farit från St. Johann och hit samt var här redan kl. ½ 2. Jag bor på det största hotellet, vilket är alldeles fullt. I förstugan såg jag för första gången ett utförligt anslag om ångbåtsfarten mellan Stralsund och Malmö. Vill man se riktigt vild natur, så har man här tillfälle till det. Mitt fönster

är alldeles över det ena av fallen, vilket dånar som Trollhättan. Molnen gå lika bra under som över ens näsa. De hava på vägen spatserat så lågt, att man sett dem mot den nedersta fjärdedelen av bergets höjd. Hela vägen har gått genom alptrakter, uppför och utför branta backar, i vilket senare fall, ävensom när backarna äro mindre, hämsko sättes under bakhjulen, som icke få rulla utan släpa för att stoppa farten och spara hästarna, som icke behöva hålla igen. Nästan överallt framgår vägen genom sammanträngda dalgångar med mycket höga skogbevuxna berg på sidorna. Ett par sådana pass, bland dem jag farit förbi, ha varit någonting högst förvånande, och det förekommer en sådan massa av slika vilda skogsvyer, att partier, som man skulle bli förtjust över, om man kom från ett slättland, ser man nu nästan med likgiltighet — så förhärdad blir man vid dem. Folket i den trakt, jag genomfarit, är i allmänhet fult samt en del därav behäftad med ett slags påsiga svulster på framsidan av halsen. Kvinnorna se ganska löjliga ut därför att de på huvudet begagna karlhattar av svart halm av samma form som vanliga cylindrar men med bredare bård, på vars ena sida somliga bära platta guldtofsar. (Nu går ett moln utanför mitt fönster.) Karlarna röka beständigt tobak ur korta pipor både då de arbete och göra intet. Min kusk röker cigarr och så gör jag med, men han har var dag nya blommor i hatten, men det har inte jag.

Wörgl by i Tyrolen den 7 Juni på aftonen.

Vid det här laget hade jag visserligen tänkt befinna mig sydligare ned och högt uppe på fjällen på gränsen mellan Ober Österreich och Tyrolen, men Eolus, vilken enligt en gammal svensk översättning av Vergilius behåller sitt väder och släpper det, när han vill, visade sig

i morse så vankelmodig om han skulle hålla eller icke, att jag tog det säkra för det osäkra och icke ville äventyra att möjligen få mina enda medförda kläder allt för våta och obehagliga.

Men jag återvänder till dagordningen. Det hällregnade hela dagen i Gastein, och då var där ingalunda behagligt. Detta ställe, utmärkt vackert i sitt slag, men av den sort, som påminner om slottet i den svarta skogen, behöver mycket sol för att vara angenämt såsom vistesleort. Aftonen var mörk och kuslig som en oktoberdag, och i den ändlöst långa och smala balsalongen hade ett fåtal av gästerna infunnit sig för att höra på aftonmusiken.

Följande morgon uppgick lika ruskig. Omöjligt att göra några utfärder därifrån längre upp i bergen, som jag eljest så gärna skulle velat, och att hela dagen sitta på min kammare och höra vattenfallet dundra, så att det ruskade i fönstret, fann jag icke angenämt. Jag överraskade därför kusken med den för hans hästar obehagliga underrättelsen, att han genast skulle spänna för. Vägen från Gastein till Mittershill, som skulle bliva följande nattstation, är ett par svenska mil densamma som till Gastein, ty där slutar vägen,så att man alltid måste fara densamma tillbaka till en by, som heter Lend, där man på vägen till Gastein alltid får lov att taga förspann för att komma uppför en lång backe, man må hava hur lätt vagn som helst. Från en passage på denna väg, ett pass, som heter Klamm, ävensom av några utsikter från Gastein, medtog jag fotografier. Vid Lend vände vi oss till vänster, d. v. s. väster. Här följer vägen den s. k. Pinzgaudalen, en bredare dalgång än de andra i trakten med mera långsluttande bergshöjder på sidorna. Floden Salza, en biflod till Po, som man följer hela vägen från Salzburg till Lend, går man jämväl här utmed. Gärdes-

gårdar, uppresta på samma sätt som i Sverge, skilja ängarna i dalen och på bergshöjderna i små lotter, och på varje sådan ägolott står en liten miniatyrlada för förvaring av den där fallande skörden, varigenom trakten får ett utseende av att vara översållad av bostäder för dvärgar. Till vänster, således söderut, ser man vid någon dalöppning ibland Tyroleralpernas gletschrar.

Kl. 8 på aftonen framkommo vi till Mittershill, som är "markt", d. v. s. någonting bättre än en by och sämre än en stad. Jag gjorde mig då underrättad om vägen till Salzas källa, som jag önskade se, och de vattenfall, floden i sin begynnelse gör vid Kriml. Vägen dit är en sådan där återvändsgränd som till Gastein. Man åker till Kriml på fyra timmar, beser vattenfallet, går därefter upp i bergen till det första fallet och tillbaka igen till Kriml, vilket är gjort på tre timmar. Därefter kan man direkte komma till sydligaste ändan av Zillerdalen i Tyrolen genom att gå över fjällen antingen följande dag eller samma dag på e. m. om man vill och då ligga över natten på en plats, som heter Gerlos, där ett härbärge för resande finnes. Hela denna promenad, om man gick raskt, vore gjord på sex timmar, och då slapp man göra omvägen tillbaka till Mittershill, så över Kitzbüchel, Wörgl och Jenbach för att komma in i Zillerdalen från norra sidan. Jag upprepar alla dessa namn för den händelse något av dem skulle igenfinnas på Europas karta. Jag tyckte detta lät lockande, och jag kunde då skilja mig från vagnen. Jag beredde därför kusken på, att om vädret vore gott följande dag, han fick återvända.

Nu upplevde jag det första spökäventyret, jag vet mig haft, och som slutade på samma sätt som alla dylika äventyr, om man blott ger sig tålamod att utforska anledningen till dem. Vädret hade under dagens lopp

ömsom varit regnigt, ömsom klart, men aftonen var vacker, varför jag, efter rangerandet av morgondagens affärer, gick ut på en promenad. Månen framgick just då ur molnen. Bredvid värdshuset låg kyrkan. Jag gick in på kyrkogården. Varje grav bar ett kors med den korsfäste frälsaren i förgyllning. Denna bild tyckes folket ständigt behöva se. Vid vägarna, på de enskilda husen, på ladugårdsväggarna, överallt skådar man i kroppsstorlek eller miniatyr denna bild, så att det vackra landet har utseende av en sedan forna barbariska tider bibehållen stor avrättsplats. Jag hade därför snart nog sett mig nöjd på gravvårdarna och ämnade gå ut därifrån, då jag fick se kyrkdörren stå öppen. Jag gick in. Mina steg ljödo ihåligt och hårt i den tomma kyrkan, stora höga standar av tyg i olika färger med madonnabilder eller andra religiösa ämnen målade därpå voro uppställda omkring väggarna. Då slog klockan 9. Det lät hemskt och obehagligt med ett ljud, som om hammaren, vilken slog på klockan, skulle dragits fram och tillbaka med kedjor. ”Här är kusligt”, tänkte jag, ”jag går min väg.” Då hörde jag ett sakta tassande ljud, som jag icke förstod; det var så omärkligt, så tyst, men det var bestämt något, det hörde jag. Jag ville veta, vad det var och ropade därför högt: ”Wer da?” Ljudet av min röst lät skrällande kring väggarna, som jag tyckte ganska länge. Men ingen svarade. Det klingade, som om någon hade rört metallstakarna på altaret. Då blev jag övertygad om att någon var där, och den omständigheten, att han icke ville svara gjorde mig nyfiken. Jag gick framåt altaret. Kommen till altarringen stannade jag något, ty den var tillstängd. Då såg jag tydligt, att ena draperiet vid sidan om altaret rörde sig. Jag klev över altarringen, gick uppför trappstegen och

såg, då jag kommit på det översta — — —. en stor svart katt.

Besynnerligt, tänkte jag, detta är andra gången som något sådant händer mig, förra gången var det i en kyrka på Sicilien, där jag också fann en katt på altaret. Hade jag nu Sophie här, tänkte jag, skulle jag snart få en nöjaktig och motiverad förklaring över vad detta har att betyda. Hon är förfaren i trolldom och allehanda svartkonst och har för mig mången gång uttytt vad det innebär att drömma om barn, råttor, kattor, kopparslantar m. m. d. Jag skall emellertid skriftligen inhämta hennes tanke om saken. Därför har berättelsen nu i sin utförlighet här influtit. Jag minnes, att jag tänkte skriva om den sicilianska katten, men det, såsom så mycket annat, jag skulle haft att skriva om, medhanns icke.

Emellertid sov jag på saken och drömde, att jag gick i bergen. Kl. 5 på morgonen sköt jag undan gardinen för att se på vädret. Fullt med gråa, tjocka moln hängde ned under bergstopparna. Jag blev smått modfälld. På vanliga ställen skulle man tycka, att de där molnen skingra sig nog etc., men i sådana här trakter betyder det annat, och man får då också betänka, att när det regnar i dalarna, så snöar det på fjällen. ”Salza, min vän”, sade jag, ”jag, som följt dig så noga och så troget, som bevittnat både hur du arbetat, hur du latat dig och hur du dansat på rosor, jag skall då icke få se hur du födes och i ungdomligt överdåd gör dina två första hopp, innan du sansar dig och blir klok. Men högre makter skilja oss; farväl min gubbe eller gumma eller vad du är. Spänn för, kusk!”

Då jag icke kunde komma genvägen över bergen, ville jag icke heller fara återvändsgränden fram och tillbaka. ”Man får lov att vara på sin point, då man är i handel”,

tänkte jag. Från Mittershill lämnar man Pinzgaudalen och vänder sig mot norr. Först far man uppför en backe, som är en svensk mil lång, varunder man passerar gränsen till Tyrolen, och sedan åker man utför en backe, som är 1 ½ mil lång, och då är man i Kitzbüchel, en liten snygg, angenäm och trevlig stad, där man får god mat hos en fet gumma, som har till och med sina golv så vita och fina som det inre av ett bakträg. Löjligt nog att som man är inne i Tyrolen, så får man se vackert folk, ehuru de ibland se lustiga ut till följd av sin kostymering. Så t. ex. gå kvinnorna, som äro sysselsatta med något arbete, icke i kjortlar utan i korta, vida, vita byxor med förkläden på sig. Flickorna, som passa upp på de lantliga värdshusen, varmed förstås sådana jämväl i byarna, hava svarta läderbälten om livet med sina namn instickade på baksidan därav. Sålunda har jag gjort bekantskap med Anna K., Anna Soia och Fr. Stumpf, vilken sistnämnda, såsom dröjande med bäddningen, är den oskyldiga anledningen därtill att jag inte ligger i stället för att sitta här och skriva.

Innsbruck den 10 Juni på den s. k. e. m.

Lik en vetgirig och självuppoffrande vetenskapsman, som intagit något svårt gift, för att pröva verkningarna därav på sin egen kropp, sitter jag på mitt rum i hotellet "Gyllene Solen" och söker utröna vad effekt den kl. 1 på dagen under benämning middagsmåltid serverade anrättningen kan hava på min stackars lekamen. Hör och döm själv.

Det var en s. k. table d'hôte. Mitt emot mig vid bordet hade jag fyra fruntimmer. Det första var en fru, som betraktade sina bordsgrannar på det sätt, att hon lade ihop det ena ögat och plirade med det andra under det att hon förvred sitt ansikte, som om hon genom-

gått en svårare tandoperation, och slutligen, då hon kommit underfund med den beskådades utseende, drog upp näsborrarna, som om hon tyckt, att det luktade illa. Det andra var en äldre flicka, lik en ljus blodigel, som gav sig ett ytterst sött utseende, satte handen under hakan och tittade halvt uppåt taket med ett eftertänksamt och intressant småleende, som om hon hade sagt till sig själv: "Jag undrar om jag inte ändå har ett starkt tycke med den där Rafaels madonna, som sitter där och där", och när en fluga satte sig i pannan på henne, lät hon henne länge sitta, men tycktes, då hon slutligen drev henne bort, tänka: "Visst är jag ett lika fint och lätt väsende som du men ... enfin ..."

Det tredje var en flicka lik en häst i blåsväder och med fläckar över munnen som om hon varit smutsig. Det fjärde var en fru, liknande en holsteinsk mjölkko. Fula karlar à discretion. En enda flicka, som såg bra ut med kortklippt mörkt hår, vilket hon skakade av och an på ett sätt, som inte var illa uttänkt, fanns tillstädes, men hon satt på samma sida som jag, bortskymd av vedervärdiga skägg, så att jag av henne icke hade någon nytta. Vare detta nog sagt om människorna. Andra kapitlet: om maten.

De födoämnen, vilkas beskaffenhet kunde något så när urskiljas, voro vävtmärg med lög, pepparrot, förljuvad av åtskilliga okända aromatiska örter, huvudsvålar och inälvor av kalvar och får, till stek ett slags oxkött med halvsöt sås, sparsamt uppblandad med kapris, samt till slut struvor, varav jag med en förtvivlans förnöjelse icke åt utan slukade fyra.

Vändom hellre våra tankar åt landsbygden samt de äldre och yngre fruar, alla feta, vilka under de senare dagarna gött och plägat mig som en julgris. (Såsom slutord i den förra avdelningen vill jag blott tillägga, att,

om du skulle träffa Olof Wijk, så kan du delge honom middagen och säga honom, att jag med någon svårighet lyckats förskaffa mig matsedeln, så att det blott återstår mig att kunna övertala Greta till erforderlig verksamhet för att kunna i höst uppvakta Olof med en dylik anrättning för firande av vårt återseende.)

Nära öppningen av Zillerdalen ligger en liten by, som heter Jenbach, alldeles invid banstationen. Järnvägen går nära i mitten av Unter Inndalen, och ett Gasthaus, motsvarande våra gästgiverier, blott med den skillnaden, att det saknar våra gästgivaregårdars enda egentliga utmärkande kännetecken, det nämligen, att man där får hästar, ligger alldeles invid järnvägen, så att man därstädes liksom från den på alla tyrolerhus befintliga balkongen, ser åt dalens båda sidor. Där uppslog jag den 8 dennes på morgonen mitt högkvarter för två dagar. När man kommer till ett sådant där lantligt Gasthaus, är man med detsamma vagnen stannar hjärtligen uppvaktad av värdinnan, åtföljd av en eller flera pigor, som taga sakerna med vänlig iver, så att man icke en gång får bära käppen själv, samt tillika, ehuru de anse detta stöd obehövligt, med anmärkningsvärd inkonsekvens hålla sin gäst under armarna, då han stiger ned ur åkdonet, som om han vore svårligen giktbruten. Så kom även nu värdinnan, åtföljd av överpigan, vilken presenterade sig såsom Barbara Buchmeister. Innan jag hunnit mera än lyfta kniven och gaffeln vid frukosten, hade värdinnan redan anförtrott mig, att hon första gången var gift i Krakau med en man från Innsbruck och andra gången i Innsbruck med en man från Krakau och att hon själv, såvitt jag kunde förstå, var både från Innsbruck och Krakau.

Jag lämnade dock strax min parlanta fru för att fara in i Zillerdalen, vilken tycktes vara ungefär tre svenska

mil lång, och varifrån jag skulle hinna återvända om aftonen, då jag enligt fruns encouragerande förklaring skulle slippa ha bolster ovanpå mig, utan få ett riktigt stort täcke, som gick an att stoppa ned på sidorna, vilket eljest icke är bruket här, där täckena äro ungefär såsom större handdukar. Men då jag hunnit till dalens slut blev det en bergvandring, dels till fots, dels på mulåsna, därvid mina naturbetraktelser blandades med en fortgående förvåning över mulåsnan, vilken gick utför och uppför trappor, värre än torntrappor, utan att begagna sig av de frestande anbuden att trilla utför branter av ett par tusen fots djup, vartill anledningar oavbrutet erbjödos. På sådant sätt blev det afton, och jag hann icke återvända till frun, utan stannade vid en by, som heter Zell, vilken har en härlig belägenhet i en trängre del av dalen, där man har utsikt över gletschrarna vid dalens slut. Här konverserade både döttrarna och överpigan Brigitta Grauss. Man anser sig icke allenast förpliktigad att härbärgera och föda sina gäster, utan även att underhålla dem på bästa vis. Så satt jag på balkongen och såg hur månen gick upp över bergen och lyste ned på floden och byns spetsiga kyrktorn, då värden kom och frågade, om han icke fick skicka efter en mycket skicklig citterspelerska, som fanns i byn, emedan han icke hade annat att roa mig med, men jag tackade honom pekande på månen och sade, att då vår Herre spelar själv, behöves det icke någon annan musik.

Då jag följande dagen kom tillbaka till min fru, stod hon på trappan, ruskande på huvudet och rörande på händerna, som om hon menade: ”Var har man varit så länge?” Sedan hon därefter fått stoppa i mig sitt förnämligaste gödningsämne, höns samt pannkakor med hallonsylt, for jag åt en annan sida för att se Achensee. Denna sjö har ett starkt tycke av Königsee, men är stör-

re och genom bergens mindre branta sluttningar mera ljus samt har ett klarare safirfärgat vatten ungefär såsom Azurgrottan på Capri.

Sedan jag därifrån återkommit, och min egenskap av svensk blivit uppdagad, fick jag höra, att en herre ifrån Stockholm hade rest igenom Jenbach, men att Barbara Buchmeister hade glömt be honom anteckna sitt namn i gästboken, så att jag icke fick veta vem det var.

I solnedgången gick jag till ett gammalt slott, tillhörigt en av Tyrolens förnämligaste magnater, greve Trotsberg, vilket slott, beläget så högt att man får pusta många gånger, innan man hunnit dit, är några hundra år gammalt, omgivet av murar och spetsiga torn. Den inbrytande skymningen ägnade sig särdeles väl för betraktande av detta gamla slott, där huvuden av hjortar, stenbockar och vildsvin titta fram överallt från väggarna i rummen och i korridorerna och där gamla harnesk och rostiga spjut tyckas vara en angelägnare möblering än stolar och bord. Soffor komma icke i fråga. En gammal trotjänarinna med en nyckelknippa så stor och tung, att hon ibland tog i den med bägge händerna, gick och talade om familjens angelägenheter och utvisade stamträdet av Habsburgska huset, som var avmålat på väggarna med herrar och fruar, som stodo två och tre tillsammans i en sorts korgar, samt medhann att beskriva, hur förra greven aldrig kom till sitt slott, utan lät det förfalla, samt att nuvarande greven hade tre söner och en gift och en ogift dotter, vilken senare med greven nu var på slottet. I ett av tornrummen öppnade hon med bråk och pustande en lönndörr, innanför vilken fanns en smal vindeltrappa, som gick nedåt. Hon frågade om jag inte ville gå ned utför den, så skulle hon vänta däruppe. "Vart för den då?" frågade jag. "Ner i källaren." — "Nej, jag tackar." —

I de Gasthaus, där jag stannat något, antingen då hästarna vilat eller av annan anledning, har jag aldrig underlåtit att gå in i köken och prata litet, ty det är lustigt, och folket pratar gärna och tycker om, att man tar notis om deras angelägenheter. Köken äro i allmänhet stora och snygga. Spislarna äro låga och breda samt gå ut från väggen fristående såsom s. k. imperialsängar. Därigenom vinnes utrymme att stå på tre sidor, varigenom i händelse av behov flera människor där kunna sysselsätta sig. På kökens väggar sitta en hop mycket små slevar och skedar både av messing och trä, vilkas ändamål jag ej vet, liksom åtskilliga andra små instrument, som jag aldrig förut sett. Nu skall jag gå ut till Iselberg. Jag har en fasligt obehaglig smak i munnen efter den lukulliska måltiden.

Innsbruck den 11 Juni på morgonen.

Kl. 8 for jag till München, men dessförinnan har jag ansett mig böra anteckna symptomerna av gårdagens middagsförgiftning. De voro: ömsom glad, ömsom något melankolisk sinnesstämning, benägenhet för lättja, långsam puls. Natten har varit så där, litet orolig och sömnen av drömmar besvärad. Och vilka kuriösa drömmar! Först gick Jean Bolinder av och an och slog med händerna i luften. Så steg Beronius fram och sjöng en basaria, vilken avbröts därav att statskommissarien Bruno Johansson tog och bröt Beronius mitt itu, därvid sista tonen utgick mellan 2:dra och 3:dje revbenet på vänstra sidan. Slutligen samlade sig ett stort antal bekanta för firandet av ett lustigt gravöl, därvid uppassningen bestreds av blodigeln, som esomoftast kringbjöd kalvhjärna med lök och pepparrot. Att i går afton, då jag ställde mina skor utanför dörren, en svart katt satt där i samma

ställning som katten i Mittershill, anser jag mig böra nämna. I dag känner jag mig fullt återställd.

München samma dag på aftonen.

På vägen hit satt jag i samma vaggon som en herre och en fru samt deras lovande söner, två till antalet, vilka förde ett hiskligt väsen. En medförd tillsluten korg var föremål för mycket intresse, och i den tittades ofta, så att jag undrade vad som kunde förvaras i den. Denna min nyfikenhet blev på ett obehagligt sätt tillfredsställd, då locket avtogs och en däri förvarad levande räv utsläpptes till fröjd och gamman för familjen, som åt korv med bara fingrarna, men till stor ängslan för mig, som befarade att räven möjligen skulle vilja taga plats bakom mitt öra och där förbliva. Inte blir jag gammal i München, det ser jag genast. Troligen reser jag i övermorgon till Schweiz, där jag börjar med östligaste sidan i Graubünden, som jag tror är den vackraste delen fastän pluraliteten av resande icke plär komma dit.

Rorschach vid Bodensjön den 14 Juni på aftonen.

Lik en anka, som länge varit instängd i en torr och dammig hönsgård, men omsider med glädje återfunnit sin gröna damm, där hon kan snattra glatt och vända stjärten i vädret, så och icke annorlunda känner jag mig, som, utsluppen från Münchens kalla, torra och blåsiga otrevnad, nu på en halv dag blivit försatt i ett angenämt klimat vid denna det södra Europas Vettern och i den allra som genomtrevligaste lilla stad. Visserligen kan man till Münchens ursäkt anföra att en stad, som är ibland de högst belägna i Europa, jag tror omkring 1,600 fot över havet, har rättighet att besitta och använda ett

underligt klimat, men denna rättighet utövas på ett särdeles hårdhänt sätt. Under de dagar, jag var där, rådde en så kylig och obehaglig väderlek, att jag föredrager en oktoberdag i Sverige. Den enda påminnelsen om sommaren var, då dammet från de, om jag så kan säga, makadamiserade gatorna kringfördes i luften. En stor del av Münchens gator äro icke stenlagda utan grusade med kullerstenar och sand till föga behag för åkande och gående. Det finnes partier i München, som äro så anordnade, att små tomter med planteringar finnas framför boningshusen; och dessa gator skulle vara rätt trevliga, såvida icke en viss ödslighet låg över det hela, och om icke de människor, man påträffade, voro sådana praktexemplar av den utsöktaste fulhet. Jag kunde icke underlåta att på dem tillämpa Hamlets ord: "Det är som om någon av naturens bönhasar skulle företagit sig att göra människor och gjort dem på fusk."

Münchens märkvärdighet och storhet ligger i dess konstsamlingar, inrymda i byggnader, som till största delen uppförts under den förre konstälskande konungen Ludvig. Varifrån medel tagits till åstadkommande av dessa storartade anstalter, begriper jag icke. Detsamma kan det också göra, det är nog att de finnas, och man måste göra all rättvisa åt den goda vilja, de studier och den välmening, varigenom de tillkommit. Huruvida en sann och fin smak funnits att tillgå för samverkan med välmeningen är en annan sak, och det torde kunna få bero på vars och ens individuella tycke. Vad som är säkert är emellertid, att anordningen av platserna omkring dessa storartade byggnader är under all kritik smaklös. I själva samlingen träffar man ett och annat, som är utmärkt, åtskilligt, som är mycket bra, samt åtskilligt, som till fördel för det hela borde utgallras såsom underhaltigt; och så sker nog med tiden. Det är en vanlig före-

teelse, att när man börjar samla, så tar man vad man kommer över, men när det börjar bli litet trängre om utrymmet, så blir man också mera nogräknad.

En synnerlig otur gjorde, att den afton under mitt vistande i München, då en opera uppfördes på Hovteatern, det skulle vara ett nytt verk av Wagner, benämnt Tristan och Isolde, för vars åhörande jag knuffades och trängdes vid biljettluckan på morgonen, en av de onödigaste och dummaste ansträngningar, jag vet mig hava begått. Jag skaffade mig även texten till pjäsen för att riktigt bereda mig till aftonens fest, och under den del av dagen, då jag icke var i samlingarna, läste jag igenom pjäsen två gånger, utan att lyckas begripa vad den innehöll. Jag fann där ett kvinnligt väsen, som hette Isolde, utan att jag kunde komma underfund med vad hon var, var hon bodde, eller vad hon egentligen ville. Om hon var drottning eller piga, är mig ännu okänt. Hennes utseende antydde det senare, hennes kläder det förra. Något stadigt hemvist tycktes hon inte hava, och hennes sällskapsdam och vän ogillade allt vad hon gjorde, och med vännen instämde även jag. Pjäsen började kl. 6 och skulle sluta kl. halv 11. — Då klockan var halv 10, hade jag ännu icke lyckats uppsnappa en tillstymmelse till något, som för ett profant öra kunde räknas såsom melodi, varför jag fann lämpligt att absentera mig, under det att de arma Münchenborna uttömde sig i bifallsyttringar av alla möjliga slag, vilket påminde mig om sagan om kejsarens nya kläder, där alla låtsade sig se färgerna i en vävnad, som icke fanns. Första tenoren, herr Tristan, en hygglig karl i övrigt laborerade med Uddmans embonpoint och primadonnans kroppsställning påminde om fru Wennbom. I andra akten företogo sig dessa båda huvudpersoner att lägga sig båda två och sova på en soffa, därvid Isolde för mera bekvämlighets skull

lade sitt huvud på Tristans mage. Hon är van att ligga högt med huvudet, tänkte jag. Denna sömnscen var emellertid den vackraste biten i operan, så att jag önskade, att orkestern skulle somna med, för att publiken skulle få åtnjuta riktigt lugn. Jag blev kvar till scenens slut i den förhoppning, att Tristan om också aldrig så litet skulle funnit sig nödgad att skratta, i vilket fall jag hade kunnat påräkna att se Isoldes huvud hoppa upp och ned på hans mage, men även detta hopp slog fel.

Tacka vill jag lilla Rorschach, som ligger så snyggt och småtrevligt vid själva stranden av Bodensjön. Vid kanten av sjön är en kaj av flata stenar lagd, och därbredvid går järnbanan fram till en liten trång plats vid ångbåtsbryggan, vilken plats, liksom hela stranden i övrigt, begagnas till promenad, utan att något stängsel finnes mot järnbanan, ibland vars skenor folk komma och gå, liksom bantågen. Jag har därför ämnat att hos stadens borgmästare eller någon annan vederbörande skaffa mig en statistisk upplysning, huru många personer om dagen i medeltal bliva krossade av tågen. Rorschach är badort, och flera stora byggnader för bad äro på pålar uppförda i sjön ett stycke från stranden. Jag visste icke, att Bodensjöns vatten hade sådana egenskaper, som gjorde bad därstädes par préférence nyttiga. Baden lära stå tillsammans med mjölkkur.

Följande dag på aftonen.

Det var icke värt att i dag försöka träffa borgmästaren eller någon annan vederbörande, de hava haft annat att göra. Kristi lekamens fest har firats med all möjlig katolsk pomp och ståt. Kl. 4 i morse började redan högtidligheten, vilken jag då själv icke såg, utan det har min vän överkyparen på hotellet "Sjöhovet" försäk-

rat mig. Men kl. 6 hörde jag musik, och kl. 8 var jag i mässan. Husen befunnos prydda med blommor och guirlander, amplar hängde ut på krokar med blommor uti, allt var på det amplaste sätt dekorerat, och gatorna voro beströdda med löv och gräs. Efter mässans slut blev det stor procession genom alla gatorna, flickor med vita kransar buro vita liljor i händerna, flickor med röda kransar buro röda liljor och flickor med gula kransar buro gula liljor.

Jag lämnade den osmakliga ståten och gick till ett slott i grannskapet, som tillhört eller ännu tillhör hertigen av Parma, i vars vackra och tysta park med utsikt över Bodensjön jag tillbringade min förmiddag. På e. m. har jag farit på järnväg till staden St. Gallen, en utmärkt snygg och trevlig, man kan t. o. m. säga elegant stad. Jag önskade, att jag kunnat få leda några dussin italienska mödrar och döttrar dit för att visa dem, huru det skall se ut, när man vill sopa rent för sin egen dörr. I afton blåser det, och Bodensjön går högt. Lövet och höet, nu mera torrt, virvlar kring i luften.

I brist på borgmästaren har jag interpellerat min vän överkyparen i den statistiska frågan, sedan jag både på bortvägen och hemvägen från St. Gallen ytterligare sett huru mycket folk tillbringar sin tid bland järnvägsskenorna. ”Händer det aldrig någon olycka?” frågade jag. ”Nej, aldrig”, svarade överkyparen. Men strax därefter drog han sig till minnes, att för 4 dagar sedan en fru kommit i vägen för snälltåget. ”Nå, hur gick det då?” frågade jag. ”Å, det var en förskräcklig händelse”, svarade överkyparen, ”huvudet flög åt ett håll, armarna åt ett annat.”

Ragaz den 16 Juni på aftonen.

Söder ut från Bodensjön i Rhendalen ligger en vacker by, som heter Ragaz, vid floden Taminas förening med Rhen. Ragaz är badort; där drickes och badas i 35 grader varmt vatten utan någon obehaglig lukt eller smak, som alltid eljest eller merendels åtfölja de varma källorna. Dessa finnas dock icke vid Ragaz, utan vattnet ledes dit ⅓ svensk mil från källorna, som ligga inne i bergen vid Taminadalens slut vid det s. k. Pfäffers bad. Det är om detta senare, som jag vill meddela några upplysningar. Jag har på e. m. gjort en promenad dit och på bergen därovanför, en vacker men något besvärlig promenad, där all fallenhet för svindel bör på förhand avlägsnas så långt som möjligt. Misströstande, såsom alltid i fråga om naturbeskrivningar, att kunna ge en åskådlig bild av Taminadalen och de varma källornas belägenhet, vill jag såsom lockmat för läsaren förutskicka en strof, som Baedeker i sin beskrivning av Schweiz begagnar: ”La route de Ragaz aux bains traverse une nature des lpus sauvages, mais très-pittoresque. On ne retrouve guère dans toutes les Alpes un point abordable d'un aspect aussi grandiose et aussi affrayant, que la gorge des sources de Pfæffers.”

Baedeker, tycker jag, har i början här uttryckt sig något för matt, men måhända därför att han sett så mycket mera än jag. För min del kan jag icke säga, att jag sett någonting i sitt slag märkvärdigare än dessa källors läge. När man från Rhendalen går in i Taminadalen, är det ungefär som om man från Riddarhustorget skulle ge sig av in i Kolmätaregränden. Icke som skulle jag därmed mena, att dalen är så trång som denna gränd, men proportionen mellan de oftast lodräta,

inemot 1,000 fot höga bergväggarna och dalens botten kan ungefär motsvara husen i gränden och densammas bredd. Bredden varierar något, ehuru obetydligt, men där dalen är som bredast, tror jag icke, att den är så bred som parken i Marstrand. Den sluttar icke obetydligt uppåt, så att floden brusar med häftig fart i botten, där hon har trångt om utrymmet. På de flesta ställen skulle man kunna hoppa över henne i ett skutt, såvida man hade något annat vid den andra sidan att stanna på än den raka bergväggen, och ofta ligga stora stenar och berghällar i hennes väg, så att hon får tränga sig fram i smala passager. Solen får hon glädje sig åt i små repriser, ty på högsommaren, då solen är som högst, skiner den icke ner i dalen längre än emellan kl. 10 och 4. Övriga tider av året endast en liten stund.

I denna dal anlades 1839 en väg för åkdon från Ragaz till Pfäffers bad. Vägen är mycket smal, på de flesta ställen så att man icke kan köra om varandra, — mer än en häst kommer icke i fråga — men jämn och hård, på somliga ställen insprängd i berget, som då lutar över vägen, och på ett ställe har man i ett hörn gjort en liten tunnel. Då jag anträdde min vandring, var kl. 4 och solen var redan ett gott stycke uppe på den ena sidan. Där vägen var som smalast kom ett åkdon, och jag ställde mig tätt invid väggen, medan det körde förbi. Nog går det an, när man är smal, men ponera, att det varit en tjock karl, tänkte jag. När man så kommer fram till Pfäffers bad, är också dalen slut, och längre i världen kommer man icke den vägen, om man icke vill ge sig över bergen. Här ligger badanstalten, vilken såväl till sitt yttre som ännu mera till sitt inre har utseende av ett kloster, icke ett sådant där ljust och glatt kloster, som de flesta äro, utan ett av det allvarsammaste slag, dit man ingått för att lämna all munterhet

och flärd bakom sig. På vardera sidan av långa och breda, men låga och dunkla korridorer, ligga såväl matsalarna, vilkas bestämmelse står inristad på dörrarna, som ock boningsrummen, vilka måtte vara många, ty på en dörr såg jag n:o 110. Här erhåller man vägvisare. Vid slutet av korridorerna öppnas en dörr, och man fortsätter vägen över en spång in i berget, varifrån Tamina kommer utsättande. Den, som vill avmåla entrén till avgrunden, behöver icke anstränga sin fantasi, han kan bara gå hit och kopiera, men kanske får han en något för vacker avgrund, där man i stället för obehag känner tillfredsställelse och förvåning. Berget sluter sig alldeles ihop ovantill och lämnar ett högt men smalt och spetsigt valv under sig, där Tamina dånar och brusar samt stänker sitt vatten högt upp. Vid ena sidan löper en spång av bjälkar och plankor. På somliga ställen äro remnor ovantill, där bergväggarna icke sluta tätt tillsammans, och därigenom kommer dagern ned, som på flodens vatten och på träbron ser ut som månsken.

På detta sätt går man ungefär en fjärdedels timme, då man kommer till en något bredare plats, där dagöppningen ovantill är större och nedsläpper fullt ljus i berget. Här är ingången till källorna. Vid åsynen av den varma ångan, som utströmmade därifrån, erinrade jag mig den omtänksamme Baedekers ord: "il fait si chaud dans cette galerie, qu'il faut se débarrasser à l'entrée de tout vetement superflu." Och se! En klädhängare satt verkligen uppslagen på berget. Korridoren, som leder in till källorna, är mörk, varför ljus antändes, samt så låg, att man får gå betydligt nedhukad. Nog går det an, när man är kort, men ponera, att det kommer hit en lång karl, tänkte jag. Värmen var ansenlig, och varmt vatten rann ymnigt på golvet. Framkommen till källan, som såg helt liten ut, drack jag ett glas för att svalka

mig. Utanför ingången till källan ledde en spång av plankor över till andra sidan av berget, där det också fanns en källa. Jag gick över spången, och den sviktade smått. Nog går det an, när man är lätt, men ponera, att det kommer hit en tung karl, tänkte jag. När jag lämnade avgrunden, kommo en herre och ett fruntimmer dit in. Jag kunde icke undgå att göra en reflexion eller undrande fråga, som jag vid åtskilliga andra tillfällen gjort, den nämligen, huru fruntimmer, som vilja se litet av varje, bära sig åt med sin olämpliga och hinderliga kostym. Fruntimmer pläga också bese saltgruvorna, jag skulle bra gärna vilja se dem åka på rutschbanorna!

Zürich den 18 Juni på middagen.

Från Ragaz kan man färdas hit med järnväg hela sträckan men också stiga av järnbanan vid Zürichersjöns södra ända och därefter fortsätta med ångbåt. Jag valde detta senare för att få bese stränderna, och har man på detta sätt gott tillfälle därtill, ty ångbåtarna, som i stort antal korsa varandras router, gå av och an samt lämna och taga passagerare på sjöns båda sidor. Zürichersjön, som har den gemensamheten med Schweiz' övriga sjöar, att dess vatten är klart och safirfärgat, skiljer sig däremot från de små sjöarna därigenom att stränderna icke äro tvärbranta utan långsluttande gröna höjder, överallt odlade och bebodda. Det hela ser ljust och glatt ut. Geuom de många omvägarna på sjön går färden långsamt, så att jag först på aftonen kom hit.

Zürich är en gammaldags stad med torn och utbyggnader på husen för fönsterna, av ungefär samma slag som på det s. k. Drottning Kristinas hus vid Kornhamn, med den skillnaden, att utbyggnaden här går förbi alla våningarna, vilka på de flesta husen äro ända till sex.

I övrigt har staden detta snygga och hemtrevliga utseende, som tyckes vara ett utmärkande kännetecken på alla Schweiz' städer. — Schweiz' nyare hotell äro kända för att vara de bästa i hela världen, och jag har här i Hotell Bauer au lac påträffat ett mönsterhotell i den yppersta genren. Matsalen och läsrummet utmärka sig genom en nästan långt driven elegans. Hotellet är fullt, ehuru den egentliga säsongen i Schweiz icke börjar förrän med juli. Då finna de flesta resande icke plats här utan få söka sig fram på de andra hotellen. Jag har i dag på f. m. gjort en promenad till en höjd utanför staden, varifrån man har en särdeles vacker utsikt över Zürich och kringliggande nejd. I morgon ämnar jag mig till Schaffhausen för att se vattenfallet och återvänder hit på e. m. I övermorgon far jag till Zug men icke med bantåget, enär man då ingenting får se, utan dels åker jag i vagn, dels går jag över bergen. Från Zug far jag därefter till södra ändan av sjön av samma namn, varifrån jag bestiger Rigi. Under tiden gå mina saker till Luzern, varifrån jag, vilken väg vet jag dock ännu icke, beger mig till Interlaken.

Lüzern den 21 Juni på aftonen.

Jag går nu att redogöra för mitt upp- och nedstigande på Rigi. Att gå upp på detta berg är icke något bergbestigande i alpbetydelse, ty ända upp till spetsen av berget, som även högst upp är gräsbeväxt, leda fullt banade vägar. Att gå dit upp är således egentligen icke annat än en promenad, ehuru ganska påkostande, men nedstigandet kännes mera efteråt, ty det anstränger benen. De flesta människor rida uppför, och detta är det klokaste, men nu hade jag fått i mitt huvud, att jag skulle gå, och därför gick jag. Flera vägar leda dit

upp, men jag hade valt att stiga upp från Arth vid södra ändan av Zug-sjön, därför att man då hela vägen går bakom berget och ingenting ser av den egentliga utsikten, förrän man är ända uppe på toppen, varemot man på de andra vägarna, som gå på bergets utsidor, så småningom vänjer sig vid utsikten, så att intet återstår, då man väl är uppe.

Jag gick långsamt, ty det var varmt, och uppstigandet tog därför fulla 4 timmar. Den ordinarie tiden anses vara 3 ½ timme. Det återstod ungefär ¾ timme, innan solen skulle gå ned, och på kullen ovanför hotellet såg jag på något avstånd människor lägrade alldeles som stockholmare på Drottningberget, då de vänta på en simulaker. Jag fick ett rum, skyndade att byta kläder, vilket var i hög grad av behovet påkallat, lindade min schal om mig noga, ty det var duktigt kallt, omkring 7 grader och skyndade mig uppåt kullen bland de andra väntande, som tycktes tillhöra alla möjliga nationer utom de skandinaviska, åtminstone hörde jag icke något av de nordiska språken. Där gingo somliga tjockt påklädda med vinterkläder och stora schalar om halsen, andra lika tunnklädda som nere i städerna och på det lägre landet. Karlar, som till salu höllo alpkäppar, träsnideriarbeten, fotografier och panoramor över alperna m. m., hade sina handelsvaror utbredda häruppe; en karl hyrde ut en tub till tittande; där sprungo de om varandra för att hålla sig varma; där var rörelse och liv. En karl, som såg ut som en bandit, satt på en klippa och blåste i alphorn, vilket instrument låter ungefär som om någon icke sakkunnig försöker ur ett orkesterinstrument med våld frampressa något ljud för att höra, huru det låter.

Det kommer icke i fråga, att jag nu beskriver utsikten från Rigi, den kan man läsa om i tjogtals böc-

ker. För min egen del tycker jag, att den är mera märkvärdig för sin vittomfattning än den är vacker. Jag har aldrig kunnat riktigt med dessa höga vyer, där alla detaljskönheter försvinna, och man såsom naturåskådning egentligen icke har annat kvar än förvåning över det ändlösa i rymden. Det var därför företrädesvis eller rättare sagt endast den sida av Rigi, där man har Alpernas spetsar med sin snö, som jag fäste mig vid. Man lär ingenstans mera än på Rigi ha en så vittomfattande utsikt över Alpernas kedja, och det ligger någonting eget skönt, ehuru nästan till frossa kylande, att se den ena bergspetsen efter den andra med deras mer eller mindre tjocka lager av snö och is utbreda sig till ett panorama, upptagande en sträcka av 27 svenska mil.

Solen gick ned klar, ehuru ett töcken, som sades härröra från den värme den heta dagen bibringat jorden, låg utmed horisonten. När solen väl var nere, blev det snart tomt på berget. Alla skyndade in i matsalen, där middag eller supé, vilketdera man vill kalla det, serverades vid table d'hôte. Matsalen är mycket stor, såsom behövligt för ett hotell, vilket rummer 440 personer. Nu fanns det icke mera än 60 ätande, men säsongen är icke heller börjad ännu. Då lärer det ibland vara ganska svårt att få plats däruppe, och mången, som strävat sig trött uppför berget, får lägga sig i matsalen. I sovrummen var duktigt kallt. Allt som fanns därinne, ens egna effekter inberäknade, som för en stund sedan blivit ditlagda, kändes som om det legat i is.

Klockan något över 3 på morgonen gavs signal med alphornet i gångarna, att solen skulle gå upp snart nog. Då hörde man hur det småningom blev liv i lägret, och var och en skyndade upp på kullen. Det var 5 grader blitt. Jag var den 4:de i ordningen uppe på berget. Den ena kom ut efter den andra i mer och mindre proviso-

riska toaletter. En tjock fransyska hade behållit nattmössan på och lindat en antimakass utanpå, somliga fruntimmer hade håret hängande på ryggen nedfallet, andra hade näsdukar ombundna om öronen eller munnen. En herre var inlindad i sin sängfilt o. s. v. De på aftonen tunnklädda herrarna voro lika tunnklädda nu. Handlandena öppnade sina lådor under rytande gäspningar, som tycktes vilja säga: ”Jag ger den här handeln fan”. Herrn med tuben var snart i full verksamhet. Somliga, som tyckte det var för kallt, vände om igen.

Kl. 5 åt jag frukost, och började därefter nedstigningen åt Küssnacht. Efter 1 ½ timmes gång, oupphörligt i branta utförsbackar, kom jag till den första avsatsen, där stora betesmarker och fäbodar finnas. Här klingade bjällrorna, alphornen och joddlingen serverades friskt. I en alphydda fick jag mjölk, under det bergsborna själva åto frukost. De drucko en varm dryck, som liknade kaffe och mjölk ihopkokade. Ett bröd av samma skapnad som ett större vedträ gick laget omkring, därvid var och en skar sig en bit efter befogenhet. Bord och bänkar voro mycket vita och välskurade.

Efter ytterligare 1 ½ timmes marsch var jag i Küssnacht, där jag tog in på ett hotell vid stranden. Värdinnan, som kom in under min omklädnad, inbjöd jag artigt att känna mig på ryggen, därvid hon skrek till och sprang sin väg, såsom om hon trodde, att jag varit besatt av någon ond ande, som par transpiration blivit utdriven. På middagen for jag till Luzern med ångbåt och kom lagom för att vara med vid table d’hôten kl. 5. Det var den enda gång jag minnes mig hava haft 12 timmar emellan frukost och middag. I morgon far jag härifrån dels med ångbåt, dels landsvägen till Giessbach, där jag stannar över natten och ser vattenfallet, som varje kväll

upplyses av bengaliska eldar i olika färger. Dagen därpå kommer jag till Interlaken.

Giessbach den 24 Juni 1865 på f. m.

Att det i dag är midsommardagen fick jag veta, då jag i min utgiftsbok, där säkerligen varje dag finnes betecknad av mer och mindre dyrbara och värderika minnen, skulle se efter vad det var för datum och sedan i almanackan utforska vilken dag i veckan jag hade. Dagarna har jag eljest icke mycket reda på. Emellertid vet jag nu, att i dag är lördag och vid närmare eftersinnande vet jag att det således var i torsdags morse, som jag lämnade Luzern och över Vierwaldstättersjön for till Alpnach.

Det måste naturligtvis bero på vars och ens tycke vilket slag av natur och således vilket ställe, vilken sjö är den vackraste. Omöjligt och orimligt vore det att försöka uppställa regler, som bestämde, att så och så formade berg, så pass stora sjöar med de eller de stränderna måste anses i naturskönhet överträffa andra, som äro så och så. Men då så är, förefaller det också naturligt, att de flesta människor skola prisa Vierwaldstättersjön, såsom — om icke den vackraste, åtminstone bland de vackraste i Schweiz. Här finner man nämligen en omväxling av all slags naturskönhet. Närmast omkring Luzern äro stränderna intill vattnet långsluttande med gröna ängar och vingårdar samt trevliga, välbelägna lantboningar. Naturen här har en likhet med ett av våra bördigare svenska landskap, och boningarna äro också i ungefär samma stil. Sedan komma bergen, det gröna Rigi till vänster, det spetsiga, splittrade, nakna Pilatus till höger, tvärbranta men gröna berg mitt framför och slutligen bakom dem gletschrarna. Det är en ut-

märkt vacker tavla, men ingenting var det däruti, som tilltalade mig så, att jag kände något behov av att kvarstanna.

Från Alpnach for man i diligens till Brienz uppför och utför höga bergsträckningar, varest många härliga vyer av omväxlande beskaffenhet erbjuda sig, störst och vidsträcktast utsikten från Brienz över hela Hasledalen med snöbetäckta fjälltoppar i fonden. Färden i diligensen räckte sju timmar, och från Brienz for jag på ångbåt till Giessbach för att blott vara där över natten, men jag är ännu kvar. Här har jag träffat en plats, som jämte Comosjön intar i mitt tycke den förnämsta rangen av vad jag hittills sett i naturväg, d. v. s. långt ifrån den mest storartade, men om jag så må säga den trevligaste och angenämaste för ett längre uppehåll och för vardagslivet. Nära ändan av Brienzersjön stupa ett par lodräta berg, med ett mellanrum sins emellan, ned i sjön. Tämligen högt upp från sjön mötas dessa berg och ha en på båda sidor sluttande dal i mitten. Dessa sluttningar äro med smak ordnade till en park, och mittför den lilla dalen vid slutet, som icke är särdeles långt ifrån sjön, ligger Giessbachs hotell med långsidan upptagande hela dalsänkningens bredd. Från det ena berget, som går nästan lodrätt ned på dalens ena sida, men det oaktat är ända till toppen, vid omkring 1,000 fots höjd, betäckt av bok- och granskog, nedstörtar i sju olika avsatser Giessbachs beryktade vattenfall med tre särskilda broar, som föra däröver. Innan fallet sedermera från dalen hinner sjön, har det åtminstone sju avsatser till. Såväl från dalsänkan som ännu mera uppifrån hotellets fönster har man utsikt över Brienzersjön med Interlaken i fonden. På denna lilla plats finner man sålunda förenade höga berg, en leende dal, gröna ängar, vattenfall och en utmärkt vacker utsikt. Därtill kommer en särdeles

hygglig familj, som håller hotellet mycket väl, ordentligt och snyggt, med den skillnad från alla moderna hotell, att all uppassning med undantag av borstning och reseffekternas upp- och nedförande till och från ångbåten, besörjes av fruntimmer. Då jag på aftonen, efter att ha knogat uppför den branta vägen från ångbåten, kom upp till hotellet, sutto på verandan därutanför flera flickor, alla vackra, mycket enkelt klädda med vita förkläden, uppåt slutande i breda bröstlappar. De stego icke upp, varför jag trodde dem vara några finare resande, som roade sig med någon förklädnad, men till min förvåning tillsade värden en av dem att visa mig var mitt rum var beläget. Hon steg upp, gjorde en gest med handen ungefär som en grevinna, vilken ber sina gäster stiga ut i matsalen. Jag följde med, ganska förvånad och färdig att ta av mig hatten under den korta konversation, som ägde rum under uppstigandet, vilket slutade därmed att grevinnan med en förnyad aimabel åtbörd visade min dörr. Vid table d'hôten passade alla dessa flickor upp. De svävade över golvet som alfer, och hela serveringen gick så tyst, så ordentligt och så fritt från allt bråk och väsen, att man kunde tro sig uppassad av noviserna i ett kloster. Jag blev allt mer och mer förvånad. Att det icke kunde vara pigor syntes dels av den ovanligt enkla klädseln, dels av manéren, dels slutligen av deras vita händer. De sågo mera ut som när noblessen i ett samhälle antager tjänarinnors skepnad för något välgörande ändamål, som är förenat med förklädnad. Jag skall väl ta reda på huru det förhåller sig med det här, tänkte jag. En av flickorna var mycket lik fru Lilliehöök.

Efter middagens slut ringde det i storklockan, vilket betydde, att ekläreringen av vattenfallen skulle börja. Man förfogade sig då till en mittför fallen befintlig terrass, varifrån man såg ljus röra sig här och där längst

ned och högst uppe på berget ibland träden och även föras över broarna ibland, vilka senare dock icke kunde i mörkret urskiljas. Slutligen steg en signalraket högst upp vid det översta fallet medan två stannade nere i dalen. Då den tredje gick upp sågos alla sju fallen på en gång belysta av bengaliskt ljus. Jag kunde icke låta bli att skrika till såsom en nervös guvernant, så överraskande var den effekt, som belysningen åstadkom. Alla fallen lyste först ljusgröna utom ett, beläget ungefär i mitten, vilket kastar sig ut ett stycke från klippan så att man går på en bro bakom detsamma. Detta fall upplystes också bakifrån och var till en början rött. Denna färg övergick dock snart till gredelint, så i blått och därefter i grönt. I ett nu ändrades färgerna, så att fallen, utom det mellersta, blevo röda. Det var icke allenast vattnet, som lyste så underbart av denna eklärering, utan broarna över fallen, granarna, som synas framför vattnet, hålorna däromkring, allt var övergjutet av denna magiska glans, under det skogen för övrigt runt omkring stod lika mörk som förut. Slutligen (d. v. s. alltihop räckte blott några minuter) slocknade allt, blott den översta hålan, varifrån det första fallet rusar ut, var ännu röd såsom en glödande ugn högst upp vid bergets rygg med den färg, som i Friskytten beledsagar Samuels framträdande ur berget. Lyktorna, som buros av eldtändarna, rörde sig nu ånyo vid tändarnas nedstigande utför bergen, och allt var slut.

Då jag morgonen därpå kom ned, satt en av uppasserskorna på verandan och läste i en bok. Jag frågade henne om någonting, och hon svarade, men utan att stiga upp. Nej, det här hänger ej rätt ihop, tänkte jag, frågom värden, men på ett städat sätt.

Jag bad värden följa mig. Han följde. Jag förde honom till en avlägsen bergstrakt, som syntes mig danad

för hemliga meddelanden. Där fattade jag honom insinuant i knapphålet, såsom då man har något förtroligt att säga, och yttrade: ”Säg mig nu uppriktigt hur det hänger ihop med flickorna?” ”Vilka flickor?” — ”Uppasserskorna. Det hänger aldrig rätt ihop.” — Värden tycktes oangenämt överraskad och såg frågande ut. — ”Det är ju inte möjligt att pigor kunna ha sådana händer.” — ”Jag förstår verkligen inte . . .” — ”De äro bestämt andra, än de synas vara.” — ”På vad sätt?” — ”Nåväl, för att komma rakt på saken, äro icke uppasserskorna utklädda?” — ”Åjo, ibland. Härom söndagen var den ena utklädd till gosse.” — ”Nej, ni förstår mig ändå inte. Ser ni, jag tror, att uppasserskorna icke äro tjänstehjon utan tillhöra någon annan samhällsklass.” — ”Ah, nu förstår jag. Jo, det har ni rätt uti. — Två av dem äro mina döttrar.” (Jag hade nog présence d'esprit att säga, att detta anade mig, emedan de voro lika sin far, den grövsta osanning, som ännu blivit uttalad.) ”Och”, fortfor värden, ”de andra flickorna tillhöra också borgerliga familjer. Jag har hellre flickor till uppassning, emedan de aldrig bedraga.” Jag bad honom för all del icke hasardera denna sats, vilken i sin utsträckning torde befinnas föga sanningsenlig, men förklarade, att om han ville inskränka sig därtill att flickor icke stjäla ifrån sin husbonde eller resande, utan i det fallet äro pålitligare än pojkar, så ville jag gärna skriva under. — ”Så var min mening”, svarade värden.

När jag började detta brev, som skrives i läsrummet, var ”fru Lilliehöök” inne och arrangerade blommorna. Det var en charme att höra henne tala franska och en charme att se på henne. Jag tänkte då: Undras mig, om det icke skulle vara skäl att vedervåga att erbjuda henne min hand och min förmögenhet och sedan slå mig till ro såsom hotellvärd i Giessbach. Jag kunde då erbjuda henne

ett finare sommarnöje än Marstrand, och en gång i månaden skicka henne en Schweizerost såsom bevis på min högaktning. Tillfället var särdeles gynnsamt. Lilla Giessbacherungen stod just vid bordet, där jag satt och konverserade, därvid hon upplyste, att hon och hennes föräldrar (värdfolket) icke voro schweizare utan från Württemberg, och icke katoliker utan protestanter. Men bäst som hon stod där, sade hon: "Nej, jag bara hindrar herrn ifrån att skriva", och så försvann hon. Det torde väl således icke bliva någonting av med den affären. Eljest kunde jag få till svåger en liten vacker bararmad tre års pojke vid namn Frans, som jag de här dagarna ymnigt kittlat och stutat.

Om ett par timmar far jag till Interlaken och gör därifrån utflykter till omgivningarna. Vädret har hela tiden jag varit i Schweiz varit mycket vackert, men folket klagar över torkan och önskar sig regn.

Interlaken den 25 Juni på f. m.

Vackra eller lustiga namn på hotell innefatta alltid för mig något lockande. Sålunda har jag med förkärlek fästat mig vid Röda kräftan, Svarta oxen, Lysande regnbågen, Gyllene gäddan, Gyllene ängeln m. m. Ett nytt hotell i Interlaken med det ljuva namnet Jungfraublick kunde icke undgå att utnämnas till min bostad, och där sitter jag nu inregnad. Som detta är till gagn både för lantmannen, som får mera hö, och för den resande, som får mindre damm, har jag däremot ingenting att invända, men jag känner mig så där ruskig, som om jag skulle ätit en hel hop fårskallar från Tyrolen, och det kommer sig av en högst otrevlig historia, som jag nyss blivit undfägnad med.

För några dagar sedan hitkommo såsom resande en ung

engelsman med sin fru. De hade varit gifta i sex veckor och gjorde sin första resa. Under sitt vistande här gingo de en dag upp på ett berg, jag minnes nu icke vad det heter, och detsamma kan det också vara. Nog av, de voro på berget, åskan började att gå, en blixt träffade frun och slog ihjäl henne på fläcken. Historien är kort liksom äktenskapet var det.

Det är roligt att erfara, hurusom, var man far i Schweiz, svenskar äro så väl gouterade. Såvida det icke kommer från den enkla anledningen, att de äro sällsyntast av alla nationer, så tror jag det härleder sig därav, att de ha ett sätt, som innefattar en medelväg mellan de andra nationernas utpräglade, mer och mindre angenäma skaplynne. Troligen, så synes det mig, förekomma svenskarna mera tillgängliga och hövliga än engelsmän, mera rättframma och öppna än fransoser, mera städade och mindre framfusiga än tyskar. Jag överraskades vid min kaffekopp för en stund sedan av en kypare, som tilltalade mig på en krånglig ehuru tämligen begriplig svenska. Han hade varit på Hotell Rydberg en tid och intresserade sig mycket för Stockholms och Göteborgs hotellförhållanden. Han gjorde mig den frågan, huru det kommer sig, att man nästan aldrig ser någon svensk resande. Jag svarade, att jag litet emellan gjorde mig själv samma fråga, utan att kunna besvara den, samt att jag väntade mig att kunna fara ända från Rom till Göteborg på en av världens största stråkvägar utan att höra ett svenskt ord eller se ett svenskt namn i någon resebok. Det är som om svenskarna voro en från jorden försvunnen nation. Hotellvärden på Giessbach mindes ännu med nöje, att för fyra år sedan den ovanliga händelsen inträffat, att aderton svenskar på en gång varit vid Giessbach. ”De voro så muntra och trevliga”, sade han, ”och gjorde punsch, som jag inbjöds att dricka med av, men det gjorde så ont i

bröstet, att jag icke kunde." Lilla Maria (fru Lilliehöök) sade, att de så många gånger talade med varandra om, att de nästan aldrig sågo några svenskar, varför de trodde, att svenskarna i allmänhet icke brydde sig om att fara till Giessbach utan besökte andra ställen. Nu mera förefaller det mig mindre underligt än förr, att det övriga Europa så litet sysselsätter sig med Sverige, att man i en tidning aldrig får se en underrättelse därifrån men väl från vilken annan vrå som helst av den civiliserade världen. Ett folk, som man nästan aldrig ser till, ett språk, som man nästan aldrig hör, glömmer man snart att tänka på.

Interlaken den 27 Juni på middagen.

Jag fick på min moraliska och intellektuella moppe för min tirad om svenska nationens obefintlighet. Jag har sett och talat med icke mindre än två medlemmar av denna lysande nation. Sedan jag i går på främlingslistan sett "Fröken Mörner från Sverige", boende i Pension Ritschard, tyckte jag, det skulle vara skäl att göra henne en visit. Jag trodde, att det var hovfröken med de ljusa kanonlockarna, vilken jag redan såsom barn såg kuska i den stora gula hovvagnen. Jag inställde mig i pensionen och frågade efter föremålet. Det var landshövdingen Mörners dotter, vilken såsom sin reskamrat presenterade mamsell Blodwall (ett vackert namn) från Växiö. De voro nyss komna från Giessbach, varöver de hade nog mycken smak att vara så förtjusta, att de ämnade återvända dit. Detta var på aftonen i går. Jag var då hemkommen från en färd till Staubbach och Grindelwalds glaciär, ställen belägna icke särdeles långt härifrån, oaktat färden, till följd av åtskilliga promenader och andra naturförhållanden tog elva timmar.

Jag for tidigt på morgonen. Vägen till Staubbach går genom Lauterbrunnens dal, där man har den snöbetäckta Jungfrau i fonden. Vattenfallet vid Staubbach är ibland det kuriösaste av alla vattenfall. Berget, utför vilket det stupar, är alldeles lodrätt, snarare gående inåt nedtill, samt mycket högt. Nu på sommaren, då vattentillgången är ringa, splittras till följd av den stora höjden kaskaden i nästan ett regn, och hela vattenfallet, sett på något avstånd, har utseende av ett utanpå bergväggen hängt band av silverskir, som föres av och an av luftdraget.

På den korta vägen från Lauterbrunnens by till fallet är man mer än vanligt utsatt för de näriga schweizarnas handelslystnad och industriförsök. Här blåses i alphorn för att av den resande undfå betalning, här kräves avgift för begagnande av en ganska bofällig gångstig till fallet, här äro en mängd handelsbodar uppslagna, varest träsnideriarbeten och fotografier utbjudas i ordets bråkigaste betydelse. På bortvägen höll jag mig tapper. ”Ja, men på återvägen skola vi handla”, menade fruarna. Då fick också den första fatt i mig med fart. ”Köp åtminstone fotografier”, sade hon. Jag tog en sådan (för tittskåpet) av vattenfallet, men då jag skulle betala, måste jag växla, vilket frun påstod medtaga alla hennes småmynt. ”Ni måste ha en sykorg”, sade hon. ”Jag har en gammal apoteksask, som är ganska bra till ändamålet”, svarade jag. ”Men en sådan här liten korg av bitar, som man sätter ihop själv”, påstod frun. Nåja, tänkte jag, den kan vara bra att ha. Jag köpte korgbitarna, och vi skildes åt i vänskap.

Kom så den andra frun. ”Nu skola vi handla”, sade hon. ”Jag vill ingenting ha”, sade jag. ”Åtminstone ett nålhus”, ansåg frun. ”Nå ja, kör för ett nålhus då.” ”Man skall köpa litet av var och en”, påstod hon och fres-

tade mig med ett i trä skuret cigarrmunstycke. Får bli present åt Ture, tänkte jag och tog munstycket. Men nu är det slut också. Fjärde frun talade mycket övertygande, men jag höll mig tapper och förestållde henne, att jag icke var någon ambulatorisk reservoir för heterogena småsaker. Även de övriga fattade i mig, men jag lät manteln fara och flydde.

På vägen därifrån till Grindelwald är man belägrad av barnungar, som framräcka blommor, bär, mjölk, små alphyddor av trä, m. m. d., så att man aldrig har någon ro. En pojke drev till och med sin handelslusta ända därhän, att han i en uppförsbacke placerade ett marsvin i knäet på mig under enständigt påstående, att jag borde tillhandla mig nämnda djur. Det är icke nyttigt för lantfolket med dessa täta besök av resande, helst då de uppfatta saken så som folket här.

Grindelwalds glaciärer äro två och skjuta långt ned mellan bergen, så att de äro lätt åtkomliga. Liksom alla andra glaciärer bildas de därav att isen småningom glider ned från bergens totppar i dalen, varest den bildar floder. Utanpå ser en glaciär ut som en mängd stora ihopkörda och över varandra skjutande sockertoppar, betäckta längst ned av smuts och damm. Inuti äro de märkvärdiga att se. Man har uthuggit valv eller grottor nere i isen, varigenom man kan gå in ett gott stycke i glaciären. Färgen härinne, som uppkommer då dagern lyser igenom det tjocka islagret, är frappant vacker, påminnande om de i sagorna förekommande beskrivningarna på Neptuns slott i havets djup. Men platsen är icke ägnad för något längre besök. Vattnet, som oupphörligt smälter av isen, droppar från taket, rinner från väggarna och bildar en botten av knagglig is och upplöst snö, varigenom färden är särdeles slaskig. Något ypperligare ställe för

förvärvandet av reumatism kan man icke tänka sig, synnerligast om de, som strävat dit till fots och gått sig varma, omedelbart utan vidare omständigheter stiga in i kylan. Även här fick jag en påminnelse av svenskars tillvaro i boken på ett en timme från glaciären beläget hotell Örnen, i vilken bok under den 13 dennes förekom Johannes Johansson från Göteborg, en för mig okänd storhet.

Interlaken (entre lacs) beläget emellan Thun- och Brienzsjöarna, ligger i en vacker dal, omgiven av mycket höga berg och genomfluten av de vattendrag, som förena de båda sjöarna. Av dessa berg är Jungfrau det enda snöbetäckta, men ligger på avstånd och blickar in genom dalgångar, som föra till Lauterbrunnen. Mitt framför denna dalgång ligger hotellet Jungfraublick. Där bredvid står ett gammalt lummigt valnötsträd med en bänk under, varifrån man har en god utsikt åt Jungfrau, och här brukar jag även göra mina jungfruliga observationer. Det är isynnerhet vid solnedgången berget är intressant att beskåda. Länge sedan solen försvunnit från de närmaste höjderna, vilka, ehuru ansenliga, dock äro små barn emot Jungfrau, skiner hon på denna senare. Men allt eftersom solen sjunker övergår den glänsande snöfärgen i en askgrå blekhet såsom dödens färg, sedan livet upphört, och då sista solglimten försvunnit betäcker den slappa likfärgen hela berget och aftonstjärnan lyser mitt däröver, såsom en tindrande lampa hängd över griften.

I e. m. far jag härifrån med ångbåten till Thun. Därifrån vänder jag mig rakt ned mot söder och går över Gemmipass till Rhonedalen och Sion och därifrån vidare till Genèvesjön. Mina saker har jag allltid inpackade ett par timmar förrän det behöves, ibland kvällen förut

och vid banstationerna är jag alltid innan luckan öppnas. Då tycker jag det är så lugnt och då sätter jag mig att titta på människorna.

Genève den 2 Juli 1865 på f. m.

Thun är bland Schweiz städer, som jag hittills sett, den, vilken företett det åldrigaste utseendet, men är därför högst intressant att se. Gatorna äro krokiga och oregelbundna, husen försedda med pittoreska utbyggnader och torn. Hotell Bellevue, beläget strax utanför staden vid sjön, ligger mitt i en park eller trädgård med läsrum och biljard i särskilda paviljonger, vilket ger det hela en prägel av enskild tillhörighet så att man finner sig såsom på ett lantställe. Därifrån har man en i mitt tycke utmärkt vacker och lagom vidsträckt utsikt över Thunersjön, den första vy i Schweiz, som jag sett vid månsken. Tidigt på morgonen den 28 Juni begav jag mig av i en liten vagn från Thun. Vägen går så långt den räcker d. v. s. till en by, som heter Kondersteg, vilken ligger i en dal, som vid sydligaste ändan på alla sidor begränsas av berg och varest man arrangerar sig för övergången av Gemmi. Jag beslöt mig för att rida uppför och gå utför berget. En del av bagaget spändes bakom sadeln på hästen, en del bars.

Kl. ett på middagen började färden. Vägen blir från första början tämligen brant och kröker sig i bukter uppför de skogbevuxna klippor, som ligga nedanför Gellihorn. Sedan man beständigt stigit uppåt i 3 ½ timmar, sista delen av denna tid passerande en ödemark, översållad av större och mindre klippstycken, år 1782 kringspridda över en stor del av berget genom ett från Rinderhorn kommande stort bergras, framkommer man till ett ensamt liggande värdshus kallat Schwarenbach, känt

genom ett för flera år tillbaka begånget brott, en historia, som kallas ”den 24 Februari”, då en karl vid namn Zacharias Werner mördade förra värdshusvärdens dotter. Den nuvarande, som ännu befanns omördad, åstadkom seltersvatten till mitt förfriskande, under det hästen släpptes för att beta av det gräs, som ganska ymnigt växer emellan klippstyckena. Ödsligare plats för en människoboning kan man knappast se. All växtlighet i trädväg har här upphört, och några små konstigt formade dvärgtallar äro allt, som i den vägen presteras. Men gräs och blommor är det ganska gott om. Stora hjordar beta ända här uppe på bergen och bräkandet av får och getter samt bölandet av kor serveras i så riklig grad, att man nästan vill hålla för öronen.

Från Schwarenbach stiger man upp ytterligare en timme. Man har nu glaciärer på båda sidor om sig. Härunder passeras sjön Daube, belägen 6621 fot högt, vilken får sitt vatten från Laemmerens glaciär och under sju månader av året är tillfrusen. Nu var den dock öppen med undantag av några stycken invid stränderna, som vore täckta av smutsbrun is. Denna sjö har icke något synligt utlopp. På stränderna växte mycket blommor, av vilka en hade en högblå färg, särdeles vacker. Trehundra fot ovanför sjön har man nått vägens högsta punkt, kallad Daube eller Gemmi, belägen vid foten av Daubenhorns kala och spetsiga topp. På en gång öppnar sig här en ståtlig utsikt över Monte Rosa, en del av Rhonedalen och hela bergskedjan, som skiljer kantonen Wallis från Piemont och djupt under fötterna har man badorten Louèche.

Nu skall man utför. Först stupar från höjden lodrätt ner ett berg över 1,500 fot högt. På sidan därav är på 1700-talet anlagd en slingrande väg, högst två alnar bred, men på de flesta ställen mindre, vilken är huggen in i

berget i sicksack, mycket brant, med den ena krökningen så rakt under den andra, att man på sina ställen under sig ser den 3:dje eller 4:de i ordningen av de följande vägbitarna utan att kunna upptäcka de mellanliggande. Det obehagligaste är, att hela denna smala och branta väg, med undantag av högst få ställen, saknar stängsel på den yttre sidan mot djupet samt dessutom är svår att gå av den anledningen, att vägfyllet består av djup fin sand, blandad med lösa stenar. Man nästan tvekar när man skall se sig om, huruvida man har råd att sväva omkring med ögonen, ty man tycker sig intaga en position, som varje ögonblick kräver all uppmärksamhet, för att man icke skall komma för nära kanten. Runt omkring har man bara kala, lodräta berg och hålor. Det är den vildaste trakt man kan se, men något egentligt vackert finnes där icke.

Denna väg är ingalunda farlig för den som med uppmärksamhet går på sina ben och håller vederbörligen in farten, så att han icke i krökningarna kommer för nära kanten. Vägen tillryggalägges även utför till häst och bör då icke heller vara farlig för den, som är fullt säker mot svindel och som, om hästen snavar, icke trillar av, ty det finnes ingen plats på själva vägen att falla och man måste ramla vidare nedför, till dess man varken då eller sedermera kan ramla mera. Samma dag jag kom hade en engelsk familj av sex personer passerat utför till häst och kommit lyckligt ned, men icke vill jag vara i sällskap med några fruntimmer, som rida därutför, likasom jag skulle känna allt för mycket medlidande med dem, om de skulle gå till fots med sådana skodon som de vanligen hava. Jag var nöjd att vara ensam och blott ha mig själv att svara för, ty då var jag åtminstone säker på, att hela sällskapet skulle komma lyckligt ned.

Hela vägen utför har man genom i berget inhuggna kors

eller sådana gjutna i järn och fästade därutanpå, en påminnelse om de många olyckor, som vid nedstigandet utför berget timat. Högst upp börjar den sorgliga listan med korset vid den plats, där grevinnan d'Arlencourt den 3 augusti 1861 föll av hästen och ramlade utför branten. En sägen härom är, att hon ville rida utför och själv styra hästen, men min vägvisare påstod, att hon själv ville stiga av och gå utför, men hennes man, som ansåg det vara för tröttsamt för henne att gå nödgade henne att sitta kvar. Vid ett hörn, där hon icke såg annat än djupet framför sig, hade hon fått svindel och över hästens huvud fallit av. Därefter kommer man till ett ställe, där en herre, som hette Moritz och som företog sig att litet full rida utför i mörkret, ramlat ned o. s. v. På ett ställe hade en fru fallit, vilken föraren påstod hade blivit nedknuffad av sin man.

Dammig och trött i knäna hade jag efter 1 ½ timme verkställt nedstigningen och kunde från säker mark blicka uppåt tillbaka på denna av mord och olyckshändelser betecknade väg, vilken jag just icke längtar efter att ånyo beträda. Den har egentligen ingenting lockande, tvärtom. Och länge tyckte jag mig se den stackars grevinnan ramla av hästen. Jag kan aldrig tro, att Claes tyckte om den vägen, då han gick den med Roy och Ferlin. Den sistnämnde minns jag var ganska förtjust. Men måhända gingo de den branta vägen uppför, och då förefaller den annorlunda. — Dalen, i vilken badorten Louèche är belägen, begränsas i nordöstra ändan av Dalas glaciär och är i övrigt en tämligen dyster, ehuru ingalunda ful dal. Ehuru det är så långt att från Gemmi nedstiga i denna sänka, ligger den själv dock så högt, att man från Louèche åker i en ständigt sluttande backe 5 kvart innan man kommer ned i Rhonedalen. Badorten tyckes höra till den sorten, dit man icke beger sig för nöjes skull. Sju eller åtta tim-

mar om dagen tillbringar man i vattnet pratande eller spelande eller görande ingenting. De varma källorna, som springa upp däromkring, 27 till 40 grader Réaumure varma, äro så ymniga, att 9/10 av deras vatten bortrinner utan att användas. Jag skulle naturligtvis känna på ett sådant bad, då jag kom ned från Gemmi, och tillbringade däri så lång tid, att jag hann att röka ut en cigarr. Det var rätt behagligt.

Följande dagens f. m. stannade jag vid Louèche, därvid sysselsatt, liksom många andra, att från gården till Hotell des Alpes med tub betrakta dem, som stego uppför eller gingo utför Gemmi. Man såg dem bäst, då de gingo om hörnen.

Mellan Louèche och Sion åkte jag i diligens; färden räckte 5 timmar. Såsom gränsstad till Italien, dit diligensen dagligen går över Simplon, hade Sion ett annat utseende än andra schweziska städer. Liksom i Italien tillbringade folket här sin tid utanför husen på gatorna, och italienska samt franska språken voro de förhärskande. Tyska hördes endast undantagsvis. I Hotell de la Poste, där jag bodde, var icke mycket folk. En orimligt fet fru åt på samma gång som jag, ville gärna prata men ännu hellre snusa och andades tungt. Emot min vana hade jag icke genast tagit notis om det rum, där jag skulle bo, utan låtit bära upp mina saker, under det jag själv stannade nere på gatan. Man sade mig att det var n:r 3, och en piga följde med för att lysa mig upp, då jag efter en stunds promenad på maten av regn tvangs att gå in. I n:r 3 funnos dock icke mina saker, varför vi stego in i n:r 2, där också mitt bagage genast varseblevs mitt för dörren. Jag gick in för att taga rummet i besittning och pigan tittade efter ljuset för att tända det, då jag först fick sikte på en hop kjortlar liggande på golvet och strax därpå, vägledd av ett fnysande ljud, varseblev feta

frun, som låg på sängen och sov utan något täcke. Det var såsom om jag sett Medusas huvud med den egentliga skillnaden, att jag, i stället för att bli förstenad, däremot fick fötter under mig och fattande i min schal rusade ut, åtföljd av pigan, som tagit min kappsäck, och vilken, då hon väl inkommit i n:r 3, fick lov att sätta sig för att riktigt bekvämt överlämna sig åt den munterhet, som händelsen hos henne framkallat. Jag sade till henne att gå och taga jämväl mitt hattfodral, som icke medföljt. Inte behöver herrn väl det i natt, menade hon emellan paroxysmerna. Tag hit det, tag hit alltihop, skrek jag, och hon skyndade åstad med handen för munnen och återkom med det räddade fodralet, under det munterheten fortfor. Om du ville gå din väg och inte sitta där och skratta, då jag har kväljningar, sade jag. Hon gick och då hon väl kommit ned i våningen inunder, hörde jag fördubblade skrattsalvor, därvid begripande, att hon omtalade den lustiga händelsen för några lyssnande vänner. Jag hade svårt att somna efter den tilldragelsen och tyckte mig i mina slummerfantasier vandra på Gemmi, seende djupt under mig nedramlade fruar, liggande med bara ben, under det glaciärerna ovanom mig bestodo av på varandra uppstaplade underkjortlar.

Då jag följande morgon kom ned i matsalen, satt feta frun redan där snusande och ätande buljong med klimpar. Hon hälsade. En lätt rysning genombävade min jämförelsevis smärta gestalt. Sedan frun ätit, lade hon ihop armarna över magen, vilket såg ut som om hon, för att skriva, lagt upp dem på en hög pulpet. Kyparen kom och frågade vad jag ville ha till frukost. Ge mig vad som helst, svarade jag, men inte buljong med klimpar.

Jag for med järnbanan direkt från Sion till Genève. Jag hade väl önskat att någon timme stanna vid Mortigny, för att därifrån gå till la Gorge de Trient, vilken är i

samma stil, som bergshålan vid Pfäffers bad, men regnet, som fortfarande föll, gjorde detta omöjligt. Järnvägen går i en båge utmed Genèvesjöns norra strand och passerar alla de sedan länge till namnet bekanta orterna Montreux, Vevey och Lausanne m. fl. Färgen på Genèvesjöns vatten skiljer sig från Schweiz' övriga sjöars därigenom att den stöter mera i blått. En egenhet med denna sjö är, att över dess yta korsa sig alla flyttfåglars vägar, varför både de norra ländernas vildgås, Amerikas duva, Nilens ibis och Afrikas svala där lära påträffas.

De här begagnade smala triangelformiga seglen, som jag eljest sett endast i Livorno, men vilka även sägas förekomma på sjöarna i Skottland, ge farkosterna ett pittoreskt utseende, som överensstämmer väl med sjöns karaktär och dess eleganta omgivningar. Man iakttager hos denna sjö ett fenomen, som sannolikt icke ännu är nöjaktigt förklarat. Vattnet, huvudsakligen på de ställen, där sjöns bassäng är smalast, höjer sig ibland på en stund av 15 till 20 minuter flera fot, utan att någon rörelse föregår. Vid denna höjd stannar vattnet omkring 25 minuter och sjunker därefter tillbaka.. Man tillskriver detta fenomen luftens olika tryck på vattnets yta. Det inträffar oftare om natten än om dagen, och oftare om våren och hösten än om sommaren. Man har företrädesvis observerat fenomenet, då solen hastigt gått fram ur något lätt moln och på en gång strålat klar.

Beau Rivage den 4 Juli på f. m.

Jag har i dag på morgonen farit ifrån Genève och i sällskap med en stekt aborre tillbringat några oförgätliga stunder på Genèvesjön. Jag har icke nämnt något om själva staden Genève, men det kommer sig därav, att det är på samma sätt med den, som med åtskilliga män-

niskor. När man sagt, att de äro vackra, så har man sagt allt. Det är i dag en mycket härlig, lugn och varm dag. Beau Rivage ligger nu mitt i middagssolsteket, och bergen på andra sidan sjön synas som i en rök. En och annan liten båt, överspänd med soltält, är ute på promenad, men i övrigt är det tyst och stilla.

Baden-Baden den 7 Juli 1865 på middagen.

Jag kommer hit trallande och angenäm i mitt sinne för att bland den eleganta världen avvakta brev och fatta vidare beslut. Jag hade gjort en icke otrevlig resa i sällskap med en fru från Madeira, en herre från Portugal och en lång mörk engelsman, vilka tre tillsammans sågo ut som en butelj portvin, en butelj madeira och en butelj rött vin, och själv tyckte jag mig kunna passera för en försvarlig rostbiff, så att jag inbillade mig att vi skulle se ganska aptitliga ut tillsammans. Jag tog in på Hotell d'Angleterre, där jag bodde för nio år sedan, tillbringade min afton passabelt nog med att se på några klänningar, men jag fann genast, att det skulle bli tråkigt. Först och främst är här en sådan värme, att jag rädes för den hederliga solen värre än för en ond ande; och för det andra, ja, för det andra är det egentligen icke någonting mera att klaga över. Jag har i dag tåligt suttit på en bänk och tittat, tåligt låtit solen bränna mig, tåligt vid rouletten låtit taga min pengar. Med ett ord: jag har suttit på tålamodets matta och rökt väntans kalian. Vad har jag då väntat på? Jo, på att min enda tröst och sysselsättning, musiken, skulle börja spela. Nå, vad hände då? Jo, då hände det, att änkestorhertiginnan av Baden, Sophia, behagade dö i går afton, i följd varav det icke blir någon musik på tre dagar. Vad jag skall göra under tiden, det vet jag ej. Jag har funderat på att genast ge mig

av härifrån, men det skulle icke alls förundra mig, om någon annan prinsessa på ett annnat ställe lade sig att dö också för att förarga mig. Att ha 27 grader varmt inne i rummet är emellertid icke behagligt och jag känner mig i synen som om jag vore gniden med en fläsksvål. Jag sade 27, nej, nu har termometern gått upp till 29, det blir väl 40 om en stund. Det är under dessa ofördelaktiga konjunkturer jag går att redogöra för mitt levnadssätt sedan i tisdags, d. v. s. vid närmare betänkande, att jag lägger mig på soffan och läser.

Samma dags sena aftonstund.

”Spelaren förlorar sin förmögenhet och blir bov.” Jag har två gånger i dag förlorat min och är således i nuvarande stund en dubbel bov. Men jag beklagar spelbanken, om den på varje resande icke vinner mera än av mig, och jag tillönskar varje resande att kunna med samma lugn som jag se sina blanka gulden håvas in. Jag är så innerligen slug, att jag bara tar helt litet pengar med mig var gång jag anar att det bär av till hålan. Min läsning i middags gick till på det sättet, att jag somnade och väcktes av en garçon, som tillkännagav, att middagen redan var börjad. Jag gick ned och fick till bordsgranne en blond kokett fransyska, som höll mig gott vaken. Det är ett underligt folk, de där fransyskorna, men de äro lustiga i sin umgängelse. Jag har i dag upplevat den högsta värmegrad jag känt. Kl. 2 var det nämligen 41 grader i skuggan, 34 grader Réaumure, som här begagnas. Det är ansenligt. Nu är klockan 11 på natten och min egen termometer visar 25 grader utanför fönstret. Men luften är nu behaglig. Kl. 8 kom det en välgörande regnskur under det alla människor voro på promenad och damerna lyfte på klänningarna och började springa.

Följande dag på middagen.

Svårt blir att uppsöka ett vackrare läge för ett hotell, än det som blivit valt för Beau Rivage. Huvudbyggningen, liknande ett slott, ligger i en park invid Genèvesjön. Inuti byggnaden träffar man en med det yttre överensstämmande elegans. Men vad man icke finner, det är renlighet och ordning. Vid den enda middag jag åt där, och ganska dålig var den, randade jag min servett som ett ark rutpapper med att torka gafflarna rena, och då jag fick min räkning stod därpå, icke vad jag förtärt, utan hönor och tungor m. m., som andra herrar ätit. Utan någon saknad for jag därifrån redan på morgonen andra dagen och tänkte, då jag satte mig i vagnen: nu får ni blanda om edra tungor och hönor, så mycket ni vill, gärna för mig.

Nå väl, jag lämnade Beau Rivage och for till Bern. Liksom Bologne har Bern bibehållit oförändrad sin gamla stil och är därigenom högst intressant. Husen vila på låga solida arkader, på vilkas inre sida butikerna äro. Stadens namn kommer av tyska ordet Baer (björn) och en björn utgör stadens vapen. Man kan icke heller gå många steg utan att träffa på björnar, än i en form än i en annan. Två kolossala sådana i granit, ganska bra gjorda, stå liksom poster på vardera sidan om den ena stadsporten. Gatorna äro i mitten försedda med smala kanaler, icke större än breda rännstenar av huggen sten, där rinnande vatten löper, och ett stort antal fontäner synas nästan överallt, prydda antingen med björnar eller andra figurer. Den besynnerligaste bland dessa är Kindlefresser Brunnen (barnätarens fontän). På den finnes en grotesk figur, som just håller på att stoppa ett barn i munnen, under det att andra, avbidande samma

öde, sticka ut ur fickorna och från gördeln på samma glupska personlighet. Nedomkring fotställningen marschera en hop björnar, med sablar och andra vapen vid sidan.

En annan kuriositet är klocktornet, som har ett besynnerligt ur. Två minuter innan klockan slår defilera en hop björnar framför en sittande figur, sedan en tupp av trä på sidan givit signal genom att gala och slå med vingarna. En minut därefter upprepar tuppen denna manöver. Då klockan slår, räknar den sittande figuren, föreställande en gubbe, slagen genom att nedfälla sin spira och öppna munnen; en björn vid hans sida upprepar dessa rörelser under det en harlekin slår på klockan. Slutligen gal tuppen för tredje gången. Detta gamla klocktorn, som nu befinnes mitt i staden, uppfördes 1191 och stod då i stadens ena ända.

Men det finnes även levande björnar i den s. k. Fosse aux ours, belägen utanför staden, där ett antal björnar alltid finnes och underhålles. Dessa äro troligen de förmögnaste fyrfota björnar, som finnas, ty de hava ett kapital av 20,000 francs att leva av, men torde icke behöva depensera stort därav på sin föda, emedan de talrika åskådarne, som alltid finnas att tillgå ovanför gropen, roa sig med att mata dem med brödbitar, vilka björnarna, sittande som dresserade hundar, ganska skickligt uppsnappa i gapet. Icke mindre än tre brödförsäljningsställen äro uppresta bredvid, för att underlätta åskådarnes generosité. Icke allenast från själva staden, som ligger högt, har man utsikt över Alperna i Berner Oberland, utan ännu bättre från en höjd utanför, kallad Schanzli, varifrån jag vid solnedgången såg det fenomen, som kallas Alpglühen, bestående i ett rödaktigt sken, framkallat av solen på glaciärerna, då horisonten är skymd av tunna moln, och vilket ser ut, som om gla-

ciärerna, då solen försvinner, skulle nedifrån och uppåt belysas av en inre eld. Med avseende därpå att man från Schanzli hade en fullt tydlig utsikt över hela landskapet runt om staden, likasom av staden själv, tycker jag för min del mera om utsikten därifrån än från Rigi, men som det icke är något besvär att komma dit upp anses panoramat troligen av mindre värde.

Ja detta är allt vad jag har att säga om min resa hit. Under det jag skrivit detta ha åska och regn grasserat, vilket jag hoppas skall förändra temperaturen. Nu skall jag ned och äta. Koketta fransyskan blev duktigt våt i går kväll, vilket gav henne en kär anledning att springa och anfäkta sig.

På aftonen.

Innan jag lägger mig anser jag mig böra meddela den underrättelsen, att jag icke längre är någon "bov". Jag har tagit igen mina förmögenheter och litet till, sa' Schantzen. Jag vann i dag fem gånger på nummer, vilket är fördelaktigt och uppmuntrande. Hade jag icke drivits ut av värmen, hade jag kanske tagit mig ytterligare en liten häst, kanske också inte. I middags fick jag ej fransyskan till sidokamrat, utan en tysk flicka, som suckade och slutligen mådde illa, så att hon gick från bordet. Mitt emot mig hade jag en liten engelsk fru, som var rätt söt, fastän hon var lik en omorgnad råtta. Fransyskan sjåpade sig på avstånd.

Baden-Baden den 10 Juli på e. m.

Visst är jag en god människa, men allting har en gräns. Musiken, som skulle börja i dag, börjar först om onsdag. Men se. Mitt tålamod är slut just i dag och därför far jag min väg i morgon bittida till Wiesbaden, där

jag hoppas få det litet livligare, i synnerhet i musikaliskt hänseende. De två sista dagarna har det, med undantag av några solglimtande stunder, bara regnat och åskat, åskat och regnat, och jag har roat mig med att läsa Balzacs romaner. Här finnas icke just några vackra människor att se på och toaletterna äro just icke heller över sig. På mina svaga skuldror är lagt att ensam representera mitt fädernesland, och som jag finner detta kall för tungt, flyr jag.

Wiesbaden den 16 Juli 1865.

När man under en så pass vidlyftig resa som min, genom flera olika länder, där natur, folk och plägseder lämnat rika ämnen för betraktelser och meddelanden, slutligen kommer in på den ätande, drickande, toaletterande och roulettspelande världens stora stråkväg, så har man också tagit farväl av det intressanta och blir, såsom alla de övriga, med vilka man tränges, en badande eller brunnsdrickande matsmältningsmaskin. Så är det nu även med mig ”och tiden görs mig lång” såsom det heter i folkvisans refräng. Det är därför ingenting, som hindrar mig att återvända hem mera än mina varma bad, som jag här tager på inrådan av min livmedikus, vilken givit mig valet emellan Wiesbaden och Helgoland. Jag beslöt mig för Wiesbaden och plaskar nu i dess varma vatten, av ungefär samma temperatur som luften. Fastän Wiesbaden till följd av sin vackra park och övriga dyrbara anordningar är en i allmänhet taget angenäm uppehållsort, kan den närmare beskrivningen därav inskränkas till ett kort upprepande av de förnämsta åskådningsföremålen, bestående i vackra träd, jämna och hårda sandgångar, grumliga dammar, hoppande guldfiskar, simmande svanor, smackande korpar, släpande klän-

ningar, fullproppade spelsalar. Dans, som äger rum om lördagarna, skulle jag väl också vilja beskåda, men som jag icke är i besittning av någon frack, är jag därifrån utesluten och kan endast genom åhörande av dansmusiken, liksom de gamla kuskarna, glädja mig åt smällen.

Wiesbaden den 18 Juli på e. m.

Under genomgående av en högst besynnerlig medicinsk kur samt i avvaktan på utgången av densamma skriver jag för dissipation några rader. Det är en högst prosaisk men tämligen komisk tilldragelse. Fastän jag bor på Hotell Quatre saisons, går jag ibland och äter på hotellet Blomman, icke för namnet men för maten. Jag gick dit i dag och satt ganska lugn och belåten, förtärande höns med champignoner. Jag minns ej hur det tillgick, jag hade inte ögonen med mig, men bäst som jag åt kände jag att jag fått ett stort hönsben i halsen. Jag sväljde på och åt, men benet satt fast och kändes ganska obehagligt.

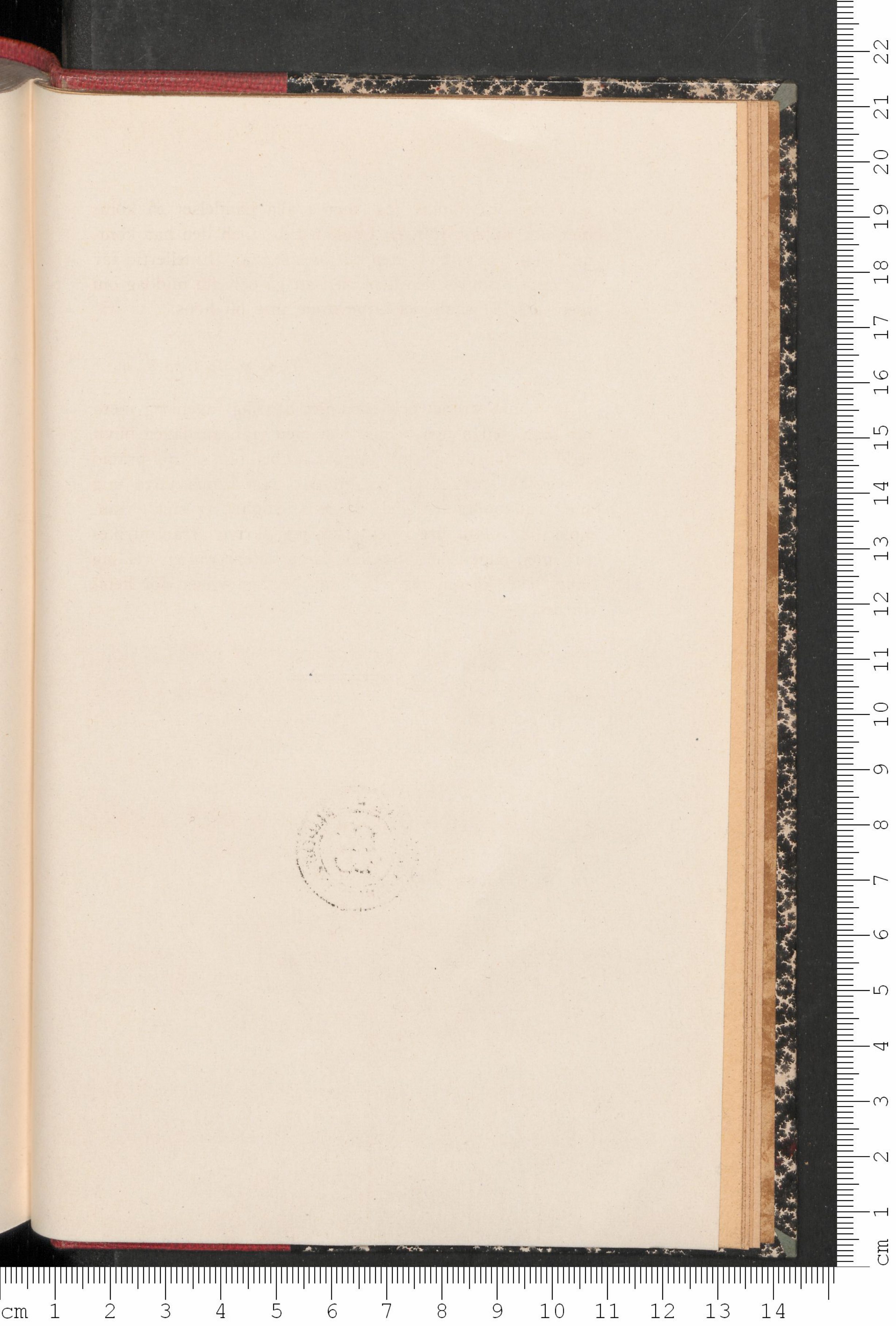
(Avbrott av en trängande anledning). Då jag oaktat alla försök icke kunde få det loss, gick jag från middagen och till en läkare med begäran att han måtte ta bort det. Han förklarade att det satt för långt ner, varför han fann det böra borttagas medelst ett vomitiv. På vägen till apoteket fick jag se en liten fet och präktig pojke leka kurra gömma bakom en husknut. Jag försökte då, såsom sista resursen, att hoppa med pojken i förhoppning att benet därigenom skulle rubbas ur sitt läge. Men även detta försök misslyckades, varför intet annat återstod än att gå till apoteket och svälja giftbägaren. Då detta verkställdes måtte jag givit halsen sin vederbörliga knyck, ty med detsamma sväljde jag benet med. Den som nu genast kunde svälja upp igen utan vidare krångel så

vore det bra, tänkte jag, men i alla händelser så kommer nog uppsväljningen i sinom tid. Och den har kommit. Var det inte en liten kuriös historia? Emellertid får jag nu vidkännas den dépensen att gå och äta middag om igen, och då skall det åtminstone inte bli höns.

Den 19 Juli på f. m.

Ja, i min stillhet och enslighet har jag ingenting mera att säga, sedan den beniga historien från gårdagen blivit ledd till ett lyckligt slut. Jag går nu och blir så upp-pratad i svenska språket att jag tilltror mig kunna yttra mig med fullkomlig ledighet, då min ledighet är slut. Sannolikt är detta brev det sista jag skriver från utrikes ort, men dagen och stunden, då jag återkommer, vet jag ännu icke, liksom jag icke ännu bestämt vägen för hemfärden.

PÅ SAMMA FÖRLAG HA UTKOMMIT:

Elisabeth Kuylenstierna-Wenster

DET BRINNANDE HJÄRTAT

Hedvig Charlotta Nordenflychts livsöde

Med 5 porträtt - Pris kr. 6: 25

....

Julius Centerwall

JULIANUS AVFÄLLINGEN

En bild från den döende antiken

2:a uppl. - Pris kr. 6: 75

....

Johan Nordling

QUASI UNA FANTASIA

7:e uppl. - Pris kr. 3: —, Klotb. 5: —

....

Torsten Söderhjelm och Werner Söderhjelm

ITALIENSK RENÄSSANS

Litteratur- och kulturstudier

3:e uppl. - Pris häft. kr. 7: 50, inb. kr. 10: —

....

J. B. Philip

SOMMARDAGAR I SVERIGE

Bemyndigad översättning från engelskan

Med 16 planscher - Pris kr. 5: —

....

Willa Sibert Cather

HELL, BANBRYTARE!

En bok om svenskarna i Amerika

Bemyndigad översättning från engelskan

av *Hildegard Wieselgren*

Pris kr. 6: 75

C. E. FRITZES BOKFÖRLAGS AKTIEBOLAG

Edvard Rydahls Boktryckeri, Stockholm 1919

